

**KADIN BAKIŞ AÇISINA GÖRE DOĞU VE BATI
DİLLERİ BÖLÜMÜNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN
TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI ÜZERİNE
BİR KARŞILAŞTIRMA**

Sait YILDIRIM

**Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi
Prof. Dr. Nuray KARACA
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL SOSYOLOLOJİ VE METODOLOJİ ANABİLİM DALI**

Sait YILDIRIM

**KADIN BAKIŞ AÇISINA GÖRE DOĞU VE BATI DİLLERİ
BÖLÜMÜNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN TOPLUMSAL
CİNSİYET ALGISI ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Nuray KARACA**

ERZURUM – 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

08/05/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**KADIN BAKIŞ AÇISINA GÖRE DOĞU VE BATI DİLLERİ BÖLÜMÜNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

08.05.2019

Sait YILDIRIM

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof Dr. Nuray KARACA danışmanlığında, Sait YILDIRIM tarafından hazırlanan bu çalışma 08 / 05 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof Dr. Nuray KARACA

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hacı Bayram KAÇMAZOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Kutsi KAHVECİ

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr Üyesi Özkan AYDAR

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
TABLolar DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

1.1. DOĞU VE BATI TOPLUMLARINDA KADIN	5
1.1.1. İlk Çağda Kadın	5
1.1.2. Ortaçağda Kadın	12
1.1.3. Yakın Çağdan Günümüze Kadın	18
1.2. SEMAVİ DİNLER VE KADIN.....	25
1.2.1. Yahudilik ve Kadın.....	26
1.2.2. Hristiyanlık ve Kadın.....	28
1.2.3. İslam Dini ve Kadın.....	29
1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KÜLTÜR.....	32
1.3.1. Dil ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi	37
1.3.2. Özel Alan ve Kamusal Alan	40
1.3.3. Kadınlık ve Annelik.....	44
1.3.4. Kürtaj	47
1.4. FEMİNİZM.....	52
1.4.1. Feminizmin Tanımı ve Ortaya Çıkışı	52
1.4.2. Feminizmin Gelişim Hareketleri ve Türleri	60
1.4.3. Queer Kuram	72
1.5. METODOLOJİ	74
İKİNCİ BÖLÜM	82
NİTEL ARAŞTIRMA.....	82
2.1. GELENEKSEL YAPILARDA KADIN	82
2.2. MODERN TOPLUMLARDA KADIN.....	93

2.3. İSLAM DİNİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİLERİNE ETKİSİ ...	102
2.4. ÖZEL ALAN VE KAMUSAL ALAN	117
2.5. KADIN ERKEK İLİŞKİLERİ VE DENEYİMLER.....	128
2.6. EVLİLİK KURUMU VE KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ	137
2.7. KADIN, ANNE VE BİREY	144
2.8. KÜRTAJ.....	150
2.9. ÇOCUK BAKIM MERKEZLERİ.....	158
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	172
NİCEL ARAŞTIRMA	172
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	300
KAYNAKÇA	316
EKLER.....	338
EK 1. Nicel Soru Formu.....	338
EK 2. Nitel Soru Formu	340
ÖZGEÇMİŞ.....	341

ÖZET

DOKTORA TEZİ

**KADIN BAKIŞ AÇISINA GÖRE DOĞU VE BATI DİLLERİ BÖLÜMÜNDE
OKUYAN ÖĞRENCİLERİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI ÜZERİNE BİR
KARŞILAŞTIRMA**

Sait YILDIRIM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nuray KARACA

2019, 341 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Nuray KARACA

Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN

Prof. Dr. Hacı Bayram KAÇMAZOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Kutsi KAHVECİ

Dr. Öğr. Üyesi Özkan AYDAR

Bu çalışmada cinsiyet rollerinin dil üzerinden kültür ile olan ilişkisini incelemek için farklı üniversitelerde Arap ve İngiliz Dili bölümü öğrencileri ile nicel ve nitel görüşmeler gerçekleştirilerek yabancı dil eğitiminin toplumsal cinsiyet algısına etkisi incelenmiştir. Doğu ve Batı Dilleri bölümlerinde okuyan kadın öğrenciler ile yapılan araştırmada toplamda 6 üniversitede 49 katılımcı ile nitel ve 295 katılımcı ile nicel görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini Arap Dili ve Edebiyatı ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü son sınıf kadın öğrenciler oluşturmaktadır. Saha çalışması, Atatürk Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde yapılmıştır. Çalışma 3ana bölümden oluşmuştur. İlk bölümde tarihsel olarak Doğu ve Batı toplumlarında toplumsal cinsiyet ilişkileri tartışılmıştır. Cinsiyet ilişkilerini belirleme noktasında etkili olan kurumsal ve toplumsal dönüşümler dikkate alınmıştır. Ayrıca tarihsel süreçte kadın hareketlerinin temel nüvesini oluşturan feminizmin ortaya çıkışı ve gelişim hareketleri incelenmiştir. İkinci bölümde nitel araştırma verilerinin çözümlenmesine yer verilmiştir. Bu bölümde toplam 49 kadın katılımcı ile yapılan nitel görüşmeler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde nicel araştırma verileri ele alınmıştır. Nicel araştırma içerisinde 295 kadın katılımcıya uygulanan "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Tutum Ölçeği"nin sonuçları analiz edilmiştir. Tartışma ve sonuç kısmında ise kuramsal olarak kullanılan feminist metodoloji bağlamında nitel ve nicel araştırma verilerinin değerlendirilmesi ve sonuç kısmı yer almıştır. Nitel ve nicel veri analizlerinin çözümlenmesinde, kuramsal olarak feminist metodoloji kullanılmıştır. Çalışmada Doğu ve Batı dillerinde okuyan kadın öğrencilerin öğrendikleri yabancı dilin ve kültürün toplumsal cinsiyet algılarına etkisinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Dil, Feminizm, Arap Dili ve Edebiyatı, İngiliz Dili ve Edebiyatı.

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****A COMPARISON ON SOCIAL GENDER PERCEPTION OF STUDENTS
STUDYING IN EASTERN AND WESTERN LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENTS IN TERMS OF WOMEN POINT OF VIEW****Sait YILDIRIM****Advisor: Prof. Dr. Nuray KARACA****2019, 341 Page****Jury: Prof. Dr. Nuray KARACA****Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****Prof. Dr. Hacı Bayram KAÇMAZOĞLU****Asst. Prof. Kutsi KAHVECİ****Asst. Prof. Özkan AYDAR**

In this study, the effect of foreign language learning on social gender perception was analyzed by doing quantitative and qualitative interviews with the students studying in Arabic Language and Literature and English Language and Literature departments in different universities in order to analyze the relation of social gender roles with culture over language. In this study, which were carried out with female students studying in Eastern and Western language and literature departments, totally 49 qualitative and 295 quantitative interviews were done in 6 different universities. The sample of the study consists of senior female students of Arabic Language and Literature and English Language and Literature departments. Fieldworks were done in Ataturk University, Dicle University, Ankara University, Gazi University, Istanbul University and Dokuz Eylül University. This study consists of three chapters. Social gender relations in eastern and western societies were historically mentioned in the first chapter. Corporate and social transformations, which are effective on defining gender relations, were considered. Moreover, emerging and improvement steps of feminism which constitutes basic core of women activities in the historical process were analyzed. The second chapter includes the analysis of qualitative research data. Qualitative interviews with 49 female participants in total were evaluated in this chapter. The third chapter includes the quantitative research data. In the quantitative analysis the results of “Gender Roles Attitude Scale”, which were applied to 295 female participants, were analyzed. Discussion and conclusion chapters include evaluation of qualitative and quantitative research data in the context of feminist methodology and conclusion part. Feminist methodology was theoretically used in the analysis of qualitative and quantitative data analysis. In this study, it is aimed to compare foreign language and the culture, which female students studying in Eastern and Western language and literature departments learn, with their perceptions towards social gender concept.

Key Words: Social Gender, Language, Feminism, Arabic Language and Literature, English Language and Literature.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Üniversite ve Bölümler	173
Tablo 2. Bölge	173
Tablo 3. Bölüm.....	173
Tablo 4. Üniversite	174
Tablo 5. Üniversite ve Bölüm	174
Tablo 6. Yerleşim Türü	175
Tablo 7. Yerleşim Türü* Bölüm	175
Tablo 8. Anne Mesleği	176
Tablo 9. Baba Mesleği.....	176
Tablo 10. Anne Eğitim	177
Tablo 11. Baba Eğitim.....	177
Tablo 12. Gelir Durumu	178
Tablo 13. Anne eğitimi ve Bölüm	178
Tablo 14. Baba Eğitimi ve Bölüm.....	179
Tablo 15. Aylık Gelir ve Bölüm.....	179
Tablo 16. Yerleşim Türü ve Bölüm.....	180
Tablo 17. Üniversite Tercihi ve Yaşanılan Bölge	181
Tablo 18. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.	181
Tablo 19. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.	182
Tablo 20. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.....	183
Tablo 21. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.....	183
Tablo 22. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.	184
Tablo 23. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.	185
Tablo 24. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.....	185
Tablo 25. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.....	186
Tablo 26. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.....	186
Tablo 27. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.	187

Tablo 28. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.....	188
Tablo 29. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.	188
Tablo 30. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.	189
Tablo 31. Kadının temel görevi anneliktir.	190
Tablo 32. Erkek kadının koruyucusudur.	190
Tablo 33. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.	191
Tablo 34. Siyaset erkeklere ait bir alandır.....	192
Tablo 35. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.....	192
Tablo 36. Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.	193
Tablo 37. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.....	194
Tablo 38. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.	194
Tablo 39. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.....	195
Tablo 40. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Üniversite	196
Tablo 41. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Üniversite	197
Tablo 42. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Üniversite	198
Tablo 43. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Üniversite	199
Tablo 44. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Üniversite	200
Tablo 45. Kadının temel görevi anneliktir. * Üniversite	201
Tablo 46. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Üniversite	202
Tablo 47. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Üniversite	203
Tablo 48. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Baba Mesleği	204
Tablo 49. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Bölge.....	205
Tablo 50. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Anne Eğitim.....	206

Tablo 51. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Yerleşim Yeri.....	207
Tablo 52. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Bölge	208
Tablo 53. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Aylık Gelir	209
Tablo 54. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.*Baba Mesleği.....	210
Tablo 55. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Yerleşim Yeri.....	211
Tablo 56. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Bölge	212
Tablo 57. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Baba Eğitim.....	213
Tablo 58. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur. * Anne Eğitim	214
Tablo 59. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur. * Baba Eğitim.....	215
Tablo 60. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.* Aylık Gelir.....	216
Tablo 61. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Bölge	217
Tablo 62. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Aylık Gelir	218
Tablo 63. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Anne Eğitim	219
Tablo 64. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Anne Eğitim	220
Tablo 65. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Yerleşim Yeri	221
Tablo 66. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Bölge.....	222
Tablo 67. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Anne Eğitim.....	223
Tablo 68. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Baba Eğitim	224
Tablo 69. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. *Bölge	225
Tablo 70. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Anne Eğitim.....	226

Tablo 71. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Yerleşim Yeri.....	227
Tablo 72. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Bölge.....	228
Tablo 73. Kadının temel görevi anneliktir.*Baba Eğitim	229
Tablo 74. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Anne Eğitim.....	230
Tablo 75. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Yerleşim Yeri.....	231
Tablo 76. Siyaset erkeklere ait bir alandır. * Yerleşim Yeri.....	232
Tablo 77. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Anne Eğitim	233
Tablo 78. Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir. * Bölge	234
Tablo 79. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Bölge	235
Tablo 80. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Yerleşim Yeri.....	236
Tablo 81. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Yerleşim Yeri	237
Tablo 82. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Bölge	238
Tablo 83. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Anne Eğitim.....	239
Tablo 84. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Anne Mesleği.....	240
Tablo 85. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Bölge.....	241
Tablo 86. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Anne Eğitim.....	242
Tablo 87. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Baba Eğitim	243
Tablo 88. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Yerleşim Yeri	244
Tablo 89. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Baba Eğitim	245
Tablo 90. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Anne Mesleği	246
Tablo 91. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Anne Eğitim	247

Tablo 92. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Anne Eğitim.....	248
Tablo 93. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Anne Mesleği.....	249
Tablo 94. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Anne Eğitim.....	250
Tablo 95. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Yerleşim Yeri	251
Tablo 96. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur. * Anne Mesleği	252
Tablo 97. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Anne Mesleği	253
Tablo 98. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Anne Eğitim	254
Tablo 99. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Anne Mesleği	255
Tablo 100. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Aylık Gelir	256
Tablo 101. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Anne Mesleği	257
Tablo 102. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Bölge	258
Tablo 103. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Anne Mesleği.....	259
Tablo 104. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.*Yerleşim Yeri	260
Tablo 105. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Anne Eğitim.....	261
Tablo 106. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Baba Eğitim.....	262
Tablo 107. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Anne Mesleği.....	263
Tablo 108. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Bölge.....	264
Tablo 109. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Anne Mesleği.....	265
Tablo 110. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Yerleşim Yeri	266
Tablo 111. Kadının temel görevi anneliktir. * Anne Mesleği.....	267
Tablo 112. Kadının temel görevi anneliktir. * Bölge.....	268

Tablo 113. Kadının temel görevi anneliktir. * Anne Eğitim.....	269
Tablo 114. Erkek kadının koruyucusudur. * Anne Mesleği.....	270
Tablo 115. Erkek kadının koruyucusudur. * Bölge.....	271
Tablo 116. Erkek kadının koruyucusudur. * Anne Eğitim.....	272
Tablo 117. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Bölge.....	273
Tablo 118. Siyaset erkeklere ait bir alandır. * Bölge	274
Tablo 119. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Bölge	275
Tablo 120. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Baba Eğitim.....	276
Tablo 121. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Anne Mesleği	277
Tablo 122. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Anne Eğitim	278
Tablo 123. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Baba Eğitim.....	279
Tablo 124. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Bölge	280
Tablo 125. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Anne Eğitim.....	281
Tablo 126. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Yerleşim Yeri.....	282
Tablo 127. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Bölüm	283
Tablo 128. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Bölüm.....	284
Tablo 129. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Bölüm.....	285
Tablo 130. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Bölüm	285
Tablo 131. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Bölüm	286
Tablo 132. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur. * Bölüm.....	287
Tablo 133. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.*Bölüm.....	288

Tablo 134. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Bölüm.....	289
Tablo 135. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Bölüm	289
Tablo 136. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Bölüm	290
Tablo 137. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Bölüm..	291
Tablo 138. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Bölüm	292
Tablo 139. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Bölüm	292
Tablo 140. Kadının temel görevi anneliktir. * Bölüm	293
Tablo 141. Erkek kadının koruyucusudur. * Bölüm	294
Tablo 142. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Bölüm.....	294
Tablo 143. Siyaset erkeklere ait bir alandır. * Bölüm	295
Tablo 144. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Bölüm.....	296
Tablo 145. Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir. * Bölüm	296
Tablo 146. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Bölüm	297
Tablo 147. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Bölüm	298
Tablo 148. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Bölüm.....	299

ÖNSÖZ

Toplumsal cinsiyet temelli kadın çalışmaları, kadın hak ve özgürlüklerini tanımayı ve korumayı amaçlamaktadır. Kadın çalışmalarının öncelikli hedefi kadın ve erkek ayrımının temelde belirleyici niteliklerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet algılarına dair söylemlerin tarihsel, kuramsal ve toplumsal anlamda görünüşleri tartışılmaktadır. Çalışmada toplumsal cinsiyet algıları, dil ve kültür boyutunda karşılaştırma olarak değerlendirilmektedir. Kadın çalışmaları temelde ataerkil kültür, din ve ekonomi ekseninde ortaya çıkan problemler üzerine odaklanmaktadır. Bu çalışma, her üç başlığın kültür ve dil üzerinden feminist metodoloji ile değerlendirilmesini içermektedir. Araştırmamız teori ve uygulama kısımları ile birbirini destekleyen ve toplumsal cinsiyet algılarının dil-kültür boyutunda önemli ipuçlarını içerisinde barındıran bir niteliğe sahiptir.

Sosyoloji eğitimim sürecinde üzerimde emeği olan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve sonuçlanmasında desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Nuray KARACA'ya teşekkür ederim. Ayrıca lisansüstü eğitimim boyunca desteklerini sunan Arş. Gör. Dr. Erdi AKSAKAL'a, Arş. Gör. Pınar LALOĞLU'na, sosyoloji bölümünün tüm değerli öğretim üyelerine ve emeği geçen herkese şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin gelişmesi noktasında kültür kapsayıcı bir etkiye sahiptir. Kültürün bileşenleri toplumsal cinsiyet rollerinin güçlenmesini sağlamaktadır. Dil, bu süreçte kültür üzerinden cinsiyet ilişkilerini sürekli kılmaktadır. Toplumun kültürel yapısı cinsiyet ilişkilerinin sınırlarını belirlemektedir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden ortaya çıkan kadın erkek ilişkisinin boyutlarını irdelemek için toplumların kültürel yapılarının incelenmesi gerekmektedir. Kültürel değerler kapsamında din, aile, eğitim, ekonomi ve tüm toplumsal ilişkiler cinsiyet ilişkilerini belirleme noktasında etkilidir. Dil ise diğer unsurların toplumsal yapıda etkinliğini korumakla birlikte değerlerin kuşaklar arası aktarımını sağlamaktadır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet algısına yönelik tutumların karşılaştırılmasında yabancı dil eğitimi alan öğrencilerin eğitim öncesi ve sonrası karşılaştırmaktan ziyade farklı iki kültürün aktarımını sağlayan Doğu ve Batı dilleri bölümünde eğitim alan son sınıf kadın öğrencilerin konu ile ilgili karşılaştırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla altı farklı üniversitede Doğu dilleri adına Arap Dili ve Edebiyatı, Batı dilleri adına İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan son sınıf kadın öğrenciler ile nicel ve nitel çalışma gerçekleştirilmiştir. Toplamda 49 nitel görüşme ve 295 nicel görüşme yapılmıştır. Nitel görüşmeler her sınıfta katılımcılar ile bire bir görüşmeler ile tamamlanmıştır. Nicel çalışmada ise sınıfta bulunan tüm kadın katılımcılara uygulanmıştır. Saha çalışmaları Atatürk Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve 9 Eylül Üniversitesi'nde yapılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik tarihsel ve kuramsal açıklamalar yer almaktadır. Teorik olarak kadının doğu ve batı toplumlarında cinsiyet rollerine göre toplumsal konumları dikkate alınmaktadır. İlk uygarlıklardan günümüze kadar kadınların konumu, hak ve özgürlükler gelişimi toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında değerlendirilmektedir. Tarihsel süreçte kadın erkek ilişkileri kapsamında eski Türk Devletleri, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti ile eski Yunan, Roma ve Avrupa ülkeleri üzerinden kadının konumunun karşılaştırmalı bir tarihi ortaya konulmaktadır. Doğu ve Batı ayrımı, toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kültür, din, eğitim, ekonomi ve aile kurumlarının etkinliği tartışılmaktadır. Araştırmanın temel dinamikleri

noktasında, kadın hak ve özgürlüklerinin, özel alan ve kamusal alan ikiliği, din ve toplumsal cinsiyet, cinsel özgürlük, dil ve cinsiyet ilişkisine yönelik eğilimlere dikkat çekilmektedir. Kadın hak ve özgürlükler tarihinde örnek olay bağlamında kürtaj konusu hak, cinayet ve politika ekseninde tartışılmaktadır. Daha sonra cinsiyet rollerine dair karşıt söylemlerin yoğunlaştığı dönem olarak Fransız Devrimi ve Feminist hareketin önemine değinilmektedir. Feminist söylemin tarihsel ve kuramsal anlamda kadın hak ve özgürlüklerine etkisi incelenmektedir. Feminizmin ortaya çıkışı, gelişim süreci ile birlikte kadın hakları bağlamında olumlu ve olumsuz nitelikleri ifade edilmektedir. Feminist söylem kadın erkek ilişkileri ve toplumsal cinsiyet rollerine dair tarihsel algıyı dönüştürme çabasına girdiği için çalışmada önemle üzerinde durulmaktadır. Bu sebeple araştırmada metodolojik olarak da feminist kuram çerçevesinde öngörülen metodolojik yöntemden faydalanılmaktadır.

İkinci bölümde nitel araştırma verileri analiz edilmiştir. Nitel araştırma kapsamında 49 kadın katılımcı ile mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlar her sınıftan gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Katılımcılar ile bire bir görüşmelerde ses kayıt cihazı üzerinden düşünceler aktarılmıştır. Çalışmada katılımcılar son sınıf okuyan kadın öğrencilerden seçilmiştir. Son sınıf okuyan öğrencilerin tercih edilme sebebi, katılımcılardan daha sağlıklı veri elde edilmesinden kaynaklanmaktadır. Sadece kadın katılımcıların tercih edilmesi ise feminist metodoloji üzerinden kadın tutum ve deneyimlerinin öncelenmesi düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Feminist metodoloji çerçevesinde hazırlanan soru formunda kadın-erkek ilişkilerinin kültürel, ekonomik, dinsel ve toplumsal bağlamda gelişim biçimleri araştırılmıştır. Öncelikle katılımcılardan geleneksel ve modern toplumlarda kadınların konumunun değerlendirilmesi talep edilmiştir. Geleneksel toplumlarda ataerkil ilişkilerin etkinliği ve kadınların ataerkil iktidar ilişkilerine yaklaşımı din ve kültür boyutlarında ele alınmıştır. Modern toplumlarda ise katılımcıların tutumları kadınların bireysel ve cinsel özgürlük ve değerlerin tüketimi bağlamında analiz edilmiştir. Din ve cinsiyet ilişkileri bağlamında, inanç biçimlerinin kadın erkek ilişkilerine bakış açısı sorgulanmıştır. Bu kapsamda dinde kadın ve erkek üstünlüğü, dinin doğası ve dinin toplumsal istismarı tartışılmıştır. Özel alan ve kamusal alan ilişkisinde ise mevcut toplumsal uygulamalar üzerinden ayrımcılık ve ayrıcalık üzerine tutumlar değerlendirilmiştir. Kadın deneyimleri üzerine katılımcıların aile içi ilişkileri ve evliliğe dair tutumları kendi ebeveynlerinden ve şahit

oldukları olaylardan beslenerek oluşmuş olan düşüncelerine yer verilmiştir. Evlilik ve aile içi ilişkiler üzerinden kadının özgürlük problemi dikkate alınmıştır. Bu kapsamda evliliğin sorumluluk ve baskı niteliğinde iki farklı niteliğine değinilmiştir. Bu kapsamda kadının birey, anne ve kadınlık üçgeninde rollerinin özgürlük ilişkisi ve toplumsal görünümü değerlendirilmiştir. Kadın özgürlüğü kapsamında örnek bir olay olarak kürtajın hak ve cinayet kapsamında karşılaştırılması yapılmıştır. Aynı zamanda kadının sosyal ve iş yaşamında daha özgür bir yaşam biçimi oluşturması için çocuk bakım merkezlerinin yaygınlaşmasına dair yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Bakım merkezleri, üretim ve yeniden üretim ilişkileri kapsamında değerlendirilmiştir. Katılımcıların değerlendirmeleri kapsamında kategoriler belirlenerek analizler yapılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde nicel araştırma verileri analiz edilmiştir. Nicel araştırma bölümünde 295 kadın katılımcı ile nicel görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara ilk bölümde kuramsal ve tarihsel olarak değerlendirilen toplumsal cinsiyet olgularına dair sorular sorulmuştur. Nicel görüşme kapsamında ölçek, sınıftaki tüm kadınlara uygulanmıştır. Çalışma kapsamında nitel araştırma soru formuna paralel ve feminist metodoloji odaklı sorulardan oluşan bir ölçek uygulanmıştır. Genel olarak ekonomik, kültürel ve cinsel tutum ve değerlendirmeleri içeren soru kümeleri bulunmaktadır. Bu yaklaşımın sebebi liberal ve radikal feminist söylemlerin temel argümanlarını nicel araştırma verileri ile analiz edilmesine olanak sağlamaktır. Ekonomik temelli ilişki analizinde ailenin ekonomik kontrolünün sağlanması ve bunun kadın erkek ilişkilerine etkisi tartışılmıştır. Evlilik kurumu ile kadın-erkek ilişkilerinin dönüşümü incelenmiştir. Cinsellik kapsamında ataerkil kültür temelli, namus algısının ve cinsel özgürlüğün katılımcılar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu kapsamda bekâret ve kürtaj hakkı üzerinde yoğunlaşmıştır. Cinsellik başlığında kürtaj konusu uygulama kısmının örnek olay olarak değerlendirilmiştir. Kültür başlığında ise kadın erkek ilişkileri üzerinde ataerkil kültürün etkisi ve bu durumun toplumsal görünümü ele alınmıştır. Ayrıca özel ve kamusal alan ikiliğinde pembe otobüs uygulaması konusundaki görüşlere yer verilmiştir. Katılımcıların tutumlarını belirleme noktasında dinsel tutumun cinsiyet ilişkilerine dair etkisi nicel ve nitel araştırma kapsamında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda din kültür ilişkisi, din ve toplumsal istismar, din ve toplumsal cinsiyet ilişkisi bağlamında

kapsayıcı tartişmalara yer verilmiştir. Tüm bu yaklaşımlar çerçevesinde katılımcıların kültür, ekonomi ve cinsellik üzerinden kadın erkek ilişkilerine dair bakış ağıları çözümlenmiştir.

Uygulama kısmından sonra ise nitel ve nicel veriler üzerine araştırmanın tartişma ve sonuç kısmı yer almaktadır. Bu alışmada İngiliz ve Arap Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerine nicel ve nitel araştırmalar yapılarak toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair tutumlar değerlendirilmiştir. Arap ve İngiliz Dili bölümlerinde okuyan katılımcıların okudukları, öğrendikleri dil ile toplumsal cinsiyete dair tutumları incelenmiştir. İki farklı yabancı dil eğitiminin katılımcılar üzerinde toplumsal cinsiyet bağlamındaki etkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda Arap ve İngiliz Dili bölümü ğrencilerinin geleneksel ve modern eğilimlere dair tutumlar noktasında farklılıklara dikkat çekilmiştir. Çalışmamız toplumsal cinsiyet algısına yönelik tutumların farklı dil eğitimi alan bölümlerdeki öğrencilerin öğrenilen dilin kültürel formatla olan ilişkisi dikkate alındığında öğrenciler üzerinde farklılık yarattığı savının Doğu ve Batı Dilleri bölümünde okuyan kadın öğrenciler üzerinden incelenmesini teorik temellendirmeler ışığında tasarlanıp uygulanan saha çalışması ile çözümlemeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda dil ile birlikte toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirleyen diğer unsurlar da çalışma kapsamında dikkate alınmıştır. Bu unsurlar katılımcıların yaşam biçimi ve yaşam alanları başta olmak üzere ebeveynlerinin eğitim ve meslek durumları ile ilgili birçok bağımsız değişkenden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

Kadın çalışmalarında kavramsal ve kuramsal olarak öne çıkan feminizm ve toplumsal cinsiyet olgusu çalışmanın temel odaklarını oluşturmaktadır. Kuramsal olarak feminist metodolojiden hareketle çözümlemeler gerçekleştirilmektedir. Ancak kadının hak ve özgürlüklerinin tarihinde toplumsal cinsiyet olgusunun gelişimi serimlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle çalışmada teorik anlamda, kadın ve erkek ilişkilerinin karşılaştırmalı tarihi, toplumsal cinsiyet ve feminizm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kadının tarihi incelenirken araştırmanın amacına uygun olarak doğu ve batı toplumlarında cinsiyet ilişkileri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. İlk çağda eski Yunan ve Türk toplumlarının yanında mitolojiler ve ilk uygarlıklarda kadın erkek ilişkilerine de değinilmektedir. Ortaçağda Osmanlı ve Roma Devletleri arasında bir karşılaştırmaya gidilmektedir. Son olarak yakın çağda, devrimler üzerinden günümüze kadar ulaşan cinsiyet ilişkileri değerlendirilmektedir. Aynı zamanda dil kültür ilişkisi kapsamında semavi dinlerin kadın erkek ilişkileri üzerine tutumları dikkate alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet kapsamında dil ve cinsiyet ilişkisi, özel alan kamusal alan bağlamında kadının konumu, kültürel anlamda kadınlık ve annelik ilişkisi ve örnek olay bağlamında kürtaç hakkının tarihsel ve siyasal önemine yer verilmektedir.

1.1. DOĞU VE BATI TOPLUMLARINDA KADIN

1.1.1. İlk Çağda Kadın

Kadın erkek ilişkilerinin tarihsel kökeni ve gelişim sürecinin incelenmesi mevcut cinsiyet ilişkilerini analiz etme noktasında önemli ipuçları sunmaktadır. Kadının mevcut konumu ataerkil iktidar ilişkileri ile açıklanmaktadır. Ancak tarihsel süreçte kadınların aile içinde erkeğe eşit veya daha üstün olduğu dönemler ve toplumların varlığı bilinmektedir. Kadının toplumsal konumu kültür, toplumsal yapı, din ve ekonomi gibi unsurların etkisine göre değişim göstermektedir. Bu noktada kadının konumu tarihsel bağlam içerisinde ele alınırken doğu ve batı olarak genel bir karşılaştırma üzerine aktarılmaktadır. İlk uygarlıklarda kadının konumu öncelikle anaerkil ve ataerkil yapılar üzerinden ele alınmaktadır. Devamında ise eski Yunan, Türk, Mısır ve Arap toplumlarında kadının konumu tartışılmaktadır. Orta çağ döneminde Osmanlı ve Roma

İmparatorlukları arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Son olarak rönesans, reform ve 18. yüzyılda devrimler ışığında gelişen dönemden günümüze kadar gelişen bir süreç aktarılmaktadır. Bu dönemde batıda sanayi ve Fransız devrimi ile güçlenen feminizmin etkisi sunulmaktadır. Doğuda ise Ortadoğu ülkelerinin genel durumu, Osmanlı Devletinin son dönemi ile birlikte cumhuriyet modernleşmesinde kadının konumu ele alınmaktadır.

İlk Uygarlıklarda Kadın

Erkeğin doğa ile olan ilişkisi, erkeğin kadın üzerine kurduğu hiyerarşiyi temellendirmektedir. Avcı ve toplayıcı toplumlarda av ve silahlar doğa ile birlikte kadını kontrol altında tutmak için kullanılmıştır. Bu şekilde doğa ve kadın üzerinde bir iktidar ilişkisi gelişmiştir (Mies, Bennholdt-Thomsen, Werlhof, 2008: 131-133). Toplumsal dönüşümlerde mitolojik olarak doğa ve kadın ilişkisinin Tanrı algısına etki ettiği görülmektedir. Anaerkil dönemlerde Tanrıçalar daha yoğun bir şekilde öne çıkmaktadır. Ataerkil kültürde ise Tanrıçalar zaman içerisinde gücünü yitirmeye başlamıştır. Onun yerine eril inanç biçimleri ve erkekliği temsil eden Tanrılar güçlenmiştir. İnançlar kültür aracılığı ile şekillenmiştir (Irigaray, 2006: 15-16). Mitolojilerde kadının Havva üzerinden yasak meyveye el sürmesi sembolik bir anlam taşımaktadır. Kadınların güçsüz ve zaaflarına yenik düşen bir kimliğe sahip olduğu sonuçları çıkarılarak mistik bir alt yapı oluşturulmuştur. Kadının duygusal yapısı ona bir erkeğin sahip olması gerektiği düşüncesini öne çıkarmıştır. Erkek bu noktada kadının hem hataları ile mücadele etmekte hem de ona sahip çıkmaktadır (Bensadon, 1994: 10-12). Erkek kadın için koruyucu bir görev üstlenmiştir. Erkeğin kadını koruması aynı zamanda kadının hayatı üzerinde söz hakkına sahip olması anlamına gelmiştir. Erkeğin kadın üzerindeki haklarının belirginleşmesi anaerkil aile yapısından sonra şekillenmiştir. Bu anlamda öncelikle kadın yanlı aile yapılarını ele almak kronolojik olarak daha doğru görülmektedir.

Anaerkil aile yapısında kadının etkinliği erkeğe göre daha çoktur. “*Anaerkillik teriminin iki kullanımı vardır. Birincisi, annelerin aile reisi olduğu bir toplumsal örgütlenme tipi ve soyun annelere göre belirlendiği yaygın kullanımla özdeşir. Anaerkilliğin ortaya çıkışı, toplumsal yapı temelinden ziyade özel durumlarla ilgilidir. Anaerkilliğin daha spekülatif olan ve evrimci kuramlara dayanan ikinci kullanımı,*

annelerin başlıca güç konumlarını ellerinde tuttıkları bir topluma göndermede bulunur.” (Marshall, 1999: 22). Anaerkil yapılarda soy annenin üzerinden ilerlemektedir. Çocuk üzerinde sadece annenin hakkı bulunduğu inanılmaktadır. Çocuğu doğuran anne olduğu için, baba sadece toplumsal anlamda sınırlı bir güce sahiptir (Mernissi, 1995: 105-108). Üretim ve mülkiyet ilişkilerinin ilkel boyutta şekillendiği toplumlarda kadın ve erkeğin aile içi rolleri benzer şekilde olmuştur. Eşitlikçi yapılar anaerkil yapılarda ve tarihte bazı kabilelerde görülmüştür.

Kadın yanlı aile yapıları annelik ve doğanın üretim işlevinde bir ortaklık ile anılmasındaki kutsallığa dayanır. İlk toplumlarda, anaerkil aile yapıları doğurganlığı mistik bir nitelik olarak yorumlamaktadır. Kadının ve anneliğin ön plana çıkması ile erkek kadına göre ikinci planda değer görmüştür. Hak ve özgürlükler ana yanlı gelişmiştir. Kadının soyu belirleyici olmuştur. Doğan çocuğun annesinin kesin olarak bilinmesi; babanın ise müphemliği de kadını soy belirleme noktasında önemli kılmaktadır. Bebel, ana soylu aileyi anlatırken babalığın erkekler arasında çocuk sahibi olanın belirsiz olsa bile analığın net olduğundan yola çıkarak bir strateji geliştirmektedir (Bebel, 1996: 56-65). Soy ana tarafından devam etmektedir. Soy, en önemli unsur olduğu için ekonomik faaliyetleri erkekler aktif olsa bile kadın evin lideri sayılmaktadır. İlk uygarlıklarda para ve özel mülkiyet ilişkileri belirginleşmediği için avcılık ve tarımsal faaliyetler soyun gerisinde kalmaktadır. Bu durum en azından ilk topluluklar için doğru bulunmaktadır. İlk uygarlıklarda kadın yanlı ailelerin baba yanlı bir dönüşüm yaşaması birden çok sebebe dayanmaktadır. Nüfusun artması ile üretim ve tüketim ilişkileri farklılaşmıştır. Yerleşik yaşamda açlık ve kıtlıktan kurtulmak için topluluklar verimli topraklara göç etmiştir. Bu süreçte topluluklar ve kabileler arasında çatışmalar yaşanmıştır. İnsanlar artık doğaya karşı mücadelelerinin yanında birbirleri ile de mücadele etmeye başlamıştır. Korunma, güç ve savaş gibi kavramlar askerliğin ve savaşçılığın önemini arttırmıştır. Fiziksel güce duyulan ihtiyaç artmıştır. Erkekler bu süreçte ön planda kalmıştır. Sadece askerlikte değil aynı zamanda organize savaşçı birlikleri olan ordular kurulmuştur. Toplum yaşamının belli kural ve düzenlemelere göre biçimlenmesi devletin gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Tüm bu gelişmelerde erkek belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu kapsamda sistemin işleyişi ve toplumun yönetiminde belirleyici kurallar da erkekler lehine gelişmiştir. Nüfus artışı ve rekabetin gelişmesi toplumsal yapının dönüşmesine yol açmıştır. İnsan ve doğa arasındaki mücadele

toplumlar arasındaki mücadeleye dönüşmektedir. Bu sebeple fiziksel güç ve askerliğe duyulan ihtiyaç artmıştır. Askerler de genel olarak erkeklerden oluştuğu için hem cins olarak erkeklik hem de kadının doğumunda erkek çocuk doğurması önemsenmiştir. Kadının toplumsal yapıda değersizleşme süreci kültürel ve tarihsel anlamda geri dönüşümü olmayan bir hiyerarşiye yol açmıştır. Süreç itibariyle soyu belirleme noktasında baba belirleyici olmuştur. Kadın evinde çocukla ilgilenen ve ev işleri ile uğraşan bir nesne halini almıştır.

Geleneksel yapılarda kadın erkek ilişkileri tarihsel süreçte tehlikeli boyutlardan günümüze doğru kısmi olarak gelişmiştir. Evlilik ve aile kurma sürecinde hemen her kültür yapısı belli kurallara sığınarak değerlerini kurumsal bir düzene sokmuştur. İlk uygarlıklarda nüfus artışı ve üremenin sağladığı bereket ilişkisinden yola çıkarak evlenme ve düğün gibi eylemler özel olarak organize edilmiştir. İlginç olan özellikle yerlilerde, Afrika ve Habeşlerde de görülen düğün süresi boyunca damadın eş, dost ve akrabasının gelinden faydalanma hakkına sahip olmasıdır. Düğün sonunda gelin erkeğe ait olur. Bu farklı gelenek ortaçağ feodal beyliklerinde de farklı bir biçimde görülmektedir. Gelinin ilk gece hakkı kocasından önce feodal beyine ait olmaktadır (Engels, 1987: 57-59). Kalıplaşmış değerler birer kültürel norm olarak süreklilik kazanmıştır. İlkel toplumlarda kadın erkek ilişkileri ile birlikte sosyal yaşamın tüm işleyişi kültür tarafından keskin sınırlar ile belirlenmiştir. Bu kapsamda ahlaki kuralların reddettiği bir olay topluluk üyelerinin dışlanması ve cezalandırılması ile sonuçlanmaktadır. Malinowski (1998) ilkel toplumlarda yasanın işleyişini aktarırken egzogaminin yasak olduğu bir kabilede akrabalık ilişkisi bulunan iki gencin aşk yaşaması ve sonuçlarını değerlendirmektedir. Bu süreçte yasak ilişkinin toplumsal reddi ve sonucunda erkeğin intihar etmesi de bir ritüel çerçevesinde gerçekleşmektedir. Geleneksel kurallar bireylerin kendi hayatları üzerinde karar alma gücüne sahiptir. Bu anlamda ataerkil kültürün sosyal yaşamda oldukça etkin olduğu görülmektedir. Bireyler ataerkil iktidar ilişkileri çerçevesinde belirlenen katı kurallara uyum göstermeyi onurlu bir davranış olarak kabul etmektedir.

Toplumda kültür ve diğer bileşenler aracılığı ile erkek üstünlüğü bir kültüre dönüşmüştür. Bu kültür ise ataerkilliktir. *“Tam anlamıyla "babanın hâkimiyeti". Ataerkillik terimi, başlangıçta erkek aile reislerinin otoritesi üzerine kurulu toplumsal sistemleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bugün ise, genel olarak erkek tahakkümünü*

yansıtan daha genel bir anlamla yüklüdür (bu eğilim, özellikle bazı feminist kuramlarda açıkça görülmektedir)." (Marshall, 1999: 47). Ataerkilliğin genel ve özel olmak üzere iki farklı yönü bulunmaktadır. Kadının ev içinde eril bir düzen içerisinde konumlandırılması özel ve bireysel anlamda ataerkilliği ifade etmektedir. Kadının kendi yaşam alanı içerisinde aile kurumu içerisinde sınırlandırıldığı özel alan toplumun simgesi niteliğindedir. Bunun yanında sosyal yaşamda başta devlet ve kurumları aracılığı ile yerleşmiş genel anlamda ataerkil ilişkiler ağı mevcuttur. Kadının toplumdaki konumu kültürel ve kurumsal baskılar üzerinden sınırlandırılmaktadır (Walby, 1991: 23-24). Aile de kız çocuğuna ileride nasıl bir kadın, anne ve eş olması gerektiği öğretilmektedir. Genç kız evlenene kadar ailesinin yanında kocasına verilecek bir emanet gibi bakılmaktadır. Kız çocuğu için bu durum bir tercih olmaktan ziyade kültür adına bir hediye olarak görülmektedir. Çünkü evlilik ile kadın yüceltilmektedir. Bu durum semavi dinlerin hepsinde kabul görmektedir. Kadın evlendikten sonra kocası nerde ve hangi biçimde yaşar ise kadın ona uymak zorundadır. Kadın geçmişini silmek ve gerçek hayatına uymak durumundadır (Beauvoir, 2010: 15-16). Ait olma kavramı erkek için kadına yüklenmiş bir sorumluluktur. Buna karşın erkek kadına sahip olan bir yapıda görülmektedir. Evlilik ile kadın çocukluğunda kendi annesinden gördüğü ve sürekli özendirilen annelik sınıfına dâhil olmaktadır. Ev işleri, çocuk yetiştirme ve kocaya bağlılık ile birlikte kadın kısıtlı bir alana sürüklenmektedir. Kadın ve erkek arasında küçüklükten itibaren kurumsallaşarak gelişen bir ayrım söz konusu olmuştur. Bu ayrımlar zamanla kadınlar üzerinde bir denetime dönüşmektedir. Cinselliğin denetimi ve kadın üzerindeki görünümü kadın ve erkek ayrımının önemli bir temelini oluşturmaktadır.

Ataerkil düzende bekâret kadını cinsel anlamda kısıtlamak için kullanılmaktadır. Doğurma eyleminden ötürü annenin kimliği belirlenebilirken babanın belirlenmesine ait somut ve toplumsal anlamda görünür bir delil bulunmamaktadır. Bu sebeple erkeğin kadına cinsel anlamda sahibi olduğunu tek kişi olduğunu bilmesi için bekâret önemsenmektedir. Bekâret hemen her toplumda kadının namusu ile eş değer görülmektedir. Kültür ile birlikte semavi dinler de bekâret kavramı üzerinden kadının cinsel yaşamı üzerinde kontrol edici kurallara sahiptir. Semavi dinlerin hepsinde bekâretin önemine vurgu yapılmaktadır (Blank, 2007: 76-78). Kadının bekâreti Hristiyanlıkta Meryem Ana figürü üzerinden kutsanmıştır. Kadının kötü ruhlardan

arınması için bekâretini koruması gerektiği düşünülmüştür. Kadının namusunu koruması için şiddet içeren çeşitli ayinler de yapılmıştır (kırbacla dövülmesi, kadın sünneti vb.). Kız çocukları ergenlik döneminde gördüğü ilk adet anında annesi tarafından tokatlanmaktadır. Bu alışkanlık kadını adet görenin kötü bir durumdan öte suç olarak algılamasına yol açmıştır. Adet gören kadınlar o süre boyunca aile ve çevreden farklı bir yerde yalnızlaştırılarak dışlanmıştır. Adet süresince uğursuzluk getireceği düşünüldüğünden yiyeceklere veya herhangi bir kişiye dokunması yasaklanmıştır (Paglia, 2004: 55-57). Kadınlar biyolojik özelliklerinden dolayı toplumdan dışlanmıştır. Kadınların ilk adet görme süreci ve deneyimi hüsrarla sonuçlanmaktadır. Kız çocuğundan bu durumu gizli yaşaması gerektiğinin yanında bir kusur olarak görmesi beklenmektedir. İlk ve orta çağda adet gören kadınların farklı yerlerde yiyip içtiği ve evinden uzak tutulduğu bilinmektedir (Halimi, 1990: 36-37). Kız çocukları adet görene kadar, adet görenin bir suç olduğu düşüncesi ile bir endişeye kapılmaktadırlar. İlk adette ise annelerine karşı durumu açıklama çabası ve tepkiler (özellikle tokat) ile korku katlanmaktadır. Kan görme eylemi bekâretin kaybedilmesi ile ortaya çıktığı için kız çocukları ilk adetlerinde bu korkuya kapılmaktadırlar. Biyolojik bir gelişim süreci kültürel yozlaşmanın etkisi ile sembolik bir nitelik kazanmaktadır (İlkkaracan, Seral, 2014: 197-198). Bekâretin önemi düğün merasimlerinden sonra gerçekleşen cinayetler ile daha anlaşılır olmaktadır. Kadınlardan gerdek gecesinde kan gelmemesi ile namusa hâle geldiği fikri ile ölümler yaşanmaktadır. Kadınlar, bekâret aracılığı ile cinsel olarak kontrol altına alınmaktadır (Abu-Odeh, 2014: 254-257). Aynı zamanda kadının evliliğe kadar geçen süreçte cinsel anlamda bir eylemden uzak tutulması amaçlanmaktadır. Ancak ataerkil yapılarda cinselliğin denetimi sadece kadın üzerinden gerçekleşmektedir. Benzer şekilde namus ve mahrem kavramları da kadın için kullanılmıştır. Ataerkil toplumsal örüntüler ilk toplumalarda kadınlar üzerinden bir denetim olgusunu sürekli kılmıştır. Bu durum ve daha radikal eğilimler ilk çağda birçok uygarlıkta gözlenmiştir.

Antik Yunan devleti ataerkil kültürün kadınlar üzerinde baskı kurduğu bir uygarlıktır. Kadınlar sosyal yaşamda hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılmıştır. Kadınlar kocasının adı ve ailesi ile tanınmıştır. Miras veya her hangi bir sosyal hak elde etmeleri engellenmiştir. Kadınlar, kocaları için eğlence kaynağı ve hizmetçi olarak görülmüştür. Kadın ve erkek farklı adalet kuralları ile muamele görmüştür. Kadın zina

ettiği zaman ölüm cezası ile karşılaşırken erkek para ve hapis cezasına çarptırılmıştır (Bensadon, 1994: 23-26). Kadın erkeği kandıran bir tuzak olarak görülmüştür. *“Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsin büyük tarihsel yenilgisi oldu. Evde bile, yönetimi elde tutan erkek oldu; kadın aşağılandı, köleleştirdi ve erkeğin keyif ve çocuk doğurma aleti haline geldi. Kadının özellikle Yunanlıların kahramanlık çağında, sonra da klasik çağda görülen bu aşağılanmış durumu, giderek süslenip püslendi, aldatıcı görünümlere sokuldu, bazen yumuşak biçimler altında saklandı; ama hiçbir zaman ortadan kaldırılmadı.”* (Engels, 1987: 62). Ataerkil ilişkilerin şekillendirdiği aile yapısı ile kadının konumu yüzyıllar boyunca erkeğe bağımlı şekilde belirlenmiştir. Yunan’da eşitlikçi düşünceyi öne çıkaran nadir isimlerden biri Platon olmuştur. Devlet’te (2014) kadınlar ve erkeklerin eşit şartlarda eğitilmeleri ile aynı işi başarabileceklerini savunmuştur. Ancak Platon’un gayesi kadınların özgürlüğü değildir. Platon dönemin toplumsal şartlarına göre güçlü bir devlet yapısı için kadınların da katkı sağlaması adına önerilerde bulunmuştur. Yaşam biçimi ve kültürel değerler Yunan da eril bir toplum düzenini meşrulaştırmaktadır. Ancak Türk toplumunda göçebe yaşam biçiminin temel dinamikleri yerleşik yaşamda da etkinliğini sürdürerek daha eşitlikçi bir yapının gelişmesini sağlamıştır.

Türk toplumunda aile yapısı ve kadının konumu yaşam biçimleri, kültürel ve ekonomik ilişkilere göre şekillenmiştir. Göçebe yaşayan Türk topluluklarında günlük yaşam ve hayatta kalma çabası her iki cinse de sorumluluklar yüklemiştir. Kadın ve erkek birlikte doğaya karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Erkek avlanırken kadın da evi-çadırı dışarıdan gelecek saldırılara karşı korumuştur. Bu bağlamda yaşam şartları cinsiyet rollerinin daha adil bir biçimde gelişmesine yol açmıştır. Yerleşik yaşamda da güçlenmiş olan değerler sürdürülmüştür. Kadın ve erkek birbirlerini tamamlayıcı bir biçimde bir aile düzenine geçiş yapmıştır. Aile içinde olduğu gibi devlet yönetiminde de kadına söz hakkı tanınmıştır. Türk toplumunda aile devletin temel yapısı olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple aile, kurumsal olarak devletin bekası için önemsenmiştir (Türköne, 1995: 233-241). Kadın erkek ilişkileri Türklerde yardımlaşma ve dayanışma üzerine inşa edilmiştir. Kadınlar da erkeklerin maharetlerine sahip nitelikte yetiştirilmiştir. Kadınlara, mülk edinme hakkı verilmiştir. Eski Türk toplumlarında toplumsal yaşamda olduğu gibi devlet yönetiminde de kadınlar değer görmüştür. Devlet yönetimi ile ilgili önemli kararlar alma noktasında kadınlar da söz sahibi olmuştur

(Karaca, 2002: 314-316). Kadın erkek ilişkisinde kültürel etmenleri dâhil etmeden doğa gereği tamamlayıcı bir ilişki söz konusu olmuştur. Her iki cins ilkel dönemlerde doğada birbirleri ile uyum sağlamak ve yardımlaşma aracılığı ile hayatta kalma çabası göstermiştir. Yaşam biçimleri ve nüfus artışı toplumsal yaşamda olduğu gibi kadın erkek ilişkilerini de biçimlendirmiştir (Timuçin, 2010: 19-22). Biyolojik ve fizyolojik olarak birbirlerine bağımlı ve uyumlu iki cins toplumsal yaşamda mücadele eden rakiplere dönüştürmüştür. Bu süreçte rekabeti ekonomi, din ve fiziksel güç gibi unsurlar belirlemiştir. Türk toplumuna benzer yapıda Mısır da ilk toplumlar da kadının diğer uygarlıklara göre daha eşitlikçi bir yapıda konumlandırıldığı bilinmektedir.

Mısır'a bakıldığında Berktaş'a göre ilk uygarlıklarda kadın hak ve özgürlükleri bakımından eşitlikçi bir yapı gelişmiştir. Mısır'da evlilik, miras, mülkiyet gibi konularda kadınlara daha adil bir yaşam biçimi sunulduğunu da eklemiştir (Berktaş, 2012: 90-92). Ancak Mısır eski bir uygarlık olarak evlilik ve aile ilişkileri bakımından ilginç ritüeller barındırmaktaydı. Kız ve erkek kardeşlerin evlenmesi yasal olarak görülmesinin yanında dini açıdan saygıdeğer bulunuyordu. Devlet yöneticileri özellikle kardeşleri ile evlenirdi. Kadınların sünnet edilmesi de ayrıca değinilmesi gereken aşağılayıcı bir davranıştı. Kadın sünneti Mısırdan yayılarak İsrail ve diğer Ortadoğu ülkelerinde yayılan bir cinsel şiddet eylemidir. Kadınlar cinsel olarak anlamda baştan çıkaran bir şeytan olarak görüldüğü için ataerkil kültürlerde cinsel anlamda yoğun baskı ile karşılaşmıştır (Morali, Daninos, 1974: 15-17). Kadınlar geleneksel yapılarda namus kavramının taşıyıcısı olarak görülmektedir. Erkek ise namusu koruyan ve kontrol eden bir denetleyici konumundadır. Erkek bu hakkı kullanarak kadın üzerinde tasarrufta bulunabilmektedir.

1.1.2. Ortaçağda Kadın

Roma'da Kadın

Batı toplumlarında Ortaçağda kadın ile ilgili iki vurgu öne çıkmaktadır. Bunlar kadın cinselliği üzerinden bekâret kavramı ve geleneksel bir güç olarak cadılıktır. Kadının konumu ortaçağda, Hristiyanlığın ilk döneminde olduğundan daha katı bir biçimde kurumsallaşmıştır. Din ve kültür eşliğinde kadın, erkeği tuzağa düşüren bir günah keçisi olarak muamele görmüştür. Kadının ortaçağda cadılık ile suçlanarak yakılması sıklıkla karşılaşılan korkunç bir gelenektir. Kadının miras hakkı veya

çocukları üzerinde her hangi bir sahipliği bulunmamaktadır. Kadın kocasının ve evinin hizmetçisidir. Aynı zamanda erkeğinin cinsel isteklerini karşılayan bir obje konumundadır (Beauvoir, 1993a: 94-97). Kadın üzerinde odaklanan cinsellik sorunu Hristiyanlıkta kadın için keskin sınırlar ile çizilmiştir. Kadın için bekâretin önemi Meryem Ana figürü ile taçlanmıştır. “*Bakire Meryem, bilgeliğe ve kurtuluşa giden köprü oldu, toplum içinde yeni bir konuma kavuştu ve bir kadın olması da nedensiz değildi. Bakire Meryem aynı zamanda anneliğin zaferini simgeliyordu, ona gizemli ve duygusal bir karakter kazandırdı. İnsana can veren anneler, bu sayede saygınlığa kavuştular, öte yandan beslenme ve hijyen koşullarındaki iyileşme sayesinde çocuk ölümlerinin azalmasıyla, kadınlar hayatta kalabilen, büyüüp yetişkin olabilen çocuklar getirmeye başladılar dünyaya.*” (Simonnet, 2012: 52). Kadın annelik görevi ile kutsallaştırılmıştır. Kadın, ortaçağdaki cinsel niteliği ile Hristiyanlığın cinsellik üzerinde bir baskı oluşturmaya yol açmıştır. Roma’da kadınların cinsel anlamda erkekler için zevk ve eğlence için kullandığı karanlık bir dönemdir. Kadın ticareti devlet yöneticileri tarafından organize edilen önemli bir ticari faaliyet olarak görülmüştür. Soylu ve yöneticiler hâkim oldukları bölgelerde istediği her kadınla birlikte olma hakkını kendinde görmüştür. Bunu yapan kişi istediği bir kadının evini ziyaret ederek kocasını evden gönderirdi (Poroy, 2010: 47-48). Kadının aşağılandığı ve köleleştiği ortaçağ Avrupa’sında ekonomik ve politik gücü olan her erkek istediği kadına sahip olabilirdi. Kadınlar üzerindeki baskının siyasi ve ekonomik temelli bir cinsel sömürüye dönüştüğü görülmektedir.

Bekâr bir kadın babasının sorumluluğunda yaşamaktadır. Hayatı ile ilgili kararları evlenene kadar babası vermektedir. Evlendiği zaman ailesinden ayrılarak kocasının himayesine geçer. Bu geçiş süreci çoğu toplumda ekonomik faaliyet olarak görülmektedir. Belirli fiyat karşılığı kadın başka bir aileye, kendi ailesi tarafından satılmaktadır. Evlilik süresi boyunca erkeğin kadın üzerinde her anlamda karar verme ve kontrol etme hakkı bulunmaktadır. Kadın bu duruma karşı her hangi bir direnişi kocası tarafından şiddetle karşılığına yol açmaktadır (Simonnet, 2012: 33-34). Kadının kendi ailesi de benzeri çatışmalarda kızlarından önce erkeğin haklılığına uymaktadır. Ataerkil düzende kadının erkeğe karşı bir duruş sergilemesini şiddetle kısıtlamaktadır. Roma’da ataerkil yapı kurumsal niteliğe bürünmüştür. Erkekler kadınlar üzerinde kurduğu hâkimiyetin meşruiyetini devletten almaktadır. Aile içinde baba, iktidar

anlamında diğer tüm erkeklerden ayrılır. Aile fertleri babanın ismi ve gücü altında yer almaktadır (Gilligan, Richards, 2009: 22-24). Kadının ontolojik bağlamda konumunun görmezden gelinmesi ile insanlığın ikiye bölünmesi kaçınılmaz bir krize dönüşmektedir. Grup olarak kadın ve erkekler birinin baskısı ile ötekinin egemenliğine hizmet etmektedir (Cameron, 1997: 22-24). Ortaçağda Avrupa’da kanunlar ve gelenekler aile reisi olarak erkeğe sınırsız yetkiler vermiştir. Baba, İsa’nın temsilcisi olarak ev içerisinde kutsal kabul edilmiştir. Kadının kocasına bağlılığında görülecek en küçük zaaf şiddet ile sonuçlandırılmıştır (Ruff, 2008: 157). Erkeğin konumu kültür ve din temelinde güçlendirilmiştir. Kadın ise erkeğin mülkü ve kontrolü altında yaşamak durumunda kalmıştır. Kadın için mevcut durumuna karşı bir duruş sergilemesi mümkün değildir. Erkeğin bu noktada şiddet ve değişik şekillerde cezalandırma hakkı bulunmaktadır. Ayrıca dinsel anlamda cezalandırma biçimi olarak cadılık oldukça yaygındır.

Ortaçağda batı toplumunda kadın için en tehlikeli tehdit, cadılık olmuştur. Cadı şeytana uyan ve onula ilişkiye giren bir bozguncu olarak görülmüştür. Bu eylemin sonunda da şeytanın emirlerini yerine getirmeye başlamıştır. Toplumda cadı olarak görülen kadının yaptığı her eylem şeytanın bir buyruğu olarak algılanmıştır. Cadı avının yaygınlaşması ise şeytanın ele geçirdiği kötü ruhları ortadan kaldırmak için gerçekleşmiştir. Ancak cadılığın ortaya çıkışı çok farklı temellere dayanmaktadır (Akin, 2001: 97-100). Cadılar, tıp biliminin gelişmesinde ilkel toplumlarda öncülük etmiştir. Modern tıbbın gelişmesi ve sağlığın ataerkil ilişkiler kapsamında ele alınmasında kadınların cadılaştırılması tarihsel bir adım olarak ortaya çıkmıştır: *“Çağdaş tıp teknolojisi ortaya çıkmadan çok önce, egemen sınıfların “cadı” dediği sağlık pratisyenleri yaşadı ve büyücülük yaptıkları gerekçesiyle kovalanıp, toplanıp yakıldılar. Bu kadınların çoğu köylü halka yardım için sağlık mesleğini iş edinmişlerdi; onlara yapılan baskılar, tıp dünyasında kadınlara karşı erkek baskısını anlatan uzun tarihin ilk savaşlarından sayılmalıdır. Şifa dağıtan büyücülere yapılan baskıların diğer yüzünde ise, erkek doktorlara yeni bir statü yaratmak için onları korumaya alan egemen sınıflar bulunuyordu. Bu yeni Avrupalı doktorluk mesleği, büyücü avında önemli bir rol oynadı; bu statüye kayırılanlar, büyücü avcıları için tıp danışmanları olarak hazır tutuldular.”* (Ehzenreich, 1992: 12-13). Cadılık kadınlar için bir güç göstergesidir. Geçmişten gelen geleneksel bilginin cadılık üzerindeki birikimi bir gücü temsil etmektedir. Bu sebeple

ortaçağda kadınların mistik gücünü ortadan kaldırmak için cadılığa karşı güçlü tedbirler alınmıştır (Arslan- Karaküçük, 2010: 59). Cadılık ortaçağda doğaüstü güçleri olan kadınlar için ifade edilmiştir. Cadılığın varlığı ve toplumsal etkisi geleneksel yapıda ataerkil yapının varlığını tehdit etmektedir. Cadılık geleneksel yapının kurumsallaşmasında önemli bir figür olarak kabul edilir. Cadı ve büyücünün saygınlığı Hristiyanlığın eril iktidar düzeninin güçlendiği dönemlerde yok edilmeye çalışılmıştır (Akın, 2001: 135). Ortaçağda cadılığı önlemek amaçlı yasalar hazırlanmıştır. Cadılık önemli bir suç olarak görülmüştür. Cadı avı Avrupa da bir devlet politikası olarak uygulanmış ve bu kapsamda binlerce kadın yakılmıştır. Cadılar egemen kültür üzerinde bir tehdit oluşturduğu için zengin, soylular ve din adamları tarafından suçlanmışlardır (Crow, 2002: 260-263). Cadılığa karşı bir güç göstermek Avrupa toplumunda kapitalizme geçişte erkek egemenliğini sağlama noktasında önem kazanmıştır. Çünkü cadılar halkın kendi kültürel dinamikleri ile gelişen bir figürdür. Ancak eril sistemin merkezi söylemi kadını dışlayıcı argümanları kullanarak cadılığı türetmiştir (Federici, 2012: 236-238). Cadılık, öncelikle toplum için bir tehdit oluşturacak bir konuma getirilmiş ve ardından bu kavram altında yok edilmiştir. Cadılık her şeyden önce geleneksel bir geçmişe ve güce sahiptir. Sağlık ve tıp biliminin kadın eliyle şekillendiği düşüncesi ataerkil iktidar ilişkilerine aykırı görülmüştür. Bu nedenle kilise için cadılık önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Osmanlı Devletinde Kadın

Osmanlı devleti coğrafi konumunun etkisi ile kültürel anlamda farklı yapılardan etkilenmiştir. İlki, mevcut tarihsel yapının köklerinde bulunan eski Türk aile yapısıdır. Türkler İslamiyet ile tanışana kadar Türk kültürü ve değerleri sosyal yaşamı belirleyen tek güç olmuştur. Aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rolleri buna göre belirlenmiştir. İslamiyet ile birlikte kültürel anlamda Müslümanlığın yeni bir kapı açtığı görülmüştür. Aile yapısından sosyal ilişkilere toplumsal yapıda her ilişki düzeyi ve işleyişi üzerine yeni hükümler ortaya koymuştur. İslam kültürünün Türk toplumu içinde hızla yayılmasında Türk kültürü ile ortaklıkların yoğunluğu belirleyici olmuştur. Ancak bu süreçte sadece İslam kültürü değil, İslamın ortaya çıktığı Arap toplumunun kültürel dokuları İslam içinde yer bulmuş ve yayılmıştır. Bu sebeple Osmanlı toplumunda Türk ve Arap kültürü etkili olmuştur (Saraçgil, 2005: 25-28). Osmanlı hukuku şer'i sistemi aile ilişkilerinde uygulama noktasında yetersiz kalmıştır. Bunun sebebi din ile birlikte

ataerkil kültürel değerlerinin etkinliğinin artması olmuştur. İslam dininin Arap kültürü ile harmanlanarak aktarılması, aile içi ilişkiler ve kadının toplumsal konumunun belirlenmesi noktasında etkili olmuştur. Özellikle cinsiyet rollerinin gelişiminde ataerkil iktidar araçları daha baskın şekilde uygulanmıştır (Ortaylı, 1991: 75-76). Kültür, dinden daha baskın bir biçimde etkinliğini göstermiştir. Osmanlı toplumunda ilk dönemlerinde Türk kültürü ve İslam inancının şemsiyesinde bir sosyal düzen inşa edilmiştir. Ancak sonraki süreçlerde ataerkil kültürün etkisi daha belirgin bir şekilde hissedilmiştir.

Türk toplumlarında kadın, geçmişten gelen kültürel ve politik güce sahip bir niteliktedir. Osmanlı devleti süresince de öncesindeki Türk devletlerinde de kadınlar yönetim konusunda doğrudan veya dolaylı biçimlerde belirleyici olmuştur. Padişahların anneleri, eşleri ve kardeşleri devlet içerisinde önemli görevler üstlenmiştir (Üçok, 1965: 177-180). Saraydaki kadınlar, sosyal yaşamda da etkin bir konuma sahip olmuştur. Örneğin Anadolu’da birçok hastane, okul gibi vakıf eserler padişah anneleri, eşleri ve kız kardeşleri tarafından inşa ettirilmiştir. Osmanlı da aynı zamanda kadın hakları tarihi bakımından öncelikli niteliğe sahip bir oluşum dikkat çekmektedir. Osmanlı toplumunda kadın hak ve özgürlükleri için oluşan ilk birlik Bacıyan-ı Rum Teşkilatı’dır (Paşazade, 2003: 571). Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, dünyada kurulan ilk kadın örgütü niteliği taşımaktadır. Bu yapının kuruluşu Osmanlı devletinden öncesine yani Selçuklulara dayanmaktadır. Ancak yoğunlukla faaliyet süreci Osmanlı devleti himayesinde olmuştur. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı’nda kimsesiz kadınlar korunmuş, genç kızları evlendirilip yuva sahibi olmaları sağlanmıştır. Aynı zamanda dikiş ve örgü gibi tekstil üzerine üretimler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca teşkilat mensuplarının birçok savaşa katıldıkları bilinmektedir. Türk kadınının geçmişte de olduğu gibi gerektiği zaman cephede yer aldığı Bacıyan-ı Rum Teşkilatının faaliyetlerinde de gözlenmiştir. Savaşçılığın yanında misafirperverlik konusunda da Bacıyan-ı Rum örnek oluşturmaktadır. Savaşlar veya değişik sebeplerden ötürü yerlerinden ayrılan toplulukların ihtiyaçları karşılanmıştır (Bayram, 2008: 84-93). Teşkilat, bu insanların topluma alışmaları ve sosyalleşmeleri adına bir tampon görevi üstlenmiştir. Bacıyan-ı Rum teşkilatı toplumsal sorunlar ile ilgilenerek eğitim, politika ve din alanında etkin faaliyetler sürdürmüştür.

Osmanlı Devletinde kadınları, sosyal yaşamda belirli alanlarda yer edinebilmiştir. Sosyal faaliyetler kapsamında bir takım kadın organizasyonları

günümüze aktarılmıştır. Ev içi ve dışında kadınlar kendi aralarında sosyal faaliyet alanları oluşturmıştır. Kadınların eğlence programı öncelikle evde kadınların toplanma günleri üzerine olmuştur. Bu toplantıda kadınlar arasında çeşitli oyunlar ve eğlenceler düzenlenmiştir. Ev dışında ise en belirgin faaliyet alanını hamam günleri olmuştur. Haftada bir gerçekleştirilen hamam ziyareti, kadınlar için bir eğlence alanına dönüştürülmüştür. Hamamdaki hizmetçiler kadınların kişisel bakımlarını yapmaktayken kadınlar ise erkeklerin kahvehanesine benzer şekilde sohbet etme imkânı bulmuştur. Hamamda kadınlar için yiyecek ve içecekler müzik ve danslar eşliğinde bir fasıl biçiminde eğlenceye dönüşmüştür (Davis, 2006: 149-151). Kadınlar, Osmanlı toplumunda sosyal yaşamdan etkinliği kısıtlıdır. Ancak kadın organizasyonları ve ev içi faaliyetler kadınlar için boş zamanları değerlendirme konusunda önem kazanmıştır. Kadınlar genel olarak erkekler ile olan toplu faaliyetlerden uzak durmuştur.

Osmanlı devletinde kadının konumu saray ve saray dışı olarak ayırmak gerekmektedir. Saray ve halk arasında toplumsal ilişkiler konusunda farklılıklar gözlenmiştir. Saraydaki kadınların konumu saray dışındaki kadınlara göre oldukça imtiyazlı bir yapıda olmuştur. Kadın hukuksal açıdan da iki farklı temele göre değerlendirilmektedir. Bir yanda Türk tarihi geçmişinden gelen örfi hukuk ve öğretiler yer alırken diğer tarafta İslam dini ile birlikte oluşan şer'i hukuk kuralları belirleyici olmuştur. Osmanlı devletinde şer'i ve örfi olmak üzere iki hukuk yapısı da uygulanmıştır. Devlet, evlenme ve aile içi ilişkilere müdahale etmiştir. Evlilik ve boşanma üzerine kurallar belirlenmiştir. Ancak hemen her toplumda olduğu gibi kuralların etkinlik alanı sınırlı olmuştur (Cin, 1974: 355-359). Din ve kültürün etkisi ile Osmanlı toplumunda ataerkil iktidar yapısının mevcudiyeti görülmüştür. Bu noktada İslam dini ile birlikte Arap kültürünün de Osmanlı toplum yapısına tesiri belirleyici olmuştur. Kadının hak ve özgürlükleri zamanla kısıtlanarak toplumun dışına itilmiştir. Ancak toplumsal ve siyasal dönüşümler kadının konumuna da etki etmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte tüm dünyaya yayılan hak ve özgürlük hareketleri Osmanlı Devletinde de etkilerini göstermiştir.

Osmanlı toplumunda 19. Yüzyıldan itibaren tüm toplumsal kurumlarda olduğu gibi aile yapısında da dönüşümler yaşanmıştır. Sanayileşme ve teknolojik değişimler batılı kültürler aracılığı ile tüm devletlerde etkisini göstermiştir. Kadınların toplumsal konumu üzerine tartışmalar yoğunluk kazanmıştır. Modern toplumlarda kadın hak ve

özgürlüklerinin boyutu devletlerin gelişmişlik düzeyi ile tanımlanmıştır (Şahin, 1991: 83-86). Bu sebeple Osmanlı'nın son döneminde batıcı aydınlar kadının konumu üzerinden politikalar üretmişlerdir. Bu noktada en belirgin alan edebiyat ve basın üzerinde olmuştur. Şiir ve romanlarda geleneksel aile yapısının çözülmesinin kaçınılmaz nitelikleri vurgulanmıştır. Aşk ve sevgi, mahrem konular olmaktan ziyade modern tutumlar ile değerlendirilmiştir. Kadınların haklarının gelişmesi noktasında geleneksel değerlerin çarpık yapısı öne çıkarılmıştır (İhsanoğlu, 1998: 91). Bu süreçte eserlerde ilk dönemlerde işlenen kadın karakterler gelenekçi ve muhafazakâr bir yapıyı temsil etmiştir. Tanzimat sonrasında ise kadınlar aile ve değerlerden önce aşkı özgürlüğü tercih eden karakterler olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Geleneksel ve modern yapıların çatışması kadın hak ve özgürlüklerini tanımlama noktasında belirleyici olmuştur.

1.1.3. Yakın Çağdan Günümüze Kadın

Kadın haklarının günümüzde geldiği nokta geçmişte önemli bedeller ödenerek elde edilmiştir. Kadın sorunları üzerine çabalar kadın örgütleri tarafından uzun yıllar boyunca mücadelelere sahne olmuştur. Her toplumun kendi kültür yapısına göre şekillenen kadın hak ve özgürlükler tarihi vardır (Dunbar, 1970: 48-49). Ancak toplumlar için ortak olan durum ataerkil kültür kapsamında kadının tutsaklığı olmuştur. Ortaçağın sonunda bilimsel ilerlemeler, coğrafi keşifler ve diğer gelişmeler ışığında yeni bir toplumsal yapı inşa edilmiştir. Kadınlık kurumsal olarak bu süreçte önemli değişiklikler yaşamıştır. Kadın için hak, eşitlik ve özgürlük kavramları tartışılmıştır. Tarihsel süreçte kadın ve erkek arasındaki ayrımın temelleri belirlenmiştir. “(...)Cins ayrılığının, bütün ayrılıklar gibi, bir çatışmaya dönüşmesini anlamak kolay, iki yandan biri üstünlüğünü kabul ettirdiği an, bunun mutlak üstünlük biçimine girmesini anlamak da zor değil. Geriye, erkeğin daha işin başında arayı açışının açıklanması kalıyor. Görünüşe Göre, kadınlar da pekâlâ yengiye ulaşabilirdi; ya da çatışma, bir sonuca bağlanmamacasına sürüp gidebilirdi. Nasıl olmuş da dünya hep erkeklerin elinde bulunmuştur ve bu durum, neden ancak şimdilerde değişmeye başlamıştır? İyi bir şey midir bu değişiklik? Dünyanın erkeklerle kadınlar arasında eşit olarak paylaştırılmasına yol açacak mıdır, açmayacak mıdır?(...)” (Beauvoir, 1993a: 23). Kadının durumunun değişmesi üretim faaliyetleri ile birlikte açıklanabilir. Ancak bu süreçte sadece kadın örgütlerinin emeği ile bir uzlaşa yetersiz görülmektedir. İktidar

ilişkileri kadınları üretim ilişkilerine ortak ederek bir sömürü düzeni oluşturmaktadır. Ancak bu eylem zaman sonra kadının ekonomik bağımsızlığına açılan bir yola çıkmaktadır.

Avrupa’da Devrimlerden Günümüze Kadın

Sanayi ve Fransız devrimi sadece Avrupa’da değil tüm devletler için toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Üretim ilişkileri ile aile yapısının değişmesi kadının konumunun da tartışılmasına yol açmıştır. Kadınlar bu dönemde feminizmin ortaya çıkışı ile örgütlü mücadelelerle haklarını elde etmeye başlamıştır. Ancak geçmişten gelen eril düzenin baskısı sanayi devrimini de etkileyerek ataerkil üretim politikaları güçlenmiştir. Doğuda ise Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesi kapsamında kadının konumunda benzer değişim ve talepler gündeme gelmiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri ile birlikte batılılaşma düşüncesi Osmanlının son döneminde etkin bir şekilde gözlenmiştir. Türkiye’de Cumhuriyet ile birlikte toplumsal yapının her alanında olduğu gibi aile ve kadın erkek ilişkilerinde de dönüşümler yaşanmıştır.

Kadının hak ve özgürlükleri bağlamında Fransız devrimi önemli bir milat oluşturmuştur. Devrim, kadınların örgütlü olarak bir duruş sergiledikleri geniş kapsamlı bir oluşumdur. Kadın ve erkek arasındaki tarihsel ayrımın eşitlik ve özgürlük sarmalı içinde son bulması için politikalar üretilmiştir. *“Kadınların geleneksel rollerinin şu ya da bu yönünü yıkmaya isteklerinin en küçük belirtisinin, 19. yüzyıl boyunca toplumda büyük kaygı yarattığına şüphe yoktur. 1800’li yılların ortaları ve sonlarında kadınlar gerçekten de belli bir bağımsızlık doğrultusunda kazanımlar elde etmeye başladıklarında, toplumsal kaygının düzeyi aynı oranda arttı.”* (Faderman, 1997: 278). Bağımsızlık talepleri kadın ve erkeğin temelde ayrıma tabii olduğu alanlar üzerinde tartışmalar ile başlamıştır. Cinsler arasında zihinsel olarak bir farklılığın bulunmadığı, eşitsizliğin kültürel olarak geliştiği bu dönemin temel söylemlerindendir. Fransız devrimi ile birlikte sanayideki gelişmeler üretim ilişkilerinin yanında toplumsal yapıda da köklü değişmelere yol açmıştır. İş gücüne olan ihtiyaç kadını üretime dâhil etmiştir (Beauovir, 1993: 108-111). Fransız Devrimi ezilmiş olan tüm sınıflar ile birlikte kadınlar için de bir kurtuluş hareketi olarak görülmüştür. Bu anlamda kadınların öncelikle ezilmiş bir sınıf olarak ortaya çıkmaları önemli bir adım oluşturmuştur.

Devrim sürecinde köleler ve siyahlar gibi kadınlarda hak ve özgürlük arayışında belirleyici bir niteliğe ihtiyaç duymuştur (Sanders, 2006: 15-18). Kadınların talepleri ilk olarak eğitim ve fırsat eşitliği üzerinde birleşmiştir. Bu süreçte kadınlar için temel gereksinimler, oy ve eğitim hakkı üzerine biçimlenmiştir (Milner, 2003: 108). Bu dönem aynı zamanda feminist hareketlerin kökleşmesi ve kategorize olmasına yol açtığı görülmüştür. İlk aşamada kadınların tek bir çatı altında örgütlenmesi ve bir sınıf olarak gelişmesi olağan bir gelişim süreci olarak değerlendirilebilir. Ancak ilerleyen dönemlerde hak ve özgürlüklerin teorik ve tarihsel yönü üzerine bir yoğunlaşma söz konusu olmaktadır.

Fransız medeni kanununda (1804) kadın, kişisel hak ve özgürlüklerini kocasına devretmiştir. Kadın, kocasından bağımsız her hangi resmi bir işlem gerçekleştirmesi yasaklanmıştır. Kadın, birey veya yurttaşlık kapsamında dikkate değer bulunmamıştır. Kadın erkek ilişkilerine dair tüm kurallar kocanın, erkeğin lehinde şekillenmiştir. Medeni kanuna göre kocanın, karısını aldatması para cezası ile neticelenirken kadının kocasını aldatması durumlarında ölüm cezasına çarptırılmıştır. Hukukun sert yüzü sadece kadınlar için işletilmiştir (Kollantai, 1992: 9-11). Bu sebeple kadın hak savaşını öncelikle resmi ideoloji ile vermek durumunda kalmıştır. Kadın, erkek ile olan rekabetini kültür ve devlet üzerinden yaşamıştır. Kadın hem erkek ve erkeklik ile birlikte sistem ile mücadele etmek zorunda kalmıştır (Atkinson, 1970: 32-33). Kadının lehine gelişen sanayi ve Fransız Devrim'i kadına duyulan ihtiyaç üzerinden kadının toplumsal konumunda değişimlere yol açmıştır. Ancak sistemin ataerkil yapısı değişimleri bir zaman sonra kadın aleyhine işletirmeye başlamıştır.

19. yüzyıl, hemen her toplumda kadınlar için sosyal ve ekonomik anlamda dönüşümlerin yaşandığı bir süreçtir. Bu dönemde insani meseleler ve eşitlik üzerine tartışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır (Cott, 1987: 16). Kadın erkek eşitliği üzerinden cinsel ve kültürel anlamda ayrımının belirgin anlamda tartışıldığı bir süreç oluşmuştur. Kadınlar Fransız devrimi ile çalışma hayatında daha çok yer almıştır. Ancak ev işleri ve aile içi görevler kadın için zorunluluğunu korumuştur. Kadın için kazanım noktası ekonomik anlamda kısmi de olsa bir gelire kavuşmuş olmaları olmuştur (Nicholson, 1999: 45-47). Kadın ve erkek aynı işi yapmasına rağmen ücretlendirmeleri farklı olmuştur. Bu sebeple erkeğe bağımlılığını kaybetme konusunda çalışma şartları yeterli görülmemektedir. Sanayi devrimi kadının üretim faaliyetlerine katılması açısından

önemli bir aşama olmuştur. Kadınlar evin dışına çıkarak ekonomik anlamda gelir elde etme şansı kazanmıştır. Ancak kadın ve erkeğin üretim faaliyetlerinde farklı pozisyon ve ücretlerle çalıştırıldığı için ayrımın sürekliliği feministlerce eleştirilmektedir (Bebel, 1996: 121-122). Bu durum kadınların çalışmasına rağmen erkeğe mahkûm olması anlamına gelmektedir. Kadınlar yardımcı pozisyonlarda görevlendirilerek uzmanlaşmalarına engel olunmaktadır. Bu süreç, kadını hem çalışma yaşamında hem de ev işlerinde çalışmaya zorlamaktadır. Aslında sanayi devrimi kadın üzerinde özgürleşmenin ötesinde daha fazla bağımlılık getirmiştir. Ancak kadının kısmen de olsa elde ettiği gelir, yaşam biçimleri ve kadın erkek ilişkilerinde değişikliklere yol açmıştır. Boşanma oranları, kadınların ekonomik özgürlük kazanmaları ile artmıştır. Kadınların üretimde yer alması yasalardaki erkek lehine kanunların sorgulanması ve esnemesine yol açmıştır (Goody, 2004: 192-194). Kadın artık boşandığı zaman yaşamını sürdürmek için bir başka erkekle evlenmek zorunda kalmamıştır. Çalışan kadın kendi kazancını elde ettiği için ekonomik anlamda bağımsızlık kazanmıştır.

Sanayi devrimine kadar kadınlar çalışma yaşamında sınırlı bir şekilde yer almıştır. Kadının evde konumlandırılması ev ve çalışma hayatı arasına keskin bir ayrım oluşturmuştur. Devrim hak ve özgürlük taleplerini gerçekleştirme noktasında yeterli olmasa da kadınlar için önemli fırsatlar doğurmuştur (Parla, 2011: 22-24). Sanayi devrimi ile kadının çalışma yaşamına daha yoğun olarak katıldığı kabul edilmektedir. Aynı zamanda Fransız devrimi de kadın hak ve özgürlükleri noktasında gelişimleri beraberinde getirmiştir. Fakat tüm bu gelişmelerin yanında kapitalizm aracılığı ile kadın üzerinde ekonomik sömürü gerçekleşmeye başlamıştır (Douglas, 1995: 47-48). Kadınlar özgürlüklerini kazanma çabasında ilerlerken erkekler ile eşit olmayan şartlarda mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Kadınların ev içi sorumlulukları ve annelik görevi kadını sosyal yaşamdan uzaklaştırmıştır. Bu durum kadının kendini ekonomik olarak geliştirmesi ve özgürleştirmesini engellemiştir (Frost, 2001: 28). Annelik ile ortaya çıkan sorun Avrupa'da aile kurumunun kadın için bir engel olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Kadın örgütlerinin özellikle annelik ile mücadele ederek kadın özgürlüğü noktasında bir çözüm üretme pratikleri öne çıkmaktadır bu noktada en önemli girişim kürtaj tartışmaları olmuştur. Kadının cinsel özgürlük ve annelik sorumluluğundan kurtulmak için kürtaj önemli bir hak olarak savunulmuştur.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın

Devrimler ile meydana gelen toplumsal dönüşümler tüm ülkelerde etkisini kısa zamanda göstermiştir. Osmanlıda modernleşme süreci 19. Yüzyılın ortalarından itibaren siyasal ve toplumsal gelişmeler ile batılılaşma sürecine girdiği söylenebilir. Bu süreç batının örnek alınarak bir model çizilmesine odaklanmaktadır. Toplumsal yapının her alanında modernleşme eğilimleri görülmektedir. İlk aşamada batıda eğitim almış aydınların tarafından özellikle eğitim, askeri sistem, bilim, teknoloji, aile ve kadın konularında özellikle ciddi bir değişim yaşanması gerektiği aktarılmıştır. Kadınlar için bu süreçte entelektüel aydınların Avrupa toplumlarında elde ettiği haklardan yararlanması için çaba gösterilmiştir (Sancar, 2014: 81-85). Türk kadını Tanzimat ile birlikte kültürel olarak batılılaşma çabaları ile sosyal yaşamda daha aktif bir şekilde yer almıştır. Örfi hukuk ve şeri hükümler modern hukuk ölçüsünde, evlilik, boşanma ve miras gibi temel konularda dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Kadın hak ve özgürlükleri, tıpkı Fransız devrimi sürecinde olduğu gibi örgütlü bir çerçevede olgunlaşmaya başlamıştır. Özellikle basın yayın aracılığı ve kadın dernekleri dönemin kadın haklarının duyurulması noktasında belirleyici olmuştur (Güzel, 1996: 48-51). Bu kapsamda Osmanlı devletinde feminist hareketin belirgin simalarından biri kuşkusuz Fatma Aliye (1862-1936) olmuştur. Aliye aynı zamanda Tasavvuf edebiyatının da ilk romancılarından sayılmaktadır. Fransızcadan çeviriler yapan Aliye, kadınların okuma yazmasının oldukça sınırlı olduğu dönemlerde gizliden kendini geliştirerek kendi eserlerini yazmaya varan bir seviyeye ulaşmıştır. Kadın bakış açısı ile romanlarında aşk ve evlilik üzerine yazılar yazmıştır. Benzer şekilde “Leman” mahlası ile Fatma Makbule (1865-1898), gazetede başyazarlık yapan ilk kadın yazar olarak tarihe geçmiştir. Şiirleri ile öne çıkan Leman, kadın ve kadınlık üzerine değindiği konular ile dikkat çekmiştir. Gazetede var olma amacı da kadınları bilinçlendirmek ve kadın eserlerinin yaygınlaşmasına aracılık etmek olmuştur (Zihnioğlu, 2003: 42-48). Bu sebeple gerek Osmanlının son dönemlerinde gerekse cumhuriyet döneminde kadın hareketlerinin gelişimi basın yayın ve edebiyat üzerinden gerçekleşmiştir. Cumhuriyetinin fikri temellerinin atıldığı II. Meşrutiyet döneminde kadınlar tarafından kurulan dernekler, kadın hareketlerini şekillendirmişlerdir. Toplumsal altyapının hazırlanması ideolojik olarak cumhuriyeti gün yüzüne çıkarmıştır (Tekeli, 1993: 30-33). Cumhuriyet kurulduktan sonra kadınların hak ve özgürlük alanlarının genişlediği bir başka sürece

girilmiştir. Bu kazanımlar erken cumhuriyet döneminin meyvelerini oluşturmuştur. Kadınlara seçme seçilme, evlenme ve aile, çalışma ve eğitim alanlarında çeşitli haklar tanınmıştır.

Türk aile yapısı cumhuriyet modernleşmesi ve toplumsal değişme aracılığı ile yapısal ve işlevsel olarak değişimlere uğramıştır. Sanayi ve teknolojinin gelişimi ile birlikte kentlere doğru göçler başlamıştır. Bu durum aile yapısında yapısal anlamda geniş aileden çekirdek aileye dönüşümün ilk adımlarını oluşturmuştur. Çalışma yaşamı ve üretim ilişkileri kırsal düzenden farklı olarak bireysel bir yapı içinde gelişmiştir (Caporal, 2000c: 93-96). Türkiye’de kentlere olan ilgi tarımsal faaliyetler ve kırsal yaşamın öneminin azalmasına yol açmıştır. Aile kurumu ve kadın erkek ilişkileri de bu süreçte dönüşüm yaşamıştır. Geleneksel yapıda kolektif yaşam biçimi ve geniş aile yapısı vardır. Bu ailelerde ailenin en yaşlı erkeğinin sözü geçmektedir. Üretim ve tüketim ortak bir biçim de gerçekleşmektedir. Aileler büyük ve geniş bir evde beraber yaşamaktadır. Kadın erkek ilişkilerde görülen ataerkil iktidar ilişkilerin yanında geleneksel aile modelinde erkekler de kısıtlanmaktadır. Evde karar verici olan en yaşlı erkek diğer erkekler üzerinde de söz hakkına sahiptir. Ancak aile yapısının değişmesi ile katı patriarkal ilişkiler de çözülmektedir (Sancar, 2009: 111-113). Geleneksel rollerin etkin olması, kadının çalışması durumunda da evdeki iktidar erkeğin ve erkek çocuklar etrafında şekillenmesine yol açmaktadır. Aile kurumu, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin korunduğu ideolojik bir işlev üstlenmektedir (Karatekin, 2000: 50-52). Cumhuriyet modernleşmesi aile yapısında köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Aile kurumu üzerinden milli bir model çizilerek kadın hak ve özgürlükleri yasalarla güvence altına alınmıştır. Aile kararnamesi ile 1917’de ailede kadın lehine bir takım iyileştirmeler yapılarak kadın üzerine keyfi müdahalelerin önüne geçmek amaçlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra toplumsal ve hukuksal düzenlemeler ile Türk kadınının sosyal ve siyasal hakları güçlenmiştir (Saraçgil, 2005: 174-180). Kadın erkek eşitliğini sağlamak için sosyal ve ekonomik anlamda gelişimler yasalarla güçlendirilmiştir. Cumhuriyet döneminde iş yasasına (1926) göre kadınların ağır işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Aynı zamanda gece vardiyalarında kadınların çalıştırılması da yasalarla engellenmiştir. Evli kadınların aile kurumunun varlığını koruma amaçlı anayasal olarak daha iltimaslı olması gündeme gelmiştir. İş yasası ile kadınların korunma süreci güçlenirken artık eşitlik ve haklar noktasında iyileştirmeler gündeme gelmiştir. Kadın

ve erkekler yasalardan aynı oranda faydalanmıştır. İşçiyi koruma kapsamında çıkarılan iş kazaları, hastalık, yaşlılık ve ölüm sigortaları oluşturulmuştur. Ayrıca kadınlar için analık sigortası yapılarak gebelik, doğurma ve emzirme yardımlarında bulunmak için yasalar çıkarılmıştır (Caporal, 2000b: 115-118). Cumhuriyet dönemi ile birlikte kadınlar, sosyal ve siyasal anlamda haklar elde etmiştir. Feminist hareketlerin yoğunluğu ancak 1980'li yıllardan itibaren radikal biçimde görülmüştür. Türkiye'de feminizm daha çok basın ve edebiyat aracılığı ile yayılma imkânı bulmuştur (Berktaş, 2010: 94-95). Türkiye'de cumhuriyet ile birlikte toplumsal olarak bir inşa süreci başlamıştır. Kadın ve erkeğin eşit ve özgür bir toplumsal düzen içerisinde toplumsal düzende yer alması için politikalar üretilmiştir. Kadın sadece ev içinde değil üretim faaliyetleri ve sosyal alanda önemli bir bileşen olmuştur. Cumhuriyet modernleşmesi aile yapısının toplumsal düzenin işleyişi için önemine dikkat çekmiştir

Cumhuriyet döneminde kadın erkek eşitliği noktasında direniş, kültürel anlamda ataerkil iktidar ilişkilerine yönelik gelişmiştir. İslam dini özde kadın ve erkeği birbirinin tamamlayıcısı ve yardımcısı olarak görmüştür. Din ve modernleşme ışığında toplum yapısında topyekûn bir gelişme öngörülmüştür. Türk toplumunda batılı devletlerde olduğu gibi dinin bir sınıfsal bir yapısı bulunmamaktadır. Bu sebeple toplumsal gelişme noktasında dinin engeli olmamıştır. Ancak ataerkil iktidar ilişkiler ile düzenlenen toplum yapısı din aracılığıyla gelişme ve modernleşme argümanlarına karşı durmuştur (Caporal, 2000a: 12-14). Ancak cumhuriyet döneminde modernleşme süreci din ve toplumsal yaşam arasındaki çizgiyi laiklik ve seküler anlayış ile belirginleştirmiştir. Bu süreçte cinsiyet ayrımı noktasında bir takım olanakların önü açılmıştır. Cumhuriyet ideolojisi modernleşme kapsamında kadınların fiziksel anlamda görünümüne müdahale etmiştir. Çağdaş devlet anlayışı çerçevesinde hak ve özgürlüklerin cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan ayrımcı işleyişine karşı durulmuştur. Kadın sosyal ve siyasal anlamda yeni başarılar elde etmiştir. Yurttaş kimliği altında kadın ve erkek eşit ve ortak bir kavram altında değerlendirilmiştir (Sakranaho, 2006: 329-330). Türkiye'de feminist hareketlerin gelişmesinde milliyetçilik akımının güçlü etkisi bulunmaktadır. Milliyetçi söylem yurttaş kimliği altında cinslerin eşitliğini ön plana çıkarmaktadır. Türk toplumunda kadın tarihsel ve kültürel anlamda değerli görülmektedir. Modernleşme ve gelişim için Türk toplumunda kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olmalıdır. Eğitim, sosyal ve siyasal eşitlik cumhuriyet modernleşmesinin öncelikleri

arasında yer almaktadır (Kandiyoti, 2011: 46-47). Cumhuriyet modernleşmesinin temel dinamikleri eski Türk toplumlarının yaşam biçimi ve değerlerini yeniden güçlendirmek üzerine kurulmuştur. Kadının konumu bu noktada daha aktif ve üretici bir nitelikte olmuştur. Aile içi ilişkiler ve sosyal yaşamda kadının etkiliği artmıştır. Cumhuriyet döneminde yurttaşlık kimliği ve millet olma şuuru tüm bireyleri hak ve özgürlükler bağlamında daha adil bir anlayışa yönlendirmiştir. Batılı toplumlarda olduğu gibi aile kurumu ve anneliğin kadının gelişimini engelleyici nitelikte bir vurgusu Türk toplumunda görülmemiştir. Aksine Tür toplumları için aile kurumu toplumun en güçlü temeli olarak dikkate alınmıştır. Kadın hem kadınlık kimliği hem de annelik vasfı ile toplumda değer görmüştür.

1.2. SEMAVİ DİNLER VE KADIN

Ataerkil iktidar yapısının güçlenmesinde tek Tanrılı dinlerin yorumu etkili olmuştur. Kadın ve erkeğin doğasında farklılık olduğuna dair düşünceler gelişmiştir. Kadınların duygusal açıdan baskın olması güvenilir olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu sebeple kadınların aile içinde ve sosyal yaşamda karar almaları engellenmiştir. Kadınlar günlük yaşam içinde çocuk doğurma ve bakım gibi işlevlerle görevlendirilmiştir. Erkek ise evin geçimi ile uğraşan ve dış dünya ile ilgilenen baba görevini üstlenmiştir (Berktaş, 2012: 25-26). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının yaratılış özelliklerine göre bir kadın erkek ilişkisi oluşturulmuştur. Ancak cinsiyet ilişkisinde sorumlulukların cinsiyetler ile kalıplaşması bir eşitsizlik meydana getirmektedir. Cinsiyet rollerinin yerleşmesi toplumda tarihsel anlamda önemli değişimlerin yaşanması ile gerçekleşmiştir. Toplumsal dönüşümler daha çok ekonomik düzenin işleyişine göre şekillenmiştir. Yerleşik yaşama geçilmesi ile birlikte tarımsal üretimin önemi artmıştır. Cinsiyet ayrımı Tanrıların cinsiyetleştirilmesine kadar ilerlemektedir. Bu sebeple Tanrı ve Tanrıçaların nitelikleri ve değeri üretim gücüne dayandırılmıştır (Nash, 2006: 299-302). Tanrıların cinsiyeti ilkel toplumlarda tarımsal faaliyetlere göre biçimlendiği görülmektedir. Kadın ve doğa ilişkisinden kaynağını alan Tanrıçalar tarımsal üretim ile ilgili konularda öne çıkan bir kimliği temsil etmektedir. Ancak semavi dinler ile birlikte kültür ve devletin ataerkil iktidar ilişkilerine göre şekillendiği süreç öne çıkmaktadır. Bu dönemde tek Tanrı inancı vardır. Ancak Tanrı eril özellikler taşımakta ve gücünü ataerkil kültürden sağlamaktadır. Özellikle

Hristiyanlıkta İsa'nın Tanrının oğlu olduğu inancı ile dinsel tutumun ataerkil boyutu güçlendirdiği görülmektedir.

Din ve toplumsal cinsiyet ilişkisi bağlamında dinlerin toplumsal pratiklerde bir denetleme aracı olarak kurgulandığı görülmektedir. Bu tutum dini, toplumsal yaşamda kadınlar aleyhinde bir kurumsal yapı olarak göstermektedir. Dinin cinsiyet ilişkilerini güçlendirmesi üç semavi din içinde benzer şekilde ele alınmaktadır. *“İster Doğu veya Batı, ister Müslüman veya Hristiyan olsun, kökten(din)ciliğin yükselişinde toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişkilerinin inşa edilmesinin ne kadar merkezi olduğunu görüyoruz. Bu olgu genel olarak "dini köktencilik" olarak tasvir edilse de, aslında "tahakkümcü kökten(din)ciliktir. Hem ailede hem devlette veya aşirette otoriter idarenin, katı erkek tahakkümünün ve -diğer dinlere ve etnik gruplara karşı kökten(din)ci "kutsal savaşlardaki" gibi- bir kontrol aracı olarak şiddetin idealize edilmesinin yeniden dile getirilmesidir. Gerçekten de, kadınların bu "geleneksel" ikincil yerlerine dönmeleri kökten(din)ciliğin ayırıcı özelliğidir. Bunu, erkeğin "namusunun" ailedeki kadınların bedenleri üzerindeki kontrolüne bağlı olduğu şeklindeki kötümser çözümde görürüz. Erkeğin namusunun bu tahakkümcü hareket noktası, Afganistan'da kadınlara karşı Taliban'ın acımasız barbarlığıyla, Pakistan ve İran'da kadınların taşlanmasıyla ve namus adına cezanın İslam dünyasının çoğunda güpegündüz infaz edilmesiyle örneklendirilebilir.”* (Eisler, 2015: 208-209). Dinler radikalleşip ideoloji boyutunda değerlendirildiğinde cinsiyet rollerinin de daha keskin sınırlar ile belirlendiği görülmektedir. Kültür içerisinde dinin dönüşmesi ve yöneticilerin din üzerinde söz sahibi olması din kurumunu çıkarlar üzerine şekillenen siyasi bir araca dönüştürmektedir.

1.2.1. Yahudilik ve Kadın

Yahudilik semavi dinlerin ilkidir. Kadın erkek ilişkileri bakımından en keskin ayrımlar Yahudilik inancında mevcuttur. Kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı inancı vardır. Bu sebeple kadın erkeğin bir parçası, yardımcısı ve hizmetçisi gibi hiyerarşik bir tutum ile değerlendirilmektedir. Yahudilik inancında sadece erkeğin kadın üzerinde sorumlulukları vardır. Aile içinde ve sosyal yaşamda aileyi ve kadını erkek temsil etmektedir. Yahudilik, namus ve mahrem anlayışları ile kadının sosyal yaşamını engellenmiştir. Kadının yaşam alanı ev ile sınırlandırılmıştır. Ev işleri için

olsa bile dışarı çıkması, pazara gitmesi yasak olan kadın, bir başkası ile konuşması halinde erkeğin boşanması için yeterli bir sebep olarak görülmektedir. Kadın yürüyüşünden konuşmasına her davranışına dikkat etmesi gerekmektedir. Çünkü kadın erkeği tuzağa düşüren bir şeytan olarak görülmektedir (Seidenberg, Crow, 1988: 8-11). Kadın üzerinde baskılar tek taraflı bir biçimde uygulanmaktadır. Namus kavramı etrafında kadının eylemleri sınırlandırılmaktadır. Kadının sosyal yaşamdan geri planda tutulması eril bir toplum yapısının inşa edilmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda kadınların hak ve özgürlükler bağlamında bir gelişim elde etmesi engellenmektedir. Kadın, insanlığın cennetten kovulmasına sebep olduğu için değiştirilemez bir önyargı ile anılmaktadır. Kadının kendine hâkim olamayarak yasak meyveyi yemesi, aynı zamanda kadının iradesiz olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Bu anlamda kadınların zayıf ve karar verme yeteneğinden mahrum olduğu düşünülmektedir. Kadının rasyonel bir tutum sergilemesi beklenmemektedir. Kadının cinsel anlamda tahrik edici bir yapısının yanında iradesinin zayıf olması, erkeğin hâkimiyetinde yaşaması gerekliliğini doğurmuştur.

Kadın kocasının ve toplumun nazarında değer görmek için toplumsal kurallara uyması beklenmektedir. Bu kurallar kadını baskılamakla birlikte kadını dışlamaktadır. Kadının her hangi bir erkeğe bağımlılığı olması beklenmektedir. Bu sebeple kadının ailesinde belli bir yaşa geldiğinde baba ve evleneceği erkek arasında ticari anlaşma formuna uygun bir biçimde evlilik gerçekleşir. Evlendikten sonra kadın kocasının malı gibi muamele görür. Erkek, kadından kendisine bağlı olmasını ve itaat etmesini beklemektedir. *“İffetli olmak kadının göreviydi; Havva'nın lekesini silen ve evlilik bağının getirdiği sadakat aracılığıyla -ya da eğer bu bağ yoksa cinsel perhizin getirdiği namusla- toplumsal huzuru sağlayan bir görevdi bu. Bu ikili bağ Hristiyan ahlakı ile orta sınıfın ailede esenlik ve istikrar arzusunu birbirine doluyordu. Kadın bedeninin saflığı, aile kökeninin saflığını garantilemekteydi. Öte yandan onur, erkek bedeninden ayrı tutulan bir erkek ayrıcalığıydı. Bu hem bireysel, hem de kolektif bir ilkeydi; erkeklerin karşılıklı yükümlülüklerine yön verir ve saygın bir kadından iffet, sadakat talep ederdi.”* (Augustinos, 2009: 11). Kadının iffeti cinsellik konusunda kısıtlama isteği ile açıklanmaktadır. Cinselliğin kadınlarda kontrol edilemeyen bir tuzak olarak düşüncesi hâkim olmaktadır. Bu sebeple cinsel anlamda gerçekleşen bir suç veya eylemde kadın sorumlu tutulmaktadır. Kadının baskı altında tutulması kadınların lehine

geliştirilmiş bir ahlak sistemi olarak önerilmektedir. Genel olarak Yahudilikte kadın yaratılış özellikleri bakımından ikinci planda ve erkeğe bağımlı olarak görülmektedir. Kadının namus ve mahrem kurallar aracılığı ile kısıtlandığı söylenebilir.

1.2.2. Hristiyanlık ve Kadın

Hristiyanlık inancı başlangıçta Yahudiliğin kadınlar üzerindeki tutumun aksine kadınları koruyucu ilkeleri savunulmuştur. Havva'nın sorunları ve eksiklikleri üzerine mitolojiler sürekli aktarılmıştır. Kadın erkek arasındaki ayrımın Tanrısal boyutta olduğu vurgusu Yahudiliğin temel dinamiklerini oluşturmuştur. Doğal ve toplumsal gerçekliklerin yok sayılarak kadının ezilmesi ataerkil ilişkilerin Yahudilikte güçlenmesine yol açmıştır (Perlman, 2006: 268-271). Hristiyanlık temel öğretileri bakımından köleler ve kadınlar arasında kısa zamanda yayılmıştır. Çünkü din insanın kendisine değer vermeyi öncelemiştir. Köleler veya ezilmişler, kadınlar, yoksullar ve tüm alt tabaka insanlar için Hristiyanlık bir umut ışığı olmuştur. Ancak dinin kurumsallaşması ve toplum içinde kökleşmesi ile kültürel değerlerin içerisinde farklı kalıplara bürünmüştür. Kültürel olarak eski Yunan ve Roman'ın katı ataerkil yönelimleri Hristiyanlıkta da ön plana çıkmıştır. Yahudilikte baskın olan ataerkinin dinsel anlamda Hristiyan geleneği kısıp aldığı ifade edilmiştir (Berktaş, 2012: 98-100). Roma kültürel temelleri bakımından eski Yunan toplumundan beslenmiştir. Bu anlamda ataerkil ilişkilerin toplumda etkin bir biçimde yaşandığı söylenebilir. Roma'da Hristiyanlığın yaygınlaşması ile birlikte kısa sürede ataerkil kültürün etkisi altında gelişmeye başlamıştır. Kültür aracılığı ile baskı altına alınan kadın din aracılığı ile kontrol altına alınmıştır. *“Hristiyanlık, kadınlara doğuştan ikinci sınıf olduklarını öğreten bir zihinsel-fiziksel hiyerarşi kurarak ruh ve beden arasındaki çatlağı tanımladı. Her şey yaşamın getirdiği fiziksel süreçlerden ve kendi bedenlerinden uzaklaştıkları oranda onur kazanan erkeklerin hizmet ettiği saf ruhlı bir erkek tanrı tarafından yönetim altına alındı. Papalar patriyarkal bir toplum miras alıp onun işlerliğini bir dine bağladılar, kadının aşağılayan bir kült yarattılar. Akıl ve beden ayrı şeylerdir ve beden değersizdir, kadın da değersizdir.”* (Wells, 1997: 25). Çünkü kadın beden ve duygular ile özdeşleşmiştir. Hristiyan inancı kadına vaat ettiği hak ve adil düzeni sağlamakta başarısız kalmıştır. Kültürel değerlerin kapsayıcı gücü Hristiyan inancını erkek lehine gelişen bir inanç sistemine dönüştürdüğü görülmüştür.

Kadın Hristiyanlığın kurumsallaşması ile İncil üzerinden kilise aracılığı ile disiplin altına alınmıştır. Erkeğe boyun eğmekle dini bir gerekliliğin gerçekleşmesi olarak kabul edilmiştir (Stanton vd., 1898: 174-175). Din, insanların doğumundan ölümüne kadar yaşamlarının her alanında belirli kurallar aracılığı ile etkinliğini korumuştur. Hristiyanlıkta çocuğun günahıyla doğduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple çocukların, kötü ruhlar tarafından alıkonulmaması için vaftiz edilmektedir. Vaftiz, yeniden doğma anlamı taşımaktadır. Bu sebeple günahkâr olanlar vaftiz edilince yeniden doğmuş gibi görülmektedir (Akın, 2005: 23-25). Hristiyanlıkta kötü ruh anlayışı ile çoğu zaman kadınlar cadılık ile suçlanmıştır. Ortaçağ da büyücülük ve cadılık aracılığı ile sayısız kadın yakılmıştır. Kadının toplumda uğursuzluk getirdiği düşünülmektedir. Kadının bekâretini sonsuza kadar koruması, Hristiyanlıkta bekâretin kutsal görüldüğünün önemli bir belirtisi olmuştur. Kadının cinsellik üzerinden kısıtlanması İslam dininin önerdiği biçimde gerçekleşen evlilik dışı ilişkilerini kapsamaktadır. İslam dininde çoğalma ve ürememenin yanında cinselliğin her iki cins için de haz ve arzu yaşama noktasında önemi vurgulanmıştır. Ancak Hristiyanlıkta bakire Meryem vurgusu ile kadının cinselliğini kısıtlamakla birlikte tehlikeli olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple kadının erkeğin kontrolünde olması gerektiği düşünülmüştür. Her hangi bir erkeğin bağımlılığında olmayan kadının ruhunu şeytan ele geçirdiği düşünülmüştür. Bu durumdan kurtulmanın yolu kadını yakmakla bulunmuştur(Sabbah, 1995: 128-160). Kısaca Hristiyanlıkta vurgulanmak istenen düşünce kadının erkeğin emri altında ve ev içinde yaşam sürmesi olmuştur.

1.2.3. İslam Dini ve Kadın

İslam dini diğer semavi dinler gibi adil bir düzen vaadi ile ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde kültürel değerlerden de oldukça etkilenecek şekilde şekillenmiştir. İslam'ın kadın hakları konusundaki tartışmaları genellikle İslam dini ortaya çıkmadan önce Arap toplumundaki cahiliye anlayışı ile karşılaştırılarak aktarılmıştır. İslam dininde ataerkil tutumlar etkili olsa da cahiliye dönemindeki yaşam biçimine göre kadın için önemli ölçüde kazanımlar olduğu ifade edilmiştir. Müslümanlığın temel referansı Kur'an ayetleri ve peygamberin yaşam biçimine dayanmaktadır. Kur'an, ise kadın ve erkeği cinsiyet temelinde değil; kulluk bağlamında dikkate alındığını bildirmektedir. Ataerkil yönü güçlü görülen İslam dininde, cahiliye dönemine göre hem kadınların toplumsal konumu hem de insan hakları bağlamında gelişmeler ortaya konmuştur. Mevcut şartlar

altında kadınlar için olumsuz ve yetersiz görülmeyle birlikte dönemin toplumsal koşulları dikkate alındığında kadınlar için iyileştirilmeler yaşanmıştır. Suç ve günah kavramını kişinin kendisi ile tanımlayan İslam dini, Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi Havva üzerinden kadınları günahkâr olarak görmekten uzak kalmıştır (Schimmel, 2004: 55-58). Müslümanlar işledikleri eylemlerden sorumlu tutulmaktadır. Bu sebeple kadın veya erkek olmanın bir farklılığı görülmemektedir. Hristiyanlık ve Yahudilikte belirtilen yasak meyve hadisesi Müslümanlıkta da vardır ancak bu durumdan ötürü kadın günahkâr görülmemiştir.

İslam dini kadın ve erkek arasında eşitlikten ziyade adalet ve hakkaniyet esaslarına dayanan cinsiyet ilişkileri belirlemiştir. Kadının doğası gereği zayıf ve duygusal olduğu düşünülmektedir. Erkek ise daha çok aklın ve gücün elinde olduğu bir imajı temsil etmektedir (Öztürk, 2012: 96). Kadın için İslam dini eşitlik ve özgürlüğü kendi kuralları çerçevesinde adil bir biçimde sunmayı vaat etmiştir. Kadının İslam öncesi konumuna karşılık Müslümanlık; kadın ve erkek arasında bir denge oluşturmuştur. İslam dini, kadın ve erkeği bir iş bölümü çerçevesinde sosyal yaşamda konumlandırmıştır. Cinslerin kendi özgü nitelikleri bulunduğu öne sürülmüştür. Bu sebeple kadın ve erkeğin birbirine tamamlayıcı olması gerektiği vurgulanmıştır (Bulut, 2008: 12-13). Kur'an da kadının erkeğe eş olarak yaratıldığı ifadesinden önce insanın çamurdan yaratıldığı ifade edilmektedir. Kadının erkekten sonra yaratılması kadını değersiz gösterme çabalarını doğurmuştur. Ancak Kur'an da kadını, erkeğin kölesi olarak değil eşi olarak tanımlanmaktadır (Tekin, 2013: 19-22). İslam devletlerinde kadının köleleştirilmesi İslam dininin uygulaması olmaktan öte kültürel alışkanlıklardan kaynaklanmaktadır. İslam dini kadın ve erkeği: kul ve mümin kavramı altında dikkate almaktadır. Cinsiyet arası farklılıklar ise iş bölümünün sonucunda yerleşmiştir. İslam dininde ataerkil yönelimler mevcuttur. Ancak kutsal kitapta kadın ve erkeği Tanrıya olan bağlılığa göre farklılık ve üstünlük betimlenmiştir (Tuksal, 2012: 92-94). Müslümanlar, Tanrı tarafından sınırları çizilmiş olan sorumlulukları yerine getirme şartı ile cenneti kazanacakları bildirilmiştir. Ancak kıstas ve sınırlamalar kültürel yapının dinamiklerine göre biçimlenmektedir. Bu sebeple mevcut değerler cennet ve cehennemin anahtarını istediği bireye ulaştırmaktadır. Bu ise Müslüman toplumlarda dinden öte ataerkil Arap kültürünün pratiklerinden oluşmaktadır. Çünkü İslam dini üzerinde eleştirilere maruz bırakılan cinsiyet eşitsizlikleri daha keskin biçimde İslam

dini öncesinde uygulanmıştır. İslam dini kültürel değerleri bir ahlak çerçevesinde zamanla düzenlemeye çalışmıştır.

Kölelik ve cariyelik sistemi İslam dini gelmeden önce de oldukça yaygın bir şekilde uygulanmıştır. İslam dini keskin çizgilerle toplumsal yapının dönüşmesini önermemiştir. Cariyelik ve kölelikte olduğu gibi toplumsal eşitsizlik alanlarının tedrici bir biçimde iyileştirilmesi tasarlanmıştır. Kadının aile kurumu içerisindeki konumu İslam dini ile birlikte Müslümanlık öncesine göre daha adil bir pozisyonda dikkate alınmıştır (Hatalmış, 2012: 246-248). İslam dini referans alınarak kadın sorunu üzerine yapılan tartışmaların, ataerkilliği islamın bir parçası olarak yansıttığı eleştirilmektedir. İslam dini ataerkil buyruklar içermektedir ancak ortaya çıktığı ve yayıldığı toplumların kadın erkek ilişkileri üzerine katı kültürel reaksiyonlarını çok daha esnek bir ilişki düzeyine indirgediği görülmektedir (Kandiyoti, 2013: 93-96). İslam dini kadının konumunu değerlendirirken diğer semavi dinlerde olduğu gibi tarihsel referanslara atıfta bulunmaktadır. Havva'nın yasak meyveden yemesi ve cennetten kovulma hadisesi kadın için dünyada bir takım yaptırımlara yol açtığına inanılmaktadır. Öncelikle cennette işlenen bir suçtan ötürü kendi başına karar alma noktasında yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bazı inanışlarda kadınların adet görmesi de bir ceza olarak değerlendirilmektedir. Doğum esnasında çekilen acılar ve gebelik süreci de bu cezalandırmanın bir parçası olarak yorumlanmaktadır. Aile içinde söz sahibi olarak erkek ön plana çıkmaktadır (Tannahill, 2003: 198-200). Ancak İslam dininde tüm bu niteliklerin kadını bir suçlu olarak muamele görmesini reddetmektedir. Kadınlık ve annelik yüceltilmektedir. Kadın hak ve özgürlükleri konusunda peygamberin yaşamı ve eşleri ile olan iletişimi örnek gösterilmektedir. Kadınlar adet döneminde toplumdan dışlanıp uğursuz görülürken peygamberin eşinin dizinde uyuduğu rivayet edilmektedir.

Adet görme, bekâret ve kadın cinselliğin semavi dinlerde kadınlar için önemli tanımlama ve baskı araçlarıdır. Cinsellik kadın için bir suç olarak yorumlanmıştır. Saadavi (2003) cinselliği ve çocuk doğurmayı bir tabu olarak değerlendirmektedir: *“Küçük çocuklar kadınların kulaklarından doğar... Hepsi korku ve telaşla kulaklarına dokunurlar. Hayır, kulaklarından değil, burunlarından... Titreyen parmaklarını burun deliklerine sokarlar. Hayır, burundan olamaz, delik çok küçük, çocuklar oradan çıkamazlar. Öncesinde korkunç bir şeyler olur, annelerin gizledikleri bir şeyler, sürekli tekrarlanan bir facia... Her yıl!... Aptallaşma, her ay!... Ne felaket!”* (Saadavi, 2003:

83). Arap toplumlarında kadınların cinsellik konusunda Hıristiyanlıkta olduğu gibi kadınlar üzerinde bir baskı aracı oluşturduğu görülmektedir. Kadın namus kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Kadına toplumsal yaşamda veya hukukta her hangi bir hak tanınmamaktadır. Kadın kocasının hâkimiyet, altındadır. Kadının güçlü olması aile ve soy bakımından zengin ailelerde belirgin olarak karşılaşılmaktadır (Shalhoub-Kevorkian, 2014: 210-212). İslamın cinsellik yorumunda cinsiyet yönelimi kadının kontrol edilmesine yönelik bir tarzıdır. Yusuf ve Züleyha kıssasında olduğu gibi kadın erkeği cinsel anlamda yanlış sürüklemektedir. Bu sebeple cinselliği her iki cins için de meşru görmek ile beraber kadını erkeğe bağımlı kılmaktadır. Bu sebeple İslam dininde kadınlar için bekâret önemsenmekte ve evlilik yüceltilmektedir (İlkkaracan, 2014: 14-18). Müslümanlığın kontrol altında tutulan bir cinsellik anlayışının toplumsal düzen ve ahlak için uygun olacağını meşru kıldığı görülmektedir. İslam dini cinsellik üzerine kendi meşru çizgisi içerisinde meşru ve olağan kabul etmektedir. Diğer semavi dinlerin toplumsal öğretilerinde olduğu gibi suçlayıcı ve tehlikeli bir özellik olarak görülmemektedir. İslam dini cinsellikte özgürlüğü, evlilik ile karı koca arasında sınırlı tutmaktadır (İlyasoğlu, 2013: 77-80). İslam dini aile olmayı ve çoğalmayı öğütlemektedir. Bu sebeple cinselliğin bir tehdit veya tehlike olarak yorumlamadığı söylenebilir. Ancak bu durum dinin kendi sınırları doğrultusunda belirlenmektedir. Aynı zamanda İslam dininde günah ve sorumluluklar da her iki cins için ortak kabul edildiği görülmektedir.

1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KÜLTÜR

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerinden farklı olarak aile, sosyal çevre ve kültür aracılığı ile biçimlenmiş rolleri ifade etmektedir. Geleneksel kültür, din ve aile gibi kurumsal güçlerin etkin olduğu toplumlarda cinsiyet ilişkileri daha belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri toplumsal yaşamda kurumsal yapılar aracılığı ile güçlenmektedir. Aile kurumu ile başlayan cinsiyet ilişkileri sosyal çevre ve devlet tarafından her alanda birey üzerinde belirleyici etkiye sahip olmaktadır. Aile kurumsallaşmanın ilk basamağıdır. Eğitim, din ve çevre ile iletişime geçmeden bireyler üzerine sosyal roller yüklenmektedir. Çocuklar, oyunlarda yeme içme alışkanlıklarında temel davranışları öğrenmektedirler. Anne ve baba arasındaki iletişimin öğrenilmiş rol örneğinin önemli bir göstergesidir. Kadının kocaya

olan bağıllığı çocuklar arasında aktarılan ve keskinleşen bir ilişki biçimine dönüşmektedir. Erkek çocuğa rasyonel ve güçlü bir kimlik üretilirken kız çocuğu daha çok korunmaya muhtaç ve savunmasız bir yapıda yetiştirilmektedir. Çocuklar arasındaki bu ayrım ev dışında da paralel olarak gelişmektedir. Dış dünya cinsiyet rollerinin pekiştirildiği ikinci bir alan olarak görülmektedir. Çocuklar arası oyun seçiminden oyundaki rollere ve günlük pratiklere kadar ayrımlar göze çarpmaktadır (Connell, 1998: 167-190). Toplumsal ayrımlar kadınlar ile birlikte erkekleri de kısıtlamaktadır. Kültür, kadınlar ile birlikte erkek rollerini de belirlediği için her iki cins de baskılanmaktadır. Erkeğin ataerkil ilişkileri yürütmediği durumlarda, kendisi de toplumsal baskıya maruz kalmaktadır. Kadın zayıflık ile erkek gücü temsil etmekle sorumlu kılınmıştır. *“Sonuç olarak "toplumsal cinsiyet"i her zaman içinde üretilip süregeldiği siyasi ve kültürel kesişme noktalarından ayırarak değerlendirmek imkânsızlaşır.”* (Butler, 2014: 46). Kültür diğer toplumsal kurumlar üzerinde belirleyici bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Aile yapısı, eğitim, din ve resmi ideoloji kültürel değerlerin koruyucusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kadınlık ve erkeklik sosyal çevre tarafından biçimlenmektedir. Tutum ve davranışların bireysel anlamda bir role atfedilmesi cinsiyetçiliği doğurmaktadır. Fallaci (1989), cinsiyet rollerinin ortaya çıkışı ile ilgili doğmamış çocuğa hitaben: *“Sana demek istediğim şu, çocuk: erkek olmak demek önden kuyruğun olması demek değil, bir kişi olmak. Benim için her şeyden önemlisi senin bir kişi olman. Kişi, harika bir sözcük; çünkü kadın erkek ayırımı yapmıyor, kuyruğu olanlarla olmayanlar arasına bir sınır çizmiyor. Ayrıca, kuyruğu olanlarla olmayanları ayıran sınır bir kıl payından kalın değil. Uygulamada, gövdenin içinde bir başka varlık büyütüp büyütmemeye yeteneğine dayanıyor eninde sonunda. Yüreğin, beynin cinsiyetin, yok. Davranışların da yok. Hiç unutma bunu.”* (Fallaci, 1989: 15). Ancak rollerin kalıplaşması ile biyolojik olarak cinsiyetler, toplumsal cinsiyet rolleri ile örtüşmektedir. Bu durum cinsiyetler arasındaki bölünmeyi keskinleştirmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı sosyal gerçeklikler aracılığı ile güçlenmektedir. Cinsiyet rollerinin belirleyici unsurları sosyal yaşamın her alanında yaşanan ayrımlar ve iş bölümü temelinde gerçekleşme imkânı bulmaktadır. *“Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta da bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine*

uygulanır: erkeklerin kadınların üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış mitsel bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden bu programdır ve bu tahakküm ilişkisinin kendisi de, işbölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazanmış durumdadır. Cinsler arasındaki biyolojik farklılık, yani eril ve dişil bedenler ve bilhassa da cinsel organlar arasındaki anatomik farklılık, cinsler arasında toplumsal olarak inşa edilmiş farklılığın, özellikle de cinselliğe ilişkin işbölümünün doğal gerekçesi gibi ortaya çıkabilir.” (Bourdieu, 2015: 22-23). İnsanların doğdukları anda cinsiyet anlamında biyolojik farklılıklar mevcuttur. Ancak büyüme ve gelişme ile farklılıklar belirgin şekilde artmaktadır. Bu kapsamda kadın ve erkek arasında biyolojik ve fizyolojik anlamdaki farklılıklar cinsiyet ilişkilerinde etkili olduğu söylenebilir.

Kadın ve erkek ayrımı toplumda iki başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılıklarından oluşmaktadır. Cinsiyet farklılıkları bireylerin biyolojik olarak doğuştan sahip olduğu özellikleri ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet algıları ise bireylerin yaşadıkları kültürel ve sosyal değerler çerçevesinde cinsiyetler üzerine yüklenmiş niteliklerden oluşmaktadır (Dökmen, 2009: 23-26). Bu sebeple cinsiyet ilişkileri toplumsal bir gerçeklik ve zorunluluk olarak karşılık bulmaktadır. *“Bundan çıkartılabilecek ders iki yönlüdür: Cinslerden birine özgü niteliklerden vazgeçilmeye çalışılması hem zor hem de risklidir, çünkü bu gerçeğin göz ardı edilmesi olumu göze almak demektir. Bu görüşteki gerçeklik kimilerine gün gibi açık gelebilir. Ancak, Batı toplumlarındaki kadın ve erkeklerin davranışları gözlemlendiğinde, gerçekliklerin birbirine karışıp netliğini yitirdiği ve söz konusu görüşün yeniden güç, hatta orijinallik kazandığı görülmektedir.”* (Badinter, 1992: 26). Kadın ve erkeğin yaşam biçimi birbirine bağımlı bir şekilde tanımlanmaktadır. Kadına erkek gibi davranmak ile başarılı görülmekteyken erkeğe kız gibi oluşu ile ezici bir yakıştırma yapılmaktadır. Kadın erkeğe özendirilerek kadınlık algısı ötekileştirilmektedir. Geleneksel davranış modelleri cinsiyet algılarını önemli ölçüde şekillendirmektedir (Goldberg, 1992: 213-216). Ancak cinsler arasındaki ayrım sadece kültürel değerler üzerinden biçimlenmemektedir. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler, kültürel değerlerin yanında biyolojik farklılıklardan da beslenmektedir. Biyolojik ve fiziksel farklılıklar cinsler arasındaki ayrımın güçlenmesinde etkili olmaktadır (Collin, 2004: 18-19). Kadın ve erkek bedenlerinin anatomik farkı cinsiyetçi oluşumu

destekleyici özelliklere sahiptir. Çocuk doğurma eylemi ile kadının cinsel olarak tanımının belirginleştiği görülmektedir. Kadınlar daha ergenlik çağlarında da ontolojik farklılıklarda dolayı bir çatışmaya düşmektedir (Bourdieu, 2015: 10-13). Cinsiyet rolleri cinsel gelişim ve iletişimin etkisiyle güçlenmektedir. Cinsler arasındaki ayrım ergenlik döneminde bireyin cinsel ve biyolojik anlamda görünür farklılıkların gelişmesi ile ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet ayrımı daha çocukluktan itibaren bilinir ancak biyolojik olarak ergenlikte güçlenmektedir. Cinsiyet ilişkileri ve cinsellik arasında biyolojik gelişimlerin etkisi bulunmaktadır. Cinsel organların biçimi ve gelişim süreci cinsellik anlamında bir itkiye yol açmaktadır. Kadınların cinsel temelde biyolojik özellikleri cinsiyet algısı bağlamında olumsuz bir niteliğe yol açmaktadır (Freud, 1989: 95-97). Cinsiyet rolleri biyolojik ve fizyolojik özellikler tarafından güçlendirilmektedir. Annelik kavramı sadece doğurma eylemi ile sınırlı değildir. Çocukları doğduğu zaman devam eden iletişim biçimleri ve bakım işlemleri ile kadın biyolojik ve kültürel anlamda bir bağımlılığa sürüklenmektedir (Chodow, 1979: 83-85). İnsanın doğal yaratılış özellikleri sosyal dünyada bir takım sorumlulukların cinsiyet odaklı gelişmesine yol açmaktadır. Çocuk doğurma işlevi ve bakımı kadın için kalıplaşmış bir rol olarak karşılaşılmaktadır. Benzer şekilde erkeğin fiziksel olarak daha güçlü olması ile koruma niteliğinin öne çıktığı söylenebilir. Biyolojik farklılıklar toplumsal yaşamda kültürel temelde ayrımları görünür kılmaktadır.

Erkek egemenliği, toplumda değer gören vasıfların erkekler ile özdeş tutulması ile güçlenmiştir. Erkek aklı temsil etmiştir. Erkek sosyal yaşamda kendini tanıma ve kanıtlama fırsatı bulmuştur. Kadın ise ev içinde zamanını geçirdiği için kendini ortaya koyamamıştır. Kadın için ev içinde aklını kullanacağı bir alan bırakılmamıştır. Ev içi görevler, kadın için yaşamın tamamını kapsamıştır. Kadın zamanla iş ve yaşam alanının sınırlarına bağlı olarak bireysel gücünü yitirerek erkeğe bağımlı bir yapıya dönüşmüştür (Lloyd, 1996: 131-134). Kadınların duygusal yönünün daha baskın olarak yorumlanması, kadını savunmasız kılmaktadır. Duygusal nitelikler kadın için normal karşılanırken akıl ve rasyonalite çerçevesinde bir erkek kimliği inşa edilmektedir. Ağlama ve duygusallık bağlamında Duygu Asena'nın (1987) ifadeleri cinsiyet rollerinin küçük yaşta ayrımının bir göstergesi olarak önem kazanmaktadır: *“İlkokula başladığım gün bizim mahalledeki Mustafa’yla aynı sınıfa düşüyoruz. Çok seviniyorum, çünkü kimseyi tanımıyorum. Üstelik korkuyorum ama korktuğumu hiç belli etmiyorum.*

İçimden ağlamak geliyor, ağlamıyorum. Ağlamak kötü bir şey. Arkadaşlarımla babaları oğullarına sürekli “Erkekler ağlamaz” diyorlar; bunu dediklerine göre ağlamak doğru değil. Peki, ama ağlamak iyi bir şey değilse neden kızlara yasak değil? Acaba kızların kötü şey yapmaları doğru da erkeklerinki mi değil? Ya da kızlar için ayrı erkekler için ayrı kötü şeyler mi var? Ama bu olamaz, kötü kötüdür, bazıları için iyi olan, bazıları için kötü olabilir mi?” (Asena, 1987: 14). Kadın kimliğine yakıştırılan nitelikler erkekler için ayıplanmakta ve güçsüzlüğün işareti olarak gösterilmektedir. Kadın incinmeye müsait ve korunması gereken bir yapı ile ortaya çıkmaktadır. Erkek güçlü olmak ve güçlü görünmek durumunda bırakılmaktadır. Kadın ve erkeklik algısı çocukluktan itibaren dış etkenler tarafından belirlenmektedir. Cinsel yaşamda erkek ve kadın ayrımı özellikle saygı ve utanma bağlamında ayrılmaktadır. Kadın cinsel organının varlığı ve gelişimi ile utanç kaynağı olarak görülürken; erkek için güç ve övülmeyi hak eden bir sembolü ifade etmektedir. Uğraş ve oyun noktasında kız ve erkek farklı yönlendirilmektedir. Kız çocukları ev işleri ve anneliği öğrenmeye yönelik uğraşlar ile donatılır. Erkekler ise iş ve meslekleri temsil eden, kahraman ve güçlü imajlar, rasyonel ve yönetici vasıfları içeren oyun ve işler ile ilgilenmektedir (Beauvoir, 1993a: 231-237). Bu çerçevede büyüyen cinsler, ilerleyen yaşlarda eşitlik kavramından uzaklaşarak mevcut durumlarını doğal bir hak olarak değerlendirmektedirler. Luce Irigaray cinsiyet rollerinin çocukluk ile başladığını, anne çocuk ilişkisi ile ifade etmektedir: *“Erkekler için öz-duygulanım teklikle, kendi dünyasının kuruluşuyla, bu dünyanın kendi idealleştirmesine dek gelişimiyle daha çok bağlantılıdır. Ben eril bir özne olmadığım, bir erkek açısından öz-duygulanımın ne olabileceğini ifade etmek benim için çok zor. Bunu ifade edebiliyor olmam, onun yerine kendimi koymam anlamına gelirdi. Benim yapabileceğim sadece eril bir kültürü sorgulamak. O halde, bu eril öznelliğin anneye ait dünyadan yeterince farklılaşmamış olduğunu söyleyebilirim. Dolayısıyla erkek çocuğun –kendisi için ilk öteki olan- annesiyle kurduğu mutlak ilişkisi bu bakımdan gelişmemiştir ve buna diyalektik bir sürece uyum sağlamadığı da eklenebilir.”* (Irigaray, 2014: 136-137). Annenin aile içinde konumu ve koca ile olan ilişkisi çocuklar üzerinde belirleyici olmaktadır. Kız çocuğu annenin rolünü güçsüz bulması ile oidipal sürece yönelmektedir. Aynı zamanda annenin babaya bağımlılığından etkilenerek babaya karşı bir hayranlık beslemektedir (Kernberg, 2011: 75-78). Anne çocuk yetiştirme sürecinde kültürel anlamda bir sorumluluk

üstlenmektedir. Çocukların sosyalleşmesi anne aracılığı ile gerçekleşmektedir. Kadın, ataerkil sistemin taşıyıcısıdır. Sistemin işleyişini korumak için kadın kontrol altında tutulmaktadır. Dini ve ideolojik temellendirmeler ile eril düzenin devamlılığı sağlanmaktadır (Mitchell, 2006: 62-64). Kadın ve erkek ilişkilerinin şekillendiği aile kurumunda kadın aracılığı ile güçlenen bir cinsiyet ilişkisi mevcuttur. Kadın bilinçli veya bilinçsiz olarak bu ilişkiyi kuşaklar arası aktarmaktadır.

1.3.1. Dil ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi

Dil toplumun varlığını, geçmişi ve geleceğini aydınlatan bir iletişim aracıdır. Dil toplumun yazılı ve sözlü ilişkilerini canlı tutmaktadır. Aynı zamanda bir toplumun dili o toplumun kimliğini oluşturmaktadır. Dil kültür üzerinden bir ideolojiyi temsil etmektedir. Toplumsal değerler dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Kültürün belirleyicisi ve en güçlü taşıyıcısı dildir (Meriç, 1986: 40-45). Bu sebeple kültür ve toplumsal cinsiyet ilişkisi, dil bağlamında önemli bir tartışmaya kapı açmaktadır. Dilin belirleyici niteliği kültür ve medeniyet ayrımında öne çıkmaktadır. Tarihsel süreçte batılılaşma çabaları üzerinden birtakım girişimlerin kimlik, kültür ve yaşam biçimi üzerinde dönüşümleri gün yüzüne çıkarmıştır. Bu noktada farklı kültüre ait değerlerin benimsenmesi bireylerin kendi öz yapılarının yozlaşmasına yol açmaktadır. Bu kapsamda çalışmada farklı değer kapsamında dil odaklı bir benimsemenin bireylerin kendi öz değerleri üzerinde ortaya çıkardığı dönüşümleri belirleme çabası etkin olmaktadır (Güngör, 1995: 14-17). Dilin daha çok toplumsal cinsiyet kalıpları üzerinden etkileri tartışılmaktadır. Dil ve cinsiyet ilişkisi iki farklı biçimde ele alınabilir. İlki kültür ve toplumsal cinsiyet ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Cinsiyet rollerinin kültür tarafından biçimlendiği bilinmektedir. Dil de bu kapsamda kültürün en önemli temsilcisi ve taşıyıcısı olarak cinsiyet ilişkilerinde belirleme rolüne sahiptir. Bu sebeple çalışmanın temelinde dil üzerinden aktarılan kültürün cinsiyet ilişkilerine etkisi ölçülmektedir. İkinci ilişki: kullanılan dilin cinsiyet rollerine göre şekillenmesidir. Kadın ve erkeğin kullandığı kelime, tepki ve ifadeler farklı olduğu gibi kadın ve erkek için kullanılan dil yargıları da farklılık göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet ve dil ilişkisi karşılıklı bir biçimde etkileşim içerisinde gelişmektedir. Dil, kültür kapsamında cinsiyet ilişkilerinin güçlenmesine yol açmaktadır. Cinsiyet ilişkilerinin sonucunda da dil kullanımı farklılaşmaktadır. Kadın

ve erkeğin kullandığı dil ve söz uygulamaları birbirinden ayrılmaktadır. Konu ile ilgili görüşler doğrultusundaki iddia kadının toplumdaki ikincil yapısından dolayı dil kullanımının sınırlı olduğuna yöneliktir. Kadınların kullandığı ifadeler netlikten uzak ve daha az sözcük içermektedir. Kadınlar düşüncelerini ifade etme noktasında yetersiz kalmaktadır. Konuşma esnasında onay alama ihtiyacı duymaktadırlar (Aydınoglu, 2015: 219-223). Bu sebeple kadın daha çok öğrenme ve uygulamaya yönelik konuşurken; erkek yönlendirme öğretme ve emir vermeye yönelik ifadeler kullanmaktadır. Dil cinsiyet bağlamında toplumsal bölünmenin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (Okan, 1998: 188-191). *“Dil cinsiyetliyse nasıl olur da söylem cinsiyetli olmaz? Dil kimi temel kuralları açısından; sözcüklerin cinsel tür dağılımının cinsel yan anlamlara ya da niteliklere hiç de yabancı olmayan bir tarzda belirlenmiş olması açısından; söz dağarcığı açısından cinsiyetlidir. Dolayısıyla erkeklerin ve kadınların söylemleri arasındaki farklılıklar, hem dilin ve toplumun hem de toplumun ve dilin etkileri sonucu oluşmuştur. Dili değiştirmeden toplumu, toplumu değiştirmeden dili değiştiremezsiniz. Dili ve toplumu birbirinden ayırt etmek olanaksız olsa da, kültürel dönüşümü stratejik olarak kimi zaman dili kimi zaman da kültür açısından vurgulamak mümkündür.”* (Irigaray, 2006: 32). Dil ve cinsiyet ilişkileri noktasında dilin kullanım yapısı kadın ve erkeğe göre farklılık göstermektedir. Kadınsı konuşmalar genellikle başkaları ile ilgili ve eril bir yapı içermektedir. Kadınsı söylem daha çok onaylama ve olumlama üzerine gelişmektedir. Kadınsı konuşma üzerine çalışmada kadının net olmayan ifadeler barındırırken erkeksi konuşma doğrudan ve rasyonel bir tutum içermektedir (O’Brien, 2009: 483-485). Ebeveynlerin aile içinde kullandığı dil çocukların tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir. Dil ve söz kültürün sesli bir aktarımı olarak ortaya konmaktadır. Annenin kız çocuğu için duygu yüklü ifadeler benimsetmesi ile kız çocuğun kişiliği zayıflatılmaktadır. Erkek çocuk ise anne ve babadan daha rasyonel söylemlerle güçlendirilmektedir. Çevresel etkenler de cinsiyet merkezli kişilik gelişiminde büyük etkiye sahiptir (Chodorow, 2005: 71-73). Çocuklar aynı zamanda sözcükler ile yetişmektedir. Dil ve sözcükler aracılığı ile ebeveynler çocuklar üzerinde cinsiyet ilişkilerine dayalı bir etki oluşturmaktadır.

Kadının dil ve söz kullanımı bilinçli veya bilinçsiz olarak ataerkil ilişkiler ağını besleyici bir yapıda olduğu için feminist çalışmalarda dil kalıplarının erkeklerin baskı aracına dönüşümü üzerine odaklanmaktadır (Whitford, 1991: 170-172). Nezaketin

kadınlara yakıştırılması konuşma üslup ve sembollerle kadını pasif bir konuma sokmaktadır. Erkeğin kadına karşı dili kullanımı sahiplenici, yönetici ve yönlendirici imgeler barındırmaktadır. Bu anlamda kadının söylemi uygulayıcı ve olumlayıcı bir niteliğe bürünmektedir (Mills, 2003: 135-138). Dil aracılığı ile aynı zamanda değerler ve kurallar da aktarılmaktadır. Dil taşıyıcı bir özelliğe sahiptir. Cinsiyet ilişkileri ve ataerkil iktidar ağı geleneksel toplumlarda dilin şemsiyesi altında süreklilik kazanmaktadır. Dil, kültürün toplumsal aynasını oluşturmaktadır (Özbudun, 1995: 86). Edebi yapıtlarda eril vurgular farkında olmadan kadını biçimlendirme noktasında etkili olmuştur. Yapıtların bilinçli bir şekilde okunması durumunda edebi dilin eril gücü fark edilmektedir (Culler, 1995: 21-22). Dil üzerinden cinsiyet ilişkilerinin kavramsal nitelikleri belirlenmektedir. *“Kadınlar ve eşcinsel erkekler gibi siyahlar da onları ikinci sınıf konumuna düşüren kavramsal hiyerarşileri ayrı ayrı inceleyip reddederken ve bu hiyerarşilerin ifade ettiği ve ayakta tuttuğu iktidar ilişkilerini değiştirme mücadelesi verirken, beyaz erkekliğin kabuğunun gitgide aşındığı ve eskidiği, bir zamanlar son derece kesin gözüken üstünlüğünün gitgide azaldığı görülmektedir.”* (Segal, 1992: 251). Kadınlık ve erkeklik cinslere atfedilen kültürel kavramlardır. Dil ve kültür boyutunda cinsiyeti meşru kılan tarihsel bir gerçeklik vardır. Toplumsal cinsiyet algısı kültürel üretimin evrensel bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Bayne, Barbera, 2010: 298-299). *“Dil ve sözcükler, aynı zamanda “tarih”'tir. Yazısız tarihin (tarih öncesinin) tarihi.”* (Cibiroğlu, 1996: 392). İlk insanın yaratılışından günümüze dil, bir tarihsel belirleyici özelliğini taşımaktadır. Dil cinsiyet ilişkilerini şekillendirmektedir. Bu sebeple kilise dilin kullanımını cinsiyet ilişkilerini ayrıştırmak için kullanmıştır. Kadının geveze olması günah sayılıp seslerinin yükselmesi şehvetin bir belirtisi olarak karalamıştır (Regnier-Bohler, 2005: 407-410). Bu kapsamda dilin cinsiyet ayrımını belirleme noktasında önemli bir güce sahip olduğu görülmektedir. Bireyler daha küçük yaşlarda iken söz ve dil aracılığı cinsiyet anlamında farklılaşma yaşamaktadır. Kimlikler cinsiyetler üzerinden şekillenmektedir. Dil cinsiyet ilişkisi karşılıklı olarak gelişmektedir. Dil kullanımı cinsiyete göre değişim göstermektedir (Hunter, 1983: 474). Kadın ve erkeğin dil kullanım nitelikleri, yaşanan toplumun kültürel dinamikleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Sözcükler cinsiyetlere özgü biçimlenmektedir. Kadın ve erkek için cinsiyetler dili, dil kullanımı da cinsiyet ilişkilerini belirleme noktasında karşılıklı bir etkileşimden söz edilebilir.

1.3.2. Özel Alan ve Kamusal Alan

Toplumsal yaşamda kamusal ve özel yaşamın bölünmesi kadın erkek ilişkilerinde önemli eşitsizlikleri doğurmuştur. Kadın ve erkeğin rollerinin belli alanlar ile sınırlandırılması cinsiyet rollerin kalıplaşmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan eşitsizlik ekonomik baskılar sonucu güçlenmiştir. Evin geçimi ve gelir getiren bir işin üstlenmesi erkek tarafından gerçekleştirildiği için kamusal alanın sınırları erkek tarafından çizilmiştir. Özel ve kamusal alanın ayrımı yerleşik yaşam ile birlikte şekillenmiştir. Eski Yunan'da kadın ev içi ilişkiler haricinde kadına kamusal alanda söz hakkı tanınmamıştır (Engels, 1987: 78-81). Ataerkil iktidar ilişkileri sosyal yaşamdan kadının izlerini silmek için dini ve ahlaki açıdan bir temellendirmeye yönelmiştir. Hristiyanlığın ortaya çıktığı ilk dönemlerde, kadının kamusal alandan etkinliğini ortadan kaldırmak için kutsal metinler aracı edilmiştir. Mahkemelere katılma, beyanda bulunma hakları ellerinden alınmıştır. Kadının bilgi edinme hakkı ve sınırları erkek tarafından üstlenilmektedir. Erkeğe bu görevi kutsal metinler aktarmıştır. Bu kapsamda kadının inanç biçimi kocasının bilgisi ve ifade ettikleri ile sınırlandırılmıştır. Kadınların kamusal alandan el çektirme işlemi bir takım kültürel kodlar ile güçlendirilmiştir. Kadına öğüt mahiyetinde namus, annelik, itaat, sessizlik, uyum gibi görünüşte olumlu ancak temelde kadını yoksunlaştıran nitelikler yüklenmiştir. Kiliselerde kadınları bu öğütlerle yüzyıllarca ataerkil ilişkilerin sürdürülmesine aracılık etmiştir. Kadınların kilisede görevlendirilmeleri şartıyla okuma yazma öğrenmeleri mümkün kılınmıştır (Casagrande, 2005: 100-105). Kadınların özel ve kamusal alanda yaşam alanlarının ayrılması önemli bir tarihsel dayanağı bulunmaktadır. Kadınların kültürel ve dini değerler aracılığı ile etkinliklerini kaybettikleri görülmektedir. Din aracılığı ile kadınlar sosyal yaşamdan ev içi alana sürüklenmektedir. Kadının hak ve özgürlükler konusunda bilgilendirme, yönlendirme ve sınırlarını belirleme görevi erkeğe yüklenmektedir. Bu kapsamda eril otorite sarsılmaz bir güce erişmektedir. Kadınların özel alanda yer alması kültür ve dinsel gücün yanında eğitim ve politika aracılığı ile güçlendirildiği gözlenmektedir.

Kadın erkek ilişkilerinin özel alan ve kamusal alan kapsamında düzenleme biçimi orta çağda Hristiyanlık ve eski Yunan'dan miras kalan ataerkil ilişkilerden temel almaktadır. Karı koca arasındaki hak ve sorumluluklar kadını erkeğe bağımlı kılmıştır. Aile kurumunun işlevselliği üzerinden kadın ve erkeğin hâkimiyet alanları

belirlenmiştir. Kadın ev içi işlerde sorumluluk almaktadır. Ancak bu sorumluluk kadını güçsüzleştirmektedir. Erkek ise evin geçimi ve yönetiminden sorumlu tutulmuştur. Kadın erkeğe karşı sorumlu tutulurken erkeğin sorumluluğu yasalara ve kiliseye karşıdır. Kilise ise kadının erkeğe itaat etmesini emretmektedir. Kadın ev içinde çocukların bakımı ile sağlıklı bir toplum yapısının devamını sağlamaktadır. Bu sebeple kadın annelik üzerinden bir değere kavuşmaktadır. Annelik aynı zamanda kadında duygusallık, yumuşaklık ve merhameti çağrıştırmaktadır. Kadınların merhametli olma durumu kilise tarafından erkeklerin davranışlarını kontrol etme amaçlı bir araca dönüşmektedir. Papazlar sohbetlerinde kadınların, kocalarının asi davranışlarını yumuşaklıkları aracılığı ile yok etmelerini öğütlemektedir. Kilisenin belirlediği kadın erkek ilişkileri roller ile birlikte özel ve kamusal yaşamı ayırmaktadır. Bu kapsamda erkeğin görevleri ise evini geçindirmek ve korumaktır. Erkeğin kadın üzerine de tanımlanmış sorumlulukları bulunmaktadır. Her şeyden önce erkek kadın için bir rehber konumundadır. Kadının ev dışında nerede nasıl davranması gerektiğini erkek öğretmektedir (Vecchio, 2005: 112-118). Bu kısıtlamanın sebebi kadının kocasından başka bir aracı tarafından eğitilmemiş olmasıdır. Bu tutumun amacı ise kadını sosyal yaşamın her alanında kocasını temsil ediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Kadının davranışları, namusu ve ahlaki yapısından kocası sorumlu tutulmaktadır. Kadının ev için de önemli bir sorumluluğu ise ev ekonomisi olmuştur. Evin geçiminden sorumlu olan kocanın kazanımlarını gerekli süre boyunca idare etme kabiliyeti kadından beklenmektedir. Kilise kadınları erkeklere bağımlı ve sorumlu tutmaktadır. Bunun yanında erkekleri de kiliseye ve toplumsal değerlere uyumlu bir yapıda görmek istemektedir. Bu amaç için kadınların duygusallık ve merhametini aracı kılmaktadır.

Kadınların kamusal alana çıkmaları geleneksel rollerin sürdüğü bir kültür anlayışı içerisinde kadın hakları açısından kazanıma yol açmamaktadır. Kadınların bilinçli bir şekilde sosyal yaşama katılımı için eşit bir toplumsal temele ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumu gerçekleştirmenin ilk ve önemli adımı eğitim hakkı ile belirlenmektedir. Eşit eğitim hakkı feminist söylemin güçlenmesi ile kadınlar için öncelikli taleplerden olmuştur. Kadınların duygusallık veya zayıflığa yönelik tanımlama biçimlerinden kurtulması için rasyonel bilgi ile tanışması gerekli görülmüştür. Kadınların geçmişten günümüze ev içi işlerle sınırlandırılması ile zihinsel yapısı kısıtlanmıştır. Hatta kadınların tarihte akıl ile anıldığı olaylar daha çok kadını

aşağılayıcı nitelikte eylemelere karşılık gelmektedir. Kadınların zihinleri sadece erkekleri baştan çıkaracak ölçüde bir yapıda olduğu sıklıkla belirtilmektedir. Bu kadının tarihteki olumsuz anılmasına yol açmaktadır. Kadının cinsel gücünden kaynaklı kamusal alandan dışlandığı gerek kutsal metinlerde gerekse din adamları tarafından erkeklere bir öğüt niteliğinde duyurulmuştur (Wollstonecraft, 2012: 256-258). Kadınların zayıf olarak algılanması erkeklerin egemen olduğu bir ilişki düzeninin mirası olarak değerlendirilmektedir. Kadınlar üzerine yüklenen sorumluluklar zayıflık ve duygusallık temelinde odak kavramlardan beslenmektedir. Çocuk yetiştirme veya ev içi işler kadına yakıştırılmaktadır. Erkeğin ev içi görevleri paylaşması bir eksiklik olarak görülmektedir. Erkeklerin çocuklar ile ilgili sorumlulukları üstlenmesi için kültürel ve politik dayanaklar gerekmektedir (Segal, 1992: 88-90). Ayrıca kadınların zarif ve kırılgan olmaları ile kamusal alanda ortaya çıkmaları sakıncalı görülmüştür. Kadının erkek gibi düşünmesi veya karar alması kültürel ve politik anlamda imkânsız görülmüştür. Kadınların görünüm olarak erkeklere benzemeye çalıştığı dönemlerde pantolon davası siyasi literatüre girmiştir. Kadınlar kibar, bakımlı ve fiziki ile dikkat çekerken görünüm olarak erkeğe benzemesi önemli tartışmaları doğurmuştur. Kadın ve erkek arasındaki kamusal ve özel alan ayrımı fiziksel görünüm ile aşılmaya çalışılmıştır. Ancak tüm çabalar kadının bilinçli bir şekilde hak mücadelesi vermesi için yeterli görülmemiştir (Bard, 2012: 320-322). Bu sebeple kadınların eğitim almaları ile en azından günlük pratiklerini uygulama noktasında bir bilinçlenme sürecine hizmet ettiği görülmektedir. Kocalarının eğitimi ile yüz yıllar boyunca bir bağımlılık kültürüne maruz kalan kadınlar, kamusal alanda yer alma gücünü elde etme noktasında yetersiz kalmaktadır. Kadınların bilinçlenmesi ile toplum yapısında uzun vadede değişimlerin yaşanacağı açıktır. Cinsiyet ilişkilerini sürdüren kadın bilinçlenmesi ile kuşaklararası kültür aktarımı ile özgürlük alanı oluşturma hakkı elde etmektedir. Bilinçli annelerin yetiştirdiği çocuklar ile ataerkil iktidar ilişkileri güç kaybederek kadınlar için özel ve kamusal alanın sınırları ortadan kalkmaya başlamaktadır. Aynı zamanda eğitimin özel ve kamusal boyutu bir paydada cinslere sunularak eşitliğe imkân tanınmış olacaktır.

Toplumsal gelişmeler özellikle örgütlü kadın hareketleri ile birlikte kadınlar kamusal alana dâhil olmakla birlikte kendi kamusal alanlarını inşa etmişlerdir. Sanayi ve Fransız devriminin etkisi kadının görünümü üzerinde etkili olmuştur. Devrimlerin bir milat olarak algılanması durumunda öncesinde kadınlar için kamusal alanda koca, baba

olarak erkek akıl temsil etmektedir. Bu noktada kadın için doğru ve iyi olan ataerkil iktidar tarafından belirlenmektedir. Ancak devrimler süreci ile birlikte temelde eylemsel olmayan ancak teoride kadınların kamusal özgürlüğünü güçlendirecek tartışmalar gündeme gelmiştir. Örgütlü kadın hareketleri ile birlikte modernleşme süreci kadın haklarının gelişmesine yol açmıştır. Feminizm kadınlar adına kamusal alanın sınırlarını zorlamaktadır. Kadınlara ait alanların olması ya da kadınların da erkekler ile birlikte sosyal alanı işgal etmesi kamusal alanın cinsiyetten bağımsız bir şekilde algılanmasına yol açmıştır. Ancak toplumsal ilişki ve sorunlarda dönüşüm süreci uzun vadede mümkün görüldüğünden kadınlar için kamusal alanın erişilebilirliği erkeklere göre oldukça kısıtlı olmuştur (Habermas, 2003: 21-23). Temel olarak özel alanın aşılması kadın hareketleri temelinde gelişen ilk talepler üzerinde şekillenmektedir. Eğitim ve oy hakkı kadınların erkekler ile kamusal alanı paylaşması açısından son derece önemlidir. Kadınların oy kullanma hakkı üzerine tartışmalar rönesans ve reform dönemine kadar uzanmaktadır. Kadınların toplumsal katılımı için oy hakkı önemlidir. Daha önce de bahsedildiği üzere feminist örgütlerin kadın hakları bağlamında öncelikli talepleri eğitim ve oy kullanma hakkı üzerine olmuştur. Seçme hakkı ile kadınlar toplumda taleplerini dile getirecek politik bir ortama kavuşmuşlardır. Ancak tıpkı kürtaj taleplerinde olduğu gibi birtakım politik kaygıların kadınların oy verme hakkı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. İngiltere’de liberal parti ile muhafazakâr parti arasında kadınların oy verme hakkı üzerine oluşan rekabet bu duruma önemli bir örnek oluşturmaktadır. Kadınların daha gelenekçi tutum sergiledikleri için muhafazakâr parti tarafından oy hakkına sıcak bakılmıştır. Liberal parti ise aksine kadının oy hakkı üzerine itirazları ile öne çıkmaktadır (Phillips, 1995: 103-105). Hak ve özgürlükler bağlamında kadınların oy verme hakkı 20. Yüzyılın başlarında verilmeye başlanmıştır. Ancak oy hakkı tartışmaları politik kaygılar için ortaya konulduğu için devrimden bir asır sonra ancak kazanılmıştır.

Fransız devriminden sonra toplumsal yaşamda güçlenen yurttaşlık vurgusu her iki cins için de bir kazanıma yol açmıştır. Kadınların feminist söylem üzerinden erkekleri rekabete dayalı bir hak arama mücadelesinden kurtarmıştır. Erkekler ile karşı karşıya gelinen bir politik savaşta kadınlar güçsüz kalmaktadır. Geçmişten bugüne ekonomi, eğitim, din ve politik ortamda egemen olan erkek haklarını kadına devretmeyi kabul etmemektedir. Ancak uluslaşma sürecinde öne çıkan yurttaşlık kavramı hakları

paylaşmayı önermektedir. Hak ve özgürlükler bağlamında vatandaş kimliği bir yönetim talebi olduğu için kutsallık içermektedir (Godineau, 2005: 36-38). Bu sebeple yurttaşlık toplumda kamusal ve özel alan ayrımını ortadan kaldıracak önemli bir adım olarak görülmektedir. Kadınların vatandaş kimliği ile kamusal alana açılmaları kolaylaşmıştır. Ancak yasal düzenlemenin yanında sözlü kuralların toplumsal etkinliğini kırmak kolay olmamıştır. Ataerkil ilişkiler toplumda uzun bir geçmişe sahip değerlerden temel almıştır. Bu sebeple kadınların sosyal yaşam ve üretimde yer alması zorlaştırılmıştır (Perrot, 2005: 421-426). Kadınlık ev içi işler ile tanımlandığı için kamusal alanda bir kadın kimliği ataerkil iktidar ağını tehdit etmiştir. Kadın ve erkek işçilerin ücretlerinin farklı olmasının temelinde de ataerkil tutumlar gözlenmiştir. Bu uygulama ile kadınların üretim ile emeğini kullanmak bir yana erkeğe bağımlılığını sürdürmek amaçlanmıştır. Kadınlar için devrim sürecinden sonra en önemli kazanımın yurttaşlık olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü kadınlar hak arama noktasında cinsiyet ilişkilerinden sıyrılarak birey kimliği ile öne çıkmaktadır.

1.3.3. Kadınlık ve Annelik

Annelik her şeyden önce kadın olarak, yaşamın önemli bir değişikliğe dönüştürdüğü biyolojik bir süreçtir. Kadın, cinsiyet rollerinden bağımsız bir şekilde yaratılış gereği anne çocuk ilişkisi sürdürülmektedir. Çocuğu doğurma, besleme ve çocuğun bakımı insanın doğası gereği kadında birleşmiştir. Ancak bu sorumlulukların, çocukların kendi hayatlarını kuracak düzeye gelene kadar özellikle ev içi işlerde bakımının kadın ile tanımlanması tartışma doğurmaktadır. Kadınların anneliğe olan ilgisi genellikle kendi anneleri ve çevrelerinden gördükleri ölçüde bir anlam taşımaktadır. Kadın hak ve özgürlüklerinin yoğunlukla tartışıldığı Fransız Devrimi sürecinde kadınların kültürel anlamda konumu annelik bağlamında ele alınmıştır. Kadınların çocuk sahibi olma isteği veya sorumluluğu ile ev içine bağımlı olarak baskılandığı temel bir sav oluşturmuştur. Bu sebeple radikal feminist düşünürler çocuk sahibi olmayı reddederek gebeliği önleyici tedbirlerin arttırılmasını önermiştir. Bunun yanında kadına annelik sorumluluğunu aile kurumu aracılığı ile dayatıldığı için aile yapısının ortadan kaldırılması öngörülmüştür. Bu tartışmanın bir adım ötesinde kadın ve erkek ilişkilerinin kadınların ezilmesinin temeli olduğunu varsayarak kadınlar için lezbiyenliğin önemli bir çıkış olarak gündeme gelmiştir. Buradan yola çıkarak söylenebilir ki tıpkı ilk çağda Aristo'nun kadınları uğursuz olarak tanımlayıp oğlancılığı

önermesi ile benzer nitelikler taşımaktadır (Badinter, 2011: 18-24). Kadınlık ve annelik tartışmaları temelde kadın erkek eşitsizliğinin üstesinden gelmek için güçlenmiştir. Ancak öncelikle insanların fiziksel ve biyolojik özelliklerine aykırı toplumsal öngörüler başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Kadınların annelik rolü çocuk doğurma ve besleme bağlamında erkek tarafından üstlenilmesi biyolojik olarak imkânsız olsa da çocuk bakım ve yetiştirme süreci ebeveynlerin ortak bir şekilde gerçekleştirmesi gereken bir durumdur. Bu şekilde cinsiyet rollerinin kadınlar üzerinde bir baskı oluşturması önlenemez. Kadınların çocuk sahibi olmalarının engellenmesi ve aile üzerinden yöneltilen eleştiriler üzerinde tasavvur edilen toplumsal yapının devamlılığı mümkün değildir. Ancak feminist söylem temelde aile kurumu ve annelik görevinin kadının sosyal gelişimi ve özgürlüğü için olumsuz değerlendirmektedir. Özgürlük bağlamında kadın için cinsel ve ekonomik bağımsızlık anneliğin gerçekleşmesi ile ortadan kalktığı düşünülmektedir. Ancak kadın özgürlüğü temelde hak ve özgürlükler bağlamında yasa önünde erkekler ile eşit bir şekilde yer almaları olarak düşünülmektedir. Kadın ve annelik arasında önemli bir ayrım Sanayi ve Fransız Devrimi ile gerçekleştiği görülmektedir. Kadının üretim faaliyetlerine katılımı ile kadınlık ve erkeklik rolleri sorgulanmaktadır. Daha sonraki süreçlerde hak ve özgürlük anlayışlarının gelişmesi ile kadınlık ve annelik arasında bir ayrım oluşmaya başlamıştır. Tarihsel süreçte ise kadınlık ve annelik arasındaki ilişki daha çok toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tanımlanmıştır.

Kadınların eğitim ve sosyal haklarının gelişmesi cinsiyet rollerinin etkisini tedricen ortadan kaldırmıştır. Kadın ve anne arasındaki ayrım ataerki ilişkilerin etkinliğinin ortadan kalkması ile güçlenmiştir. Kadınlar arsında eğitim seviyesinin artması ile evlilik konusunda bir bilinç geliştiği gözlenmiştir. Evlilik yaşı yükselmekte ve kadınlar çalışma yaşamında daha güçlü şekilde bulunma imkânı elde etmişlerdir. Annelik konusunda kadınlar daha tedbirli kararlar almıştır. Kürtaj oranları artmakla birlikte kadınlar evlenme ve çocuk sahibi olma durumlarını çalışma şartlarına göre belirlemeye başlamıştır. Aynı zamanda evlilik oranları artarken boşanma oranları da artış göstermiştir. Çalışan ve eğitim almış kadınların çocuk yetiştirme konusunda da bilinçli davrandıkları görülmektedir. Anneler artık çocuklarını bir an önce evlendirmek yerine eğitim almaları ve çalışmaları için çaba harcamıştır. Eğitim imkânlarının artması ile cinsiyet ayrımının toplumsal görünümü giderek ortadan kalkmıştır. Bilimsel ve

teknolojik gelişmeler ışığında beden gücüne duyulan ihtiyacın azalması da kadınlar için önemli kazanımlar sağlamıştır. Beden gücüne duyulan ihtiyacın azalması ile eğitim ve uzmanlaşma daha çok belirleyici olmuştur (Bourdieu, 2015: 113-116). Eğitim aracılığı ile kadınlar şimdiye kadar elde edemediği meslek gruplarında çalışmaya başlamıştır. Bu durum kadınlara hak ve özgürlükler bağlamında cinsiyet rollerini kökten dönüştürme imkânı sağlamıştır. Devrimler süresi ve öncesinde kadınların düşük ücretlerle vasıfsız işlerde konumlandırıldığı bilinmektedir. Bu şekilde tek taraflı uygulamalar ile kadınların üretime katkı sağlamasının yanında erkeğe bağımlılığını sürdürdüğü tartışmasız bir gerçektir. Erkekler daha önemli görevlerde üretimde ve sosyal yaşamda bulundukları için toplumdaki ataerkil iktidar ilişkilerinde gözle görünür bir dönüşüm yaşanmamıştır. Ancak kadınların eğitim hakkını elde etmeleri ile birlikte toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bağlayıcı gücü zayıfladığı görülmektedir. Bu bağlamda kadınlar annelik rollerinden soyutlanarak bireyselleşme sürecine geri dönüşü olmayan bir geçiş yaşamıştır.

Kadınların üretim faaliyetlerine katılım sağlaması ile birlikte aile içinde roller farklılaşmaya başlamıştır. Aile yapısı ve kadın erkek ilişkileri sanayi devrimi ilkeleri temelinde dönüşmeye başlamıştır. Bu bağlamda anneliğin kadının çalışma yaşamına girmesi ile birlikte bir sorun oluşturduğu görülmüştür. Annelik ile birlikte kadının ev içi sorumluluklarından sıyrılarak üretime sorunsuz bir şekilde katılımı için komünal yaşam düzeni geliştirilmiştir (Goody, 2004: 189-191). Rusya bu anlamda 20. Yüzyılın başlarında kadınların ortak yaşam alanlarını tercih etmesini kolaylaştıracak politikalar geliştirmiştir. Ancak kadınların çocuk sahibi olmaları ile üretimde yaşanan aksaklıklardan dolayı kadınlar erkeklere göre daha az ücretlendirme ile karşılaşmıştır. Bunun yanında boşanma oranları da artmıştır. Kadınlar çalışmalarının yanında çocuklarını kendi başlarına büyütmek zorunda kalmıştır. Kadınların yalnızlaşması ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ile artmıştır. Kadın, geçmişte var olan aile içi bağımlılıklarından kurtularak güç kazanmaya başlamıştır. Rusya'da devletin yurttaşlarından üretim bağlamında azami faydalanma gayesi ile kadın ve erkeğin aile kurumu ile olan sorumluluklarını minimize etmeyi amaçlamıştır. Ancak toplumsal yapının en temel dinamiği olan aile kurumuna olan karşıtlık da güç kazanmıştır. Bu süreçte dadılık, bakım evleri ve sütannelerinin sayısı artmaya başlamıştır. Annelik sorumlulukları el değiştirmiştir. Devlet aracılığı ile annelik sorumlulukları kurumlar ve

ücretli emek sahibi işçiler üstlenmiştir (Kollontai, 1992: 167-174). Kadınların çalışma yaşamında bulunması ile birlikte annelik adeta bir sektöre dönüşmüştür. Aynı zamanda aile kurumuna duyulan ihtiyaç ortadan kalktığı için toplumda kürtaj yapma oranlarında ciddi artışlar gözlenmiştir. Ancak kadınlara anneliğin bir zorunluluk olarak gösterilmesi aile içi ilişkilerde çocukların anneleri tarafından yeterince ilgi ve bakımı üstlenmemesi sorununu ortaya çıkarmıştır. Anneliğin doğal bir sorumluluk olduğu tartışmaları İsveç aile modelinin uygulamaya konulması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Kadınlar anneliği yaşamadan veya aile kurmadan anneliğe karşı toplumda gelişmiş olan kamusal önyargıların kurbanı olduğu görülmektedir. Nitekim İsveç modelinde kadınların anne olması ile çalışma yaşamında bir takım ayrıcalıkların tanınmasına rağmen çocuk sahibi olduktan sonra aile içi ilişkiler konusunda daha bağımlı olduğu görülmüştür. Kadın artık tanımlanan ve önyargılar ile donatılan anneliği bizzat üstlenmekte ve kendi çocuğunu yetiştirme konusunda sorumluluk almaktadır. Bu durum kadınların içgüdüsel durumu ve biyolojik yapısı ile de sıkı bir ilişki içindedir. Çocuk doğurmak ve anneliğin sadece bir zorunluluk değil kadınları kişisel talepleri olduğu ortaya çıkmıştır (Badinter, 2011: 111-115). Annelik toplumsal yapının düzeni için ne derece önemli olduğu devrim sürecinde dönüşen cinsiyet ilişkileri ile daha belirgin şekilde hissedilmiştir. İngiltere ve Amerika’da sanayileşme sürecinde anneliğin aile içi ilişkilerde önemli bir rehber olduğu edebiyatçılar ve devlet yöneticileri tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Victoria döneminde annelik toplumun ahlaki düzeni için gerekli bir güç olarak görülmüştür. Toplumun refaha ulaşmasının yolu iyi annelerin yetiştirdiği iyi evlatlardan geçtiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda anneliği ahlaki ve manevi düzen için aile içinde yönetici bir konuma sokmuştur.

1.3.4. Kürtaj

Kürtaj hakkı, kadın hak ve özgürlüklerinin gelişim sürecinde önemli tartışmalara sahne olmuştur. Kürtaj ortaya çıkmadan önce çeşitli yöntemler ile annelik önlenebiliyordu. *“Eskiden, bilim ve teknoloji besin kaynaklarını gerek duyulduğunda arttırabilecek ölçüde gelişkin değildi; insanlar da doğum kontrolü ve kürtaj konusunda fazla bilgili sayılmazdı. Bu nedenle tek yol, çocuğun doğduktan sonra öldürülmesiydi. Bu eylem o günlerde suç, hatta ahlakdışı bir davranış sayılmazdı; aksine, alkışlanacak bir tutum olarak değerlendirilmekteydi. Analık ya da babalık duyguları bugün bize çok vahşice görünen bu eylemin önünde durmuyordu; çünkü zorunluluk, daima davranışın*

ebesi olmuştur. Tıpkı ahlaki değerler gibi duygulanımlar da iktisadi ve toplumsal zorunluluklara göre değişir ve uyarlanırlar. İnsanlar karınlarını doyurana, hayati ihtiyaçlarını giderene ve fiziksel-zihinsel bakımlardan iyi kötü rahatlayana dek ahlak ve dine değin konularda gerçek bir duyarlılık oluşturamazlar. Aç bir adam, karnını doyuracak ekmeği alana dek karısının yüzünü örtecek peçeyi aklına getiremeyecektir.” (Saadavi, 1991: 83). Kürtajin ahlaki ve dini boyutu kültüre ve yaşanılan döneme göre değişiklik göstermektedir. İlk uygarlıklarda gebeliği önleyici yöntemler gelişmediği için doğan çocukların öldürüldüğü ifade edilmektedir. Ancak bu durumun toplumda dini ve ahlaki açıdan bir sorun oluşturmadığı görülmektedir. Nitekim insan bedeni ve duyguları politik çıkarlar için kullanılarak değerler üzerinden kürtajin anlamı değiştirildiği ortaya çıkmaktadır. Kürtajin yasaklandığı dönemlerde genel olarak din üzerinden toplumsal baskıların yoğunlaştığı görülmektedir. Aynı zamanda askeri güce en çok ihtiyaç olunan savaş dönemlerinde kürtaj üzerinde uygulamalar sıkılaşmaktadır.

Kilise, devlet ve kadın örgütleri üçgeninde kürtaj hakkının kadınlar için hak olup olmadığı noktasında muğlâklığını korumaktadır. Kürtajin hak olarak kabul edilmesini savunan kadın örgütleri, kadının cinsel özgürlüğünün yanında kendi bedeni üzerine karar verme yetisini elde etmesini önemsemektedir. Kadının aynı zamanda aile kurumu aracılığı ile cinsel özgürlüğünün kısıtlandığı düşünülmektedir (Reed, 1985: 65-66). Cinsel özgürlük anlayışına karşı kadınların kürtaj ve gebeliği önleyici metotlar ile aslında erkeklerin kendileri için ortaya koydukları kolaylıklar olarak yorumlanmaktadır. Bu tutum ile kadınların, erkeklerin arzularına göre şekillenen birer cinsel objeye dönüştüğü kanısı güçlenmektedir. Kadının erkek ile kader birliği her noktada ezilmesi kaçınılmaz görüldüğü için cinsel ilişkilerin doğası kürtaj üzerinden tartışılmaktadır. Bu noktada bazı kadın örgütleri lezbiyen ilişkilerini önererek kadın erkek ikili ilişkisini kadının ezilmesinde en önemli etken olarak görmektedir (Douglas, 1995: 215-216). Lezbiyen teoriye göre kadın erkek ilişkisi kadınların haklarını elde etmesine engel olmaktadır. Kürtaj bu noktada kadının kararı ile değerlendirilmek istenmektedir. Kürtajin hak bağlamında en azından kadın örgütleri tarafından ortak bir tutum veya amacı gerçekleştirme noktasında yetersiz görülmektedir. Bu noktada kadın erkek ilişkisi ve insanın doğal özelliklerine dair tartışmalar hak ve özgürlüklerin bir çıkmaza sürüklenmesine yol açmaktadır.

Kürtaj yasağı tarihsel süreçte dönemlere göre değişik biçimlerde uygulanmıştır. Kürtaj 16. Yüzyıl itibari ile kilise tarafından cinayet olarak tanımlanıp yasaklanmıştır. Ancak o döneme kadar kürtajın yasak olması veya hak olup olmadığı gündeme gelmemiştir. Kürtajın yasaklanması kadın erkek ilişkisinden kaynaklanan bir sebeple yasaklanmamıştır. Güç savaşları ve rekabet orta çağda asker gücü ile sağlanmaktaydı. Kürtaj ve çocuk ölümleri kilise tarafından devletin güçlenmesine engel oluşturmaktaydı. Oysa eski Yunan döneminden itibaren gebeliği önleyici tedbirler olmadığı için çocuklar öldürülmekteydi. Çocuk fazladan yük ve ekonomik gider olarak görülmekteydi. Hatta ebeveynlerin çocukları öldürmeleri kendi çocuklarından feragat etme noktasında takdir ile karşılanmaktaydı. Çocuk doğduğu zaman bir cenin olarak algılandığı için ölümü cinayet olarak algılanmamıştır. Ancak insan gücüne duyulan ihtiyacın artması ile çocuk aldırma veya öldürme ahlaki ve milli bir probleme dönüşmüştür (Heritier, vd., 2014: 99-102). Doğan çocuk aileden önce devlete ait bir birey olarak görüldüğü için onun öldürülmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Devlet politikaları için kürtaj bir sorun haline getirilerek cinayet olarak dikkate alınmıştır. Kilise ve devletin 16. Yüzyıldan itibaren baskıları sonucu kürtaj bir değer sorunsalına dönüşmüştür. Kürtaj, hukuk ve ahlak kuralları dışında ortaya çıkmış bir talep olarak görülmüştür (Arnaud-Duc, 2005: 94-95). Kürtajın ahlaki yönü din ve kilise aracılığı ile sınırlandırılmıştır. Hukuk ve toplumsal düzen için de devlet seferber olarak kürtajı güçlü cezalar uygulayarak yasaklamıştır. Fransız devrimi öncesi medeni kanun aracılığı ile de yasaklanarak bir kutuplaşmaya ortam hazırladığı söylenebilir. Artık kültürel bir problem olan kürtaj Fransız devrimi süreci ve sonrasında kadın örgütleri tarafından bir hak mücadelesi olarak görülmüştür.

Kadınlara yönelik cinsel özgürlük ve gebeliği önleyici yöntemlere dair girişimler devrim öncesinde de görülmüştür. Ancak bireysel bir hak olarak kamusal alanda duyurulması 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Bu sebeple “gönüllü annelik” tartışmaları kadınlar için bir çıkış yolu olarak ortaya konulmuştur. Bu tasarı kadın erkek ilişkilerinin köklü bir şekilde değişimini gündeme taşımıştır. Aynı zamanda kadının çocuk doğurma işlevi ile kamusal alandan geri plana çekilmesinin önüne geçileceği düşünülmüştür. Kadınlar politik anlamda haklarını elde etmek için doğurma eyleminden kurtulmak gerektiği düşünülmüştür. Bu tutum kadın erkek ilişkilerinde “özgür aşk” düşüncesini öne çıkarmıştır. Feminist hareketin ikili ilişkilerde hiyerarşinin önlenmesi için serbest toplumsal ve cinsel ilişkileri önerdiği görülmektedir. Kadın erkek

ilişkilerinde kadın talepleri erkeklerin bireysel alanlarını kısıtlayıcı nitelikte olduğu için gerçekleşmesi zorlaşmıştır (Davis, 1994: 193-195). Bu noktada Tony Cliff kadınların hak elde etme noktasında taleplerin erkeklerin desteğini alacak biçimde gelişmesi gerektiğini düşünmektedir. Doğruluğu veya yanlışlığından önce kadın ve erkeğin kadın hak ve özgürlükleri noktasında ortak paydada buluşmasını şart koşmuştur (Cliff, 1984: 201-202). Kadınların cinsel özgürlüğü ve erkekleri reddetmeleri kişisel ve politik bir soruna dönüşmüştür. Kürtajın bu noktada cinsel olarak çocuk üzerinden kadını erkeğe bağımlı olmaktan kurtardığı düşünülmüştür. Kürtajın yasak olmasına rağmen önlenemez bir şekilde sayısı artmıştır. Bu sebeple sağlıklı ortamlarda gerçekleşen kürtajlarla sayısız kadın hayatını kaybetmiştir. Ancak cinsel ilişkilerde özgür aşk paradigması özellikle Victoria döneminde kontrol edilemez bir boyuta ulaşmıştır. Hemcinslerle olan ilişki, karşı cins kıyafetleri giyinme veya eş değiştirme gibi farklı cinsel deneyimler yaygınlaşmıştır (Walkowitz, 2005: 347-350). Bu anlamda özgür kılınmaya çalışılan cinsellik tehlikeli bir silaha dönüşmüştür. Kürtajın yaygınlaşması ile doğum oranları azalarak nüfus açısından da bir tedirginlik oluşturduğu söylenebilir. Nüfus artış hızının azalması devletler için savaş gücünün yitirilmesi anlamına gelmektedir. Bu sebeple kürtaj konusunda engelleyici adımlara başvurulduğu görülmektedir.

20. Yüzyılın başlarında, savaşları etkisi ve üretim faaliyetlerinin artışı kürtaj üzerine tartışmalar farklı bir boyuta taşınmıştır. Aslında kürtaj üzerine tarihsel sürece göz atıldığında hak ve cinayet bağlamında politik ihtiyaca göre biçimlendiği görülmektedir. Genç nüfusa ihtiyaç duyulan dönemlerde, kürtajın yasak olduğu ve bir cinayet olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu duruma karşı nüfus planlaması ve üretim faaliyetlerinde kadın ve erkeğin emeğine ihtiyaç duyulan devletlerin kürtajı bir aile planlaması şeklinde sunduğu görülmektedir. Örneğin İtalya'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra üretim faaliyetlerini düzenlemek ve bir demografi planı çizmek için kürtaj, önemli bir kolaylık sağlamıştır (Grazia, 2005: 131-132). Aile planlaması devletin güç ve güvenliği için birinci dereceden önemli görülmektedir. Bu tutumlar aracılığı ile geliştirilen hakların kadınlar için bir özgürlük getirmeyeceği açıktır. Çünkü planlanan nüfus ve üretim potansiyeline ulaşım sağlanması ile kürtaj üzerinde yeni söylemler geliştirilmektedir. Almanya'da 1930'lu yıllardan sonra güçlü Alman toplumu oluşturmak için kürtaja savaş açılmıştır. Kürtaj, devlet politikası gereği yasaklanarak

yapan ve yaptıran suçlu olarak muamele görmüştür. Ancak Almanya’da ırkçılık politikası da dönem itibari ile önemli bir etki oluşturmaktadır. Bu kapsamda yasak olan kürtaj soyun saflaştırılması için serbestleştirilmiştir (Bock, 2005: 157). Kürtajın insan hakları bağlamında değerlendirilmesinden öte devlet politikasına göre şekillendiği görülmektedir. Benzer ilişkiler Rusya için de geçerlidir. Rusya’da birinci dünya savaşından sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti döneminde devlet yönetiminde olduğu gibi toplum ve aile yapısında da sosyalist sisteme göre bir kurumsallaşma gözlenmiştir. Cinsel özgürlüğün tartışılması bir yana cinsel kısıtlamalar öne çıkmıştır. Cinsel yaşama harcanan enerjinin üretime zarar getireceği düşüncesi ile kişisel ve toplumsal pratiklerin devrim politikasına hizmet etmesi planlanmıştır. Kürtaj konusunda ise Sovyet Rusya, anneliğin doğanın kadına bir hediyesi olarak gördüğü için boşanma ve kürtaja karşı keskin sınırlar çizmiştir. Aile yapısının bozulması ve toplumsal dinamiklerin aksaması ile aile planlaması yeniden yapılandırılarak geleneksel aile biçimi öne çıkmıştır. Annelik kutsal bir sorumluluk oluştururken babalığın otoritesi de geri gelmiştir (Navailh, 2005: 225-226). Devletler ve toplumların kürtaja karşı sergiledikleri tutumları, o toplumun yapısal özelliklerine göre belirledikleri görülmektedir. Geleneksel dönemlerde daha çok din ve kilise üzerinden çocuk cinayeti olarak daha çok dini ve ahlaki boyutu ile değerlendirilmektedir. Modern dönemlerde aile kurumuna verilen zarar ve çocuk adına kişisel hakları koruma noktasında kürtaja karşı engeller oluşturulmuştur. Birinci dünya savaşından sonra ise faşist ve sosyalist devletlerin baskı, zorlama ve yasalar ile önlemler aldığı görülmektedir.

Kürtaj yasağına karşı son yüzyılın önemli çıkışlarından birisi “343’lerin Bildirisi”dir. Bu bildiri Fransa’da toplumda tanınmış olan ve kürtaj olduğunu ifade eden aktivistlerden oluşmuştur. Katılımcılar Simon de Beauvoir, Gisele Halimi ve Françoise Sagan gibi edebiyatçı, düşünür, sinema ve tiyatrocılardan oluşmuştur. Katılımcıların amacı kürtajı cinsel özgürlük bağlamında yasalar nezdinde güvenceye almak olmuştur (Halimi, 1990: 66-67). Kadının cinsel özgürlük hakkı önemli toplumsal sorunları ortaya çıkarmıştır. Kürtaj ve doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi ve yaygınlaşması cinselliğin erkekte olduğu gibi kadın için de bir özgürlük alanı olarak tartışılmasına yol açmıştır (Simonton, 2006: 54-55). Ancak kürtajın kadınların cinsel özgürlük temelinde talepleri politik ilişkiler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu sebeple Rusya ve Çin’de ikinci dünya savaşı hazırlıkları döneminde nüfusu güçlü tutmak için önemli politikalar

uygulanmıştır. Kürtaj ile birlikte homoseksüellik de yasaklanarak nüfusu arttırmaya dayalı ikili ilişkiler güçlü tutulmaya çalışılmıştır (Meulenbelt, 1987: 66-72). Ancak toplumda aile yapısında oluşan yıpranmalar yasalar ile düzenlenme konusunda yetersiz olmuştur. Kürtaj hakkı yasalar ile kısıtlanamadığı için tekrar serbest bırakılmıştır. Kürtaj ve gebeliği önleme konusunda İslam toplumlarında ise politik bir sorun olmaktan öte ataerkil ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kürtajın hak veya haksızlık olması konusu ataerkil iktidar ilişkileri bağlamında ele alındığında erkeğin kürtaja yaklaşımı önem kazanmıştır. Erkeğin rızası olması durumunda gebeliğin önlenmesi kötü karşılanmamıştır (Ahmed, 2014: 61). Kürtaj ataerkil ilişkiler bağlamında erkeğin sorumluluğunda normal karşılandığı görülmektedir. Görüldüğü üzere kürtajın toplumsal yaşamda kadın hak ve özgürlükleri bağlamında gündeme getirilmesi uzun bir geçmişe dayanmamaktadır. Kürtaj konusu daha çok politik kaygılar temelinde önemsenmiştir.

1.4. FEMİNİZM

1.4.1. Feminizmin Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Feminizm kısaca kadın ve erkek arasındaki her türlü ayrımın biyolojik, psikolojik, fiziksel ve kültürel temelde ortadan kalkması için ortaya çıkan toplumsal bir örgüt, bilimsel bir ideolojidir. Feminizm tanımları ve açıklamaları kadın ve erkeğin toplumsal yapıda farklılaştıran nitelikler üzerine yoğunlaşmaktadır. Genel olarak toplumsal cinsiyet temelinde gelişen ayrılıklar feminist yaklaşımın temel eleştiri noktasını oluşturmaktadır. Bell Hooks'un feminizm tanımı bu noktada belirleyici bir anlam taşımaktadır: *"Feminizm nedir?" sorusuna korkuya ya da fanteziye dayanmayan bir cevaplari olsun istiyorum. Şu basit tanım ellerinde olsun, onu tekrar tekrar okusunlar ve bilsinler istiyorum: "Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir."* İlk kez, bundan en az on yıl önce *Feminist Theory: From Margin to Center [Feminist Teori: Çeperden Merkeze]* adlı kitabımda önerdiğim bu tanımı seviyorum; çünkü hareketin erkek karşıtı olmakla alakası olmadığını çok net bir biçimde belirtiyor. Sorunun cinsiyetçilik olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Ve bu açıklık bir gerçeği unutmamamıza yardımcı oluyor: İster kadın olalım ister erkek, hepimiz, doğduğumuz andan itibaren toplumsallaşma vasıtasıyla cinsiyetçi düşünce ve eylemi kabul etmeye yönlendiriliyoruz. Bunun bir sonucu olarak, kadınlar da erkekler kadar cinsiyetçi olabiliyor. Bu durum, erkek tahakkümünü mazur

göstermez ya da ona bir gerekçe sunmaz; fakat feminist düşünürlerin hareketin erkek karşıtlığından ibaret olduğunu varsaymasının naif ve yanlış olacağı anlamına gelir. Kurumsallaşmış cinsiyetçiliği adlandırmanın bir diğer yolu olan ataerkiyi sona erdirebilmek için şunu açık bir şekilde ortaya koymamız gerekiyor: Biz hem aklen hem de kalben değişmedikçe, cinsiyetçi düşünce ve eylemin yerine feminist düşünce ve eylemi getirmediğimiz cinsiyetçiliği devam ettirmiş oluyoruz.” (Hooks, 2012: 9). Feminizmin kadınlar için ve genel olarak kadınlar tarafından geliştirilen bir düşünce biçimidir. Ancak feminizmin oraya koyduğu problemler her iki cins için de geçerli görünmektedir. Çünkü cinsiyetçi yönelim toplumsal yaşamın her alanında hissedilmektedir. Kız ve erkek çocuk doğdukları anda ait oldukları toplumun cinsiyetçi rollerini öğrenerek benimsemeye başlamaktadır. Hooks burada feminizm aracılığı ile cinsiyetler arası rekabete olumsuz yaklaşmaktadır. Ataerki iktidar ilişkileri aracılığı ile cinsiyet ilişkilerinin güçlenmesi bir toplumsal sistem ile ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple feminist yaklaşım temelinde ataerki kültür yapısına karşı bir mücadele ortaya koyması kazanım elde etme noktasında önemsenmiştir.

Kadınların mücadele etme biçimini bir siyasal ideoloji üzerinden güçlendirme gayreti Simon de Beauvoir için dikkate değer bulunmuştur. Beauvoir kadın özgürlüğü noktasında sosyalist sitemin sınıfsal mücadele bağlamında bir kurtuluş olduğunu savunmaktadır. Ancak sosyalist ülkelerde kadının durumu dikkate alarak bu tutumundan vazgeçmiştir. Simone de Beauvoir ile yapılan bir görüşmede feminizm ile ilgili bir soruya şu şekilde cevap vermiştir: *“İkinci Cins’in sonunda, feminist olmadığımı söylemiştim çünkü kadınların sorunlarını sosyalist gelişim bağlamında çözümleneceğine inanıyordum. Feminist olmaktan anladığım, sınıf mücadelesinden bağımsız, özgül olarak kadınlara ilişkin konularda mücadele etmek idi. Bugün de yaklaşımım aynı. Benim tanımıma göre, feministler, kadınların içinde bulunduğu şartları sınıf mücadelesiyle bağlantılı olarak ama aynı zamanda da ondan bağımsız olarak, toplumun bir bütün olarak dönüşmesine bağımlı kılmadan, değiştirmek için mücadele eden kadınlar ve hatta erkeklerdir. Bu anlamda, bugün bir feminist olduğumu söylüyorum, çünkü sosyalizme ilişkin düşlerimiz gerçekleşmeden önce, burada ve şimdi kadınların somut durumu için mücadele etmemiz gerektiğini fark ettim. Ayrıca, sosyalist ülkelerde bile kadınla erkek arasındaki eşitliğin sağlanmadığını gördüm. Bu nedenle kadınlar kendi kaderlerini kendi ellerine almalı. Kadınların*

Kurtuluşu hareketine işte bu yüzden katıldım.” (Beauvoir, 1986: 12). Beauvoir’ın tanımı feminizme olan yaklaşımlarının zaman içerisinde değişmesi ile daha karmaşık bir yapıya dönüşmektedir. Kadının özgürlüğü için sosyalist düzenin gerekliliği yanında daha özgün gereklilikleri öne çıkarmıştır. Çünkü sosyalizmin gerçekleşme sürecine erişene kadar kadınların bağımsızlığı sınıf mücadelesi ilişkisinin kaderine bağımlı kalması doğru değildir. Bunun yerine Beauvoir sosyalizme geçmeyi bekleyene kadar mücadelenin başlaması gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda sosyalist ülkelerde emeğin özgürlüğü cinsiyet ayrımı yapmadan bir gelişim göstermesine rağmen her iki cinsi de sömürü altına aldığı için bir karamsarlık oluşturmaktadır. Bu noktada kadınlar için özgürlük kadınların elinde gelişen ve güçlenen bir yaklaşım olarak gündeme gelmektedir. Feminizm ataerkil tutumlara karşı duruş sergilediği için sistem ve düzene aykırı düşünce yapıları ile ortaklıklara sahiptir. Ancak nihayetinde feminizm özgün ve teorik alt yapısı bilimsel verilerle güçlendirilmiş bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır.

Feminizmin ortaya çıkışı batıda ortaçağın sefaletinden kurtuluşu ile kadınların örgütlü bir yapı olarak toplumsal alana çıkmasıyla eşdeğer görülmektedir. Ortaçağda kilisenin baskısından ötürü ezilmiş hiçbir sınıf bir irade gösterememiştir. Sanayi ve Fransız devrimi, haksızlığa uğramış tüm sınıflar için bir çıkış yolu sunuştur. Sanayi devrimi üretim ve çalışma açısından ekonomik bir güç getirmiştir. Fransız devrimi ise toplumsal alanda güçlü ve örgütlü birliklerin özgürlük taleplerini ortaya koyduğu geniş bir sosyal harekettir. Devrimler, yüzyıllardır ezilmiş olan kadınlar için de bir umut ışığı oluşturmuştur (Özbudun, 1984: 7-11). Feminizm: *“On sekizinci yüzyılda İngiltere’de doğan, cinsler arasındaki eşitliği kadın <<haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir >> toplumsal hareket. Feminizm terimi 1890’larda, özellikle, kadınlara oy hakkı verilmesi ve kadınların eğitim ve çalışma olanağına sahip olmaları için kampanya yürüten kadınlar ve erkekler için kullanılıyordu. Oy hakkının (ABD’de 1920’de, Britanya’da 1928’de) kazanılmasından sonra, feminizm içindeki, kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olma hedefi ile ailenin özel alanındaki konumlarını iyileştirmeyi amaçlayan kadınların erkeklerden farklılıklarının tanınması istemleri arasında görülen kalıcı gerilim iyice su yüzüne çıkacaktı.”* (Marshall, 1999: 240). Feminist örgütlenmeler İngiltere, Fransa ve Amerika gibi Sanayi Devrimi ve özgürlük hareketlerinin yayıldığı devletlerde güç kazanmıştır. Temel olarak kadın ve erkeğin eşit statüde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda teorik olarak kadın ve

erkek arasında zihinsel ve yetenek anlamında bir farklılık olmadığı savunulmuştur. Cinsler arasında ayrımı oluşturan özelliğin kültür tarafından ortaya çıktığı düşünülmüştür. Bu sebeple feminizmin karşısında durduğu en güçlü yapı ataerkil kültür olmuştur. Kadınların örgütlü birlikler oluşturmaları belirli hak talepleri çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Amerika'da 1848'de Seneca Falls Kongresi feminist hareketin ilk çıkışı olarak kabul edilmektedir. Bu kongrede kadın erkek eşitliği temelinde köleliğe karşı bir savaş açılmıştır. Kadınların mevcut durumu ve bu durumu ortaya çıkaran dini, ahlaki ve kültürel temeller üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Erkeğin sahip olduğu hakların kadınlar içinde uygulanmasına imkân tanıyan düzenlemeler dile getirilmiştir. Amerika'da feminist hareketler kölelik ve siyahî ırkın dışlanmasını kapsayan geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Siyah kadının sorunları ve köleliğin kaldırılması öncelenmiştir. Bu kongre daha çok kadınların yasal hakları bağlamında evlilik ile birlikte mülkiyet ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır (Cliff, 1981: 53-54). Eğitim hakkı bağlamında İngiltere'de gelişen *Blue Stockings* (Mavi Çoraplılar) hareketi kadınlar için önemli bir tarihsel değere sahiptir. Kadınların eğitim hakkının yaygınlaşması temelinde gelişmiştir. Mavi çoraplı olmak aynı zamanda İngiltere'de kadınlar ile alay etmek için kullanan bir terimdir. Mavi çorap sosyal yaşamda o zamana dek erkeğe ait olan alanı işgal eden ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlar için kullanılmıştır. Kadının ataerkil kültür bağlamında güçsüz ve pasif bir biçime sokmak için resmi ideoloji tarafından Mavi Çoraplılar ve benzeri hareketlere karşı çıkılmıştır (Hooock, Demarle, 2005: 146-148). Ancak eğitim hakkı feminist hareketin kadınlar için ortaya koyduğu öncelikli bir taleptir. Eğitim hakkının yanında siyasal eşitlik ve oy verme hakkı gelmektedir. Bu noktada eğitim ve siyasal eşitlik adına ilk örgütlü hareket *Suffragett* (Süfrajett) hareketidir. Süfrajett, sosyal ve siyasal anlamda 18. Yüzyılın sonlarında İngiltere'de gelişmeye başlayan yüzyılın kadın hareketi olarak görülmektedir. Süfrajett hareketi kadınların daha çok siyasal eşitlik ve oy hakkı üzerinde vurgular yapmaktadır. Güçlü bir kadın hareketi olarak Süfrajett, kadınlarının 20. Yüzyılın başında sosyal çevrede kadınlara tanınmayan hakları protesto etmeleri ile gündeme gelmiştir. Bu noktada kadınların açık alanlarda sigara içmeleri en belirgin protestolardan olmuştur. Çünkü açık alanda sigara içme hakkı kadınlara tanınmamıştır. Aynı zamanda bu protestolar karşısında yüzlerce kadının tutuklandığı bilinmektedir (Thebaud, 2005: 68-70).

Kadınların hak elde etme sürecinde önemli bedeller ödediği görülmektedir. Bu kapsamda birçok grev ve eylemler ile İngiliz kadınları siyasal haklarını elde etmek için örgütlü bir mücadele vermişlerdir. Örgütlü mücadelelerin dikkat çeken bir diğer örneği ise 19. Yüzyılın otalarında Amerika'da güçlenen *Bloomer* hareketidir. Bloomer kadınların kıyafet ve dış görünüşü üzerine yoğunlaşan radikal bir girişimi ifade etmektedir. Bloomer savunucuları kıyafet seçiminde cinsiyete özgü kalıplaşmayı reddetmişlerdir. Çalışma yaşamında daha rahat edebilecekleri kıyafetler ile daha özgür olacaklarını ifade ederek fiziksel görünüm üzerinde gelişen bir özgürlük hareketi ortaya koymuşlardır (Walkowitz, 2005: 368-370). Kadın erkek ilişkilerinde bir eşitlik anlayışı geliştirmek için gösterilen çabalar arasında amacının dışında gelişim gösteren fiziksel görünümün eşitliği mücadelesine dönüşmüştür. Eşitlik anlayışı ikili ilişkilerde her şekilde gerçekleşeceği için lezbiyenliğin yaygınlaşması önerilmiştir. Bunun yanında kadınların kılık kıyafet bağlamında erkeklere benzeme gayretleri dikkat çekmiştir. Kadın hareketlerinin güçlenmesi şüphesiz örgütlü kadın birlikleri aracılığı ile bir toplumsal talebe dönüşmektedir. Bu noktada erkeklerin kadın örgütlere bireysel anlamda destek oldukları görülmektedir. Ancak kurumsal ve kültürel anlamda kadın kendi kaderini belirleme noktasında yalnız bırakılmıştır. Feminizmin gelişimi öncelikle kadınların bir takım toplumsal hak talepleri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Kadın hakları noktasında öncelikli olarak eğitim ve siyasal eşitlik talepleri gündeme getirilmiştir. Bunun yanında mülkiyet ve aile içi ilişkiler bağlamında hak arayışları sürmüştür.

Feminizm, kadınları erkek boyunduruğundan kurtarmayı amaçlamaktadır. Bunu başarmak ancak ataerkil yapının ortadan kaldırılması ile mümkün görülmektedir. Kadın, varlığını kendisinden olacak bir biçimde yeniden kimlik inşa edilmesine ihtiyaç duymaktadır. Kimlik kazanımı noktasında öne çıkan bu adım ile başlangıçta siyasal ve ekonomik anlamda özgürlükler ile mümkün görülmektedir (Edgar, Sedgwick, 2005: 96). Ancak toplumsal cinsiyet rolleri aracılığı ile ortaya çıkan ayrımlar genel olarak kadınların sosyal gelişimini olumsuz etkilediği için kadın kimliğinin bapımsızlığının gelişmesi güçleşmektedir. Eşitlik kavramının bu kapsamda sadece hak ve özgürlükler açısından dikkate alınması yüzeysel bir anlayışa yönlendirmektedir. Kadınların geri plana atılması, yasaların iyileştirilmesi ile gerekli özgürlük ortamının gelişmesinde yeterli olmamıştır. Toplumsal yaşamda eşit ve adil düzenin kültürel olarak karşılık

bulmaması eşitliği bir teori boyutunda kalmasına yol açmaktadır (Mitchel, Oakley, 1998: 24-27). Ataerkil sistem toplumda sosyal ve ekonomik hakların dağılımında kalıcı bir eril politikanın oluşmasına yol açmıştır. Sosyal ve siyasal kurumlar bu politikayı güçlendirmektedir. Feminizm ise kadının konumunu yeniden inşa ederek özgürleştirmeyi planlamaktadır. Eşitlik ve özgürlük talepleri bu kapsamda kadınların bireysel anlamda varlığını öncelemek için önemli girişimlerden olmuştur. Feminist yaklaşım, eşitliği sağlamak için kadınların bilinçlenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu bilinçlenme ekonomi ve eğitim temelinde mümkün görülmektedir. Ancak kadınların özgürlük taleplerini dile getirmeleri için öncesinde örgütlenme biçimleri gerekli görülmüştür. Bu sebeple yukarıda da belirtilen toplumsal hareketler feminizmin gelişimi için son derece önem kazanmıştır.

Feminist söylemin üzerinde yoğunlaştığı önemli bir konu ise kadın cinselliğidir. Feminist teoride kadınların cinsel hayatları üzerinde kendilerinin karar verici olmaları gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanında kadının cinsel tercih ve davranışları konusunda müdahaleye maruz kalmaması da önemsenmektedir. Cinsel hayatta haz hakkı öne çıkmaktadır. Bu hak kısaca kadının da tıpkı erkekte olduğu gibi cinsel yaşamında haz alma yetisini kullanabilmesi anlamına gelmektedir. Kadının cinsel yaşamında evlilik veya herhangi bir resmi ve dini bağ olması zorunluluğu eleştirilmektedir. Aynı zamanda kadının boşanma ve evlenme konusunda kendi kendine karar alabilme hakkı da öne çıkmaktadır. Evlilik süresi boyunca çocuk sahibi olma ve aile içi ilişkilerde söz sahibi olması önemsenmektedir. Kadın genel olarak cinsel yaşamında erkekler ile eşit hakları talep etmektedir (İlkkaracan, Saran, 2000: 4-5). Feminist yaklaşım cinsel şiddet içeren davranışları erkeğe atfedilen ayrıcalık olarak görmektedir. Tecavüz eylemlerinin erkeklere ait bir baskı aracı olduğu gibi kadınlar içinde toplumsal kontrol aracı olarak kabul görmektedir. Tecavüz olaylarında erkeğin eleştirilmesinin yanında kadının tahrik edici yönü, yanlış yerde yanlış zamanda bulunması ile meşrulaştırılmaktadır. Kadın, cinsel kısıtlamaların yanında zaman ve mekân olarak disiplin altına alınmaktadır (Scully, 2013: 62-64). Benzer şekilde fuhuş eylemlerinin de erkeklerin kadın üzerindeki baskılarıyla gerçekleştiği düşünülmektedir. Cinsel kimlikler fuhuşta erkeği daha baskın kılmaktadır. Kadın bu noktada satın alınmış bir nesne muamelesi görmektedir. Kadın erkek arasındaki bağ ekonomik temelli olduğu için erkek bilinçaltında yer alan tüm ataerkil tutum ve davranışları sergilemektedir.

Kadın satın alınmış bir obje olarak başına gelenlere boyun eğmek zorunda kalmaktadır (Berghan, 2013: 93-94). Feminizmin kadın cinselliğine yaklaşması kadınların cinsel özgürlüğü ve tercihlerinin kültürel ve dini baskılar ile sınırlandırıldığı konularında olmuştur. Kadınların özellikle ortaçağda erkekleri baştan çıkarıcı, cinsel güçleri önemli bir suç sayılmıştır. Bu sebeple kadınların erkekleri tahrik etmesini önlemek için sosyal yaşamda bulunmaması gerektiği düşünülmüştür. Kadınların yaşam alanı ev ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda kadınlar diğer sosyal haklarından da mahrum bırakılmıştır.

Kadın erkek eşitliği ve tarihsel koşullar tartışılırken feminist bakış açısının şüpheyile yaklaşılması gereken kimi düşüncelerde ortaya atılmıştır. Mitolojik dönem tasvirlerinden yola çıkarak erkeğin yanlışlıkla yaratıldığını, tek türün kadın türü olacağına dair; Tanrı'nın bir erkek yanılgısı ile hareket ettiği öne sürülmektedir. Tanrının Âdem'i bir deneme suretinde yarattığı, gerçek amaca Havva'nın yaratımıyla ulaştığı savunulmuştur (Beauvoir, 1993a: 29). Kadın erkek ilişkisi tartışılırken görüldüğü üzere cinsler üzerinden bir mücadele ve aşağılama durumu tutarsızlıkla sonuçlanmaktadır. Kadın ve erkek bahsedilen kültürel ve tarihsel eşitsizliğin figürlerini oluşturmaktadır. Eşitsizliğin sebepleri daha somut ve kurumsal yapılardan kaynaklanmaktadır. Benzer bir yaklaşımda erkeğin fiziksel olarak kusurlu olduğuna dair inançlardır. Erkek, kadının karşısında tamamlanmamış bir cins olarak görülmektedir. Erkeğin kadın üzerinde baskı kurması, erkeğin kendini ispatlama çabasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Erkek, kadın ile iletişim kurma yetisinden yoksun olduğu için empati kuramadığı düşünülmektedir. Erkek, kadına duygusal ve zihinsel olarak yetişemediği için para ile onu kazanmaya çalıştığı öne sürülmüştür (Solanas, 2002: 24-27). Feminist söylemde erkekleri aşağılayıcı düşünceler, mitolojik bulgulara kadar uzaklara gitmektedir. Rasyonel yaklaşımların ötesinde eşitsizliğin cinslerden birini eksik veya yetersiz görmek ataerkil baskıya eşit bir yanılsamaya yol açmaktadır. Erkek düşmanlığı olduğu gibi rasyonalite barındırmayan kadın düşmanlıkları da görülmektedir: “*Daha önce de belirttiğimiz gibi kadın –erkeğin aksine- çalışmayan bir insandır. <İnsan> kelimesi, hem kadını hem erkeği kapsamına alan bir ifade olduğundan böyle tarif etmeye mecburuz. Çünkü kadınların herhangi bir işe yaradığını gösteren başka bir tarif olanaksızdır.*” (Vilar, 1988: 18). Kadının konumlandırma biçimi ve ‘işe yarama’ ifadesi belirsizlik içermektedir. Kadının sosyal yaşamdaki yerini

kendisi belirlemediği için pasifize oluşunun sorumlusu da kendisi değildir. Kadın ve erkeğin cinsiyet oluşumları bireysel tercih ve karar alma süreçlerinin dışında görülmektedir. Bu noktada feminizmin kendi içerisinde oldukça çatışmalı ve tutarsız öngörüler de barındırdığı görülmektedir. Ancak somut ve görünür eylemler ise feminist hareketin hak elde etme noktasında başarılarına yol açmaktadır.

Feminist hareketin ilk kazanımları Fransa’da 1850’de kız çocukları için eğitim özgürlüğünün yasalaşması ile olmuştur. Daha sonraki süreçte kadının kocasına bağımlı kılan engellerin aşılması için çabalar gösterilmiştir. Bu süreçte temelde aile yapısının oluşturduğu bir baskı ortamı öne çıkarılmıştır bu sebeple feminist söylem aile kurumunun varlığını sorgulamıştır. Kadınların kocalarının izni olmadan her hangi bir resmi işlem yapamayan kadınlar için siyasal ve sosyal alanlarda özgürlük arayışları güçlenmiştir. Ayrıca aynı suçun cinsiyete göre farklı ceza-i işlemi olması da önlenmeye çalışılmıştır (Bensadon, 1994: 49-53). Kadın ve erkek arasındaki kültür tarafından ortaya çıkan eşitsizliklerin ortadan kalkması için uğraş verilmiştir. Bu bağlamda Wollstonecraft’ın önerileri dikkate değer bulunmaktadır: *“Kadınları özgür bırakın, kısa zamanda bilge ve erdemli olacaklardır. Erkekler için de aynı şey geçerlidir, çünkü iyileşme iki taraflı olmalıdır; aksi takdirde insanlığın tabi kılınan yarısı kendilerini ezenlere zarar verir: Erkeğin erdemi, ayaklarının altında tuttuğu böceklerce kemirilecektir. Bırakalım erkekler seçimlerini yapsınlar. Erkekler ve kadınlar birbirleri için yaratılmışlardır, ama bu onların tek bir varlık oluşturacağı anlamına gelmez; erkekler kadınların durumunun iyileşmesi için çalışmazsa, kadınlar onları da yozlaştıracaktır! Sözünü ettiğim, tüm bir kadın cinsinin iyileşmesi ve kurtuluşudur. Hemcinslerinden daha fazla bilgi edinme şansına sahip olup da, rastlantı sonucu ya da mizaçları nedeniyle küstahlaşan kadınlar tanımıyor değilim. Ama bilgi sahibi olmalarına rağmen alçakgönüllülüğü elden bırakmayan, kendi zihinlerinden kovmak için onca emek verdikleri cehaleti her yerde hor gören kadınların sayısı daha fazladır. Kadın sorunu üzerine cinslerin rekabetinden öte işbirliği aracılığı ile önemli yaklaşımlar geliştirilebilir.”* (Wollstonecraft, 2012: 259). Bireysel özgürlük alanlarının belirlenmesi ve tanınması hem kadın hem erkek için gerekli görülmektedir. Bu kapsamda kadının, kadınlığın hak ve özgürlük arayışında erkeğe ve erkekliğe bir saldırı gerçekleştirmesinin sonuç getirmeyeceği bilinmektedir. Kadın ve erkek birbiri için yaratılmıştır. Fiziki ve biyolojik olarak farklı özelliklere sahiptirler. Ancak bu farklılık

cinslerin birbirini tamamlamak üzerine yaratılmıştır. Aksine bir eşitsizlik ve haksızlığın ortaya çıkması kültürel ve toplumsal yapı ile ilgilidir. Bu sebeple eşitsizliğin temelinde bir kültürel sistem sorunu gözlenmektedir.

1.4.2. Feminizmin Gelişim Hareketleri ve Türleri

Feminizmin gelişim aşaması üç temel döneme ayrılmaktadır. İlk dalga feminizm, Fransız devrimi sürecinde oluşan; kadınların oy, çalışma ve eğitim haklarını kapsayan süreçten oluşmaktadır. İkinci dalga feminizm 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren kadın hakları konusunda cinsiyet eşitsizliği ve kültürü referans alan çalışma ve süreci kapsayan bir dönemdir. Bu dönemin belirleyici ismi Simon de Beauvoir olmuştur. Üçüncü dalga feminizm ise ilk iki sürece ek olarak cinsiyet ilişkilerindeki ikiliği ortadan kaldıran Queer kuram temelinde gelişen dönemden oluşmaktadır (Kandiyoti, 2007: 2-7). Üçüncü dalga feminizm, kadın erkek ilişkisi konusunda geçmiş dönem anlayışlarına karşı bir eleştiri olarak doğmuştur. Feminizmin ortaya çıkması ile kadının mevcut sorunları belirlenerek bir bakış açısı geliştirilmiştir.

İlk dalga feminizm, örgütlü bir hareket olarak 19. Yüzyılın ortalarında kadın birlikleri aracılığı ile güçlenmiştir. Birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizmin gelişmesi için gerekli koşulları oluşturmuştur. Ancak benzer ilişki ikinci ve üçüncü dalga feminist hareketler için söylenememektedir. Üçüncü dalga feminizm, farklı bir cinsiyet algısı ve ikinci dalganın mirasına eleştirel bir çizgide yaklaşmaktadır (Pilcher, Whelehan, 2004: 169-171). Birinci dalga feminizm, kadın hakları konusunda oy ve eğitim hakkı üzerine odaklanmaktadır. Bu hakların elde edilmesi ancak 20. Yüzyılın başlarında kısmi bir şekilde sağlanmıştır. Savaş dönemi olmasından dolayı kadınlar için evrensel nitelikte mücadeleler güçlkle verilmiştir. Kadınlar ancak örgütlü birlikler aracılığı ile seslerini duyurma şansı elde etmiştir.

İkinci dalga feminizm ise bu örgütlü mücadelenin kategorize edilerek daha etkin bir şekilde mücadele ortamı oluşturma hedefini kapsamaktadır. Bu kapsamda toplumsal hayatta cinsiyet, sınıf ve diğer ayrımcılıklara karşı bir direniş geliştiren Punk akımı 1970'li yıllarda ikinci dünya savaşının sonucunda ortaya çıkan ayrılıkçı unsurlara karşı gelen önemli bir sembol olmuştur. Londra merkezli gelişen ve özgür müzik akımı ırkçılık ve cinsiyetçiliği reddetmiştir (O'hara, 2003: 101-104). Bu yıllar aslında feminist yaklaşım içerisinde ikinci dalga akımının güçlendiği sürece denk gelmiştir. İkinci dalga

feminist süreçte kadınların kürtaj hakkı üzerine kampanyalar Avrupa ülkelerinde oldukça yaygınlaşmıştır. Kadına yönelik suç ve ihlaller üzerine geniş çaplı toplumsal hareketler gelişmiştir. Dergi, gazete ve diğer yayımlarda feminist fikirler tartışılarak farkındalık düzeyi yükselmiştir. Bu kapsamda kadını koruma ve güçlendirmeye yönelik kurumsal anlamda iyileşmeler gözlenmiştir. Medya, iletişim ve basın yayın aracılığı ile kadının bireysel varlığı güçlenmiştir (Tidd, 2004: 74-77). Kadınları Birleştirme Kongresinde (1969) kadınlar adına talep edilen hak ve özgürlükler cinsiyet rollerinin etkisini ortadan kaldırarak kadınları daha etkin bir şekilde sosyal yaşama dâhil etmeyi hedeflemektedir. Başlıca talepler eğitim ve fırsat eşitliğidir. Kadınların sosyal yaşama daha fazla katılmaları için çocuk bakım merkezleri talep edilmiştir. Erkeklerle birlikte eşit iş ve çalışma fırsatı kadınlar için ekonomik taleplerden olmuştur. Cinsiyet rolleri ile ilgili toplumsal cinsiyet algılarını ortadan kaldırmak için toplumsal bilinç ağını genişletmek ve daha çocukluk çağlarında bireyleri eşit bir şekilde yönlendirmek gerekliliği savunulmuştur (The Congress to Unite Women, 1970: 96-97). Kadınların yasalar önünde eşitliği sosyal ve kültürel alanlarda ortaya konulan iradenin güvencesi olduğundan politik talepler de sunulmuştur. Kadınların seçme ve seçilme noktasında elde ettiği kazanımlara ek olarak politik bir kadın gücü oluşması kadın hareketleri için geniş bir yelpaze oluşturmuştur. Siyasal gücün eril düzene ait bir yapıdan kurtarılması planlanmıştır. Son olarak kürtaj meselesi kadınların cinsel özgürlüğünü ortaya koyma noktasında sembolik bir anlam taşımıştır.

Feminizmin ilk iki dönemi bir devamlılık gösterirken üçüncü dalga feminizm cinsel yönelimler, çok kimliklilik ve kimliksiz bedenler üzerine inşa edilen bir süreç karşılık gelmektedir. Üçüncü dalga feminizm, cinsel kimlikleri tanımlama açısından ikilikleri reddetmektedir. Bunun yanında ikinci dalga feminizmin de başarısızlıklarını sıklıkla eleştiriler yer bulmaktadır. Cinsel anlamda belirsiz, çoklu yaklaşım ve Queer teori üçüncü dalga feminizmin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır (Shildrick, 2004: 67-69). Üçüncü dalga feminizm son birkaç on yılın toplum felsefesinden etkilenecek sıra dışı bir eleştiri anlayışını gündeme getirmiştir. Daha önceki süreçte kadın ve erkek arasındaki eşitlik ve ortaklıklardan yola çıkarak bir hak arayışı gözlenmiştir. Ancak bu dönemde farklılıklar belirginleşerek bir politika üretme girişimleri gerçekleşmiştir. Üçüncü dalga sadece kadınları değil farklı olan veya farklı olarak tanımlanan her cins için ortak bir payda oluşturmuştur.

Liberal Feminizm

Liberal feminist yaklaşım, feminizmin ortaya çıkış koşulları ve kadınlar için ilk taleplerin kategorize olduğu bir süreci ifade etmektedir. Fransız devriminden sonra baskıya uğramış her sınıf kendi taleplerini örgütlü bir biçimde ifade etme imkânı bulmuştur. Kadınlar adına ortaya konulan öncelikli haklar, kadınların erkekler ile eşit statüde değerlendirilmeleri oluşmuştur. Bu talepler kadının toplumsal yaşam içerisinde bir birey olarak muamele görülmesi ile mümkün görülmüştür. Liberal feminizmin öngörüsü bu bağlamda kadın ve erkek arasındaki ayrımın fırsat eşitliğinin olmayışı üzerine temellenmiştir. Bu anlamda tarihsel ve kültürel anlamda kadının mevcut durumu ancak eşit sosyal ve ekonomik haklar ile değişeceğine inanılmıştır. Kültür ve kültür odaklı baskılardan akıl yoluyla kurtuluşa varılacağı düşünülmüştür. Bu sebeple liberal feministler için aklın yerini başka bir şey dolduramaz. Mary Wollstonecraft, Frances Wright ve J. Stuart Mill gibi düşünürlerin çalışmaları liberal feminist yaklaşımın güçlenmesine ışık tutmuştur. Bu düşünürlerin ortak paydası akıl ve zihinsel kapasitenin kadın erkek cinsi yerine insanın diğer canlılardan ayıran bir özellik olarak öne çıkardığı yönündedir. Cinsler arasındaki fark ise fırsat eşitliğinin olmayışına bir bağlantıdır (Sevim, 2005: 55-59). Kadının erkeğe bağımlı olmasını sağlayan koşullar aynı zamanda toplumun uygarlaşmasının önündeki engellerden oluşmaktadır. Kadınlar da erkekler gibi kendilerine yetebilmekte ve kendileri ile ilgili kararları alabilmektedir. Liberal feminist yaklaşım eşitliğin oluşması için ayrımcılığın kurumsal ve sosyal olarak önüne geçilmesi gerektiğini savunmaktadır (Mill, 1911: 108-111). Bu kapsamda liberal söylem bireysellik, eşitlik ve özgürlük kavramları etrafında gelişen bir mücadele alanı kurguladığı görülmektedir.

Liberal aydınlanma temelinde organize olan feminist harekette bireysel özgürlük ve eşitlik kavramları liberal feminist yaklaşımın temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Liberal feministler kadınların yeteneklerinin erkeklere göre daha az olduğu düşüncelerine karşı çıkmaktadır. Bu tarihsel yanılmanın ekonomik ve sosyal değişimler aracılığı ile üstünden gelineceği ifade edilmektedir (Enns, Griffin, 2002: 469-470). Eşitlik ortamının en belirgin örneği Sanayi Devrimi ile görünür olmuştur. Ancak umut bağlanan sanayi devrimi kısa süre içerisinde kadını kapitalist temelde inşa edilen yeni ataerkil ilişkilere kurban etmiştir. Kadınlar üzerinde toplumsal baskıların sanayi devrimi ile ekonomik anlamda yoğunlaştığı görülmektedir. Fırsat eşitliğinin engellenmesi,

kadınların erkeklere göre ekonomik kazanımdan geri kalmasına yol açmıştır. Kültür temelinde ekonomik engellemeler özellikle meslek seçimi ve ücretlendirme noktasında öne çıkmıştır. Kadının erkekle aynı iş ve emeği sergilemesine karşılık düşük ücretle muamele görmüştür. Bunun yanında kadınlar toplumda saygı gören iş alanlarından dışlanmıştır. Kadınlar daha çok yardımcı pozisyonlarda, vasıfsız işlere görevlendirilmiştir (Donovan, 2014: 31-33). Bu noktada liberal feminist söylem kadın ve erkeğin emek iş pozisyonuna eleştiri yöneltirken akıl ve ruh noktasında eşit olduğunu öne sürmüştür. Kadının mevcut durumdan kurtuluşu ve bireysel anlamda bir farkındalık elde etmesi için eleştirel düşüncenin gelişimine önem vermiştir. Aynı zamanda eğitimin kadınların eğitilmiş olması eşitlik ve özgürlük açısından önemi belirtilmektedir (Miller, 2004: 129-131). Toplumsal cinsiyet algısının dönüşümü ve eleştirel yaklaşım eğitim aracılığı ile önleneyeceği vurgulanmıştır. Eğitim kurumu aracılığı ile akıl ön plana çıkmıştır. Kadın ve erkek eşitliği doğal haklar bağlamında değerlendirilmiştir. Eğitim, kurumsal anlamda erkekler üzerine ve erkek egemen kültür ekseninde bir görev üstlenmektedir. Eğitim aracılığı ile kadın ve erkek kimlikleri çocuklar üzerinde biçimlenmektedir. Kadın erkek eşitliği noktasında kadının durumunu Beauvoir'e göre *"...Ama İkinci Cins'te kadınların 'aşağı bir kast' olduğunu söyledim; kastın insanın içine doğduğu ve sonradan dışına çıkamadığı bir grup olduğunu düşünerek bunu kullandım. Oysa ilke olarak insan bir sınıftan diğerine geçebilir. Eğer kadınsanız asla erkek olamazsınız. Bu nedenle, kadınlar aslında bir kastırlar. Ve kadınların ekonomik, sosyal ve politik bağlamlarda ele alınışları onları aşağı bir kast haline sokar."* (Beauvoir, 1986: 18). Kadınların sosyal ve ekonomik alanda kadınlara bağımlı olması ekonomik eşitsizliğe bağlanmaktadır. Evlilik ile erkek günlük yaşamda, iş ortamında yüklendiği sorumlulukların stres ve baskısını kadın üzerinde bir hegemonya kurmaktadır. Toplumsal değerler ve kültürün aile içinde babayı konumlandığı nokta, erkeğin kendi gücünü kullanmasına imkân sağlamaktadır. Bu güç sadece erkeğin değil, kültür, din ve devletin gücü olarak görülmektedir.

Radikal Feminizm

Radikal feminizm, 20. Yüzyılın ikinci yarısı itibari ile şekillenmeye başlayan bir yaklaşımdır. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik, genel olarak ataerkil kültür bağlamında değerlendirilmektedir. Radikal söylem, ortaya çıkış bakımından Shulamith Firestone ve Simon de Beauvoir'un çalışmalarında teorik anlamda şekillendiği

görülmektedir. Simone de Beauvoir, *İkinci Cins*'te -Genç Kızlık Çağı (1993a) kitabında kadının ezilmesinin tarihsel ve biyolojik temellerini tartışmaktadır. Biyolojik özelliklere bakıldığında kadının ontolojik yapısının ezilmesine yol açtığı düşüncesi öne sürülmektedir. Doğurma özelliği çocuk bakımı kadını ev içi işlere yöneltmektedir. Doğaya bakıldığında bu yapı hayvanlarda da görülmektedir. En vahşi ve yırtıcı yaratıklar dişi erkek ilişkisinde özellikle cinsel yaşamlarında erkeğin otoritesi öne çıkmaktadır. Tarihsel bakış açısı ise daha çok kültür merkezli tartışmalarda oluşmaktadır. Kültür yapısının kadını konumlandığı alan eşitsizliği doğurmuştur. Üretim ilişkileri ve nüfus artışı, hareketliliği kadın erkek ilişkilerini erkek lehinde gelişmesine yol açmıştır. Marksist ve liberal feminist söylemlerin eşitsizliği açıklama noktasında yetersizliği vurgulanmaktadır. Kadın ve erkek farklılığını üretim ve emek ilişkisinden öte biyolojik temelde geliştiği savunulmaktadır (Sevim, 2005: 75-76). *"1967 ve 1968'de oluşturulan New York radikal feminist grupları, radikal feminist kuramın ana gövdesini geliştirdiler ilk büyük radikal feminist yayın, Notes From the First year (Birinci Yılın Notları), Haziran 1968'de çıktı; onu Notes From the Second Year (İkinci Yılın Notları) ve Notes From the Third Year (Üçüncü Yılın Notları, 1971) izledi. Bunlar radikal feminist kuramın en önemli ilk ifadelerini içerdiler."* (Donovan, 2014: 269). Belirtilen notlarda erkek egemenliğinin kadınların birkaç başlık altında değerlendirildiği görülmektedir. Başlangıçta kadının ekonomik anlamda sermayesinin olmayışı ve emeklerinin ucuz bir karşılığı olması ile ilgili eleştiriler yer almaktadır. Bireysel anlamda kadının oy hakkı olmadığı için politik alanda engellenmektedir. Bu durum kadını sosyal yaşamda varlığını tehdit etmektedir. Devlet yönetiminde kilisenin etkinliği kadın hak ve özgürlükleri noktasında da belirleyici olmaktadır. Din kurumu aynı zamanda aile içi ilişkilerde de kadını olumsuz etkilemektedir (Firestone, 1968: 3-5). Radikal feminist söylemin cinsiyet rollerinin biyolojik temelde değerlendirmesi kadın erkek eşitliğini çıkmaza sürüklemektedir. Cinsiyet ayrımının biyolojik yönü kaçınılmaz ve önlenemez bir gerçekliktir. Biyolojik ayrımın referans alınması ise eşitlik anlayışı konusunda bir çözümsüzlüğü ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple kültür ve ataerkil iktidar ilişkileri radikal feministler için daha bağlayıcı görülmektedir. Çünkü feminizmin ortaya çıkış felsefesi, kültür ve din temelli toplumsal baskılara karşı direnişi ifade etmektedir. Radikal feministler kadın üzerindeki baskının diğer tüm toplumsal baskıların açıklanması noktasında bir örnek olduğunu belirtmektedir. Kadının sınıfsal

anlamda baskıya maruz kalmış ilk grubu oluşturduğu düşünülmektedir (Naiman, 1988: 18-20). Baskı ve ayrımcılık, tarihsel anlamda bir gelişim içermekte ve hemen her toplumda etkisini göstermektedir. Kadının toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kurumsal anlamda ailenin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Hemen her birey yaşamının belli döneminde aile kurumu içerisinde yer almaktadır. Bu süreçte cinsiyet algısı aile kurumunda biçimlenmekte ve bireyler üzerinde anlam kazanmaktadır. Aile ile birlikte sosyal çevre, ekonomi, eğitim ve resmi ideoloji aracılığı ile eril düzenin sürekliliği sağlanmaktadır.

Radikal feminizme göre ataerkil yapının kadınları toplum içerisinde işlevsiz ve önemsiz bir alanda konumlandırmaktadır. Aile, ekonomi, politika ve devlet yapılanmasında erkeklerin belirleyici olması, kadının kendini ortaya koyma noktasında kurumsal anlamda engeller oluşturmaktadır. Kültür, kadınların erkek egemen bir toplumda baskılanmalarını meşrulaştırmaktadır (Case, 2010: 104-105). Kültürün tarihsel olarak eril bir söylem içerisinde şekillenmesi, radikal feminist söylemin kadın merkezli bir kültür yapısına odaklanmasına yol açmıştır. Radikal feminist yaklaşım temelinde Douglas kadınlar için belirli talepleri belirtmiştir: *“Kuramsal acıdan gerçekleşmesi olası amaçlar arasında şunlar sayılabilir: kadın ve erkekler arasındaki toplumsal farklılıkların ortadan kaldırılması; insanların toplumsal cinsiyetlerine göre tanımlanmasına son verilmesi; her tur erkek egemenliğine, sınıfçı ve ırkçı baskılara son verilmesi; kadın ve erkeklerin tamamen bütünleşmesi; kadınlara ekonomik ve/veya politik özerklik tanınması; kadınlar için ayrı ulusların, ulus içinde ulusların kurulması; kadınların yönettiği karışık toplumların oluşturulması ve diğer amaçlar.”* (Douglas, 1995: 197). Erkeğin iktidar alanı kadının yaşam alanını belirlemektedir. Kadının emeğine karşılık bir ücretlendirme olmadığı için bir eşitsizlik ortamı güçlenmektedir. Kültürel anlamda kadının aile içindeki konumu kadını güçsüz kılmaktadır. Bu sebeple kadınların kişisel gelişim noktasında *kültürel feminist söylemin* de radikal feminizm başlığı içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Kültürel feminizm, kadınların kültür aracılığı ile dış baskılara karşı mücadelesini öne çıkarmaktadır. Kadınların kendilerini fark etmesi için örgütlü ve kişisel gelişim önemsenmektedir (Donovan, 2014: 73-76). Bu anlamda anaerkil düşünce yapısı kültürel feminizmin hareket noktasını oluşturmaktadır. Eleştirel bir söylem olarak feminizmde kadın bedeninin cinsiyetleşmiş niteliği üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Kadının merkezde olduğu bir kültür formu

eleştirel yapının varmak istediği çözüm yolunu oluşturmaktadır (Butler, 2014: 54-56). Feminist söylemin ortaya çıkışı tüm eril düzene karşı bir felsefe oluşturmaya yöneliktir. Emek ve eylem ilişkisinde kadın ve erkeğin eşit fırsatlardan yararlanması bu felsefenin temel taleplerindendir. Bu kapsamda kadının biyolojik ve kültürel baskılardan arınacağı öngörülmektedir.

Kadın erkeğin çalışma şartları ve emeklerinin karşılığı farklılık göstermektedir. Ev içi işler ve sosyal yaşamda çalışmanın ekonomik ve kültürel anlamda kadın ve erkeği farklı konumlandığı Meulenbelt tarafından dile getirilmiştir: *“Ev kadınının ve ücret karşılığı çalışan bir erkeğin durumu arasındaki farkı görmek için ikisinin bir gününü birbiriyle karşılaştıralım. Bir işçinin çalışma zamanıyla boş zamanı arasında kesin bir ayırım vardır. İşyerine gider ve tüketiminin karşılığını ödeyebileceği bir ücret alır burada. Ev ise dinlenebileceği, efendisi olduğu bir mekândır; çalışırken yaşadığı tatsız olayların dengelendiği bir yerdir ev. Evde ona ne yapması gerektiğini söyleyen bir şef yoktur; evde şef kendisidir. Karısı onu karşılar; ev toplanmıştır, yemek hazırdır. Kadın içinse ev aynı zamanda işyeridir. İşyeri ve boş zaman arasında kesin bir ayırım yoktur. Kocasının evde geçirdiği dinlenme saatleri onun için genellikle asıl çalışma saatleridir. Yaptığı iş içinse hiçbir ücret almaz. İşini yapabilmesi için gerekli şeyleri erkeğin ücretiyle sağlar. Bir kadının tatmini ücrette değil, kocasının ve çocuklarının durumunun iyi olduğunu memnun olduklarını görmektedir.”* (Meulenbelt, 1987: 33-34). Radikal feminist söylem cinsler arasındaki eşitsizlik konusunda toplumsal cinsiyet olgusuna dikkat çekmektedir. Kadınlar sosyal ve ekonomik olarak erkeğe boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Kültür ve politika merkezli eril düzen sistematik olarak erkek egemenliğini sürekli kılmaktadır (Madsen, 2000: 152-154). Eril düzenin dönüşmesi ise kadının erkekler ile eşit fırsatlara sahip olması ile mümkün olduğu belirtilmektedir.

Marksist Feminizm

Marksist feminizm, liberal söylemin kadın hakları ve özgürleşmesi noktasında öne çıkardığı önerilerin yetersizliğini vurgulayarak yola çıkmıştır. Marksist söylem kadının durumunu ifade ederken tarihsel sürecin mevcut düzenin oluşmasına etkisini ortaya koymuştur. Tabii olarak ileri sürülen tüm düşünceler ekonomi temelinde açıklanmaktadır. İlkel toplumlarda ana soylu aile yapısından ataerki iktidar ilişkilerine dönüşümün yaşanması ve ekonomik sebepler önemszenmiştir. Özel mülkiyetin ortaya

çıkışı ve yaygınlaşması ile toplumda cinsler arasında da bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle tarımsal faaliyetlerin başlaması ile iş ve üretimi gerçekleştirecek sermaye, araç ve gereçlerin erkeklerin icadı ve kullanımı ilkel kapitalizmi ortaya çıkarmıştır (Donovan, 2014: 146-149). Bu gelişmenin kültürel yönü ataerkil iktidar ilişkilerini geliştirmiştir. Bu süreçte kadının ev içine kapanışı ile yabancılaşmaya maruz kaldığı görülmüştür. Evrimsel bir dönüşüm kadını ataerkillik ve kapitalizm kısılcasında hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakmıştır. Sadece kadınların değil toplumdaki ezilen tüm sınıfların tehdit unsuru kapitalizm olarak değerlendirilmiştir (Sevim, 2005: 64-66). Kapitalist sistemde erkek ve kadın arasında oluşan iş bölümü neticesinde kadın üretimden uzak kalmıştır. Erkek aile içinde burjuvaziyi temsil etmektedir. Kapitalist sistemde ekonomi, güç erkeğin elindedir. Bu sebeple erkek kadını ve emeğini sömürmektedir. Erkek sömürüsü aile içerisinde başlamaktadır.

Marksist söylemde kadınların mücadele edecekleri ilk yapı ailedir. Çünkü tüm diğer baskı mekanizmalarının meşrulaştığı ilk kurumdur. Aile aynı zamanda ataerkil kültürün taşıyıcısıdır. Aileden kurtulan kadının evliliği ve evlilik ile gelen sorumlulukları da reddetmesi önerilmektedir. Çocuk bakımı ve ev işleri kadını kendi gerçekliğinden uzaklaştırmaktadır (Badia, 2002: 62-64). Marksizmin üretim temelli toplum yapısında kurumsal anlamda tüm otoriteleri reddetmektedir. Bu noktada Marksist feminizmin radikal tutumu içerisinde *Anarşist Feminizm* ile ortaklığı göze çarpmaktadır. Anarşist feminizm Emma Goldman gibi Marksist devrimciler tarafından güçlendirilmiş bir yaklaşımdır. Feminist kuramın erkek egemenliğine olan karşı duruşu anarşizmde tüm otoriteler için geçerli olmuştur. İki teorinin birleştiği nokta Goldman'ın öncülüğünde erkeğin kadın üzerindeki ekonomik ve kültürel baskısına karşı tutumlardan oluşmaktadır. Feminizm, anarşizmi biraz daha özel alana taşıyarak kadın eksenli bir forma sokmaktadır. Anarşist feminizm kadının özgürleşmesinde kadına devrimci nitelikler yüklemektedir (Bakır, 2015: 56-59). Anarşist feminizm, kadın hareketleri içerisinde eleştirel anlamda radikal söylemleri barındıran bir yapıya sahiptir. Anarşist feminizm 20. Yüzyılın ortalarında anarşist felsefe temelinde güçlenmiştir. Öncelikli söylemde evlilik ve aile kurumunu reddederek cinsel özgürlük üzerine temellendirme yapılmıştır. Bu yapının belirleyici anarşistleri Emma Goldman ve Victoria Woodhull'dan oluşmuştur. Anarşist feminizm, kurumsal anlamda ailenin eleştirisinden yola çıkarak sistemi reddetme üzerine gelişme göstermiştir. Yönetim sisteminin

bireylerin gelişimini ve üretimi engellediği düşünülmektedir (Sevim, 2005: 63-65). Anarşist söylemde bireylerin sadece kurumsal anlamda değil aklın kısı kacından kurtarmak içinde bir çaba gösterilmiştir. Özgürlük temelinde bireylerin üretime katılmaları özgürleşmeleri için yeterli görülmüştür. Bu kapsamda özgürleşmeyi engelleyen her kurum ve yapının varlığı reddedilmiştir. Evlilik yerine birbirini seçen iki bireyin özgür ilişkisi önerilmiştir. Bireyler arasındaki üstünlük ve baskı reddedilmiştir (Yazıcı, 2012: 127-128). Duygu Asena da benzer şekilde evliliği kurallar çerçevesinde gerçekleşen bir ayin olarak yorumlamaktadır. Evliliğin özgürlük anlamında sınırlamalar getirdiğini öne sürerek ailenin erkeklik üzerine kurulan bir yapı olduğunu öne sürmektedir. Bu anlamda evliliğin kutsallaştırılan benzetim olarak bir cazibe oluşturduğu ortaya çıkmaktadır (Asena, 1993: 11-20). Marksist söyleme yönelik çıkarımlar tekdüze ve sadece ekonomi temelli öngörülerden dolayı eleştirilmektedir. Kadın sorununu basitleştirici yalın bir düzlemde ele alması çözüm odaklı görülmemektedir (Naiman, 1988: 31-34). Marksist yaklaşımda insani değerler, inanç sömürü düzenini güçlendirdiği düşüncesi ile yok sayılmıştır. Aynı zamanda aile ve evlilik gibi temel toplumsal işleyiş mekanizmaları şiddetle eleştirilmiştir. Toplumun üretim temelli şekillenmesi ve komünal yaşam sistemi ile özgürleşeceği düşünülmüştür. Bu sistem tüm ezilmiş sınıflar gibi kadın için de bir özgürlük vaadi olarak sunulmuştur.

Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizm, Marksizmin kadın üzerine söylemlerini yetersiz bulmakta; liberal söylemin tezleri ile birleşerek ortak bir çözüm önerisi sunmaktadır. Marksizm, kadının sömürülmesini ekonomi temelinde açıklamayı yeterli bulmaktadır. Kadının kültürel anlamda ataerkil ilişkilerin oluşturduğu bir sömürü düzeni vardır. Liberal feminist yaklaşımın öne sürdüğü kültür etkeni sosyalist feminizmde ekonomik sömürü ile birleşerek kapitalizm ve ataerkilliği aynı düzlemde ele almaktadır. Kadının ekonomik anlamda pasifleştirilmesi kültür aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu anlamda kadının sömürülmesi sorunu alt ve üst yapının diyalektik ilişkisi ile açıklanması doğru görülmektedir (Naiman, 1988: 24-26). Marksçı söylem, kadının ekonomik özerkliğinin toplumsal cinsiyet algısının gelişimini engelleyeceği yönündedir. Kadınların bağımlı olabileceği işlerden arınıp üretime tam anlamıyla ortak olmaları gerekmektedir. Bu şekilde tarihsel anlamda ezilmişliklerinin üstesinden gelebilecekleri düşünülmektedir. Üretimde eşitlik ve işbirliği kadını toplumsal hayatta verimli kılacaktır (Nicholson,

1996: 18-21). Bu sebeple sosyalist feministler erkeklerden çok sistemi hedef almaktadır. Ataerkil yapı ile birlikte kapitalizmin baskısı da önemsenmektedir. Proletarya devrimine benzer bir yapıda kadınları bir sınıf olarak tanımlama yoluna gidilmektedir (Mitchell, 2006: 33). Sınıf mücadelesinin ortaya çıkardığı özgürlük hareketi kadınları da kapsamaktadır. Tüm ezilmiş sınıflar içinde kadınlar da sosyalist bir toplum yapısı ile özgürlük alanının kavuşacağı ortaya konulmaktadır. Kadının üretim ve emeği ile özgürleşeceği sınıfsız bir toplum yapısı öngörülmektedir. Bu sebeple sosyalizmde cinsler arasında ekonomik ve kültürel anlamda bir eşitlik öngörüsü bulunmaktadır. Kadın emeğinin görünür kılınması bu noktada önemsenmektedir.

Sosyalist feminizm ataerkillik ve kapitalizmi emek ve ücretli iş bağlamında ortak paydada yorumlamaktadır. Kadının ücretsiz ev içi emeklerinin maddi karşılığı bulunmadığı için eşitlik noktasında bir katkı sağlamamaktadır. Kadının biyolojik anlamda üretime katkı sağlaması ile erkeğin ekonomik üretimde yer alması önemli bir karşıtlık doğurmaktadır (Savran, 2011: 219-220). Kadın özgürlüğü için çok yönlü söylemi içine alan sosyalist feminizm, kadını ev içi emeğinden dolayı ücretsiz işçi olarak görmektedir. Kadın eve bağımlı olurken erkek toplumsal yaşamda ekonomik özgürlüğünü elde ederek eril gücünü muhafaza etmektedir. Bu güç kuşkusuz aile ve ev içinde etkisini göstermektedir (Vogel, 1990: 38-39). Kapitalist sistem kadın ve erkek arasında gelişmiş olan kültürel eşitsizliğe ekonomik anlamda etki etmektedir. Kapitalist sistem ataerkil iktidar ilişkilerini beslemektedir. Bu sebeple sosyalist ve Marksist söylem politik olarak demokrasinin gerçekliğini reddederek işçilerin iktidarını savunmaktadır. Bu duruş kadının özgürlüklerinin gelişmesi için şart koşulmaktadır (Lenin, 1996: 61-62). Kadının doğası gereği çocuk doğurma işlevi onu eve bağımlı kılan bir nitelik olarak yorumlanmıştır. Kadının ev içinde konumlanması üretimden uzaklaşarak ezilmesine yol açmaktadır. Bu sebeple kurumsal olarak aile hedef gösterilmektedir. Aile kurumu Marksist, anarşist ve sosyalist feminist yaklaşımlara göre kadınların gelişimini engelleyen bir yapıya sahiptir.

Ailenin kadın üzerindeki etkinliğinin ortadan kaldırılması ve kadının bilinçlenmesi için sosyalizm geniş bir mücadele alanı oluşturmaktadır. Sosyalist sistemin yerleşmesi kadının tam ve bağımsız özgürleşmesi ile mümkün görülmektedir. Politik anlamda hukuksal düzenlemeler yapıldıktan sonra toplumsal alanda pratiklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple işçi ve emekçiler bir sınıf olarak direnişte ortak

hareket etmeleri gerekmektedir (Marks, Engels, Lenin, 2000: 192-193). *“Erkeklerde olduğu gibi, kadınların da sosyalizm yoluyla özgürlüğe kavuşmaları bizzat kendi davaları olmalıdır. Eğer geniş kadın yığınları aynı devrimci sınıf kardeşleriyle el ele vererek hiçbir tehlikeden yılmadan proletarya devrimi savaşına bilinçli olarak katılmazsa, kadınlar tam bir özgürlük ve eşitliğe kavuşamazlar.”* (Zetkin, 1978: 31). Ancak kadın ve erkek arasındaki ayrımın temeli sosyalist feministlerce özel mülkiyet ilişkisi üzerinden geliştiği tezine ek olarak sanayi devrimi ve kapitalizmi daha çok gündeme getirilmektedir. Çünkü kapitalist dönem öncesinde kadınların üretimde daha çok yer aldığı düşünülmektedir. Ayrıca kadın, daha öncesinde sanayi devriminde sömürüldüğü gibi bir sistemle mücadele etmek zorunda kalmamıştır (Douglas, 1995: 47-48). Kadınların üretim faaliyetlerine katılımı belirtilen kaygılardan ötürü ataerkil iktidar ilişkilerini sürdürdüğü görülmektedir. Bu noktada kadınların bilinçlenmesi kadın özgürlüğü için belirleyici bir öneme sahiptir. Aynı zamanda kadınların mücadele anlayışını örgütlü bir biçimde gerçekleştirmesi toplumsal ve politik olarak daha bağlayıcı olacağı öne sürülmektedir. Sosyalist feminist söylem, kadınların özgürlüğünü sınıf bilinci ile hareket eden kız kardeşlerin zaferine dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Siyah Feminizm

Tüm feminist hareketlerde olduğu gibi özgürlük ve eşitlik taleplerinin yanında, kadınlar arasındaki işbirliğini ilk sıraya koyan siyah feminist düşüncede, kadınların deneyim ve düşüncelerini yorumlayarak bir bakış açısı geliştirmiştir (Lord, 2009: 205). Ortaya çıkış koşulları, sembolik anlamlar ifade eden otobiyografik denemeler ile şekillenmiştir. Öne çıkan isimler toplum tarafından bilinen sanatçı ve yazarlardan oluşmuştur. Bu sebeple feminist hareketin tüm toplum katmanlarında yayılması hızlanmıştır (Colins, 2000: 14-17). *“Afrika kökenli Amerikalılar hareketinin feminist hareket üzerindeki belki de en önemli etkisi, Siyahî ayrılıkçılığı, yani hareketlerinin yönünü sadece siyahların belirleyebileceğini ve bağımsız, yalnız siyahlara acık örgütlere gerek duyulduğu görüşünün çoğunluğun kararıyla belirlenmesi oldu. Bu örnek, ayrılıkçılık ya da sadece kadınlardan oluşan, farklı ırklardan kadınlar için grupların kurulması düşüncesini meşrulaştırdı.”* (Douglas, 1990: 30). Siyah kadınların düşünce ve aktivite anlamında ön plana çıkması 19. Yüzyıl itibari ile dikkatleri çekmektedir. Bir kitle olarak kölelik ve ezilmişliğe maruz kalmakta olan siyahîlerin kadın erkek ilişkileri içerisinde toplumsal cinsiyetin etnik boyutu önem kazanmaktadır

(Bryson, 2003: 226-228). Bu sebeple siyah kadınlar, toplumsal ve kültürel anlamda etnik ve cinsiyet temelli bir ayrımcılık ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Irkçılık önemli bir geçmişe sahiptir. Cinsiyet ilişkileri bu anlamda ırkçılığın yaygınlaşması ile orantılı gelişmektedir.

Siyah feminizm ırkçılığa karşı söylemlerin yoğunlaştığı 1980’li yıllarda güçlü bir toplumsal, politik ve akademik temele oturtulmuştur. Irkçılık ve siyah kadının dramı ortak paydada dikkate alınarak politika ve eylemler gerçekleştirilmiştir. Siyahilerin ırkçı politikalar ile haklarının engellenmesinin yanında siyah kadının aile içinde ezilmesi siyah feminist söylemi diğer feminist yaklaşımdan ayırmıştır. Siyah feminist söylemde kadın hak ve özgürlüklerinin yanında ırkçılık ile de mücadele stratejileri geliştirilmiştir (Sevim, 2005: 87-89). Irk ve cinsiyet üzerine ortak çıkarımlar öne çıkmıştır. Siyah feminizmde ırkçılık reddedilirken ırklar arasında üstünlüğün belirleyici bir unsur olmadığı gibi cinsler arasında da bir üstünlüğün söz konusu olmadığı ifade edilmektedir. Zencilere uygulanan tarihsel faşizm diğer sınıflara göre daha baskın bir şekilde hissedilmiştir (Davis, 2008: 27-31). Buna karşı en güçlü direnişler de zenciler tarafından gösterilmiştir. Irkçılığa karşı direnişlerin zenci kadın sorunu ve ayrımcılığı ile birleşmesi daha güçlü bir savunma ağı oluşturmuştur.

Eko Feminizm

Eko feminizm kadın ve doğanın baskıya uğrama noktasında benzerlikleri referans alan bir yaklaşımdır. Tarihsel süreçte kadın erkek arasında baskı ve iktidar yapısı üretim ilişkileri ve nüfus artışı ile dönüşüm göstermiştir. Anaerkil aile yapısı kadını toplumda önemli bir noktada tanımlarken ataerkil iktidar ağı kadını erkeğin iktidarına teslim etmiştir. Süreç itibarıyla her toplumsal ve ekonomik dönüşümde ataerkil ilişkiler yeni bir form kazanmaktadır. Ataerkil yapı erkeği kültürel ve politik alanda, kadını ise doğada konumlandırmıştır. İlk uygarlıklarda kültür, ortaçağ boyunca din ve sanayi devrimi ile üretim ilişkileri, kadını erkek egemenliğinin taşıyıcı formlarını oluşturmuştur. Doğanın eril kültür tarafından baskı altına alınışı kadının makûs kaderiyle ortaklıklar içermiştir. Özellikle bilim ve sanayinin gelişmesi doğanın geri dönüşü olmayan tahriplere maruz kalmasına yol açmıştır (Yürür, Sayan, 2012: 194-196). Sanayi devrimi ile insan doğa mücadelesi köklü değişikliklere milat olmuştur. Artık insan doğayı hâkimiyet altına alarak tüketmeye başlamıştır. Bu süreç kadın için

tıpkı tarihsel süreçte olduğu gibi ataerkil ilişkiler ile kökleşen bir yapıya dönüşmüştür. Kadın üretim faaliyetlerinde geçmişte olduğundan çok daha etkin bir şekilde katılmıştır. Ancak kadın ve erkeğin emek ve üretimleri değer anlamında eşitliğe aykırı olmuştur. Kadın erkeğe göre daha vasıfsız işlerde çalıştırılmıştır. Bu durum kadının hem üretimde yer alıp hem de ev içi işlerde sorumluluk almasını gerekli kılmıştır. Üretim ilişkileri kadının kendi başına ayakta kalma şansını ortadan kaldırmakla birlikte erkeğe bağımlılığını sürekli kılmıştır.

Eko feminist yaklaşıma ait ilk söylemler, 1970’li yıllarda gençlik hareketlerinin yaygın olduğu bir dönemde ilk olarak Françoise d’Eaubonne’nin çalışmalarında ortaya konulmuştur. Toplumsal düzeni belirleyen ataerkil iktidar ilişkilerinin yerine eşitlikçi, kadın önderliğinde gelişen bir cinsiyet algısı ön plana çıkmaktadır. Çevre sorunlarının kadınları mağdur edilmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar doğanın kirlenmesi fabrikaların zehirli atıkları nedeniyle hastalıklara yakalanmaktadır. Bu durumun sonucunda kadın sorumluluğu artmaktadır. Hasta olan çocuk ve yaşlılara aile içindeki kadın bakmak durumunda kalmaktadır. Doğanın sömürülmesi kadının sömürülmesine yol açmaktadır (Çetin, 2005: 63-65). Kadın ve doğa ikiliğinin tarihsel bir yönü de bulunmaktadır. Kadınların doğurgan yapıda olması doğa ile benzerlik oluşturmaktadır. Erkek üretim başlığında doğayı işlerken soyun devamı için kadını üreme aracı olarak kullanmaktadır. Kadının aile içinde üretici rolü eril kültür tarafından kadına bir görev olarak yöneltmektedir (Savran, 2012: 48-49). Özellikle ilkel dönemlerde kadının toprak ve doğa ile özdeşleştiği bilinmektedir. Bereket tanrılarının dişi bir görünüm ile tanımlanması kadının üreme işlevi ile önem kazandığını göstermektedir. Ancak doğada olduğu gibi kadın için de verimlilik ve üretim bir sömürü düzenine dönüşmektedir.

1.4.3. Queer Kuram

Queer yaklaşım, post modern sürecin karamsar ve belirsiz yapısını cinsel alandaki görünümüne işaret etmektedir. Bir şemsiye terim olarak Queer yapılanması, kadınlık ve erkekliğin varlığı dışında üçüncü cinsin varlığı bir muammayı ifade etmiştir (Malti, Douglas, 2007: 1235). Üçüncü cins, yapısal olarak dil ve sözde bir öz oluşturma gayreti ile ortaya çıkmaktadır. Bir sonraki aşamada siyasal ve sosyal alanlarda cinslerin ilgi ve iletişimi yer bulmaktadır (Murat, 2012: 15-17). “*“Queer” terimi baskı ve*

muhafeletin, tutarlık ve değişkenliğin statüsünü performatiflik dâhilinde sorgulayan bir çağırma olarak ortaya çıkar. “Queer” terimi, amacı isimlendirdiği özneyi utandırmak ya da bu utandırıcı çağırma üzerinden bir özne üretmek olan dilsel bir pratik olarak işlemiştir. “Queer”, gücünü tam olarak suçlama, patolojikleştirme ve hakaret ile ilintili bir hale gelmesini sağlayan yinelenmiş atıf üzerinden türetir. Bu, homofobik cemiyetler arasında zamanla bir sosyal bağ oluşturulmasına aracılık eden bir göndermedir. Çağırma, geçmiş çağırmaları taklit eder ve konuşmacıları sanki bir birlik halinde zaman boyunca zaman boyunca konuşmuşlar gibi bağlar. Bu bağlamda “queer! [ibne]” diyerek sataşan ve alay eden koro her zaman imgesel bir korodur. O zaman performatik “queer” ne noktaya kadar evlilik seremonisinin “sizi karı koca ilan ediyorum” uyla yan yana, onun bir deformasyonu olarak, işlemiştir?” (Butler, 2014: 318). Performatik anlayış ile Butler’in cinsiyet ilişkisinde mutlak doğrunun ya da sınırların olmadığını ileri sürdüğü görölmektedir. Kadın ve erkekliğin cinsel kalıplarının sınırları bulunmamaktadır. Queer bireylerde cinsiyetin cinsel tercihle uyumlu olma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Bu ifade biyolojinin queer yaklaşım üzerinden cinsel tercihlere yenik düşmesi ile açıklanmaktadır (Coşar, Arcan ve Başdaş, 2012: 343-345). Cinsel anlamda kadınlar erkekliği, erkekler ise kadınlığı özümsemesi normal karşılanmaktadır. Biyolojik anlamda insan vücudunun ontolojik yapısı dikkate alınmaksızın cinsel tercihlerin toplumsal ve kültürel bir olgu olduğu düşüncesi güçlenmektedir. Cinsiyet rolleri aracılığı ile geliştirilen kadın ve erkekliğin cinsel anlamda etkin olduğu düşünölmektedir. Cinsel tercihlerin belirsizleşmesi ve sınırların ortadan kalkması queer yaklaşımın temel dinamiklerini oluşurmaktadır.

Queerin özgöl yanı kadın ve erkek cinsi için temellendirilen cinsiyet eşitliğinin tüm cinsler için uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda queer yaklaşım, kültürel ve politik anlamda bir alt yapı oluşturmayı amaçlamaktadır (Colebrook, 2014: 218-219). Queer bu anlamda cinsel özgürlüğün yeni bir anlatısı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımın belirgin örneklerinden biri *Orlando*’da gözlenmektedir. Wirginia Woolf “*Orlando*”(2005) romanında cinsel kimlik üzerinden Queer tartışmayı gündeme taşımaktadır. 1928’de yayımlanan *Orlando*’da özgürlüğe düşkünölüğün cinsiyet algısını aşan yönü vurgulanmaktadır. Queer yaklaşım, farklı cins ve cinsel tercihleri bulunan bireyleri ortak bir paydada toplamaktadır. Toplumsal anlamda çeşitliliği savunarak cinsel anlamda sınırları açmaktadır (Durudoğan, 2011: 89-90). Aynı zamanda

queer yaklaşım için tek bir tanım, açıklama ve cinsiyet anlamında kutuplaşmaları reddetmektedir. Queer söylemin kendini tanımlama açısından belirsizliği toplumsal düzlemde ve hukuksal olarak bir çatışmayı ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin cinsel anlamda özürlüğü'nün toplumsal anlamda kabul görmesi hukuksal tanınmadan önce gelmektedir. Toplumsal alt yapı yaygınlaşarak hukuksal meşru zemini oluşturmaktadır. Yüz yüze ve bireysel ilişkiler her cinsel tercihten bireylerin toplum aracılığı ile inisiyatif kazanmaları gerekmektedir. Çünkü kişiler arası ilişkiler toplum alanında tanımlanmakta ve sınırlanmaktadır. Cinsiyet noktasında engeller de toplum alanında öncelikli olarak çözüme kavuşarak bir algı oluşturulabilir. Queer bireyler hukuksal gelişmelerin öncesinde birbirleri arasında işbirliği ve iletişime ihtiyaç duymaktadır (Direk, 2014: 41-46). Farklılık ve ortak bir cins algısının yıkılışı cinsiyet ilişkileri noktasında yeni bir bakış kazandırmaktadır. Kadına yönelik şiddet ve saldırılara, modern ve post modern süreçte queer bireylerin maruz kaldığı görülmektedir. Toplumsal etik ve tartışma alanında queer bir tavrın olumlanmaması hukuksal anlamda bir gelişim ve gelecek vaat etmediği yönünde algıları güçlendirmektedir.

1.5. METODOLOJİ

Feminist Metodoloji

Feminist hareket, politik anlamda bir söyleme girişmeden kuramsal olarak meşruiyetini gerçekleştirme çabasına girişmiştir. Çünkü kadınların kendi kültürlerinden bağımsız özgürlük kriterleri oluşturarak bunu toplumsal bir zemine oturtmaları gerekmektedir. Feminizmin sosyal yaşamda güçlü bir alt yapıya sahip olması politik olarak da güçlenmesini sağlamaktadır (Butler, 1999: 342-344). Bu sebeple “*Feminist teoriyi, feminist sorgulamalarıyla analitik açıdan güçlendiren deneyimlere dayalı düşününsel ve öz düşününsel ve herkes için erişilebilir olan, sadece özel kişiler olarak teorisyenlere açık olmayan, sürekli yeniden yorumlanan, didiklenen “metinler” deki gibi eleştiri-üstü ve kutsal görülemeyecek bir teori olarak tanımladık.*”(Stanley, Wise,1996: 70). Feminist yaklaşım, kadın hak ve özgürlüklerini öne çıkaran bir metodoloji izlemektedir. Araştırma sürecinde katılımcılar ile ortak bir paydada, iktidar ilişkisi kurmadan süreç korunmaktadır. Kadınların duygu ve deneyimlerine önem verilerek kadınlar adına pragmatik amaçlar edinilmektedir (Kümbetoğlu, 2011: 491-493). Tercih edilen kuram, araştırma konusunu önemli ölçüde biçimlendirmektedir. Bu

sebeple araştırma sorularından teorik yaklaşıma, saha çalışmasından bulguların analizine kadar hemen her aşamada kuramsal yaklaşım belirleyici bir anlam ifade etmektedir (Holland, Ramazanoğlu, 2002: 150-151). Kadınlar ile yapılan görüşmelerde çok yönlü ve kadın merkezli bir odak gerekmektedir. Sorulan soruların kadınları savunucu iletişimden öte kişisel düşüncesi ve o düşüncüyü tetikleyen kültürel temeller de hedef alınır. Mülakat yapan kişinin kadının ya da kadınların mülakat esnasında karşılaştığı duygusal tutumlarını detaylı biçimde değerlendirmesi gerekir. Araştırmanın zengin ve tutarlı sonuçlara ulaştırması noktasında tek bir teknik kullanmaktan kaçınılmalıdır (Birkalan-Gedik, 2009: 299-302). Yöntem olarak feminist metodolojinin belirgin bir araştırma tekniği yoktur. Konu ve yapım amacına göre nicel ve nitel teknikler benimsenmektedir. Bunun yanında kadınların deneyimleri ile saha çalışmalarının güçlendirilmesi derinlemesine bir analizi mümkün kılmaktadır. Çalışma kapsamında çok yönlü bir anlayış geliştirmek için nicel ve nitel tekniklerin her ikisi de uygulanmaktadır. Ayrıca nitel çalışmalar içerisinde katılımcıların deneyimlerine yer verilmektedir.

Feminist yöntem, araştırmanın merkezine kadını yerleştirmektedir. Çalışmacı ise araştırma ve yöntemin farkındalığına sahip olmalıdır. Araştırmanın amacı kadını özgürleştirici ve bilinçlendirici nitelikleri ortaya koyma üzerine odaklanmalıdır. Katılımcıların bakış açıları ve dünya görüşleri dikkate alınır. Ait olunan kültürel değerler ve aile yapısı tutum ve davranışları yönlendirmektedir. Kapsamlı veriler elde etmek için değişkenlerin dikkate alınması gerekmektedir. Görüşmeler esnasında katılımcıyı yönlendirmeden anlaşılması mümkün kılınmalıdır (Kümbetoğlu, 2011: 482-485). Katılımcıların duygu ve düşüncelerini özgür ve istediği biçimde ifade etmesi nesnel sonuçlara ulaşılmasına yol açmaktadır. Bu sebeple katılımcılar ile eşitlikçi bir diyalog geliştirilmesi gerekir. Feminist metodoloji adil olmayan cinsiyet ilişkilerini dönüştürmek ve politik önyargıyı ortadan kaldırmak için akademik bir perspektif geliştirmeyi önemsemektedir. Kadınlar için özgürlük adına çeşitli mücadele stratejileri oluşturulmaktadır. Bu kapsamda feminizm tekdüze ve sınırlandırılmış bir düzlemde çıkarılmalıdır. Kadınların toplumsal dünyayı anlamlandırmak için feminist bilgi süreçleri gündeme taşınmalıdır (Holland, Ramazanoğlu, 2002: 5-8). Feminizm, akademik ve sosyal anlamda belirtilen gelişmeler ışığında kadınlar arasındaki ortak faydayı esas alan bir birlikteliğe dönüşmüştür. Feminist yöntem kadın çalışmalarında,

cinsiyet ilişkilerini gün yüzüne çıkarmaktadır (Çakır, 2011: 507-508). Feminizm, kadının kendine ait tarihini ortaya koymak ve gerçeklikleri sorgulama açısından metodolojik bir önem kazanmaktadır. Toplumsal yapıda kadının dönüşümünü sağlamak amaçlanmaktadır. Bunun sonucunda toplumdaki eril ilişkilerin çözülmesi planlanmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığı zaman feminizmin 1960'lı yıllarda temel söylemi bilinçlendirme projesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu durum, kadınların kendilerini ve dünyayı tanımasını sağlayacak önemli bir adım olarak görülmektedir. Kadınların kendi yaşam deneyimlerini kadın bakış açısı ile değerlendirerek ataerkil ilişkilerin sorgulanması hedeflenmiştir. Kadın hak ve özgürlükleri noktasında gelişen yeni metod diğer çözümleme biçimlerinin eril düzenin bir getirisi olmasından kaynaklanmıştır (Douglas, 1990: 23-25). Ataerkil kültürün çözümleme metodolojisi en azından kadın sorunu üzerine sorgulamaların önünü kapatmıştır. Feminist metodoloji kadınları Marksist ifade ile sınıf bilincini kazanmaları için geliştirilmiştir (Hanisch, 2013: 10-11). Cinsiyet ilişkilerini güçlendiren bilgi ve deneyimler kadınlar aracılığı ile olgunlaşmaktadır. Kadınlar aile içi, akrabalık ilişkilerinde ve yakın çevresinden bilgiler edinebilmektedir. Kadınların birbirlerini beslediği bilgiler ataerkil ilişkileri güçlendirmektedir (Cantek, Akşit, 2011: 548). Bu anlamda feminist metodolojinin özgün niteliklerinin çalışmada uygulanması bir gereklilik olarak görülmektedir. Öncelikle diğer metodolojilerin eril bir kültür ürünü oldukları için eleştiriler öne çıkmaktadır. Araştırma sürecinde katılımcılar ve araştırmacının konumu diğer metodolojilerden belirgin farklılık gösterir. Araştırmacı bilinçli olarak yanlış bir araştırma sürecini organize etmelidir. Bunun yanında duygu, düşünce ve tutumlara kadın bakış açısı ile yaklaşılmalıdır (Serdaroğlu, 2010: 33-36). Feminist metodoloji kadın çalışmalarına popüler bir bilinç yerleştirmiştir. Tarihsel süreçte kadın çalışmaları öncelikle kadının tarihi üzerine yazılanlardan oluşmuştur. Teorik çalışmalara ilaveten sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler çalışma grupları aracılığı ile uygulamalı araştırmalar öne çıkmıştır (Dauphin, Farge, 1997: 569-571). Kadın çalışmalarının erkek egemenliğinden bağımsız bir şekilde ilerlemesi ihmal edilmiş kadın bakış açısını güçlendirmiştir. Bu anlamda kadının bugününe ve yarınına odaklanan çalışmalar daha anlamlı karşılanmaktadır.

Kadın Deneyimleri

Feminist yazarlar 1960'lı yıllardan itibaren kendi yaşam hikâyelerini kaleme almayı bir bilinçlendirme amacı güderek kaleme almışlardır. Kadın hareketlerinin güçlü bir nitelik kazanması için biyografiler önem kazanmıştır. Feminist yazarlar biyografiler ile birlikte roman ve şiirlerinde de feminist bir dil kullanarak kadın hareketlerinin daha geniş alanlarda yer almasına yol açmıştır (Showalter, 1971: 134-136). Feminizm bu anlamda edebi, tarihsel ve kültürel bir direnişin ifadesine dönüşmektedir. Kadının öz savunması ortaya konulurken kültürel dinamiklerin özünde, kadının deneyimleri ve tarihi önemli metodolojik adımları oluşturmaktadır. Kadının tarihinin değerlendirilmesi, kadını hak ve özgürlükler noktasında kazanmak için önemli girişimlerdenidir (Bigwood, 1991: 55-57). Kadın çalışmalarında otobiyografi, kadının toplumdaki yaşamını kendi deneyim ve değerleri ile ortaya koyması açısından da dikkat çekmektedir. Biyografik denemeyi okuyan bireyler kendi yaşam biçimi ile bir karşılaştırma ve mücadeleye girişmektedir. Kadın bakış açısının ön plana çıkması, otobiyografilerin feminist söylem kapsamında dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır (Tidd, 2004: 87-89). Kadının deneyimlerinin paylaşılması kadın adına toplumda bir dönüşüme yol açmaktadır. Deneyimler kadınları güçlenmeye yönlendiren bir toplumsal bilince dönüşmektedir. Kadın çalışmalarında deneyimlerden yola çıkarak çıkarımlarda bulunmak önemli görülmektedir (Hartsock, 1979: 64-66). Kadınlar, kendilerini temsil etme noktasında, kuramsal ve teorik anlamda olgunlaşmış bireylerin tarihsel öncülüğüne ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple metodolojik deneyimler önemli bir temel oluşturmaktadır. Otobiyografik girişimler kamusal ve özel alanda kadının güçlenmesi ve farkındalık oluşturması adına dikkate değer görülmektedir (Gudmundsdottir, 2003: 99-102). Çalışma içerisinde teorik kısımda biyografik eserleri olan kadın çalışmalarının deneyimlerinden örnekler yer almaktadır. Ayrıca feministlerin deneyimleri ile katılımcıların tutum ve düşünceleri karşılaştırılmaktadır. Çalışma kapsamında nitel görüşmeler içerisinde katılımcıların deneyimlerine yer verilmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı ile ilgili katılımcıların aile içerisindeki deneyimleri paylaşılmaktadır.

Araştırma Verileri

Araştırma kapsamında kuramsal verilerin yönlendirmesi ile görüşmecii seçiminde sadece kadınlar ile nicel ve nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler

katılımcıların düşüncelerini özgürce beyan edebilecekleri mekânlar seçilmiştir. Nicel araştırma formları katılımcılar tarafından yanıtlandıktan sonra seçilen diğer kadın katılımcılar ile nitel görüşmeler yapılmıştır. Sorulan sorular benzer şekilde kuram merkezli ve kadın bakış açısı dikkate alınarak sorulmuştur (Akal, 2003: 231-234). Çalışmada dil cinsiyet ilişkisi bağlamında yabancı dil eğitimi alan kadın öğrencilerin cinsiyet algıları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Dilbilimsel söylem, dilin düşünceyi şekillendirdiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Dil, kültür üzerinden bireylerin günlük yaşamda kullandığı dili şekillendirmektedir. Cinsiyet ilişkileri boyutunda da dil kullanımı belirleyici bir rol üstlenmektedir. Dil bilinçsiz bir şekilde, toplumun cinsiyet algısını sistematik bir biçimde korumakta ve sürdürmektedir (Mills, 2008: 86-88). Bu anlamda kültürün en güçlü belirleyicisi olarak dil üzerinden bir karşılaştırmaya gidilmektedir. Araştırmanın örneklemini İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan son sınıf kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında 295 kadın katılımcı ile nicel görüşme, 49 kadın katılımcı ile nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nicel görüşmeler, bölüm son sınıf öğrencilerinden ulaşılabilen her birisi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. SPSS aracılığı ile elde edilen verilerin temel tanımlayıcı istatistikleri (frekans tabloları) ve değişkenler arası ilişkileri analiz etmek için çapraz tabloları (crosstabs) incelenmiştir. Nitel görüşmeler ise tercihe dayalı bir şekilde uygulanmıştır. Nitel görüşme verileri ses kaydı cihazı ile kayıt altına alınıp daha sonra yazıya aktarılmıştır. Veriler araştırma konusu çerçevesinde sorular ve sorunlara göre sınıflandırılmıştır. Daha sonra belirli odak konular ekseninde tartışılarak çözümlenmiştir. Çalışma toplamda 6 üniversitede gerçekleşmiştir. Üniversitelerin seçiminde; seçilen bölümlerin olması, üniversitelerin genel anlamda Türkiye'nin her bölgesini kapsayacak nitelikte olması, büyük şehirlerin olması gibi faktörler etkili olmuştur. Çalışmanın örneklemini Arap Dili Edebiyatı ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bölüm seçimi Doğu ve Batı ayrımında Arap ve İngiliz dili bağlamında bir karşılaştırma esas alınma amacına dayanmaktadır. Bölümlerde sadece son sınıf öğrencileri tercih edilmiştir. Bu tutum ile amaçlanan düşünce ise katılımcıların okudukları bölümün dil ve kültür yapısı ile en çok etki altında kaldıkları dönem olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada tercih edilen üniversiteler ve görüşme sayıları aşağıda belirtilmiştir:

1.a. Atatürk Üniversitesi(Erzurum), Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü: 9 nitel, 46 nicel görüşme,

b. Atatürk Üniversitesi(Erzurum), İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü: 9 nitel, 48 nicel görüşme,

2. Dicle Üniversitesi (Diyarbakır), Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü: 7 nitel, 23 nicel görüşme,

3. Ankara Üniversitesi (Ankara), Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, 4 nitel, 21 nicel görüşme,

4. Gazi Üniversitesi (Ankara), İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü: 5 nitel, 33 nicel görüşme,

5. Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir), Amerikan Kültür ve Edebiyatı Bölümü: 4 nitel, 35 nicel görüşme,

6.a. İstanbul Üniversitesi (İstanbul), Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü: 6 nitel, 45 nicel görüşme,

b. İstanbul Üniversitesi (İstanbul), İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü: 5 nitel, 45 nicel görüşmeden oluşmaktadır.

Nitel görüşmelerde 26 katılımcı Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde, 23 katılımcı İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde, nicel görüşmelerde ise 134 katılımcı Arap Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde, 161 katılımcı İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde çalışma içerisinde yer almışlardır. Genel olarak 49 nitel ve 295 nicel görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Tekniği

Araştırma tekniği bakımından feminist metodoloji kapsayıcı ve özgün bir anlayış ile gündeme gelmektedir. Çözümlemenin çok yönlü bir şekilde gerçekleşmesi için nicel ve nitel tekniğin birlikte uygulanması daha çok tercih edilen bir yöntemdir. Çalışmada araştırma kapsamının belirlenmesi, araştırma verilerinin analizini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda daha belirgin sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (Öner, 2015: 38-39). Çalışmanın anlaşılabilir kılınması için görüşülen kişilerin nitelik ve nicelikleri de belirtilmelidir. Katılımcıların o zamana dek yaşam deneyimi de dikkate alınması

gereken diğerk bir konudur. “Araştırma yöntemi, verileri(veya izlenilen yolu) toplama tekniğidir. Mantık süzgecinden geçirildiğinde, verileri toplama tekniklerinin hepsinin aşağıdaki üç kategoriden birine denk düştüğü kabul edilecektir: Verileri dinlemek(veya sorgulamak), davranışları gözlemlemek veya tarihsel geçiş ve kayıtları gözden geçirmek. Bu bakımdan, sosyal araştırmanın yalnızca üç yöntemi vardır diyebiliriz. Bu kitaptaki araştırmalarda da görüldüğü gibi, feminist araştırmacılar, terimin somut anlamı ile tıpkı geleneksel erkek merkezli araştırmacıların yaptığı gibi, ya hiçbir yöntemi kullanmıyor ya da bu yöntemlerin tümünü birden kullanıyorlar.” (Harding, 1996: 35). Feminist çalışmalarda çoğunlukla nitel yöntem tercih edilmektedir. İçerik olarak derinlemesine görüşmeler katılımcıların düşüncelerini herhangi bir manipüleye mahal vermeden aktarmasına yardım etmektedir. Ancak daha özverili sonuçlar elde edilmesi bağlamında deneyimler ve niceliksel çalışmalarda etkili olmaktadır. Kapsayıcı bir feminist araştırma, kadın bakış açısı ile birden çok tekniğin verilerini kullanarak ortaya konulan çözümlemelerle ulaşılmaktadır (Kümbetoğlu, 2011: 483-485). Bu kapsamda çalışmada birden fazla teknik uygulanarak çok yönlü bir bakış açısının geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Nicel görüşmeler, nitel görüşmeler ve kadın deneyimleri ile üç farklı çözümleme alanı oluşturulmaktadır. Aynı zamanda teorik kısımda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dil ve kültür boyutu tarihsel gelişim süreçlerine göre sınıflandırılmaktadır.

Araştırma Soruları

Feminist çalışmalarda araştırmacı, sorular ile bilgi üretme ve kadınlar lehine gelişen çıkarımlara önem vermeyi amaç edinmelidir. Kadının yaşam biçimi, tarzı ve deneyimlerini dikkate alarak sorular oluşturulmalıdır. Nesnellikten kurtularak öznelliği ön plana çıkarıp metodolojik anlamda kadını merkezi bir alana konumlandırmak gerekmektedir (Holland, Ramazanoğlu, 2002: 50-52). Feminist araştırmalarda kadın yanlı bir yaklaşım gerekli görülmektedir. Kadın çalışmacıları ile kadınlar arasındaki ilişki kadınları bilinçlendirme adına önemlidir. Bilinçlendirme sürecinde kadınların, kendilerini kurtuluşları için mücadeleye yönlendirilmelidir (Mies, 1996: 51-54). Çalışmada metodolojik olarak feminist yaklaşım ön plana çıktığı için hedef kitle olarak kadın katılımcılar tercih edilmektedir. Çalışmada teorik anlamda radikal ve liberal feminist yaklaşım üzerinden bir karşılaştırmaya gidilmiştir. Bu sebeple soruların hazırlanması konusunda bu yaklaşımların temel dinamikleri dikkate alınmıştır. “Liberal

feministler kadınların ezilmelerinin sebeplerini, kadınların kamusal alana girmelerini engelleyen geleneksel ve yasal sınırlamalar ile kadınların kapasitelerine ilişkin klişeler ve önyargılarda(cinsiyetçilik) görüyorlar. Bu yaklaşım, kadınların çalışma ve ev yaşamına ilişkin ve cinsiyet rolleri ile ayrımcılığın farklı boyutları hakkında değerli ampirik çalışmalar üretmiştir. Ancak cinsiyete dayalı ezilmenin bütün sistemi etkileyen köklü yapısını değerlendirmekte başarısız olması ve bunu açıklamada bir çerçeve sunamaması nedeniyle eleştirilmiştir.” (Kandiyoti, 1996: 125). Kadın ve erkek arasında özel ve kamusal alan ayrımı mevcut toplum yapısında geçmişte olduğu gibi etkinliğini korumaktadır. Bu anlamda kadınların toplumsal konumu ve bunun hak ve özgürlükler bağlamında etkisini ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Semavi dinlerin durumu bu noktada belirleyici bir özeliğe sahiptir. İslamın ve diğer dinlerin gelenekçi bir tutum sergilemesi kadın çalışmalarında bir kısır döngü oluşturduğuna dair tutumu güçlendirmektedir (Lazreg, 1996: 143). Bu noktada çalışmalarda din ve kültür ilişkisini karşılaştırmak için katılımcıların düşüncelerine başvurulmuştur. Dinin kadın erkek ilişkilerine bakışı ve din, kültür ilişkisi ayrıca tartışılmıştır. Kültürün etkisi tartışılırken feminist yaklaşımın radikal söylemi dikkate almak bu noktada gerekli görülmüştür. Radikal feminist yaklaşım üzerinde ise iki farklı yönelim bulunmaktadır. İlki kadın ve erkek arasında aşk, cinsellik gibi duyguların kadını kontrol altında tutma amacına hizmet ettiği düşünülmektedir. Erkekler çalışma ve sosyal yaşamı daha etkin olacak biçimde şekillendirmiştir. Diğer yaklaşım ise kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar üzerine yoğunlaşmaktadır (Douglas, 1995: 15-16). Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar yüzyıllardır tartışılmaktadır. Gerek fiziksel ve biyolojik ayrım gerekse cinsiyet rollerine göre şekillenen ilişkiler kadının toplumsal konumunu etkilemektedir. Bu anlamda katılımcıların ayrım ve eşitsizliğin ortaya çıkışına dair düşünceleri sorulmuştur.

Çalışmanın hipotezi: Doğu ve Batı dilleri bölümlerinde okuyan kadın öğrencilerin öğrendikleri yabancı dil ve kültür, toplumsal cinsiyet algısına yönelik tutumların belirlenmesinde etkilidir.

İKİNCİ BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMA

Nitel araştırma sürecinde 26 Arap Dili ve Edebiyatı, 23 İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencisi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında nicel araştırmanın yapıldığı her sınıftan gönüllülük esasına dayalı katılımcılar ile mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlar bire bir ses kaydı alınarak kapalı bir ortamda tamamlanmıştır. Görüşmelerde araştırma problemi ve kuramsal yaklaşım temelinde odak konular üzerine sorular yöneltilmiştir. Feminist söylemin gelişim sürecinde kadının özgürlüğü üzerine düşünceler evlilik ve aile kurumunu hedef almıştır. Bu kapsamda evlilik ve aile kurumunun etkisi ile kadının özgürlük ilişkisi üzerine katılımcılar ile tartışmalar yapılmıştır. Kültürün etkisi ve algısı üzerine geleneksel ve modern toplumlarda kadının toplumsal konumu ve bu konumun oluşum sebepleri değerlendirilmiştir. Katılımcıların kadınlık ve anneliğe bakış açıları toplumsal cinsiyet olgusu temelinde ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet tartışmalarında öne çıkan din, kültür ve kadın ilişkisi ataerkil iktidar ilişkileri kapsamında katılımcılara sorular ile yöneltilmiştir. Feminist metodolojide öne çıkan kadın deneyimleri çalışma kapsamında nitel araştırma bölümünde yer verilmiştir. Katılımcıların aile içi ilişkileri ve cinsiyet rollerine dair deneyimleri dikkate alınmıştır. Kadın hak ve özgürlükleri konusunda örnek olay olarak kürtaj üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda kadının ekonomik ve sosyal bağımsızlığı çerçevesinde çocuk bakım merkezlerinin önemi ve gerekliliği tartışılmıştır. Kadının konumuna paralel olarak özel alan ve kamusal alan ilişkisi toplumsal cinsiyet rolleri boyutunda öne çıkmıştır. Görüşmelerde elde edilen veriler belli kategoriler üzerinde birleşerek analiz edilmiştir.

2.1. GELENEKSEL YAPILARDA KADIN

(Soru: Geleneksel değerlerin kadın erkek ilişkilerine bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?)

Ataerkil iktidar yapıları, kadın erkek ilişkilerinin kalıplaşmış cinsiyet rollerine göre sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. Kültür ve din aracılığı ile kadın, hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmaktadır. Bu kapsamda kadın üzerinde baskı ve kısıtlamalar katılımcılar tarafından belli noktalarda odaklanmaktadır. Öncelikle ataerkil

kültürün kadının hak elde etmesini engellendiğine dair düşünceler ifade edilmektedir. Kültür ve din toplumda iç içe geçtiği için din ve kültür ilişkisi tartışılmaktadır. Bunun yanında ataerkil iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinin altında yatan sebepler ve katılımcıların konu ile ilgili bir takım önerileri sunulmaktadır.

Ataerkil İktidar İlişkileri

Ataerkil kültür kadını sosyal, ekonomik ve politik olarak toplumsal yaşamda geri planda tutmaktadır. Katılımcı, geleneksel toplumlarda kültür aracılığı ile kadının sosyal yaşamdan kısıtlandığını düşünmektedir.

Kadının sosyal faaliyet kapsamında gerçekleştirdiği eylemlerin kadına atfedilen role aykırı olduğu görüldüğü ifade edilmektedir:

“Doğu toplumunda arkadaşlarla çikalım da çarşıda gezelim gibi bir olay olmuyor. Esnaf falan gördümü babamıza yetiştiriyor. Veya iyi bakılmıyor. Bu olayı doğu da yaşayan bir arkadaşım anlattı. Ama burada (Eskişehir’de) böyle bir şey olmuyor.” (Ankara-Arap-Eskişehir1)¹.

Benzer şekilde başka bir katılımcı günlük pratiklerde bile kadının sınırlandırıldığını ifade etmektedir:

“Burada markete çıkıp alışveriş yapan çalışan kadın pek görmüyorum. Annesi çalışan bir arkadaşım yok ama benim annem çalışabiliyor. Batıda bu durum biraz daha meşru. Burada daha çok gelenekselcilik var. Biraz dinsel yönden de düşünülüyor burada.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Din ve geleneksel davranış örüntülerinin kadını kısıtladığı düşünülmektedir.

Kız çocuklarının daha küçük yaşta sosyal faaliyet alanlarının kısıtlandığı ifade edilmektedir:

“Kız çocukları daha küçük yaşlarda kısıtlanmaya başlanıyor, yaşam alanları kısıtlanıyor. Ben mesela burada Erzurum da akşamları dışarıda kadın görmüyorum öğrenciler dışında. Anne mesela komşuya ya da bir yere giderken izin alarak gidiyor çocukta bunu görünce ne yapsın oda öyle öğreniyor.” (Atatürk-İngiliz-Muğla3).

¹ Nitel çalışma bölümünde parantez içerisindeki isimlerde ilk sırada olan üniversite, ikinci sırada bölüm ismi ve üçüncü sırada katılımcının yaşadığı şehir belirtilmektedir. Rakam ise görüşmecilerin sıralamasında kullanılmaktadır.

Bu şekilde büyüyen çocukların annelerinden öğrendiği biçimiyle cinsiyet kalıplarına göre davranışları normal karşıladığı düşünülmektedir. Ataerkil bakış açısı kadını yetersiz görerek, güç kazanmasını engellemektedir.

Küçüklükten itibaren kadınların bir şey üretmesi veya rasyonel bir kazanım elde etmesi ihtimal dışı görülmektedir:

“Kadın aşağılık durumda görülüyor. Kadın çalışamaz, para kazanamaz evine bakar, erkeğine bakar. Ev işlerini yapar, çocuk doğurmak zorundandır. Bu çok yanlış algı. İşte bu kısıtlar kadını. Bir insana rol yüklenir o role bağlı kalmasını beklemek yanlış. Kadın kendi ekonomik bağımsızlığını elde etmesi lazım hem de zihinsel bağımsızlığını elde etmeli. Geçmişten beri böyle gelmiş. Erkek hep Tanrının simgesi olarak görüldü. Bu da onların hep kendilerini üstün görmesine yol açtı.” (İstanbul-İngiliz-Tekirdağ3).

Kültür ve dinin ataerkil yapısı, kadının kısıtlamasına yol açtığı düşünülmektedir. Erkeğin dinlerce kutsal olarak yorumlanması da kadının konumunu sorgulamasını engellemektedir.

“Kadının çoğu kültürde ikinci planda kaldığını düşünüyorum. Hem fiziksel, hem ekonomik hem de politik haklar olarak. Hepsi toplumun ataerkil temelde olduğundan kaynaklanıyor. Dünyanın her yerinde neredeyse geçerli bir durum.” (İstanbul- İngiliz-İstanbul2).

Kadının fiziksel ve zihinsel anlamda eril bir baskı altında tutulduğu düşünülmektedir. Bu durumda erkeğin kadını bir obje olarak görmesine yol açmaktadır:

“Bence geleneksel bakış açısı kadar gereksiz bir şey yok, kadını bir mal olarak görüyorlar. Sadece bir obje çocuklara bakması gereken, işimi görmesi gereken, ev işlerini görmesini gereken bir obje olarak görüyor. Başka hiçbir değeri yok kadının. Bizim toplumumuzda şöyle bir şey var ev işini kadın yapar diye bunu yıkmamız lazım.” (Atatürk-İngiliz-Artvin4).

Cinsiyet rollerinin kadını erkeğin ve ailenin günlük ihtiyaçlarını karşılayan bir araç olarak sınıflandırdığı ifade edilmektedir.

Katılımcı kadın üzerindeki erkeğin tutumunu kültürün getirisi olarak yorumlamaktadır:

“Kültür etkili, babalarından çevrelerinden gelen bir şey. Erkeklerin kadını domine etmeleri kültürden gelen bir şey. Kadınlara insanmış gibi davranılmıyor. Hiçbir özgürlüğü yok. Okumalarına izin verilmiyor, evlenecekleri kişiyi seçemiyorlar, sürekli bir baskı var. Ve bunun doğal olduğu düşünülüyor. Erkek bunu hakkı olduğunu düşünüyor.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul5).

Kadının sorumluluklar ile donatılması sosyal haklarını elde etmesini engellemektedir. Bu şekilde yaşanan toplumlarda kadının kendi hayatına dair karar alma noktasında eksik kalmaktadır.

Toplumda geleneksel değerlerin sürdürülmesi kadını sosyal ve ekonomik anlamda baskı altına almaktadır. Bu durum kadının karar alma mekanizmalarını da kısıtlamaktadır:

“Kadının konumu daha çok kısıtlanıyor. Bunun sebebi bence eskiden kalma geleneklerinin sürdürülmesidir. Çünkü eskiden kadına söz hakkı verilmezdi. Kadınlar otursun evinde dışarıda ne işi var gibisinden derlerdi. Bunu sürdürüyorlar. Bence bunun dinle alakası yok bu gelişmemiş zihniyetler ile alakalı.” (Dicle-Arap-MUŞ7).

Başka bir katılımcı da geleneksel kuralların kadını aile içi ilişkiler aracılığı ile kısıtladığı ifade etmektedir:

“Geleneksel yapıda kültür daha baskın olduğu için kadın daha çok kısıtlanıyor. Mesela ağabeylerim bana herhangi bir ev işinde yardım etmezler. Ben yapmasam ev işlerini çok ters karşılanır mesela, kadınında erkeğinde bir hayatı var bunlar her şeyden önce bir birey.” (Dicle-Arap-Muş3).

Cinsiyet rolleri katılımcıların birey olma durumunu ortadan kaldırmaktadır.

“Çok sıkıntılı bir durum, çok fazla muhafazakâr bir kesim olduğu için, hani biraz her şeyde böyle muhafazakârlık kadında yoğunlaştırılıyor. Erkek üzerinde bir baskı yok. Kültürden kaynaklı bir şey bence.” (Dicle-Arap-Bingöl1).

Kadın erkek ilişkilerinde sorumlulukların sadece kadın üzerinde yoğunlaşması bir baskı unsuru oluşturmaktadır.

Geniş aile yapılarında kadının kurallar tarafından kısıtlandığını bir katılımcı çarpıcı bir örnek ile aktarmaktadır:

“Doğuda herkesin bildiği gibi zor biraz daha. Örnek üzerinden anlatayım isterseniz. Erzurum’da hastanede doğudan gelmiş bir gelin kadın doğum servisine geliyor. Gelirken yanında sadece kayınpederi geliyor. Yörede o şekilde. Yani kayınpederi getirebilir. Yanında kayınvalidesi annesi yok. Yanında bir bayan yok. Kadın burada tek başına. Ve ona refakat eden kayınpederi. O yörede adetmiş. Kadının şehir dışında bir yere gitmesi durumunda kocası yoksa işi varsa kayınpederi götürebilir ancak. Kadın doğum servisinde bu kadın hasta. Yardıma ihtiyacı var. Kayınpeder ne kadar yardımcı olabilir? Kayınpederi içeri giremiyor. Kapıda bekliyor.” (Atatürk-Arap-İstanbul3).

Örnekten anlaşılacağı üzere zorunlu eylemler bile kadını belli bir namus algısı çerçevesinde şekillendirmektedir. Kadının yanında kayınpederinin yerine bir başkasının özellikle bir kadının gitmesini yanlış karşılamaktadır.

Cinsiyet rolleri kadınları olduğu gibi erkekleri de baskılamaktadır:

“Kadın görev olarak sadece çocuk doğurmak gibi, yemek yapsın, evinde dursun, kocasının istediklerini yerine getirsin. Hani böyle düşünülüyor. Erkekler için de sorun var. Toplum öyle yetiştirmiş. Mesela erkeğe diyor ki senin görevin evine yemek getirmek, para getirmek. Adam da baskılanıyor.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Erkek istese de istemese de kadını belli konularda baskı altına almak zorunda kalmaktadır. Aksi bir durumda kendisi de ötekileştirilmektedir. Cinsiyet rolleri kişiler üstü kültürel kalıplardan üretilmiştir.

Geleneksel toplumlarda aile yapısı kadını baskı ve korku altında erkeğe boyun eğmesine neden olmaktadır:

“Oralarda hala kadın geri plana atılan kadının özgürlüğünü kısıtlayan aile yapısı var ben buna karşıyım. Bunun nedeni gelenek görenek ve kültürün yerleşmiş olduğu toplumların bu konuları aşması zor olduğu içindir.” (İstanbul-Arap-İstanbul3).

Benzer şekilde evlilik ilişkilerinde kadının kocasına ait olma durumu ve kendi ailesinden kopması çatışma dönemlerinde kadının aleyhinde gelişmektedir:

“Kadın daha geri planda. Erkek her şeyden daha önemli. Erkek daha güçlü, çalışır, her şeyi yapar. Kadın korktuğu için de direnemiyor. Kendi ailesi de kabul etmiyor. Kadın diyor ben kocama karşı gelip aileme gitsem aile de kızıyor karşı duruyor.” (Atatürk-Arap-Rize8).

Kadının destek alma konusunda kendi ailesi ile arasında kültürel bir çizgi çekilmektedir.

Katılımcı geleneksel yapıda kültür ile birlikte dinin etkisi ile kadının sosyal rolünün zayıfladığını düşünmektedir:

“Kadının geleneksel toplumlarda çok bir rolü olduğunu düşünmüyorum. Doğu toplumlarındaki medeniyet seviyesi ve dinin fazla etkisi ve kültürle de alakalı bir şey. Çünkü büyük şehirlerde kültürü daha çabuk kaybediyoruz. Doğu toplumlarında kültür etkin olduğu için muhafazakârlık ortaya çıkıyor. Bu da kadını baskılıyor.”(Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Katılımcı rollere yüklenen sorumluluklardan ötürü kadınların kısıtlandığını düşünmektedir:

“Doğu toplumlarında rol dağılımı daha keskin kadının ev işleri ile uğraşması. Din ve kültür. Hem de onların gelenek ve görenekleri kadınları kısıtlıyor.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Din ve kültür aracılığı ile kadının rol ve sorumluluklarını sorgulamada güçsüz olduğu düşünülmektedir. Ev işleri kadının tüm zamanını almaktadır:

“Tabi annenin asıl görevi çocuk bakmak, ev işleri yapmak. Baba da buna karşı dışarıda para kazanan getiren kişi oluyor ama genelde küçük yerlerde kadının dışarı çıkması doğru bulunmuyor. Genelde evde onun işi oluyor. Kadını kısıtlayan din ve kültür beraber kısıtlıyor. Düzen ataerkil olduğu için kadın farkında olmadan bunu sürdürüyor.” (9 Eylül-Amerikan-İstanbul2).

Bu şekilde kadını sosyal alanı en ile sınırlı olmaktadır. Erkek bu noktada kadın üzerinden iktidarını güçlendirmektedir.

“Ya ataerkiliz, erkek ne derse o olur. Kadın ona tabi olmak zorunda. İtiraz etme hakkı yok. Doğuda da böyledir. Kadını evlenmek istediği bile sorulmaz. Direkt aile gösterir ve öyle olur. Bu güçlünün zayıfı ezmesidir bence. Bu aslında fiziksel güçle ilgilidir. Anaerkil toplumlar da var. Onlarda da kadının fiziksel olarak daha serbest yaşadığını ve o yüzden güçlü olduğunu düşünüyorum. Karadeniz kadınları örneğin: o kadınlar ağır şartlarda çalışıyorlar. Hep kadın taşır sırtında yükü. Ben onun getirdiği bir maskülenlik olduğunu düşünüyorum.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Erkeğin sosyal ve ekonomik gücünün yanında fiziksel gücünün olması bir üstünlük sağlamaktadır. Kadın cinsiyet rollerine uymadığı noktada erkek fiziksel olarak şiddete başvurma hakkına sahip olmaktadır. Bu hak, ataerkil iktidar ilişkileri tarafından erkeğe sunulmaktadır.

Katılımcı bahsedilen baskıların artmasını modern toplumda fiziksel güce duyulan ihtiyacın azalması ile bir dönüşüm geçirdiğini düşünmektedir:

“Artık düzen eskisi gibi değil erkeğin fiziksel gücünden dolayı kadının güvenliğini sağlamak durumundaydı ve kadın da bu sebeple bağlı oluyordu erkeğe. Ama artık yaşam şartları değişti, kapınızı kilitleyin kimse giremez evinize. Kadının erkeğe olan ihtiyacı azaldı. Erkeği rahatsız eden de bu. Erkeğe direk ihtiyaç duymayınca hatta evlenmeyince, çocuk doğurmayı reddedince bu toplumu tehdit eden bir şey erkeklere göre. O yüzden baskılamaya çalışıyorlar. Korktuğunuz şeyi baskıyorsunuz.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Katılımcı bilgi ve teknoloji çağı aracılığı ile fiziksel gücün azaldığını ifade etse de günümüzde fiziksel anlamda baskı ve şiddetin fazlası ile yaygın olduğu bilinmektedir.

Bu anlamda birkaç katılımcı genel anlamda çözüm önerilerini dile getirmektedir:

“Valla geleneksel toplumda bence birazcık cahiliye etkisi ile kadın ikinci planda geliyor. Zamanında ve günümüzde de hala devam eden dinin kötüye kullanımı var. Ama bence eğitim arttıkça bilinçlenme de artacaktır.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Katılımcı kültürel değerler aracılığı ile geri kalmış toplumların eğitim aracılığı ile bilinçleneceği belirtilmektedir.

Kadınların emeklerinin karşılığını ekonomik anlamda elde edemediği düşünülmektedir:

“Rahat yaşayamıyorlar açıkçası. Orada mesela Karadeniz de hem çalışıp hem de evi geçindirmeye çalışan bir kadın var. Kadın genelde emek gerektiren işlerde çalışıp para kazanmadan emeğini ortaya koyan bir durumdadır. Bu normal büyük şehirlerde de var mesela kadınlarda daha az maaş verip erkeklere daha fazla maaş veriliyor.” (9 Eylül-Amerikan-Muğla1).

Kadınların ücretsiz emeği veya görünmeyen emeğinin tarihsel bir temeli bulunmaktadır. Ücret konusunda bahsedilen tutum sanayi devrimi sonrasında kadının

ekonomik yaşama katılımı ile yaşanan örneklerle benzerdir. Kadın daha çok yardımcı işlerde ve düşük ücretlerde istihdam edilerek erkeğe bağımlılığı sürdürülmektedir. Kadının, erkeğe ekonomik bağımlılığı sonucu kadın aleyhine gelişen bir baskı ve ayırım oluşturmaktadır. Özellikle çocuklu ailelerde kadın ekonomik şiddete maruz kalmamak için diğer tüm şiddet türlerine karşı tahammül geliştirmektedir. Kadının ekonomik gücü olmadan ataerkil yapıya yönelik direnişi mümkün görülmemektedir (Halimi, 1990: 14-16). Bu anlamda kadın hak ve özgürlükleri noktasında ekonomik özgürlük önem kazanmaktadır. Bu sebeple başka bir katılımcı çözüm önerisi olarak ekonomik bağımsızlığı öne sürmektedir. Kültürel değerlerin ataerkil iktidar ilişkileri bağlamında kadının erkeğe göre geri planda bırakması hem Arap Dili hem İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri tarafından dile getirilmektedir. Ancak İngiliz Dili öğrencileri aradaki kadın ve erkek arasındaki ayrımı daha çok, kadının ekonomik anlamda bağımsızlığının olmaması ile açıklamaktadır.

Kadınlar ve Ataerkil Tutumlar

Geleneksel rollerin kuşaklar arası aktarımını sağlayan kadınlar cinsiyet rollerinin kalıplaşmasında pay sahibidir. Katılımcı kadınların geri planda kalmasının kendilerinin sebep olduğunu düşünmektedir. Kadının özgürleşme çabaları yetersiz görülmektedir:

“Genel bir sorun var oda kadın kendi potansiyelini fark etmek için bir çaba sarf etmiyor. Kadın kolay yolu seçiyor. Ezilmesi konusunda pay sahibi olduğunu düşünüyorum. Bilinçsizlik var kadında. Bilinçsiz görüyorum kadını, Türkiye’de hatta orta doğuda. Bunun biraz da yönetimle de alakalı olduğunu düşünüyorum. Kadının topluma kazandırılması için bir çaba göremiyorum.” (9 Eylül-Amerikan-Adana3).

Katılımcı çocuk yetiştirme sürecinde annenin etken olduğunu ve dolayısıyla cinsiyet rollerinin gelişmesinde belirleyici yapısını ifade etmektedir:

“Günümüzde daha çok doğu toplumunda kadın biraz daha emrinin altında görünüyor. Bu küçüklükten yetiştirme tarzına bağlı. Kadına söz hakkı verilmemesine bağlıdır. Çocuğu en başta yetiştiren annedir. Çocuk anneden eğitimi alır. Doğu toplumunda anne eğitim almadığı için çocuk da anneden ne almışsa onu uygular. Hani toplumun temelini anne oluşturuyor. Anne iyi olursa gelecek nesil de daha bilinçli olur.” (Dicle-Arap-Elazığ6).

Kadın bilinçli veya bilinçsiz olarak cinsiyet rollerini kuşaktan kuşağa aktarmaktadır.

Katılımcı kadının bu rolünü kültüre kaynaklı gerçekleştirdiğini düşünmektedir:

“Geleneksel toplumlarda kadını iyi görmüyorum. Kadın hep ezilen taraf oluyor, kendilerini ifade edemiyorlar, sürekli bastırıyorlar sen kadınsın şunu yapma şuraya gitme şöyle yapma diye. Hep böyle yetiştiği için yıllarca hep böyle geldi. Kültürden kaynaklı kadının payı da çok büyük burada çünkü kadını da biz yetiştiriyoruz erkeği de, ilk önce anneler bilinçli olursa çocuklarda bilinçli olur. Anne mesela diyor ki oğlum sen yaparsın çocukta oradan güç alıyor.”(Dicle-Arap-İzmir2).

Anne çoğunlukla çocuklarına kendi yaşadığı çocukluk sürecindeki iktidar ilişkilerini aktarmaktadır. Çocuklar küçük yaşlarda kadının geri planda olmasına alışkanlık kazanır. Erkek çocuk küçüklükten itibaren kız kardeşi ve annesi üzerinde bir iktidar kurmaktadır. Ataerkil ilişkilerin belirginleşme sürecinde anne babadan daha aktif bir pozisyonudadır. Kadınların kendilerine baskı uygulayan erkeği ve erkekliği yarattığı ifade edilmektedir.

Katılımcı kadının çalışması ve evde söz sahibi olması durumunda da erkeğin son kertede belirleyici olduğunu düşünmektedir:

“Annemden anneannemden ve babaannemden örnek verebilirim, tamamen erkek egemenliğinde yani eşim ne derse onu yaparım. Annem ne kadar özgür olmaya çalışsa da sonunda şu cümleyi kuruyor: baban izin versin yaparız gibi bir cümleyi kurduğu için sonunda oraya bağlıyor. Yöneten annedir ama son sözü hep baba söyler. Annem yönetir evi ama babam verir son sözü. Annemin çok sözü geçiyor annem sürekli baskın taraftır ama sonunda yine bir babaya saygıdan o öne çıkıyor. Çünkü kültür onu getiriyor.”(Gazi-İngiliz-Trabzon3).

Kadınların bu alışkanlıkları önceki kuşaklardan güçlenerek yeni nesillere ulaşmaktadır.

Karadeniz bölgesinde yaşayan bir katılımcı erkek çocuğun aile içinde önemini belirtirken cinsiyet ayrımında kadınların da ortak olduğunu ifade etmektedir:

“Rize’de kesinlikle kadına değer verildiğini düşünmüyorum. Yani bizim tarafta kız oldu mu çok sevilmez ya. Hep erkek beklenir ya. Dört beş tane kız varsa beşinci altıncı olsunda erkek olsun diye. Anneannelerimiz annelerimizde ister. Çoğu ister. Neneler de istiyor. Zaten yüzde doksanında şunu gördüm. Dede ve neneler erkek çocuğu daha çok seviyor.”(Atatürk-Arap-Rize4).

Doğu toplumlarında erkek çocuk ile övünç duyulduğu için kız çocuğu daha doğuştan ön yargılar ile karşılanmaktadır. Kız çocuğu doğurmanın annenin eksikliği olarak değerlendirilerek kadın üzerinde baskı kurulmaktadır. Hatta iki ve üçüncü çocuğun kız doğması, kocayı boşanmalara veya ikinci eş almaya yönlendirmektedir. Erkek bunu doğal bir hak olarak görerek sorumluluğunu kadına bırakmaktadır (Saadavi, 1991: 28-29). Geleneksel yapılarda geniş aile yapılarının yaygın olması cinsiyet rollerini güçlü tutmaktadır. Aynı zamanda kültürün kişiler ve toplum üzerinde etkisi daha belirgin şekilde hissedilmektedir. Arap Dili bölümü öğrencileri kadın ve değer ikiliğinde kadının geri planda kaldığını ifade etmesine rağmen geleneksel yapının örüntülerini taşıdığını fark etmektedir. Ataerkil iktidar yapısının varlığı kadınlar üzerinden süreklilik kazanmaktadır. Bu noktada İngiliz Dili bölümü öğrencileri kadının ekonomik ve eğitsel anlamda geri kalması ile ataerkil tutumları benimsemeleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

Din ve Kültür İlişkisi

Geleneksel toplumlarda, kadının ezilmesinden öncelikli olarak sorumlu tutulmuştur. Toplumsal baskı kadın bedeninde şekillenmiştir. Batı toplumlarında modernleşme sürecinde daha çok yol almıştır. Kadın erkek ilişkilerinde doğu ve batı toplumları arasındaki fark modernleşme seviyesi ile değerlendirilmiştir. Kadının ezilmesi çoğunlukla dini pratiklerin etkisi ile şekillendiği belirtilmiştir (Yeğenoğlu, 2013: 130-133). Ancak kültür, dini de kendi formlarına göre şekillendiren daha geniş bir yelpazedir. Kadın üzerine söylemlerde kültürün daha belirleyici olduğu düşünülebilir. Din ve kültür ilişkisi üzerine tartışmalar daha önce din ve İslam dini ve kadın ilişkisine detaylı bir şekilde değinilmiştir. Burada ise din ve geleneksel yapı arasındaki ilişki ile kadının geri planda kalması arasındaki bir tutum değerlendirilmesi yapılmaktadır. Katılımcı dinin toplumsal ilişkilere bakışının anlaşılmadığı için kadının baskılandığını ifade etmektedir:

“Cahilliğin vermiş olduğu bir bilinçle dini de yarım yamalak biliyor. Kuranı tam oturup anlamış insanlar değil o öyle yapıyor bende yapıyı anlayışı var. Gelin eve gelir, gelin hizmet eder gibi bir düşünce var. Bakış açısı dinde olmayan şeyleri kültür dâhil ederek kadını ezme olgusu oluşmuş. Kültür o zaman daha baskın oluyor dinden. Çünkü dinini bilen insanların yaşayış tarzı böyle değil.” (Ankara-Arap-Ankara3).

Katılımcı erkeklerin, dinin hükümleri işlerine gelmediği için dini ataerkil kurallara göre dönüştürdüklerini ifade etmektedir:

“Doğunun kadını erkekten çok daha çalışkandır erkek tembel olduğu için işler kadına kalmıştır. İslamın yanlış anlaşılmasından kaynaklı bir geri kalmışlık var. Dinde çok farklı ama işlerine gelmedikleri için doğruları saklarlar. Dini insanlar kendi çıkarları için kullanmış kültür dediğin hapis altına almıştır.” (İstanbul-Arap-İstanbul4).

Kadın ve din, kültür aracılığı ile bir baskı altında olduğu düşünülmektedir.

Bu sebeple dinin sosyal yaşamda etkinliği olmadığı için kadın için adil bir düzen olmadığı belirtilmektedir.

“Kadın pasif ve geri planda, değer verilmiyor normalde daha adil olması lazımken Müslüman toplumlarda dini yaşayışın bozukluğundan ötürü böyle bi sonuç doğuruyor. Dinin hangi sorumluluğunu yerine getiriyoruz ki?” (Dicle-Arap-Mardin4).

Dinin toplumsal istismarı kadının güçsüzleşmesine yol açtığı düşünülmektedir.

“Tabi ki öncelik her zaman erkeğin olduğu için ataerkil toplumlarda kadın her zaman ikinci planda ve zayıf daha arka planda olması gereken daha güçsüz olarak görünüyor. Buna din gelenekler örf ve adetler yol açıyor. Aslında din istismar ediliyor din kullanılarak kadınlar bastırılmaya çalışılıyor.” (İstanbul-Arap-İstanbul2).

Kültür ve din ilişkisini noktalarken çarpıcı bir örnek ile dinin kültürleşmesini ifade etmek yerinde olacaktır:

“Doğuda kadın eşit değil. Ben buraya(Erzurum’a) ilk geldiğimde çarşıda bakıyorum kadınlar yok yani genelde adamlar çıkıyor. Ya da adamlar önden yürüyor kadın arkadan yürüyor.”(Atatürk-Arap-İzmir1).

Katılımcının bahsettiği bir yürüme biçimi geleneksel toplumlarda sıklıkla görülmektedir. Kadının erkekle yan yana veya önünde yürümesi saygısızlık olarak görülmektedir. Benzer şekilde erkeğin çocuğunu dışarıda veya kendi ailesinin yanında sevmemesi bir tartışma yaratmaktadır. Bu çatışma savaş dönemlerinde yetim kalan çocukların duygusal hassasiyetleri göz önünde bulundurularak kısıtlanmış bir eylemdir. Benzer şekilde savaşta kocalarını kaybetmiş kadınların yanından geçerken, kadınlar kendi kocalarının gerisinden yürüyerek bir çift izlenimi uyandırmamak için böyle bir girişime ön ayak oldukları sıklıkla hatırlatılmaktadır. Ancak gelinen durumda savaş

veya kıtlık olmamasına rağmen hala çoğu geleneksel aile yapılarında erkek, babasının yanında kendi çocuğunu sevmeyi ayıp görmektedir. Benzer şekilde dışarıda kadının erkekle yan yana yürümesi garip bir şekilde ayıplanmaktadır. Arap Dili bölümü öğrencileri dinin toplum tarafından istismar edilmesinden dolayı kadının geri plana atıldığını ifade etmektedir. Bu noktada sorumluluk kültürel değerler ve alışkanlıklar üzerine bırakılmaktadır. Ancak İngiliz Dili bölümü öğrencileri kültür ile birlikte dini değerlerin ataerkil eğilimli olduğuna dair fikir beyan etmektedir.

2.2. MODERN TOPLUMLARDA KADIN

(Soru 2: Modern değerlerin kadın erkek ilişkilerine bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?)

Kadınların modern toplumlarda hak ve özgürlüklerini elde etmesi geleneksel yapılara göre daha mümkün görülmektedir. Eğitim ve çalışma hakları modern toplumlarda çok daha gelişmiş durumdadır. Kadınların eğitim ile özgürlük mücadelesi vermesi tartışmasız kabul görmektedir. Cehalet, kadınları haklarını aramasına da engel olmaktadır. Aynı zamanda zihinsel anlamda gelişmeler yaşamayan bireyin duygusallığı gelişmektedir. Kadının duygusal yaşamı güçlü bir cins olarak tanımlanması onu zayıf ve zaaflarla donanımlı bir konuma sokmaktadır. Bu durum kadını eve bağımlı olmasının yanında eril düzene uyumlu bir birey olma yoluna götürmektedir (Wollstonecraft, 2012: 269-271). Üretim ilişkilerinin yaygınlaşması ise kadın ve erkeği sosyal yaşamı paylaşmak durumunda bırakmaktadır. Bu sebeple kadın ekonomik bağımsızlığını elde etmek noktasında güç kazanmıştır. Aynı zamanda kadının erkeğe bağımlılığı azalmıştır. Bireyselleşmenin yaygınlaşması toplumda ailenin kurumsal yapısının zayıflamasına yol açmıştır. Çalışma kapsamında modern toplumlarda kadının konumu katılımcıların algısına göre tartışılmaktadır. Batılı ülkelerde ve modern toplumlarda kadının konumu sorgulanmaktadır. Kadının hak ve özgürlükler noktasında oluşan tutumun sebebi de önemsenmektedir. Modernleşme ile kadının özgürlük arayışlarının güç kazandığı düşünülmektedir. Diğer yandan modern toplumlarda değerlerin yitimi ile kadının yalnızlaştığı ileri sürülmektedir. Bu kapsamda katılımcı gruplar arasında önemli fikir ayrılıkları dikkatleri çekmektedir.

Kadın ve Bireysel Özgürlük

Kadının sosyal ve hukuksal anlamda birey olarak algılanması kadını özgürleştirmektedir. Kadının bu gücü elde etmesi hak ve özgürlükler bağlamında eşit bir şekilde değerlendirilmesi ile mümkün görülmektedir:

“Batı toplumlarında kadını bir birey olarak görüyorlar ve ona göre davranıyorlar o bence daha mantıklı bir yaklaşım. Ekonomik bağımsızlık elde edildiği için kadınlarda kendilerini erkeğe bağlı hissetmiyorlar. Ama çalışmadı mı bizim toplumda gördüğümüz gibi kadın mutsuz olsa da evliliğini idame etmek zorunda kalıyor.” (Atatürk-İngiliz-Muğla3).

Bireyselleşme ile kadının erkeğe olan bağımlılığı azalmaktadır. Eşitlik anlayışı aile üzerinden ev üzerindeki söz hakkı paylaşımı ile bozulmaktadır. Erkek evin ekonomik ve idari anlamda yöneticisi ve bakıcısıdır. Bu anlamda eşler arası ilişki, ekonomik belirleyicilerin etkisi ile erkek üzerinde bir bağımlılığa dönüşmektedir (Fuller, 1852: 64-67).

Kadının çalışması ve ekonomik anlamda bir güç elde etmesi ile bağımlılığı ortadan kalkmaktadır. Eğitim için Polonya’ya giden katılımcı yaşadıklarını aktarmaktadır:

“Ben Polonya’ya gittim Erasmus’la. Orada bir aileye misafir olmuştum. Orada karısı ile kocası aynı. Ben evde kadın mı var erkek mi var fark edemedim. Aynı şekilde çalışıyorlar. Orada erkek ya da kadından ziyade iki birey gördüm. Orada insanlar dini biraz göz ardı etmeye başladılar.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Modern toplumlarda ev içi ve sosyal sorumlulukların cinsiyet rollerine göre şekillenmediği görülmektedir.

Benzer şekilde Amerika’da yaşamış olan katılımcı bireyselleşmenin getirdiği sosyal özgürlük alanından bahsetmektedir:

“Kadın daha özgürdür. Ben orada yaşadım, Amerika’yı örnek veriyim. İstediyiyle gezip tozabilir kimse karışmaz. Onunla oturur kalkıp gider sonra diğeriyle oturur. Orada kimse kimseye karışmazken burada insanlar tanımadıkları insanlar üzerinde karışma hakkı hissediyor.” (Atatürk-İngiliz-Artvin9).

Kadınların bireyselleşme aracılığı ile kendi potansiyellerinin farkına varacakları düşünülmektedir. Bu sayede kadın topluma katkı sağlaması mümkün görülmektedir.

“Biraz ütöpik olacak ama ben kadının daha özgür daha kendinin farkında kendisi için yaşayan bir birey olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü önce bir birey olduğunu fark etsin ki topluma katkısı olabilsin. Sürekli birinin ikinci planında olursa kendisine hiçbir katkısı olmaz. Ben batıda özgürlükçü düşünce ile alakalı olduğunu düşünüyorum.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul2).

Katılımcı kadının bilinçlenmesi ile geleneksel değerleri sorguladığını düşünmektedir.

Kadının üretime dâhil olması sosyal ve kültürel olarak konumunu güçlendirdiği görülmektedir:

“Modern toplumda kadın daha bilinçli olduğu için kendinin farkında olduğu için modern evliliklerde falan görülüyor ki kadının da söz geçiyor evde. Çünkü erkek hala eski düşüncelerinde kaldığı için kadının bu modern düşüncelerini saçma buluyor evliliğin bu şekilde gitmeyeceğini düşünüyor ya da kadın baskı ve kısıtlamalara artık katlanamıyor ve boşanmaya karar veriyor.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Katılımcı günümüzde yaşanan kadın ve erkek çatışmasını kadının haklarını elde etme sürecindeki sancılar olarak yorumlamaktadır.

Modern toplumlarda kadının haklarını elde etmesi, insanın değer kazanması ile eş değer görülmektedir. Çünkü toplumda hak ve özgürlükler bağlamında her iki cins de mağduriyet yaşamıştır. Bu sebeple insana verilen değer kadını ve erkeği yüceltmıştır:

“Bence bireye verilen değerle kadında değer kazanmıştır. Önce bireysel olarak değerli olduğunu anladıktan sora kadınlar da bir şekilde seslerini duyurmuş ve bir sürü feminist hareket gerçekleşmiş Avrupa da Amerika da ve bu şekilde bir hak kazanılmıştır. Öce birey olma durumu öne çıkmıştır.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Kadının tarihsel konumuna değinen katılımcı geçmişten günümüze yaşanan gelişmeleri önemli bir süreç olarak değerlendirmektedir:

“Aslında batıda kadın bu günkü haline sürüne sürüne geliyor bir yerde. Cadıların olduğu dönemde cadı yakalamak için kadınlar yakılıyor. Ama şu anda orta doğuda bu durum hâkim benzer açıdan.” (9 Eylül-Amerikan-Tekirdağ4).

Kadının günümüzde modern toplumlarda hak ve özgürlüklerinin geldiği aşama tarihsel olarak birçok engelden geçmiştir.

Bu kapsamda bir katılımcı Türkiye’de kadının konumunu değerlendirirken geleneksel ve modern toplum yapısı arasında bir karmaşadan söz etmektedir:

“Bizim ülkemizde bir karmaşa olduğunu düşünüyorum yani. Ne tam geleneksellikten çıkabildik ne de tam modernleşebildik. İkisinin arasında daha kötü oluyor bence. Bence kadınlar da ne yapması gerektiğini tam bilmiyor. Mesela kadın erkeği ezmeye çalışıyor. Artık ben uyandım farkına vardım siz bizi ezmeye çalıştınız yıllarca şimdi biz sizi eziyoruz diyor kadın. Yani eşitlik olmuyor. Kadın onun intikamını almaya çalışıyor. Çok hızlı dönüşüyoruz ama onun altındaki sosyal boşluklar doldurulamıyor bence. Batıda bu gelişmeler kademeli olduğu için muhtemelen bizden daha az sancılı geçmiştir. Ama bizde çok sıkıntılı geçiyor. Bizde o modernleşme altyapısı yok. Mesela bizde kadın hemen çirkefleşmeye başlıyor. Hâlbuki eşit olması gerekiyor.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Katılımcı Türkiye’de modernleşme için toplumsal bir zeminin olmadığını düşünmektedir. Katılımcı bu tutuma kadınların ülkemizde hak ve özgürlük mücadelesinde sistem ve kültürden öte erkeklerle giriştiği mücadeleden vardığı söylenebilir.

Geleneksel yargılar kadınlar ile birlikte erkekleri de belli kalıplar içerisinde sınırlandırmaktadır. Bu sebeple özgürlük anlayışı çift taraflı düşünülmektedir. Bir katılımcı eşitlik talebinin erkek için de avantaj sağladığını düşünülmektedir. Modern toplumlarda erkeğin evin geçimini sağlama zorunluluğu ortadan kalkmaktadır:

“Toplumsal yaşamda daha eşit. Eğitim kuruluşları bizden daha iyi olduğunu biliyoruz. Daha çok ekonomik gücü elinde olan kadın var. Eşitlik fikri de bunu gündeme getirdi. Neden sadece ben çalışmak zorundayım düşüncesine sahiptir. Sadece erkek çalışmak ve bakmakla yükümlülük sahibi olmak istemiyor. Baba aileden en kopuk birey oluyor. Çocuk annenin gibi oluyor.” (9 Eylül-Amerikan-İstanbul2).

Cinslerin eşitliği düşüncesi aile içi ve toplumsal sorumlulukların cinsiyete özgü kalıplaşmasını önlemektedir. Bu noktada fırsat eşitliği her iki cins için de mümkün olmaktadır.

“Modern toplumda hem kadın hem erkek özgürdür. Erkek ben yapabildiğim kadarıyla eşim de yapabilir mantığında olduğu için daha özgür düşünüyor batıda. Ama bizim doğuda erkek ben yapabilirim ama eşim yapamaz diyor.” (Dicle-Arap-Elazığ6).

Batılı toplumlarda kadın bilinçli olduğu için bireyselleşme adına geleneksel toplumlara göre daha ön planda olduğu ifade edilmektedir.

“Çok daha ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü kadının bir çabası yok eşitlik için. Eşitlik sorunu yok. Birey olarak ön plana çıkmıştır. Batıda bunlara ihtiyaç yok. Ve kadının bilinç düzeyi önemlidir.” (9 Eylül-Amerikan-Adana3).

Bir katılımcı modern toplumlardaki gelişmelere nazaran kadının yeterince özgür olmadığını düşünmektedir:

“Çok gelişmiş ülkelerde eşitliğin yani belli bir düzeyde sağlandığını düşünüyorum ama gene de eşitsizlik var. Ya bu genel olarak ayırım yapıldığı için kadın erkek diye sürekli devam eden bir şey olacaktır. Eşitsizlik kesinlikle birey veya insan olarak tanımlanmadığı için oluyor. Ama şu da var bu engellenemez tamamen bir eşitlik mümkün olamaz çünkü her şey erkek egemenliğinde kurulduğu için din olsun yönetim olsun her şeyde aynı.” (Gazi-İngiliz-Trabzon3).

Eşitlik genel anlamda bireyselleşmeye yapılan vurgu ile sağlanacağı iddia edilmektedir.

Modern anlamda politik olarak hak ve özgürlükler kadını haklarını koruma noktasında güçlendirmektedir:

“Onlar kadına verilmesi gereken değeri veriyor. Bebeği olduğu zaman kadın çalışmasa bile maaş alabiliyor. Bu aslında toplumun geleceği ve gelişmişlikle ilgilidir. Gelişmişlik ise ilimle daha yakından ilgileniyorlar. Vicdanları o yönden daha iyi.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Kadın kamusal anlamda kendini güvende hissetmesi, kendini koruması açısından önemsenmektedir.

“Kadın bir keresinde özgür, ezildiği zaman ve şiddet gördüğü zaman itiraz edebiliyor. Yani azda olsa kendini savunabiliyor ama doğuda böyle değil boynunu büküp dayağını yiyor. Bence eğitim farkı var.” (Dicle-Arap-Ankara1).

Ancak geleneksel toplumlarda ataerkil iktidar yapıları kadının haklarını aramasını engellemektedir.

Katılımcı batı toplumlarındaki bireysellik anlayışının, dinin toplumsal etkisinin azalması ile ortaya çıktığını ifade etmektedir:

“İstenilen seviyede değil batı toplumlarında ama kesinlikle daha özgür. Kadın ve erkek olarak bakmıyorlar insana, birey olarak bakıyorlar. Doğu toplumunda kadın ve erkek olarak ayrılıyor ama batıda insan olarak bakılıyor. Avrupa’da eskiden düşük bir seviyedeydi ama ne zaman ki dini bir kenara attılar din bir Rönesans devrinden geçti sonradan eşitlik olmaya başladı aslında. Maalesef köklerinde din olduğunu düşünüyorum bu sorunların.” (İstanbul-Arap-İstanbul1).

Katılımcı eşitsizliğin ayrımlarla geliştiğini düşünmektedir.

Ayrımların sadece kadın erkek ilişkilerini değil toplumun her alanında yaygın bir eşitsizlik ortamı oluşturduğunu belirtilmektedir.

“İnsan olarak baktıkları için ben beğeniyorum. İnsanı kadın erkek olarak ayırmıyorlar. Bu sebeple batı toplumları daha ileri durumdalar bizde ise kadın erkek çocuk genç ihtiyar diye hep böyle bir ayrıştırma içine giriyoruz ve böyle olunca bu sorunlar yığılıyor. Hatta canlı olarak bakmak lazım. Sokaktaki köpeğin de insandan farkı yok bence. Biz canlı olarak Allah’ın yarattığı bir varlık olarak bakmadığımız için işte o kadındır zayıftır gibi toplumda güçlü güçsüzü eziyor. Adam işten gelip kadına bağırıyor. Kadın gidip çocuğa bağırıyor. Çocuk gidip hayvana bağırıyor. Bu bir zinciri oluşturuyor.” (Ankara-Arap-Ankara3).

Ayrımcılıklar döngüsel olarak şiddet ve baskıyı doğurduğu düşünülmektedir. Bunun yanında özgürlük anlayışı da bir döngü içerisinde yaygınlaştığı ifade edilmektedir.

Kadınlar aynı zamanda birbirlerini örnek aldıkları için özgürlük anlayışının yaygınlaştığı düşünülmektedir:

“Kendini daha iyi ifade edebiliyor. Batıda insanlar birbirine örnek oluyor. Kadın bakıyor bir başka kadın hakkını arıyorsa oda arayabiliyor. Ama burada kimse aradan sıyrılıyor.” (Atatürk-Arap-Balıkesir5).

Geleneksel toplumlarda kadınların kültürel değerlere karşı gelmesi mümkün değildir.

Kültürün toplumsal yapıda etkisinin azalması kadını daha serbest davranmaya yöneltmektedir:

“Daha eşit batıda ya da kadının söz söyleme hakkı daha çok. Batıda kadın kendini daha iyi ifade edebiliyor. Doğuda kültür baskıladığı için kadın baskılanıyor. İstanbul’u baz alsak orada kültür etkili değil. Bir sürü millet var. Orada herkesin birbirine göz yumma

durumu var. Bizim kültürümüz diye bir şey yok. Burada kadın bakkala gitmezmiş onu öğrendim. Eniştem buralı. Biz kuzenim ile dışarı çıkacaktık. Bakkaldan bulgur alacağız. Dedim gel beraber gidelim. Diyor biz gitmesek daha iyi olur.” (Atatürk-Arap-İstanbul3).

Bu ifade kültürün toplum içerisindeki bağlayıcılığına önemli bir örnektir.

İnsanların eylemleri de cinsiyet rollerine göre belirlenmektedir. Ancak modern toplumlarda sosyal eylemin anlamı zayıflamaktadır. Bu anlamda modern toplumlarda özgürleşme ve duyarsızlaşma iç içe geçerek ortak bir anlam oluşturmaktadır. Örnek olarak kadın erkek ilişkisine dair evli olmayan bir çiftin aynı evde yaşaması doğuda bir şehirde toplumsal tepkiye neden olurken batıda bir şehirde problem oluşturmamaktadır. Bu durumda doğudaki tepki sadece ahlak temelinde gelişmediği gibi batıdaki tepki de sadece saygı ilişkisinden kaynaklanmamaktadır. Toplumsal baskı ve geleneksel tutumlar toplumsal ilişkilere yön vermektedir. Bu sebeple doğuda birey kendisini kültürel değerlere aykırı görülen olaylara tepki gösterme sorumluluğu hissetmektedir. Batıda ise kültürün toplumsal etkinliği ortadan kalktığı için insanlar kendi çekirdek ailesi dışında her hangi bir toplumsal ilişkiye müdahil olma hakkını kendinde görmemektedir. İngiliz Dili bölümü öğrencileri modern toplumlarda kadının özgürleşme eğiliminde olduğunu düşünürken Arap Dili bölümü öğrencileri özgürlük anlayışına katılmakla birlikte modernleşmenin kadınlar için değersizleşme aracı olabileceğini ifade etmektedir.

Değerlerin Yitimi ve Cinsel Özgürlük

Modern toplumlarda kültürün toplumsal etkisi ortadan kalktığı için özgürlük anlayışı bedensel ve cinsel anlamda yoğunlaşmaktadır. Katılımcılar bu sebeple kadının bireysel özgürlükten öte bir cinsel serbestlik elde ettiğini düşünmektedir. Aynı zamanda insanların birbirinin yaşamına müdahil olmaması modern toplumlarda bir duyarsızlaşmayı gündeme getirmektedir:

“Modern olarak görünüyor ama kadının modernlik içinde iyi bir yaşam sürdüğünü düşünmüyorum. Bence özgür ama daha çok bir obje olarak görüldüğünü düşünüyorum.” (Dicle-Arap-Bingöl5).

Kadının özgürlüğü cinsel olarak bir anlam taşımaktadır.

Katılımcı bu şekilde bir özgürlük anlayışı ile kadının değersizleştiğini düşünmektedir:

“Batı toplumlarında kadının berbat bi durumda olduğunu düşünüyorum, kadınları cinsel obje olarak görüyorlar, kadınlar batıda özgür değil, serbestler sadece yani kadını batı kültürü serbest bırakalım da istediğimiz gibi kullanalım düşüncesindedir.” (Dicle-Arap-Mardin4).

Katılımcı kadınların modern toplumlarda cinsel kimlik ile ortaya çıktığını ifade etmektedir.

“Özgürlük adı altında kadının genel kullanımı var yani. Bunun adı özgürlük değil bence, kadın genel kullanıma açık yani.” (İstanbul-Arap-İstanbul5).

Kadının, özgürlük adı ile metalaştığı ileri sürülmektedir. Katılımcı bireyselleşmesinin kadının doğasına aykırı olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple kadın adına bir ayrımcılık olduğu ifade edilmektedir.

“Kadın olmanın bir farkı yok. Kötü bence. Çünkü bir kadın erkeğin yanında kadınlığını hissetmeli. Batı toplumunun çoğunda çoğu zaman ben uniseks olduklarını düşünüyorum. Artık ayırt edemez haldeyiz. Cinsler arasında bir kargaşa oluşmuş. Özgürlükten öte bir boyut. Bana göre kadınlık da kutsal olduğunu düşünüyorum. Kadınlığını da kaybetmiş durumdalar.” (Atatürk-Arap-Erzurum6).

Kadınlık ve dolayısı ile anneliğin kutsal anlamları kaybolarak bir kimliksizlik olduğu belirtilmektedir.

Kadının rol kaybı yaşadığı ve bu sebeple iş ve kariyer gibi nitelikler ile kendini ortaya koyduğu düşünülmektedir:

“Onlarda sorun yok mu var başka sorunlar var nüfus azalıyor kimse çocuk sahibi olmak istemiyor. Onlar da çocuk sevgisi yok kendi ekmeğini kazanıyor. Artık üreyerek çoğalmak yok gibi. Artık insanlar eserleri yaptığı işlerle var olmak ölümsüzleşmek istiyorlar çocukları ile değil.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Bu sebeple kurumsal anlamda ailenin önemi azaldığı söylenebilir. Bireyselleşme algısı ve isteğinin kurumsal olarak aile yapısını olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Kadının modernleşme ile şekilde yalnızlaştığı ifade edilmektedir:

“Aslında batıda daha iyi değil. Kadın kendi haline bırakılmış. Evet, özgür her şeyi yapabiliyor ama umursamıyor kimse. Sahip çıkılmıyor. Özgürlük beraberinde bunu getirmiştir.” (Atatürk-Arap-Rize4).

Katılımcı cinslerin serbest yaşam biçimlerinden dolayı kadınların mağdur olduğunu düşünmektedir.

Bir katılımcı geleneksel yapının muhafazakâr tutumunu doğru kabul etmektedir:

“Ben daha çok gelenekselciliğe saygı duyuyorum. Fazlasıyla serbest batı toplumlarında bu doğru bir şey değil. Bence toplumda değişmemeli kadınların konumu. Ben bir eşitliğin olması taraftarı da değilim. Çünkü yaratılış olarak farklı zaten kadın ve erkek.” (Atatürk-Arap-Trabzon9).

Kadınların cinsel özgürlük anlayışı toplum sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Bu sebeple dinin modern toplumda önemine dikkat çekmektedir:

“Dinin olmayışından dolayı bir serbestlik var ama bu özgürlük değil. Ben özgürlüğümü yaşarken dinimi de yaşıyorum ama onlarda bu olmadığı için farklı yaşıyorlar ben her şeyi yapabilirim mantığında yaşadıkları için. Bu kadar da ileri gidilmemesi gerektiğini düşünüyorum her şeyi yapabilmek özgürlük değildir.” (İstanbul-Arap-İstanbul6).

Kadın ve erkeğin toplumda belirli kurallar çerçevesinde bir özgürlük anlayışı geliştirmeleri savunulmaktadır. Bireyselleşme ile özgürleşen kadın diğer taraftan kadınlık ve annelik değerlerini kaybettiği ifade edilmektedir.

Cinsel özgürlük anlayışı ve bu kapsamda öne çıkan bekâret olgusu bir tasarı olarak dikkate alınmaktadır. Cinselliğin evlilik ile denetim altına alınmaya çalışıldığı ifade edilmektedir. Bu görüş kadın savunucularının feminist söylem temelinde cinsellik üzerinden kadının kısıtlanma süreci olarak dikkate alınmaktadır (Blank, 2008: 50-53). Ancak çalışma kapsamında katılımcılar, cinsel özgürlük anlayışı ile kadının hak ve özgürlük bağlamında bir ilişki kurmanın doğru olmadığını ifade etmektedir. Aile yapısı ve kadının toplumsal konumu dikkate alındığında gerek modern olarak kabul edilen kadın erkek ilişkilerinde kadın bedeninin metalaştığı ifade edilmektedir. Bu sebeple kadının geleneksel toplumlarda ataerkil iktidar ilişkileri ile maruz kaldığı baskılara modern toplumlarda cinsel özgürlük anlayışı ile muhatap olduğu dile getirilmektedir.

Arap Dili öğrencileri modern toplum yapılarında özgürlüğün genel olarak cinsel özgürlük bağlamında geliştiği için değerlerin yitimine yol açtığını düşünmektedir.

2.3. İSLAM DİNİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

(Soru 3: Sizce dinsel inanç kadın erkek ilişkilerini belirlemede ne ölçüde etkilidir?)

Din bir inanç biçimi olarak toplumsal yapını hemen her alanında olduğu gibi kadın erkek ilişkilerinde de belirleyici bir etkiye sahiptir. Kadın erkek ilişkileri, kadının toplumsal konumu, hak ve özgürlükler konusunda dinler belli kurallar ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında katılımcıların semavi dinler temelinde İslam dininin kadın erkek ilişkisini nasıl yorumladığı sorgulanmaktadır. İslam dininin ortaya çıkışı, toplumsal şartlar ve uygulama aşamasında farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Arap Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri, genel olarak kadın ve erkek arasında dinin eşitlikten öte yaratılış özellikleri bakımından adil bir sistem önerdiği dile getirilmektedir. Kadınların bu şekilde konumlanan toplumsal ilişkiye ihtiyaç duydukları öne çıkmaktadır. Kadınların ekonomik anlamda gelir getiren bir işte çalışmalarının din tarafından kısıtlanmadığı; ancak çalışmama durumunda da kadının hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmadığı ifade edilmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri ise kadının özgürlüğü için ekonomik bağımsızlığı elde etmeleri gerektiğini belirterek eşit bir sistemi benimsemektedirler. Bunun yanında sadece İslam dini değil semavi dinlerin ataerkil yapısından ötürü kadını geri plana attığı vurgulanmaktadır. Kadının eğitim ve çalışma hakkının İslam dini tarafından engellendiğine dair düşünceler de belirtilmektedir. Din ve kadın erkek ilişkileri bağlamında her iki bölüm öğrencilerinin ortak kanaati ise dinin toplumda uygulanış biçimine dair eleştirilerden kaynaklanmaktadır. Dinin daha çok kültürel değerler tarafından istismar edildiği ve kadınların din aracılığı ile baskı altına alındığı dile getirilmektedir.

Din ve Yaratılış Özellikleri

Dinin kadın erkek ilişkilerine olan bakış açısı katılımcılar tarafından farklı biçimlerde dile getirilmektedir. Kadın ve erkek üstünlüğü, eşitliğinin yanında cinslerin yaratılış özelliklerine göre kendi yapılarını oluşturdukları düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Biyolojik ve fizyolojik olarak farklı olan kadın ve erkeğin rol paylaşımının farklılaşması

normal karşılanarak bu durumun eşitsizliği oluşturacak bir anlayışa yorulmasının yanlış olduğu ifade edilmektedir.

Kadın erkek ilişkisinde öncelikle; kadının bir anne olarak çalışması durumundan yakınan bir katılımcının ifadeleri dikkat çekmektedir:

“Kadının da erkeğin görevleri farklı. Mesela ben kadının çalışmasına karşıyım. Çünkü çalışmak erkeğin işidir. Aslında ortamdan dolayı. Çalışır ama evinde çalışır. Benim annem dışarıda çalışıyor. Böyle bir çocuk olarak söyleyeyim annemin sevgisine ihtiyacım var. Çalışmasındansa başımda durmasını isterim.” (Atatürk-Arap-Bursa7).

Katılımcının annesinin çalışması kendisinde çalışma konusunda olumsuz bir izlenim bırakmıştır. Bunun sebebini çocuklukta anne-çocuk bağı kuramamış olmasına bağlamaktadır.

Başka bir katılımcı ise kadının korunmasını gereklilik olarak yorumlamaktadır:

“Din kadını korumacı davranıyor, kadının korunması gerekir aksini düşündüğümüz zaman bu olaya rasyonel bakmadığımızı gösterir. Çünkü özellikle gelişen hayatta kaba kuvvetin ya da para gücünün siyasetin iktidarın insanlara güç kattığı dönemlerde yaşıyoruz ve bu durumlarda kadın bunlar karşısında güçsüz kalıyor.” (İstanbul-Arap-İstanbul5).

Kadının konumu ve özellikleri düşünüldüğünde sosyal yaşamda sorunlarla başa çıkma konusunda güçsüz olduğu için kadının korunması bir gereklilik olarak görülmüştür.

“Peygamberimizin kadını erkeğe emanet olarak ifade etmiş. Bu kadının incitilmemesi ve şiddet görmemesi noktasında söylenmiş. Ama bunu hiç kimse yapamıyor...” (Atatürk-İngiliz-Ordu6).

Kadının korunması gereken bir yapıda olduğunu Peygamberimizi örnek göstererek kadınların güvenliği için erkeğe verildiği belirtilmektedir. Korunmanın yanında kadının emanet olarak görülmesi kadının değeri ile tanımlandığı görülmektedir.

“Birçok ayette de geçer kadını erkeğe emanet olarak verilmiştir. Emanet demek en kıymetlinizi birine emanet edersiniz. Zaten sizin için değerlidir ki onu birine emanet ediyorsunuz. Yani buna gözün gibi bak o yüzden de kadın sevmeye ihtiyacı vardır. Erkeğinde onu sevmeye ve onun ilgisini karşılamaya yönelik yaratmıştır Allah.” (Ankara-Arap-Ankara3).

Kadının korunmanın yanında sevgi ve ilgiye ihtiyacı olan duygusal bir yönü ile öne çıkarılmaktadır.

Cinsler arasındaki ayrım bazı katılımcılar tarafından eşitsizliği ortaya çıkaran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Dinin bu ayrım ile kadınları aşağıladığı düşünülmektedir:

“Dinde şey gibi görünüyor: Erkek için yaratılmış bir varlıkmiş gibi düşünülüyor. Eşit değil daha düşük seviyede, ondan daha az şey bilme kapasitesine sahip, hizmet için ve kullanılmak için yaratılmış yaratıklar olduğunu düşünüyorum dinlerin ataerkil olduğunu düşünüyorum.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul4).

Dinin ataerkil temel, bir sistem olarak kadını ötekileştirdiği belirtilmektedir. Aynı zamanda kadının kendini koruma konusunda yeterli olduğunu düşünen katılımcı fiziksel farklılığın eşitliği engel olacak bir şey olmadığını öne sürmektedir:

“Dinde de öyle erkek daha kuranda da geçiyor bence bu üstün olduğu. Bence kadın da kendini koruyabilir. Fiziksel olarak erkek daha güçlü bir yapıdadır. Erkeğin ve kadının yapacağı farklı işler vardır. Ama fiziksel güçlerin farklı olması eşitsizliğe engel değildir.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Eşitlik ve eşitsizliğe dayalı ifadeler ek olarak bir katılımcı çiftlerin birbirini tamamlayıcı özelliklerine dikkat çekmektedir:

“Temellerine baktığımız zaman kadına zaten haklar vermiş, kadını erkeğin eşi olarak yarattığını, onun korunması gereken bir varlıktan çok bir yaren olarak verildiğini söylüyor. Yani en az erkek kadar değerli olduğunu birçok yerde savunuyor. Ama biz kendi dinimizi yaratmışız ona göre davranıyoruz.” (Atatürk-İngiliz-Muğla3).

Katılımcı kadının erkek ile aynı değerde olduğunu ancak kadının yapısı ve toplumsal koşullar itibarıyla istismar edildiğini düşünmektedir.

Kadın ve erkeğin fiziksel ve biyolojik yapılarının farklı olması kadın erkek eşitliğinde önemli tartışma konusu oluşturmuştur. Kadın ve erkek doğasına ilişkin yaratılış ilişkisine göre şekillenen bir görüş de Arthur Schopenhauer'dan gelmektedir: O'na göre kadın doğası gereği bir erkeğe ait olma zorunluluğu vardır. Kadın ne kadar çok ilişki yaşasa bile tek bir kişinin çocuğunu doğurabilir. Doğurduğu çocuğun babasına da bağımlı olmak durumundadır. Erkek ise bağımlılığı kendisinde toplamayı tercih

etmektedir. Kadın çocuğun babasına, kendilerini beslemesi ve koruması için mecbur kalmaktadır. Kadın doğası gereği sadakate meyilli olduğu için erkeğin kadın üzerinde hâkimiyet kurması kolay görülmektedir (Schopenhauer, 2003: 38-39). Hem toplumsal cinsiyet bağlamında eşitsizlikler hem de İslam dininin bu farklılığa yorumlama biçimi katılımcıların farklı düşünceler ortaya komasına yol açmıştır. Katılımcılar, cinslerin yapısal olarak farklı olmasından kaynaklı erkeğin kadından daha çok sorumluluk ile donatıldığını düşünmektedir. Bu durum kadının lehine yorumlanmaktadır. Ancak kadının daha az sorumluluk alması ise kadını geri planda tuttuğu ve özgürlüğünü elde etme noktasında kısıtlandığı düşünülmektedir. Arap Dili öğrencileri kadın ve erkek arasında olan mevcut ayrımın doğanın gerekliliğinden bahsetmektedir. Buna karşın İngiliz Dili bölümü öğrencileri dinin toplumsal anlamda istismar edildiğini belirtmektedir. Ayrıca bazı katılımcılar dinin kadını erkeğe nazaran ikinci planda konumlandığına inanmaktadır.

Din ve Kadın Üstünlüğü

İslam dininde kadın hak ve özgürlükleri noktasında ortaya çıktığı dönemde yeni bir bakış açısı geliştirdiği ortak bir kabuldür. Ancak kimi düşünürler kadının İslam dini aracılığı ile daha pasif bir konuma sürüklendiğini belirterek ataerkil vurguları içeren eleştiriler yöneltmektedir. Karşıt görüş ise kadının İslam dini ile daha özgür ve güvenli bir yaşam elde ettiğini öne sürmektedir. Katılımcıların her iki grubu da ağırlıklı kadının İslam dininin ortaya çıkışı ile haklar elde ettiğini düşünmektedir. Ancak kimi katılımcı hak ve özgürlükler konusundaki bu tutumu yeterli bulmamaktadır. Kadının genel olarak eşitlik anlayışından daha çok ayrıcalıklı yapısı üzerinde durulmaktadır. Bu durumun kadının konumu için daha adil bir sistem olduğu belirtilmektedir.

İslam dininin bakış açısı doğa yasası ve iş bölümü çerçevesinde kadının erkeğe göre daha zayıf olduğu görüşüne dayanmaktadır. Ancak bu durumun şiddeti meşrulaştırıcı bir unsur olarak görülmesini reddetmektedir. Erkeğin ve kadının kendi fiziksel ve duygusal yapısına göre iş bölümü çerçevesinde uygulanması öngörülmektedir. Ancak ataerkil kültür çerçevesinde gelişen cinsiyet rolleri kadının bahsedilen iş bölümü aracılığı ile geri plana atıldığı ve mağdur edildiği ortaya çıkmaktadır (Üşür, 1991: 150-155). Katımlılardan kimisi dinde kadının konumunu

çeşitli ayet ve hadislerle dayandırarak açıklamaktadır. Bu kapsamda öncelikle kadının İslam dini ile toplumsal anlamda değer kazandığı ifade edilmektedir:

“İslam öncesinde kadın değersizken İslam gelince daha değerli olmuştur. Kadın şairler yazarlar çıkmıştır. Daha çok saygınlık kazanmıştır. Kadını koruma anlamında birçok ayet var. Din kadının çalışmasına da engel değildir. İnsanlar biraz geçmişte ne öğrendiyse öyle geliyor. Dışarıda sorsan kadın çalışmaz edemez derler. Bunun dinle bağlantısı yok. Ama dinle korkutuluyor insanlar.” (Atatürk-Arap-Rize8).

Kadınlar İslam dini gelmeden önce Arap toplumunda cinsel bir obje olarak değerlendirilmekte ve dinin toplumsal yaşamda değer kazandığı belirtilmektedir. Ancak İslam dininin toplumsal yaşamda kadını önceki dönemlere göre daha aktif bir şekilde konumlandığı görülmektedir. Ayrıca kadının kendi iyiliği için yasaklamaların getirildiği düşünülmektedir.

“Dinimizin kadına verdiği değer aslında şimdiki kadın haklarını savunanların kadınlar için söyledikleri şeylerden çok daha üstün. Din kadına bazı şeyleri yasaklıyor kadın için iyi olduğundan yasaklıyor. Kadına değer veriyor, ileri gitmesini istiyor ve okumasını istiyor. Dinin kadına bakış açısını çok güzel ve zarif buluyorum ben. Ama biz uygulamıyoruz diye bu hale geldi, kültür de etki ediyor bu sürecin bozuk ilerlemesine.” (Dicle-Arap-Mardin4).

Kadın aynı zamanda adil bir tutum ile daha refah bir yaşam süreceği düşünülmektedir. Kadının sosyal konumu peygamberimizin yaşam biçimi ve aile ilişkisi dikkate alınarak kadını olumlu ifadeler ortaya konulmuştur:

“İslam dini kadını el üstünde tutmuştur. Erkek fitrat olarak daha güçlü kadın ise daha nazik olarak yaratılmıştır. İslam kadına annenin ayaklarına cenneti sermiş. Böyle değer veren bir din kadını geri plana atar mı? İslam toplumlarında kültürden dolayı geri kalmışlık var. Peygamberimiz kadınları el üstünde tutmuştu. Kendisi o zaman cahiliye toplumunda bütün eşler dışlanırken peygamberimizin eşi ticaretle uğraşıyordu. Peygamberimizin o kadar ileri görüşlü olması ve kadına verdiği değer, islamın kadına karşı değersiz olarak değil toplum ve kültürden kaynaklı geri kalmışlık olduğunu gösteriyor.” (Dicle-Arap-Elazığ6).

Peygamberimizin aile ilişkisinde çalışan kadının dışlanmadığı belirtilirken yaratılış olarak kadının daha nazik bir yapıda görüldüğü dikkat çekmektedir. Bu sebeple

kadınların daha çok fiziksel güç gerektirmeyen işlerde çalışması, kadın için daha adil bir tutum ile değerlendirilmektedir.

Kadın erkek ilişkilerini değerlendirme konusunda kimi katılımcılar kadının çalışma yaşamına katılması kadının tercihinin bırakıldığı düşüncesi önem kazanmaktadır. İslam dini, erkeğin evi ekonomik anlamda geçindirme konusunda sorumlu olduğu düşüncesi ile kadının daha özgür olduğu ifade edilmektedir:

“Kur’anı kerimdeki bakışına göre söylüyorum kadın üsttedir. Erkekten üsttedir. Mesela erkek evinden sorumludur, geçiminden sorumludur. Ama kadın kendi çalıştığı işin parasını eve getirmek zorunda değildir. O tamamen kendi tasarrufundadır ve erkek evin hizmetçisini de tutması gerekir eğer maddi durumu varsa. Yani orada bir hizmetçi olarak görülmüyor kadın. Yani bir insana ne hak tanınıyorsa bizim dinimizde de olan budur. Yani kadını kadın diye ayıramazsınız.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Çalışma hakkı İslam dininde kadın için bir sorumluluk ve zorunluluk olmaktan çıkarıldığı görülmektedir:

“Dinde eşitlikten öte dinde kadın daha değerli ama bunu uygulamıyor kimse. Bilmedikleri için. Bir kadın ev işi yapmak zorunda değil. Buna erkeğin karşılaması gerekiyor. Bu şekilde değer veriyor ama toplumda bu anlayış yok.” (Atatürk-Arap-Balıkesir5).

Bu durum kadının özgürlüğü konusunda bir ayrıcalık veya baskı oluşturmadığı gözlenmektedir.

Katılımcılardan biri bu noktada erkeğin çalışmasını ekonomik anlamda önemsemekte ve ikili ilişki noktasında uyum sağlayacağını düşünmektedir:

“Yani dinde kadının çalışma konusunda: yani rahat bir ortam ise dini vecibelerini yerine getirebilecekse uygun bence. Dinimizde erkeğin bir tık önde olmasını istiyor. Önceden de erkekler çekip çeviriyormuş kadınlar da onlara uyuyor. Bence de bu şekilde olmasını isterim. Söz sahibi olmak isterim ama eşimin söylediği şeye de karşı gelirsem doğru olmaz. Bence boşanmalar da bu yüzden ortaya çıkan anlaşmazlıklardan oluşuyor. Kadınlar şu anda bir sürü yerde çalışıyor ama çok öyle ben artık ben kendi paramı kazandım güçlüyüm düşüncesine kapıldığı için boşanmalar oluyor bence.”

Erkeğin bir adım daha söz sahibi olması gerekiyor. Din de böyle söylüyor.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Katılımcı geçmişten gelen ataerkil ilişkilerin devamlılığını ve gerekliliğini savunmaktadır. Aile içi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devamı için erkeğin kadına göre daha aktif olması gerektiği düşünülmektedir.

Katılımcı erkeğin ön planda olmasının gerekliliğini dinden kaynaklı referanslar ile aktarmaktadır:

“Din erkeğin sorumlu olduğunu söylüyor. O da fiziksel zayıflıktan dolayı. Nasıl ki bir okulun müdürü olması gerekiyorsa bir ailenin de reisinin erkek olması gerektiğini söylüyor. İki insan dominantsa bir evde sıkıntı çıkar. Ayrıca ben kültürün dini yozlaştırdığını düşünüyorum. İnsanlar kendiışlerine geldiği gibi uyguluyorlar. Duyarsınız böyle saçma sapan bir şey dinde yok ki böyle bir şey dersiniz. Ama kültür onun içine işlemiştir ve dindenmiş gibi gösterir size. Şu zamanlarda özellikle öyle düşünüyorum. İnsanlar dini kullanıyor.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Ancak erkeğin veya ataerkil sistemin bu yönetim ilişkisini ayrıcalıklı bir biçimde kullanmasından kaynaklan sorunlara yol açtığı belirtilmektedir. Erkeğin evi ekonomik anlamda geçimini üstlenmesi ile kadın üzerinde bir üstünlüğe dönüşmesi eleştirilmektedir.

Kadının konumunu ayetler üzerinden dile getiren bir katılımcı ise ayetlerin cinsiyet odaklı değil genel olarak insanı temele alarak hitap edildiğini referans almaktadır:

“Bizim dinimiz kadını çok üstün tutan bir din. Kadını ikinci plana koyan bir din değildir asla, en basitinden cennet annelerin ayağı altındadır sözü kadının ne kadar değer verildiğini gösterir. Aslında dini kullanıyorlar sen kadınsın sen geride dur diyorlar. Dini kültür aracılığı ile kullanıyorlar. Din kadını hor gören bir kurum değil. Mesela ilk ayet oku ayetinde sadece erkekler okusun diye bir şey denilmemiş. Herkes için geçerli bu hem kadın hem erkek için geçerli bu. Eşitlik bence buradan başlar.” (Atatürk-İngiliz-Ordu1).

Özellikle Kuranda ilk ayet olarak kabul edilen ve “Oku” ifadesinin sadece erkeğe değil tüm insanlar için geçerli olduğu dile getirilmektedir. İslam’da cinsler insanlar arasındaki üstünlük, Allah’a yakınlık ile ölçüt bulunduğu dikkate alınmaktadır.

Aile içi ilişkilerde bir denge ve uyum sağlanması noktasında genel olarak rekabetçi bir anlayışın doğru olmadığı ifade edilmektedir. Eşitsizlik konusunda mücadele yöntemi, kadın ve erkek arasında bir çatışma ortamı kurgulayarak kısır döngüye dönüştürülmektedir. Kadınların, feminist yaklaşımın ve kadın örgütlerinin rekabetçi söylemi kadın erkek arasındaki ilişkinin çözüm odaklı yönetilmesini sekteye uğratmaktadır. Aynı zamanda kadını bu sarmalın içerisinde yalnız bırakmaktadır. Kadın direnişi, kadın yanlı söylem ile birlikte erkek egemenliğine erkeği dâhil ederek uzun vadeli kazanımları elde edebilmelidir (Touraine, 2007: 121-122). Benzer şekilde aile yapısını ve işleyişini diğer kurumlarda olduğu gibi hiyerarşik bir yönetim şekline ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Arap Dili öğrencileri İslam dini ve kadın konusunda, İslam öncesi ve İslam sonrası dönemde kadının konumuna bakarak Müslümanlığın kadını değerli kıldığını ifade etmektedir.

Din ve Erkek Üstünlüğü

Dinler ortaya çıkış koşulları ve toplumsal yaşamda uygulanması bakımından ataerkil nitelikler taşımaktadır. Semavi dinleri temele alarak kadın konusu üzerine düşünüldüğünde kurallar genellikle erkeklerin ev dışında çalışarak, kadınların ise ev içi işler ve annelik ile sorumlu tutmaktadır. Dinlerin belirtilen buyrukları ile kalıplaşan iş bölümü ilişkileri birçok feminist düşünür tarafından kadının geri planda kalmasında sebep olarak gösterilmektedir. Bu sebeple kadının konumu ve erkek üstünlüğü noktasında katılımcıların yoğun eleştirileri dikkat çekmektedir. Sadece İslam dini için değil genel olarak dinlerin ataerkil nitelikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca İslam dininin kadını aşağıladığına dair fikirler, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri tarafından yoğunlukla dile getirilmektedir. Bunların yanında erkek üstünlüğünü kabul ederek doğal bir zorunluluk olarak kabul edilen düşünceler de ortaya konulmaktadır.

Erkeğin kadınlardan daha güçlü olarak yaratılmış olması kadınların lehine yorumlandığı görülmektedir. Katılımcı bu farklılığın eşitliğe engel olmadığını düşünmektedir:

“Erkek kadından üstün yapılmıştır görünüş olarak da kuvvet olarak da. Ama eşitlik olarak bir farkımız olmadığını düşünüyorum. Kadın biraz daha korunması gereken bir varlık ama kadın bir adım geride değil erkekle yan yana olması gereken bir varlık.” (İstanbul-Arap-İstanbul6).

Katılımcı diğer sorularda da erkeğin kadından sorumluluk alma ve karar verme noktasında bir adım önde olmasını doğru görmektedir. İslam dini ve diğer semavi dinlerin ataerkil tutumlar sergilediği hem temel öğretilerde hem sosyal yaşamda yoğun bir şekilde dikkat çekmektedir.

Katılımcılar dinlerin ataerkil ilişkileri dinlerin genel bir özellik olarak yorumladıkları görülmektedir:

“Tüm dinler ataerkil düzende olduğu için erkeklere daha öncelikle bakıyor. Hristiyanlık ve İslam’da da aynıdır. Hepsinde annenin belli görevleri var. Kadın ve erkek rolleri bellidir. Her din bu durumu sürdürüyor. Zaten ataerkil düzen olduğu için kültürün bu anlayışın bir ürünü dinlerde. Bu yüzden erkek biraz daha öndedir.” (9 Eylül-Amerikan-İstanbul2).

Dinin toplumsal cinsiyet rollerinin taşıyıcısı olduğu düşünülmektedir.

Başka bir katılımcı dinlerin eril bir düzlemde geliştiğini aldığı eğitim ile karşılaştırmalı olarak yorumlamaktadır:

“Bütün dinlerin kadın konusunda etkili olduğunu düşünüyorum. Din genel olarak bence erkeği ön plana çıkarmayı düşünüyor. Her dinde ataerkil ilişkiler var. Biz burada Hristiyanlığı da gördük okulumuzda. Tabii ki dinin kendisi ile mi alakalı inananlarla mı alakalı çok da bir şey söyleyemeyeceğim ama böyle bir algı var.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul2).

Dinlerin erkek merkezli bir söylem içerdiği bir başka katılımcı tarafından peygamberlerin hep erkek olmasına dayandırarak eleştirilmektedir:

“Kadına dinde değersiz görülüyor. Erkeğe ayrıcalık tanınıyor. Peygamberlerin hepsinin erkek olması anlaşılıyor zaten. Ataerkil zaten. Dinin başlangıcı da eril. Âdemden geliyor herkes, bütün semavi dinlerde aynı.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Dinlerin genel olarak eleştirildiği bir ortamda bir katılımcı ise Hristiyanlığın İslama göre kadının lehine buyruklar içerdiğini ifade etmektedir. Buna sebep olarak Avrupa toplumlarında dinin toplumsal etkisinin azalması ile açıklamaktadır:

“İslam dinine göre Hristiyanlık daha esnek bakıyor kadın erkek ilişkisine. O zamanki dönem ile şimdi ki dönem farklı. O zaman İslam dini uygulamaları dönemi yansıtmıyor. O zaman kadın daha çok anne olarak rol üstlendiği için ona göre kurallar şekillenmiş. Tabi şu anki durumda çok etkilidir. Şu an genellikle annelik rolü üzerinde duruyor. Anneliğin kutsallığından bahsediliyor.” (9 Eylül-Amerikan-Muğla1).

Katılımcı dinin toplumsal şartlara göre kendisini güncellemesi gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada din ve kültür ilişkisi tekrar gündeme gelmektedir. Kültürün muhafaza edilmesi için dinin aracı edilmesi ve değişimin engellenmesi dinin ataerkil eğilime yönelmesini kolaylaştırmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı İslam dininin kadını kısıtlamaktan öte aşağıladığını düşünmektedir:

“Aslında dinin ne demek istediğini açıp okumadım yani kadın hakkında ama şu an yaşatılan ve yaşatmak istenilen dinde ben bir kadının hakkı ya da değeri olduğunu pek sanmıyorum. Belki gerçekte başka bir şey ima ediliyor kuranda ama görünen bu. Belki de istenilen bu. İşlerine geliyor toplumun, erkeklerin.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Dini uygulamaların da bu kapsamda din algısını etkilediği görülmektedir.

Dinin inanç biçimi olmasından öte kültürün bir ürünü olarak gören katılımcı, dindar olanların bilinçsizliklerini inanç inanmaları ile bağdaştırmaktadır:

“Üzücü çok erkek ağzı. Çok gereksiz bence. Böyle sanki cinsel yaşamında mutsuz bir erkeğin ağzından yazılmış bir yazıt gibi. Din de kültürün bir ürünüdür. İnançsızda olsam aslında Müslümanlık teoride olduğu gibi uygulansa refah içinde yaşayabileceği komşu açken tatmayacağı görülüyor. Demek ki Türkiye toplumunda ve orta doğuda bunu çözebilecek bilinçte değil. Ateist bunu çözebiliyor. Ateist daha Müslüman gibi. Ateist daha dominant görünüyor.” (9 Eylül-Amerikan-Adana3).

Katılımcı inanç meselesinin sadece dini ritüeller ekseninde düşünmenin bağınazlığa sürükleyeceğini ifade etmektedir. Bu sebeple kadınların karar verme noktasında güçsüz olması din ile ilişkilendirilmektedir.

“İslam dininde kadının rolünün çok büyük olmadığını düşünüyorum. Kadınlara söz hakkı, toplumda kendini gerçekleştirme hakkının çok fazla verilmediğini düşünüyorum. Kadın figürünün var olmadığını düşünüyorum. Sadece erkeklerin belirli bir himayesi altında barındıklarını düşünüyorum.” (Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Kadınların kimlik olarak sadece belli unvanlar ile ortaya konularak birey olma ve kadınlık özelliklerinin yok sayıldığı düşünülmektedir. Bu anlamda kadınların sosyal yaşamda yer almaları, din tarafından sınırlandırıldığı için eleştirilmektedir.:

“Ben dinin kadınları aşağıladığını düşünüyorum. Din ataerkildir. Kadınlar da İslam’da değerli. Ama bazı noktalarda kadını aşağılıyor. Dine göre kadın dışarı çıkmasın, açık giyinmesin, sesini yükseltmesin, sadece kocasıyla görüşsün, bence çok saçma. Dinin bazı noktalarda çok kısıtlayıcı olabiliyor.” (Atatürk-İngiliz-Mersin7).

Kadın erkek ilişkilerinde, kadının erkeğe bağımlı bir konumda yorumlanan dini uygulamaların kadınları kısıtladığı düşünülmektedir.

Bir katılımcın ev içinde ve özel yaşamda cinsiyete dayalı ayrımların inşa edilmesi noktasında kısıtlamaların gereksizliğinden şikâyet etmektedir:

“Ben çok okumadığım için bildiğim duyduğum kadarıyla tamamen yanlış olduğunu düşünüyorum çünkü erkeğin hâkimiyeti altında bir kadın var. Erkek ne derse o yani çok saçma bir şey olabilir. Mesela sırtını dönemiyor. Erkek sırtını döner kadın sırtını dönemiyor uyurken. En küçük bir şeyde de bunu vurguluyorlar. O yüzden kısıtladığını düşünüyorum” (Gazi-İngiliz-Trabzon3).

Kadının toplumsal ilişkilerin yarattığı iş bölümü ile baskılandığı ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik bu sebeple öncelikle evde, aile içinde şekillenmektedir. Aile içi ilişkilerde iş bölümü ve özgürlük alanları cinsiyet rollerinin hak ve özgürlük sınırlarını belirlemektedir (Fine, 2011: 97-98). İngiliz Dili bölümünde okuyan katılımcıların önemli bir kısmı dinin eril bir yapıda olduğunu düşünmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda kadının sadece ev içi işlerde çalıştığı ifade edilmektedir. Dinlerde anneliğin kutsallaştırılması ile kadının ev içi işler ve annelik görevine yönlendirilerek kadının sosyal yaşamdan dışlanmasına yol açtığı düşünülmektedir. Kadınların din aracılığı ile kısıtlanmaları iş bölümündeki keskin ayrımlardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu noktada gerek ev içi gerekse sosyal yaşamda önemli konularda karar verme yetkisinin olması kadını güçsüzleştirmektedir.

Dinin kadını kısıtladığını düşünen katılımcılar hemen tüm dinlerin ataerkil niteliklerle donatıldığını düşünmektedir. Dinlerin temsilcilerin erkeklerden oluşması ve kadın üzerinde karar verme yetisinin erkeklerde olması, dinlerin ataerkil bir yapıda olduğu kanısını güçlendirdiği görülmektedir.

Din ve Toplumsal İstismar

İslam dininde aile yapısı ve kadın erkek ilişkileri kuran ve Arap kültüründen kaynaklanan iki farklı işleyiş üzerine şekillenmiştir. İslam dini Arap geleneklerinin aile üzerindeki tahakkümünü sınırlayıcı buyruklar içermiştir. Ancak tüm toplumlarda olduğu gibi kültür hazinesi içerisinde dinin teamülleri değişikliklere uğramıştır. İslam dininin yayılması sadece dinin değil Arap kültürünün de İslamı kabul eden toplumlar üzerinde etkisi olmuştur (Yazan, 1991: 62-65). İslam dininin kadın hak ve özgürlüklerine dair hükümlerinin toplumsal yaşamda kültürel değerlere göre şekillendiği bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet algıları kültürel yapının özelliklerine göre belirlenmektedir. Her kültürde farklı biçim ve etkiler ile cinsiyet algıları ile karşılaşmaktadır. Kültürde olduğu gibi yaş, ırk ve sınıfsal olarak da değişiklikler gözlenir. Siyahî kadınlar diğer kadınlara göre daha çok ayrıma maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Bu durumun yanında sosyo-ekonomik düzeyi düşük yapılarda cinsiyet rolleri daha belirgin olarak işlenmektedir (Dökmen, 2009: 109-112). Çalışma kapsamında dinin kadın hak ve özgürlüklerine dair bakış açısı değerlendirilirken dinin getirdikleri ile toplumda uygulamalar arasındaki farklılıklara değinilmektedir. Her iki katılımcı grubu da İslam dininin ataerkil ilişkiler tarafından istismar edildiğini vurgulamaktadır. Erkeklerin din aracılığı ile kadını kısıtladığı düşünülmektedir. Aynı zamanda kural ve kısıtlamaların sadece kadınlara ilişkin kısımlarının uyarlandığından şikâyet edilmektedir.

İslam dininin cinsiyet odaklı buyruklar içermediği tartışmaları Tanrı'nın kendisini cinsiyetten muaf tanımlamasından güçlenmektedir:

“Hiçbir dinde tanrının cinsiyeti olduğunu okumadım ve din herkese eşit gönderildi. Ama erkekler dini manipülasyona uğrattılar. Erkek üstündür diye yazıldı. Kadın evinde oturmalıdır tarzında hükümlerde bulundular. Din kadını yermiyor. Aksine dini insanlar yanlış yorumladığı için istismar ediliyor.”(İstanbul-İngiliz-Tekirdağ3).

Dinin toplumda çatışmalara olanak sağlaması noktasında öncelikle dinin temsilcilerinin hataları ifade edilmektedir:

“Din kadını güzel bir yerde tutuyor ama kendini bilmiş bazı âlimler kadını daha çok bastırarak toplumu yozlaştırıyor. Bence kuranda da olduğu gibi ayetlerde de olduğu gibi peygamberimizin de eşlerine verdiği değere bakarak kadının önemini anlıyoruz. Bence kültürden dolayı daha çok baskılanıyor kadın.” (Dicle-Arap-Muş3).

Dini rehberlerin toplumda ortak bir payda oluşturması beklenirken ayrıştırıcı ve kısıtlayıcı hükümleri insanların İslam dinine karşı tutumlarını olumsuz etkilemektedir.

Günümüzde de sıkça tartışılan evlenme yaşı din üzerinden olumsuz bir tutuma dönüşmektedir:

“Dini çok suiistimal ediyorlar, dini çıkarları için kullanıyorlar. Kadınları bir kenara bırakın kız çocuklarını bile suiistimal ediyorlar. Bir yerde okumuştum 6 yaşında bir kız çocuğunun evlenebileceğine dair, o yaşta bir çocuk bırakın evlenmeyi kendisini yeni tanıyor. Daha gelişim sürecinde bile değil. Ve dinen evlenebileceğini söylüyorlar. Ben bunu kabul etmiyorum ben İslam dininde böyle bir şey olabileceğine inanmıyorum.” (Atatürk-İngiliz-Artvin4).

Dini temsilcilerin başka bir meslek grubu ile rekabet ilişkisi yaşaması da toplumsal bir çatışmanın fitilini ateşlemektedir:

“Bizim içinde bulunduğumuz toplumda bir dönem din adamları gerçekten çok kötü çok olumsuz etki yapmışlar, kötüye yönlendirmişler. Mesela bir öğretmenin değil de bir imamın bakış açısı onlar için daha değerli olmuş. Mesela hoca söylüyor aya çıkılacak, inanılmıyor ama Cuma hutbesinden imam söyleyince inanılıyor. Bizim imamlarımızın ve din adamlarımızın en aydın kesimlerden olması gerekiyor bu yüzden.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Din ve din işleri noktasında görevli kişilerin bir dönem öğretmenler ile kıyaslanması din ile bilimin çatışması sonuçlarına götürdüğü bilinmektedir.

Bir katılımcı bu noktada dinin rehber olma yönünü vurgulamaktadır:

“Din insanlara rehberlik eder. Ama dini kötüye kullanmamak önemlidir. Din her zaman hoşgörüyü öne sürer. Dini bir baskı aracı olarak kullananlar var. Dinini de yaşa ama aklını da kullan.” (Ankara-Arap-Ankara4).

Kişiler arası ayrılıklar toplumsal olarak kutuplaşmalara yol açmaktadır. Bu kapsamda din aracılığı ile bilimin gelişmesine sebep olduğu düşünceleri güçlenmektedir.

İslam dininin yaşandığı toplumlarda kadın hak ve özgürlükleri bakımından geri kalmışlık durumu dinin kültürleşmesinden kaynaklanmaktadır. Geri kalmışlık, dinden öte kültürün ve geleneksel öğretilerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir:

“Ben doğuda kadına verilen değerle İslamı bağdaştıramıyorum. İslam dininde kadın çok güzel bir yerde olduğunu düşünüyorum İslamiyet’e göre kadının özgür olduğunu düşünüyorum, birçok konuda. O yüzden geleneksel konularda dinle bir etkisi yoktur kadının konumunun. Gerçekten İslamiyet’i yaşamak ve Müslüman olmak arasında fark var. İslamiyet’te kadın her zaman değerli bir varlık olarak görülmüştür. İnsanlar gelenek görenek ve İslamiyet’i harmanlayıp farklı bir şey yaşıyorlar. Gerçekten İslamiyet’i yaşayan bir erkek Allahtan korktuğu için karşında ki insanı bir emanet olarak gördüğü için ona karşı her zaman hassas ve nazik davranır. Onu kırmayı korkar. Ama geleneksel toplumlarda bunun tam tersi olduğunu düşünüyorum.” (İstanbul-Arap-İstanbul3).

Dinin toplumsal pratiklere yansımaları sadece kadını kısıtlayan ve kadının karar verme yetileri üzerine sınırlayıcı hükümler barındıran bir yapıya dönüşmektedir.

Bekâret olayının sadece kadınlar için önemsenmesi ve namus algısının kadın üzerinden belirlenmesi bir katılımcı tarafından eleştirilmektedir:

“Geri planda tutmaz din. Yani doğru uygulandığı zaman iyi olur. Bence din sömürülüyor, kullanılıyor. Yapılmak istendiği gibi yerlere çekiliyor. Mesela bu bekâret olayı sadece kadınlara uygulanıyor. Ama kadın erkek ayrımı yok dinde ama sadece kadına uygulanıyor. Ama istismar ediliyor bu durum.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul1).

İslam dininde emir ve yasaklar her iki cinse de uygulanması öğütlenirken toplumsal yaşamda sadece kadın üzerinde geçerlilik kazanmaktadır. Bu durum ise kadının baskı altında kalmasına yol açmaktadır:

“Doğru anlamda yorumlanan gerçek İslam’da kadına değer verildiğini inanıyorum ama sonradan bu çok yozlaştırılmış. Ama erkekler işine geldiği gibi yorumladığı için yanlış anlaşılıyor.” (İstanbul-Arap-İstanbul2).

Dinin toplumsal yaşamda uygulanışının gerçek anlamda din ile örtüşmediğine dair katılımcılar Peygamberin hayatı ve yaşam biçimine atıfta bulunmaktadır:

“Kuranda bahsi edilenlerin çok doğru olduğunu sadece insanların bunu yanlış anladığını düşünüyorum. Mesela diyorlar ki kadın erkeğin sözünü dinlesin, diye geçiyor kuranda ama peygamberimize bakıyoruz hiçbir zaman eşine şunu yap bunu yap ya da bana hizmet etmek zorundasın gibi bir dayatmada bulunmamış. Kendi işini kendi yapmış insanlarda bunu tavsiye etmiştir. Kadına değer vermiş o dönemde kadınların adet dönemlerinde pis bir şey olarak görülüyormuş. Ama peygamberimiz eşinin dizinde yatarmış o dönemde.” (Atatürk-İngiliz-İstanbul5).

Kadınların adet dönemlerinde ötekileştirilmesi bir ortaçağ geleneği olarak tarihe geçmektedir. Özellikle kadınların ötekileştirilmesi noktasında tartışılan önemli bir sorunu oluşturmaktadır.

Peygamberin yaşamı ile birlikte Kuranın hükümlerinde de kadını yerici hükümlerin bulunmadığı; bu olumsuz tutumların kültürel değerlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir:

“Kuranda kötü bir şey yok ama bunu yorumlayan insanlar, ataerkil bir toplumda olduğumuz için onların yorumları kendi bakış açılarına göre oluyor. İstismar yapılıyor. Çünkü tanrının söylediği çok başka bir şey olabilir. Sen bu kültürde büyüdüğün için ona göre anlıyorsun. Başka yerde olsan ona göre düşünürsün. Çin’de olsan ora ayrı Malezya ayrı Amerika ayrı Müslümanlık var. Kültür burada belirliyor.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul5).

Dinin kaçınılmaz olarak kültür ile bütünleşerek bir toplumsal pratik oluşturduğu görülmektedir. İnanç biçimleri, alışkanlık haline gelerek kültüre göre şekillenmektedir.

İslam dininin kadın erkek ilişkilerini yorumlaması katılıcıların bakış açısına göre değişiklikler barındırmaktadır. Öncelikle kadın ve erkeklerin farklı biyolojik özelliklere göre yaratılışı bir ayırım oluşmaktadır. *“Erkek ve kadının bedenleri farklıdır. Farklılıklar evrimin doğrudan sonuçlarıdır. Kadınların bedeni çocuk doğurma ve yetiştirmenin, bitkisel yiyecekleri toplamanın gereksinimlerine uygun olarak evrim geçirdi. Erkeklerin bedeni bir erkek hiyerarşisi içinde yükselmenin, kadınlar için savaşmanın ve aile için et sağlamanın gereksinimlerine göre evrim geçirdi. Erkek ve kadının zihinleri farklıdır. Farklılıklar evrimin doğrudan sonuçlarıdır. Kadınların zihni çocuk doğurma ve yetiştirmenin ve bitkisel yiyecekleri toplamanın gereksinimlerine uygun olarak evrim geçirdi. Erkeklerin zihni, bir erkek hiyerarşisi içinde yükselmenin,*

kadınlar için savaşmanın ve aile için et sağlamanın gereksinimlerine göre evrim geçirdi.” (Ridley, 2009: 295-296). Hemen her toplum yapısında yaşanan bir biyolojik farklılık gerçeği görülmektedir. Burada önemsene durum farklılığın bir ayrımcılık ve eşitsizliğe dönüşme durumunu incelemektir. Arap Dili öğrencileri yoğunlukla mevcut ayrımların kadın erkek eşitliğine engel oluşturmadığını düşünmektedir. Buna karşı bir kısım İngiliz Dili öğrencileri biyolojik ayrımların eşitsizliğe yol açtığı düşüncesindedir. Kadınların fiziksel yapısının erkekler tarafından eşitsizliğe dönüştüğü ifade edilmektedir. Benzer şekilde aynı katılımcılar dinde erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğunu düşünmektedirler. Sosyal ve ekonomik olarak erkeklerin daha aktif olması ile kadınların daha geri olanda kalarak güçsüzleştirilmesi İslam dini ile ilişkilendirilmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri İslam dininin ortaya çıkışı ile kadının değer kazandığını düşünmektedir. Aynı zamanda kadın erkek arasında eşitlikten ziyade adil bir ilişki biçimini kadınlar için daha rahat olduğu belirtilmektedir. Kadın ve erkek ilişkisinde bakış farklılığı feminizm ve İslam dini çatışmasını ortaya çıkarmaktadır.

2.4. ÖZEL ALAN VE KAMUSAL ALAN

(Soru 4: Otobüs lokanta ve benzeri sosyal alanlarda kadınlara özel alan açılmasını nasıl karşılırsınız?)

Kadın özgürlüğünü güçlendirme noktasında önemli bir tartışma konusu yaşam alanlarının ayrıştırılmasıdır. Cinsler arasında sosyal yaşamda özel alanların keskin çizgilerle belirlenmiş olması eşitsizlik belirtisi olarak görülmüştür. Bu sebeple 1940’lı yıllarda çıkarılan yasa ile lokanta, otobüs, tren ve benzeri ortak alanlarda ortak kullanım alanları genişletilmiştir (Caporal, 2000a: 19). Ancak bu konuda kadınların kişisel güvenlik noktasında beklentileri de önemli bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Son dönemlerde gündeme gelen gece saatlerinde kadınlara özel otobüslerin çalışması sıcak karşılanmıştır. Ancak tam tersi tepkiler de varlığını korumuştur. Kadınların özgürlük alanı ve kişisel güvenliği bu noktada bir çatışmaya yol açtığı görülmüştür. Kadın ve erkeğin toplumsal yaşamda ayrışması çok eski tarihlere dayanmaktadır. Din ve kültürün belirleyiciliğinde kadınların sosyal yaşamdan geri planda kaldıkları bilinmektedir. Kadının yaşam alanının kısıtlanması hak ve özgürlüklerini elde etmesine engel olmaktadır. Eğitim ve çalışma hakkının elinden alınmasıyla kadınlar güçsüzleşmektedir.

Bu sebeple feminizmin gelişim sürecinde öncelikli olarak kadının eğitim hakkı öne çıkarılmıştır. Araştırma kapsamında yaşam alanlarının ayrıştırılması, “Pembe Otobüs Uygulaması” üzerinden tartışmaya açılmaktadır. Bu kapsamda katılımcılar içerisinde İngiliz Dili öğrencilerinin hemen hepsi pembe otobüs uygulamasına yoğun biçimde bir karşı çıkış ve eleştiriler ortaya koymaktadırlar. Kadını ayrıştırarak kısıtlandığı öne sürülmektedir. Aynı zamanda taciz ve tecavüz eylemlerinin meşrulaştığı düşünülmektedir. Arap Dili öğrencilerinin önemli bir çoğunluğu bu uygulamayı desteklemekte ve kadınlar için uygun görmektedir. Kadınların güvenliği ve ayrıcalık oluşturmaları bakımından önemsenmektedir. Ayrıca pembe otobüs kadınların sosyal yaşama katılımını artırıcı bir yönü olduğu düşünülmektedir. Özellikle ulaşım sıkıntısı olduğu İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde yaşayan katılımcılar bu uygulamanın gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar.

Özel Alan-Kamusal Alan ve Ötekileştirme

Pembe otobüs uygulamasının işleyişine bakmadan renklerin cinsiyeti ve renklerin temsil ettiği cinsiyetler tartışılmaktadır. Erkek ve kadın arasında küçüklükten itibaren giyim, alışkanlıklar ve eylemler üzerinden cinsiyet rolleri paylaşılmaktadır. Bu kapsamda katılımcılar arasında renklerin cinsiyeti üzerine eleştiriler yöneltilmektedirler:

“Bir kere erkeğe daha doğduğunda mavi kıza pembe tulum alınması bile yanlış. Renklerin anlamı olmasa da pembe sıcak bir renktir. Duygusal olarak pembe de sıcaklık imajı veriyor. Onu yarattığı için incinebilir kırılgan savunmasız bir anlama bürünüyor. Dünyanın kuruluşuna bakınca tanrının cinsiyeti ve rengi olmadığı bir ortamda nasıl otobüs pembe olsun.” (İstanbul-İngiliz-Tekirdağ3).

Renklerin cinsiyet üzerinde belirleyici etkisi otobüs uygulamasında da etkili görülmektedir. Pembe sıcaklığı ve incinebilir olmayı vurguladığı düşünülmektedir:

“Pembe zaten neden pembe rengi kadınlara veriliyor onu anlamıyorum. Gene bu ayrımı yaptıkları için gerek olmaması gerekiyor. Otobüs ayrılrsa gene devam etmeyecek mi? Kız pembe giyer erkek mavi. Toplumdan ve kültürden kaynaklı bir erkek egemenliği yerleştiği için kadın da bilmeden bilinçsizce oda bu duruma ortak oluyor. Aktarıyor kadın.” (Gazi-İngiliz-Trabzon3).

Kadının cinsiyet rollerinin bilinçli veya bilinçsiz olarak aktarıldığı ifade edilmektedir. Kadınların bilinç yükseltme sürecinin önemi, kadının farkında olmadan cinsiyet

algılarının gelişmesine aracı olmalarını engellemek adına önemsenmelidir (Naiman, 1988: 23). Bu kapsamda kadın deneyimleri de belirleyici bir yönü bulunmaktadır. Radikal feminizmin çözüm önerileri ayrıca kadının cinsiyet eşitsizliği noktasında farkındalığa sahip olacaktır.

Yaşam alanlarının ayrıştırılması her şeyden önce kadının kadını taciz ve tecavüz eylemlerinden koruma amaçlı gerçekleştiği düşüncesi ile yola çıkılırsa bahsedilen uygulamanın taciz ve tecavüzü meşrulaştırdığı düşünülmektedir:

“Maalesef, kesinlikle karşıyım. Bu meşrulaştırılmış oluyor. Evet, kadın ve erkek eşit değildir, ayrı olması gerekiyor ve tecavüzler meşrulaştırılmış oluyor. O zaman herkes aynı otobüse binerse taciz, tecavüz bunlar normal hale gelir. Korkudan yani ülkemizde yaşanan olaylardan kaynaklı bazı kadınlar ayrı olmasını istiyor ama yanlış bir uygulama.” (9 Eylül-Amerikan-Muğla1).

Bu uygulamanın sürekliliği ile kadının korunmasından öte ayrıştırılacağı düşünülmektedir.

Aynı zamanda bu uygulamanın kullanıma açık olduğu alanlarda kullanmayan kadınların zan altında kalacakları da ifade edilmektedir:

“Kesinlikle desteklemiyorum. Sözde söylenen şu: taciz, tecavüz ve şiddeti önlemek için böyle bir şey yapılıyor deniliyor ama denildiği gibi bu biraz daha meşrulaşacak. Yani ben pembe otobüse binmediğim için suçlu bulunabileceğim. Hem bölünmeleri yaygınlaştırır. Böyle bir sorun varsa benim alanım kısıtlanmamalı. O zaman bu iş yani bölünmeler sürekli hale gelir.” (9 Eylül-Amerikan-İstanbul2).

Kadın ve erkeğin toplu ulaşımında ayrışması diğer alanlarda da ayrışmaları ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Bu sebeple uygulamaların suçlulara hitap etmesi tavsiye edilmektedir:

“Çok yanlış. Asla hiçbir yerde olmasın. Taciz edilen insanları bir yerden tehcir etme yerine, kadını sosyal hayattan alıp dışlamak yerine onu yapanı dışlamak. Tacizcileri dışlamak daha önemli. O zaman ülkede kocaman bir pembe kadın alanı yapalım kadınlar orada yaşasın. O şekilde olursa bölünmeler daha da artar.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul1).

Kadınların sosyal yaşamdan dışlanmak yerine erkeklerin kadınlar üzerinde daha saygılı olması gerektiği vurgulanmaktadır:

“Ben duyunca böyle bir şey gülüyorum bana saçma geliyor. Neden erkekler önce eğitilmiyor da kadınlar soyutlanıyor. Onların da topluma çıkmaya hakları var. Neden ayrı bir otobüste gitsinler ki?” (Atatürk-İngiliz-Mersin7).

Taciz ve tecavüzcüleri belirlemektense kadınları ayırıştırmanın daha kolay olduğu düşüncesi ile yetkililerin kolaya kaçtığı ifade edilmektedir. Bu sebeple çözümün birlikte yaşamak için bireylerin eğitilmesi gerektiği düşünülmektedir:

“Yani ben pembe otobüse gülüyorum. Hepimiz bir insanız ve beraber yaşamayı öğrenmemiz gerekiyor. Güvenliği bu şekilde değil insanları eğiterek gelişimi sağlanabilir. Bu sadece bu üniversite okumak kitap okumak değil bu insana değer vermek, ahlaki etik değerleri öğreterek bireyler yetiştirirsek genç yaşta olabilir. Tabi bu zor ve uzun bir süreç. Ama ayırarak daha çok bastırılacak bir şey değil. Yani bizi bir yere saklayarak koruyamazlar.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Çünkü taciz ve tecavüz eylemlerini gerçekleştirecek olan birey bunu otobüs haricinde her yerde gerçekleştirebilir.

“Kadınlar bu şekilde saklanmamalı. Çözüm bu değil bence bu şekilde olmamalı. Çok saçma yol bence koruma amaçlı ama saçma. Pembe otobüs olsa bile o otobüsteki kadınlara da saldırır bir şekilde bence.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Bu şekilde suçun deşifre edilmesi ve çözümlenmesinden öte meşru kılınması toplumda mağdur olan her canlının ayrışmasına yol açmaktadır.

Katılımcı ayrışmaların sınırlarının artacağı ve zarar gören tüm canlılar için olmasına kadar gidebileceğine inanmaktadır:

“Saçma bir şey bu. Bir hastalık çocuğa kediye tecavüz ediliyor. O zaman tacize uğrayan kedi otobüsü de yapalım. Gece o kedileri barınağa bırakalım. Kadın tecavüze uğruyor pembe otobüs yapacaksın. Köpek için ne yapacaksın damacana var. Onlar için ne yapacaksın. Çok garip değil mi? Çözümü kadını kapatarak arıyoruz. Kadın normal otobüsünde gitmeli, bu adam cezasını çöksün. Sorun o adamda çünkü. Bence o erkekler ayrı otobüse bindirilmeli. Ayrım olunca erkek, demek ki ben hâkimim kadına ve alanını belirleyebiliyorum diyor.” (9 Eylül-Amerikan-Adana3).

Katılımcı çözüm olarak erkeğin ayrıştırılmasını talep etmektedir. Toplumsal yaşam alanının ayrıştırılması; ayrıştırmayı gerektiren suçu kabul ve meşru göstermekle birlikte toplumsal anlamda o suçlara karşı bir güçsüzlük ortaya çıkmaktadır.

Pembe otobüs uygulaması aracılığı ile kadın ve erkek ayrımı sonucunda sorunların artacağı düşünülmektedir. Cinslerin ayrışması ile taciz ve tecavüz eylemlerine daha çok kışkırtıcı bir etki yapacağı düşünülmektedir:

“Çok yanlış uygulama olduğunu düşünüyorum zaten kadınlara yönelik bu cinsel saldırıdan korumak için yapılıyor ya bu sözde. Cinsel saldırı zaten bastırılmış bir erkten geliyor. Yani bir şeyi ne kadar çok bastırırsanız o kadar açığa çıkar. Eğer kadınları erkeklerden bu şekilde ayırırsak erkekler kadınları hiç göremezse bu sefer çok daha felakete yol açabilir.” (Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Erkeklerin bastırılmış güdülerini aracılığı ile daha büyük bir tehdit oluşturacağı ifade edilmektedir:

“Hayatımda gördüğüm en saçma şey. Ayrılınca sorun olur. Sonra bir araya gelince ilk gördüğünde kışkırtılır. Her iki cins için de öyle. Bir şeyi ne kadar ayrı tutar saklarsanız onu görünce sahip olma isteğiniz daha da artar.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul5).

Belirtilen durumun yanında ayrımlar sonucunda bir araya gelen bireylerin oluşturduğu ortamın daha çok bu tarz eylemlere sahne olacağı düşünülmektedir:

“Aslında ben doğru bulmuyorum. Kadın sınıfı veya kız sınıfı erkek sınıfı ayrımı da doğru değil. Böyle olunca kişiler birbirinden uzaklaşır ve birbirini gördüğü zaman kargaşa çıkar. Uzaklaştıkları için daha çok kışkırtırlar birbirlerini.” (Dicle-Arap-Muş3).

Aynı zamanda kadınların ortak alanlarda bulunmasının engellenmesi kadın için özgüven kaybını ortaya çıkaracağı belirtilmektedir:

“Pembe otobüs yanlış bir uygulama ben sadece kadınlara ayıran ya da sadece erkekleri ayıran eğitime de her şeye de karşıyım. Böyle olunca kadın ve erkek bir araya geldiği zaman kadın çekingen oluyor ve kendini özgürce ifade edemiyor. Burada da görüyoruz erkeklerin bulunduğu ortama giremiyor, konuşmıyor.” (Dicle-Arap-Ankara1).

Bu bakış açısı ile kadının özgürleşmesinin engellendiği görülmektedir.

Bir katılımcı ise ayrışma yerine birlikte olmanın daha düzgün bir yolunu bulma konusunda iyimser yaklaşmaktadır:

“Doğru olan şey toplumda bir arada yaşamamanın yolunu bulmak. Ayırmak bir çözüm değil. Ufak bir şeyden ayırmaya başlarsanız bu daha büyük sonuçlar doğurabilir tamamen kadını veya erkeği toplumdan ayırmanız bile yeterli. Bu sefer birlikte kadınla aynı bir ortama geldiği zaman kadına kötü anlamda bakılır. Mesela kadın pembe otobüse binmezse kadına kötü bakılır.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul2).

Uygulama aracılığı ile pembe otobüs kullanmayan kadınların farkında olmadan kötü bir bakış açısı ile anılmalarına olanak sağlanmaktadır.

Aynı zamanda aile ile birlikte gerçekleşecek seyahatler için anlamsız bir ayırım ortaya çıkmaktadır:

“Pembe trambüs var bizim orada, en çok kızdığım şey. Karı koca ayrı şeye biniyor. Madem bir şeyi ayıracaksın en tehlikelisini ayır, Erkekleri ayır daha mantıklı. Çok gereksiz. Böyle mi ahlak düzeni oluşturulacak.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Uygulamanın gerçekleştiği bir bölgede yaşayan katılımcı ayrımların sınırlarının dışına çıkarak farklı ayrımları tetiklediğini ifade etmektedir.

Katılımcı böyle bir uygulamanın düşünülmesi bile kadın için çok kötü bir aşama olduğunu düşünmektedir:

“Bence bunun düşünülmesi bile nasıl kötü bir durumda olduğumuzu gösteriyor. Erkeklerin kadınlara davranışlarını kısıtlamak için kadınları toplumdan soyutlamak pek mantıklı gelmiyor bana. Çağdaş bir düşünce olduğuna inanmıyorum.” (Atatürk-İngiliz-Muğla3).

Bir başka katılımcı ise kadına saygı duyulmadığı için kadının kötü muamelelere uğrayarak bahsi geçen uygulamalara ihtiyacın oluştuğunu ifade etmektedir:

“Ben ayrımcılık olduğunu düşündüğüm için istemiyorum. Zaten böyle yapa yapa erkekleri bize karşı bu hale getirdik. Biz zarar gördükçe bir yere çekildikçe erkekler daha da çok cesaret alıyor, bence erkeklere eğitim vermeliler.” (Atatürk-İngiliz-Trabzon2).

Katılımcı bu uygulamayı bir geri çekilme olarak değerlendirmektedir. Bu tutumun erkekleri daha çok tahrik ettiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Benzer şekilde ortaya çıkış amacına uygun bir pratiğe dönüşmesi durumunda desteklediğini belirten katılımcı, uygulamada kadın aleyhinde ayrımcılıkların yaygınlaşmasından endişe etmektedir:

“Yani ben rahatsız oluyorum otobüslerde böyle dik dik bakıyorlar bana. Eğer sorunun çözümü o olsaydı bana çok rahat valla. Bende isterim sadece kadınlar olsun rahat oliyim ama yani işin ucunu kaçıırırsanız olay bambaşka yerlere gider. Pembe okul olur. Sonra toplumda pembe cadde olur ve sonu gelmez. O yüzden başka türlü çözüm bulmak gerekir bence. Başlarsa sonu gelmez. Onun bir ayırıcı bir kıstası yok.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Ayrımların kontrolden çıktığı bir ortamda hak ve eşitlik anlayışından söz etmek mümkün görülmemektedir.

Kadınların pembe otobüs kullanımı bir anlamda çekilme olarak yorumlanmaktadır:

“Karasızım aslında. Biz daha çekilir bir noktaya gelirsek onlar için daha özgür ve cesur bir ortam oluşacak. Demek ki bu daha rahat bir daha çoğalmalıyız algısı oluşturuyor. Ayrılınca bu sefer pembe otobüse binmeyen insanlar tacizi istiyor mu olacak. Bu da farklı bir bocalamaya yol açacak. Daha seviyeli bir düzen sağlanmalı diye düşünüyorum. Sıcak bakmıyorum ama öyle çirkin bir durumdayız ki ben otobüse bindiğim zaman önüme arkama sağıma soluma bakmak zorunda hissediyorum. Güven eksikliğini yaşıyorum.” (Atatürk-Arap-Erzurum6).

Korku ve güvensizlik oluşturması bakımından toplu ulaşım araçlarında kadının yaşam alanının sınırlandırıldığı görülmektedir.

Uygulama ile suç eylemlerinin görmezden gelindiği ifade edilmektedir:

“Bence doğru bir uygulama değil bir suçu üstünü kapatarak çözemezsiniz. Bunun yapılmasının sebebi kadınların daha rahat olması, tacizden ve daha farklı şeylerden korunmak suçun üstünü kapatmış oluyorsunuz. Suçu düzeltmiyorsunuz üstünü kapatıyorsunuz ben doğru olduğunu düşünmüyorum. Aynı düşünce aynı toplum yapısı ile devam eder.” (İstanbul-Arap-İstanbul3).

İngiliz Dili bölümü öğrencilerine göre toplu ulaşım araçlarında kadınların ayrıştırılması toplumsal cinsiyet rollerini kamusal alanda yaygınlaşmasına olanak sağladığı düşüncesi ile reddedilmektedir. Bu noktada tarihsel süreçte meydana gelen ve yıllardır aşılmaya çalışılan ikiliklerin yeniden güçlenmemesi için toplumsal ayrışma eleştirilmektedir. Çünkü katılımcılar bir alanda başlayacak olan cinsler temelinde ayrışmanın diğer kurum ve alanlarda da bir alt yapı oluşturacağı düşünülmektedir. Geçmişten örneklerle yaşam alanlarının ayrıştırmanın eşitsizliğe yol açacağı düşüncesi katılımcıların pembe otobüs uygulamasına tepki göstermesine yol açmaktadır.

Özel Alan-Kamusal Alan ve Eşitlik

Pembe otobüs aracılığı ile bir kısım katılımcı kendini daha güvende hissederek uygulamaya sıcak bakmaktadır. Bu uygulamanın kadın ve erkeği toplumsal yaşamdan ayırmak yerine kadın için önemli bir alternatif oluşturduğu düşüncesi ortaya konulmaktadır. Kadınların cinsel bir obje olarak görülmesinden yakınan bir katılımcı ayrışmayı korunma olarak değerlendirmektedir:

“Kesinlikle gelmeli ben çok destekliyorum. Çünkü günümüzdeki erkekler kadını cinsel bir obje olarak görüyorlar. Aslında olmaması gereken bir şey ama biz arkamıza bakarak yürüyoruz, başımıza bir bela gelecek mi diye, bir korunmaya ihtiyaç duyuyoruz. Bu da kendimizi korumanın bir yolu bence. Başka alanlarda da ayrışma olsun bence. Çünkü ya erkeklerin düşüncesi değişecek ya da böyle bir ayrışmaya ihtiyacımız var, ne yazık ki erkeklerin düşüncesi değişmez.” (İstanbul-Arap-İstanbul6).

Erkeklerin düşüncesinin değişmesinin mümkün olmadığı için kadınların sadece toplu ulaşımında değil diğer alanlarda da ayrışması önerilmektedir. Bu ayrışma katılımcı için bir rahatlık olarak yorumlanmaktadır:

“Bence çok doğru kadınların kendilerini daha rahat hissetmesi için. Gerek dışarıda ki ortamlarda gerek ulaşım araçlarında kadınlara özel alan açılması gerektiğini düşünüyorum. İnsanlar ayırım diye düşünüyor ama ben ona rahatlık olarak bakıyorum, ben ayrılığı fikirlerde arıyorum. Benim bir şeye kültür diye baktığımda karşımda ki yobazlık olarak bakıyorsa esas ayırım ordadır yoksa onlar tamamen bahanedir.” (İstanbul-Arap-İstanbul4).

Kültürel bir çatışmaya yol açan yaşam alanlarının ayrışmasının bir kültürel olgu olarak algılandığı görülmektedir. Ayrıca güvenlik açısından da olumlu yaklaşım görülmektedir:

“İyi olur diye düşünüyorum bu devirde. Erkeklerin tacizinden kurtulma için bir tedbir olarak görüyorum. Ayrıştırma olarak görmüyorum. Ayrışma olarak değil güvenlik olarak bakıyorum ben.” (Ankara-Arap-Ankara3).

Kadınların toplumda saygı görmediği için sosyal yaşam alanlarda taciz ve tecavüz eylemleri ile karşılaştığı ifade edilmektedir.

“Bence bu bizim toplumumuzda kadınların saygı duymadığı için gerekli. Kadınlar daha korkusuzca otobüse binebilirler. Erkekler kadınları cinsel bir obje olarak gördükleri sürece bu sorunlar devam eder maalesef.” (Atatürk-İngiliz-Ordu6).

Bu durum kadınlık algısının toplumsal yansıması ile ortaya çıkan bir sonuç olarak yorumlanmaktadır.

Pembe otobüsler bir katılımcı tarafından kadınların lehine bir önlem olarak değerlendirilmektedir:

“Aslında doğru buluyorum, neden? Çünkü gerçekten artık ahlak düzeyi o kadar azaldı ki tecavüz taciz olayları çok arttı. O yüzden önlem açısından olması gerektiğini düşünüyorum.” (Ankara-Arap-Eskişehir1).

Toplumsal ayrışma da taciz ve tecavüz eylemlerini gerçekleştiren bireylerin tahmin edilemediği için kadınların farklı alanlara taşınması daha doğru görülmektedir:

“Ben ona katılıyorum çünkü ben üniversiteye hazırlanırken otobüslerde çok rahatsız olurdum. Çok kalabalıktı. Ve çok hasta ruhlu insan var. Onları ayıramıyorsunuz toplum içinde bilemiyorsunuz, alnında da yazmıyor. Ben mağduriyetlerin olmaması için ve tacizlerin olmaması için böyle bir düzende o uygulamanın olmasında ben fayda görüyorum.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Bu tutuma karşı bir katılımcı hem mağdur olup hem dışlanıyor olmanın adaletsiz olduğunu ifade etmektedir:

“Bu pembe otobüs ne anlama geliyor biliyor musunuz? Bu sapıklar tecavüzcüler toplumun bir varlığı onları soyutlamayalım da kadını soyutlayalım. Neden onlar

ayrılmıyor da biz ayrılıyor. Bence aynı toplumda aynı otobüste olmalıyız ve kadın kendini rahat hissetmeli? Ben rahatça durabilmeliyim.” (Atatürk-Arap-Rize4).

Kadınların taciz eylemlerini gerçekleştiren bireylerden bir kurtuluş olmadığını düşünmektedir. Bu sebeple ayrışma ve bölünmeden başka bir yol görülmemektedir:

“Bence doğru. Çünkü zamanımızda kadına verilen hiçbir saygı yok. Bu çocuk genç yaşlı bir kadın da olsa hiç saygı yok. Bu bazı erkekler için hiçbir şekilde fark etmiyor. Otobüsler de taciz olayları çok yaşıyor. Sen kendini uzak tutsan bile kişi sana geliyor. O Dakka seni gözüne kaçsan da senin peşinden gelebiliyor.” (Dicle-Arap-Elazığ6).

Aynı zamanda bu bireylerin eylemleri bir hastalık olarak görülmektedir. Katılımcıların güvenlik için bu uygulamaya sıcak baktıkları görülmektedir.

Pembe otobüs uygulaması kadınların sosyal yaşamda daha özgür ve güvenli bir şekilde katılması için olumlu karşılanmaktadır. Kadınların olduğu ortamlar daha çok güven vermektedir. Aynı zamanda gece geç saatlerde güvenlik kaygısının ortadan kalktığı belirtilmektedir:

“Ben bunu tam olarak bir ayrımcılık olarak görmüyorum. Gece 12 de ben dışarı çıktığımda gece 2 de eve döneceksem ve bir pembe otobüs olduğunu biliyorsam ve sadece kadınların binebildiğini biliyorsam aklımda soru işareti olmaz. Acaba tacize uğrar mıyım diye düşünmem. Ben açık bir insanım, açık giyinen bir insanım sonuçta daha muhafazakâr insanlar var erkeklerle aynı ortamda bulunmak istemeyen, onlar için bir özgürlük olur onların sosyal yaşama katılması için bir sebep olur. Kesinlikle ayrıştırıcı bir uygulamaya değil.” (Atatürk-İngiliz-Ordu1).

Uygulama aracılığı ile daha muhafazakâr bireylerin sosyal yaşama katılımı için önemli bir alternatif olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda kadınların hemcinslerinin yanında daha güvende olduğu düşünülmektedir:

“Bence çok güzel, erkekler toplumda çok rahat ama kadınlar değil. Çoğunlukla taciz ve tecavüze sahne ediliyor. Bayanlar bayan ortamında kendini çok rahat hissedebiliyorlar.” (Dicle-Arap-Muş7).

Pembe otobüsün bir tercihe dayandığı düşüncesi ile kullanmak istemeyen bireylerin ortak otobüsleri kullanma hakkının olduğu ifade edilmektedir:

“Doğru, daha rahat hareket edebilmemiz için. Çünkü otobüslerde günümüzde çok da rahat değil. Bu ayırmak için değil kadınların düşünüldüğü içi yapılmış bir şey bence. İsteyen ortak otobüse de binebilir pembe olana da. Tercih meselesi onda rahat etmek isteyen oraya gider. Ben daha güvenilir buluyorum.” (Atatürk-Arap-İzmir1).

Uygulamanın ayırıştırma düşüncesinden öte büyük şehirlerde yaşayan katılımcıların güvenlik ve rahatlık bakımından önemsedığı görülmektedir:

“Bence olabilir. Burada gerekli mi bilmiyorum ama İstanbul’da taciz falan daha çok. Hani olmalı bence tercih eden binebilir yani. Bu batıda daha çok her tür insan var.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Katılımcı kendisi rahatsız olmasa da büyük şehirler de önemli bir ihtiyaç olduğu belirtmektedir:

“Bence de ayrılmamalı ama bizim ülkemizde bu insanlara ceza yaptırımı doğru olmadığı için insan kendini rahat hissedemiyor. Ben kendimi rahatsız hissetmiyorum ama daha büyük şehirlerde ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.” (Atatürk-Arap-Balıkesir5).

Sadece otobüs değil metrolar ve diğer toplu ulaşım araçlarında da bu ayrıcalıktan yararlanmak isteyen bir katılımcı güvenlikten öte rahatlık için uygulamaya sıcak bakmaktadır:

“Otobüs ve metro da olması gerekiyor. Çünkü çok kalabalık oluyor. İnsan bir yere tutunmadan gidebiliyor. Bence kadın için olması gerekiyor.” (Atatürk-Arap-İstanbul3).

Bir katılımcı ise farklı olarak pembe otobüs uygulamasını geçici bir çözüm olarak görmektedir:

“Şu anki ortamda açıkçası doğru buluyorum. Ama ondan önce toplumun bir terbiye edilmesi lazım. Yoksa pembe, kırmızı otobüslerle olacak iş değil. Bu bir çözüm değil. Destekliyorum ama bir çözüm değildir. Yarın çocuklar için de çıkarırlar.” (Ankara-Arap-Ankara4).

Benzer şekilde ayrışmayı geçici bir çözüm olarak kabul eden bir katılımcı cinsiyetten önce birey olma bilincini önemsemektedir:

“Biraz önce değindiğim gibi insanların kadın erkek olarak ayırmak değil insan olarak bakmayı öğrenirsek pembe otobüse ihtiyaç duymayız. Ama maalesef Türkiye gibi bir

ülkede yaşıyoruz burada insana insan olarak değil kadın erkek olarak bakıyorlar. Bende toplu ulaşım kullanıyorum ve çoğu zaman rahatsız oluyorum. Bende öyle bir otobüs olmasını istiyorum. Aslında çok doğru bir şey değil beraber yaşamayı yan yana olmayı öğrenmemiz gerekiyor ama maalesef muasır medeniyet seviyesine gelmedik bu konuda bu sebeple kendi rahatlığım için istiyorum.” (İstanbul-Arap-İstanbul1).

Erkeklerin erkeklerden koruduğu bir toplumda bu sorunun aile içi ilişkilere dayandığını düşünen katılımcı, çocukluktan itibaren bir toplumsal terbiyenin gerekliliğini ifade etmektedir:

“Ben olmasını istiyorum pembe otobüsün. Biz zannediyoruz erkeksiz falan olmaz ama erkeklerden esas zararı gördüğümüzü düşünüyorum. Erkekler bizi erkeklerden koruyor, bu taciz olayları her yerde var doğuda da batıda da o erkekten ve terbiyeden kaynaklanan bişe. Bir anne çocuğuna eğer o terbiyeyi verebilirse bu şekilde bir düzen sağlayabiliriz, aksi halde durum vahim olacağını düşünüyorum.” (Dicle-Arap-Mardin4).

Toplumsal bir sorun olarak kadının toplumsal yaşamda taciz ve tecavüz ile kısıtlanması eğitim ve aile içi ilişkiler ile bir çözüme kavuşacağı düşünülmektedir. Arap Dili bölümü öğrencilerinin ifadelerine göre kadınların sosyal yaşamda pembe otobüs aracılığı ile güvende oldukları görülmektedir. Taciz ve benzeri eylemlere maruz kalmamak ve güvenlik amaçlı bu uygulama olumlanmaktadır. Ayrıca katılımcılar daha rahat olacaklarını beyan etmektedir. Bu noktada katılımcıların bir kısmı kendi özel alan sınırlarını tercih etmektedir. Pembe otobüs uygulaması temelinde yaşam alanlarının ayrışmasının desteklenme sebepleri iki sebebe dayanmaktadır. Bunların ilki geleneksel ve dini boyutta sosyal yaşamda kadın ve erkeklerin yaşam alanlarının ayrışmasının gerekli olduğudur. İkinci sebep ise yaşam şartlarının kadına özgü daha güvenli bir biçimde organize edilmesi için ayırıştırma kavramı yerine kadınlara özel alanların faaliyete geçirilmesidir. Bu noktada yaşam alanlarının ayrılmasını savunan katılımcılar bu tür uygulamaları bir ayrıcalık olarak değerlendirmektedir.

2.5. KADIN ERKEK İLİŞKİLERİ VE DENEYİMLER

(Soru 5: Ev işlerinde annenize yardımcı olur musunuz; anne sizden bunu bekler mi?)

(Soru 6: Aileniz(anne ve babanız) anneniz çalışmanıza nasıl yaklaşır?)

Kadın erkek ilişkileri, aile yapıları ve iş bölümü üzerinden şekillenmektedir. Çalışmada kadın erkek eşitliği, katılımcıların deneyimleri üzerinden tartışılmaktadır. Katılımcıların aile içinde anne ve baba ilişkilerinin kadın erkek eşitliğine bakış açılarını ne ölçüde etkilediği araştırılmaktadır. Aynı zamanda katılımcıların kardeşleri ile olan ilişkileri cinsiyet rollerine göre belirlenip belirlenmediği ve bu durumun eşitlik anlayışına etkisi değerlendirilmektedir. Benzer şekilde katılımcıların kurguladığı evlilik ilişkilerine de değinilmektedir. Evlilik anlayışları katılımcıların kendi aile içi ilişkilerinden etkilenmektedir.

Aile İçi İlişkiler

Aile içi ilişkilerde, hem kardeşler arasında hem anne baba arasındaki kadın ve erkeğin hiyerarşik durumu katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı konusundaki tutumlarını etkilemektedir. Cinsiyet rolleri daha çok kadınlar (anne) üzerinden aktarılmaktadır. Çocuklar üzerindeki ebeveyn algısını şekillendiren ve sürekliliğini sağlayan annedir. Bu kapsamda katılımcının aile içi ilişkileri kuşaklar arası aktarımı ifade etmek açısından önem kazanmaktadır.

“Ev işlerinde ben anneme yardım ederim ama abim yardım etmez, annem de beklemez çünkü o geleneklere göre yetiştirilmiş bir kadın. Annemin yetiştiği toplumda erkek putlaştırıldığı için farklı önemli ve ciddi görünüyor kadında erkeğe hizmet etmesi gereken bir varlıkmiş gibi gözüktüyor o yüzden erkeğe hiçbir iş yaptırılmaması gerektiğini düşünüyor. Her şeyin kadınların yapması gerektiğini düşünüyor. O yüzden benim abim bir yumurta kırmasını bile bilmez. Mesela evde yemek hazırlanacakken bende işten gelsem abimde işten gelse ondan bir şey beklenilmiyor, benden bekleniyor ikimizde aynı yorgunluktayız ve aynı sürede dışarıda kalmışız ve kalmışız. Ama abim dinlenmeli ben hizmet etmeliymişim gibi gözüktüyor. Sanki kadının vazifesiymiş gibi. Şöyle bir şey var kadın çalışan biriyse her işi beraber yapmaları gerekir ama kadın çalışmıyorsa o kadının vazifesi olabilir.” (İstanbul-Arap-İstanbul3).

Aile içinde gerek anne gerekse kız çocuğu ev içi sorumlulukları tarafından üstlenilmektedir. Bilinç yükseltme süreci kadının özgürlüğü bakımından feminist yaklaşımın önemli stratejileri arasındadır. Ataerkilliğin kurumsal bir güç haline gelmesi ve bu durumun önlenmesi cinsiyetçiliği engellemek için önemlidir. Kadınların cinsiyet algılarına ilişkin bakış açıları yaşamlarının daha ilk yıllarında toplumsal koşulların da

etkisi ile yönlendirilmektedir. Bu sebeple bilinç yükseltme politikası ile feminizmin de doğuştan gelen bir nitelik olmadığı yaşam şartlarına yönelik gelişen bir hareket olduğu vurgulanmaktadır (Hooks, 2012: 19-21). Kadın bir anne olarak cinsiyet rollerini sürdürdüğü görülmektedir.

Kadının değerler açısından tutumu hem olumlu hem olumsuz yönde bir aktarımı içermektedir:

“Ninemi 12-13 yaşında vermişler, ninemde gelmiş annemi 14 yaşında vermiş. Hani sen zaten görmüşsün niye o yaşta evlendiriyorsun. Kadın korkuyor aslında değişmeye değiştirmeye karşı korkusu var. Ama annem tersi çalıştığı için galiba bizim geç yaşta evlenmemizi ister.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Kadın bir anne olarak daha önceki kuşaklardan gözlemlediği cinsiyet ilişkilerini reddetmektedir.

Erkek kadına göre daha radikal bir tutum sergilemektedir. Baba olarak ev içi işlerin erkek ile anılmasını kültürel anlamda yanlış karşılamaktadır:

“Ben yardım ederim anneme saygıdan ama bir zorlama yok isteyerek yapıyorum. Ama babamı sorarsanız yok. Dedim ya geleneksel aile düşüncesinde. Yakıştırmaz kendine. Kaldırmaz bir şeyi, yani tabağı bile mutfığa götürmez. Genelde bize bırakır. Yalnız kalınca da yapmaz. Aç kalır gene de yemek yapmaz. Başka bir yerde yer.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Erkek ev içi işlerin kadının sorumluluğunda olduğunu düşünmektedir:

“Babam erkek kardeşimin bize yardım etmemesi gerektiğini düşünüyordu. Çünkü bunun bizim görevimiz olduğunu düşünüyor. Eğer bizim işimize yardım ederse feminen olacağını düşünüyordu.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Babanın tutumu çocukların cinsiyet algılarının güçlenmesinde etkili olduğu görülmektedir.

“Kardeşim babamın veliahdı daha çok. Ayrım muhakkak oluyor. Sözlü olarak da ifade ediliyor zaman.” (Atatürk-Arap-Bursa7).

Kadın erkek ilişkileri ve ayrımcı yaklaşım sadece ev içi işlerle bölünmemektedir:

“Erkek kardeşimle aramızda çok fark oluyor mesela onun sevgilisi olduğunda kimse bişe demiyor benim sevgilim olsa sen kızsın nasıl erkek arkadaş yapıyorsun derler mesela. Erkek kardeşim dedi çokta güzel karşılandı valla. Ben desem diyecekler ki ben seni okumaya yolladım senin yaptığına bak diye.” (Dicle-Arap-Ankara1).

Sosyal yaşamda namus algısının kadın üzerinden şekillendiği görülmektedir. Erkek, ikili ilişkilerde kız çocuğuna daha çok baskı uygulamaktadır:

“Babam o konuda çok serttir. Mesela erkek arkadaşınız falan olamaz derdi. Ama erkek kardeşime gelince rahat bir şekilde der ki sevgilim var. Ben desem döverler beni sen nasıl böyle rahat konuşuyorsun.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Namus algısı her iki cins içinde aynı anlamı taşımadığından kadın için baskı oluşturduğu düşünülmektedir. Namus ve ahlaki öğretiler sadece kadınlar üzerinden tanımlanmaktadır.

Cinsiyet rollerinin daha çok kadınlar üzerinde bir baskı ve denetleme mekanizmasına dönüştüğü görülmektedir. Bu süreçte cinsiyet rollerinin aile içinde devamlılığı dikkat çekmektedir. Cinsiyet ilişkilerinin kuşaklar arasında aktarımı daha çok kadınlar aracılığı ile gerçekleşmektedir. Aile içinde bireysel ilişkiler ataerkil düzen aracılığı ile kadınlar tarafından güçlenmektedir. Kadın bu noktada kültürün taşıyıcısı konumundadır (Cantek, Akşit, 2011: 545-548). Aile içinde ebeveynlerin kız ve erkek çocuklar üzerinde farklı tutumları cinsiyet rollerinin etkisini göstermektedir. Aynı zamanda bu ayrım katılımcıların eleştirilerine hedef olmaktadır. Bu ayrıma sebep olarak katılımcılar daha çok ebeveynlerin yetiştiği ortam ve katı aile kurallarını sorumlu tutmaktadır. Arap ve İngiliz Dili bölümü öğrencilerinin ortak tutumu cinsiyet rolleri ve kadına dair tutumun ebeveynler aracılığı ile aktarıldığıdır.

Evliliğe İlişkin Tutumlar

Katılımcıların evlenme üzerine tutumları kendi aile yapılarında karşılaştığı sorunlar ve toplumsal şartlara göre biçimlenmektedir. Modern toplumda her iki cinsin de çalışma imkânı arttığı için aile içi ilişkilerin bu kapsamda paylaşılması öngörülmektedir:

“Evlilik sadece 4 duvar arasında kapatılan, gün içinde devam eden bir şey olmamalı. Evlilik sadece aile içinde de olmaz. Dışarıda kafede barda veya aşırı yerlerde de

hissettirmeli. Kendini çok rahat hissedebileceğin her yerde evlilik olmalı, sadece bir evin içinde olmalı, eşit olmalı. Yemek yapmak kadına ait bir etkinlik ama öyle bir hale gelmiş ki, ama bir kadının o günlük halini erkek anlamalı ki ona yardımda bulunmalı erkek yeri geldiğinde her işi birlikte yüklenmeli. Çünkü evlilik iki kişiliktir. Maalesef Türkiye’de kadın sadece görevleri üstleniyor. Ama kadınlar da çalışıyor sadece evde oturup eşinin yolunu gözleyen kadınlar azaldı. Çünkü kadınlar artık eğitim de gördüğü için daha objektif ve bilinçli bakabiliyor. Bu iyi bir şey, çalıştığı için birçok alanda erkek de bir şeyleri yapmayı görevli hissediyor. Ve bu eşitliği de güçlendiriyor.” (Atatürk-Arap-Erzurum6).

Kadınların eğitim aracılığı ile bilinç kazandığı belirtilmektedir. Bu sebeple hak ve özgürlükler konusunda kadınların daha aktif oldukları gözlenmektedir. Katılımcı, kalıplaşmış toplumsal iş bölümünün geleneksel toplumlarda kadın için baskılara yol açtığını düşünmektedir.

“Evlilikte iş bölümü diye bir şey olmamalı. Her ikisi de çalışıyorsa paylaşımlı olarak işler üstlenilebilir. Kadın çalışmıyorsa da zaten günümüzde ev kadın da bir meslek haline gelmiş. Kadında sabahdan akşama kadar çalışıyor evde. Sırf ücret karşılığı yapmadığı için değersiz görülüyor. Bence ev hanımlığı birçok meslekten önemli, saati yok.” (Atatürk-İngiliz-Trabzon2).

Katılımcı ücretsiz ev içi emeğin maddi karşılığı olmadığı için değersiz olduğunu düşünmektedir. Kadının ev içi işlerinin maddi karşılığı üretim ve sosyal değer olarak kadını geri plana itmiştir. Aynı zamanda bu durum kadınların kimlik kazanımı açısından olumsuz bir etki oluşturmuştur (Kılınç, 2014: 42-43). Bu sebeple ev içi işlerin mesleki anlamda tanımlanmasını talep etmektedir.

Katılımcı kadınların da erkekler gibi çalıştığı için özgürlük elde etme noktasında hak sahibi olduğunu düşünmektedir:

“Kadın nasıl çalışıyorsa erkek de öyle çalışıyor. Kadın da erkek gibi özgürlükleri elde etmeli diye düşünüyorum.” (Dicle-Arap-Elazığ6).

Bu sebeple ev içi işlerin de paylaşılması gerekli görülmektedir:

“Evlilikte kadın erkek ilişkisi bakımından eğer iki kişide çalışıyorsa evde ki işlerde paylaşılmalı.” (Dicle-Arap-İzmir2).

Kadınların ev içi işleri yapma konusunda bir şikâyeti görülmemektedir. Ancak bu durumun bir baskıya dönüşmesini reddetmektedir.

“Evin tüm sorunlarını ortak paylaşılabileceğim bir şey isterim. İşleri gerekirse yaparım ama bunu görev icabı veya yapmam gerektiği için değil de iş bölümü gibi düşünün yapılır.” (Atatürk-Arap-Rize8).

Toplumsal şartlar, günümüzde kadının çalışmasını gerekli kıldığı için ekonomik anlamda kazanım oluşturmaktadır. Bu durum kadının çalışması ve haklarını elde etmesi bakımından önemsenmektedir:

“Günümüz şartlarında kadının da çalışması gerekiyor. Bu durumunda erkeği üzmemesi ve bunaltmaması gerekiyor. Hem ev ekonomisine destek oluyor kadın, kadın içinde iyi.” (Atatürk-İngiliz-İstanbul5).

Kadının çalışması ile ev içi işlerin yeniden şekillenmesi gerektiği belirtilmektedir:

“Günümüzde çalışan kadın sayısı oldukça fazla. Ancak ev işleri kadın ile tanımlandığı için kadın hem dışarıda hem evde çalışmak durumunda kalıyor. Erkeklerde bu noktada sorumlulukları paylaşmalı bence.” (Atatürk-İngiliz-Muğla3).

Katılımcı çalışma yaşamına girmesi ile aile içinde bir bilinç oluşturduğunu düşünmektedir:

“Eskiden eşitlikçi bir yapı yoktu ama ben kendi yaşamımı kurdum hem çalışıp hem okuyorum. Eve gittiğim zaman birey olduğum biraz daha fark edilir oldum. Eskiden “su getir lan” diyen adam bir anda sen çalışıyorsun hem okulun var yorgunsun falan diyip bana kahvaltı hazırladığını biliyorum. Ben o değilim onu anladı. Ben çalışabiliyorum, aynı zamanda okula da gidebiliyorum ve yemek de yapabiliyorum.” (9 Eylül-Amerikan-Adana3).

Kadınların çalışması ile hak arama noktasında daha ısrarlı oldukları gözlenmektedir: *“Ben her şeyin karşılıklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü günümüzde kadın da çalışıyor erkek gibi. Hayatı beraber paylaşıyorsak her işi de beraber yapmalıyız diye düşünüyorum.”* (Atatürk-İngiliz-Ordu6).

Katılımcı kadının yetiştiği kültürün her iki cins için de cinsiyet rollerini belirlemede etkin olduğunu düşünmektedir:

“Yetiştirdiği kültür önemli kadınının batı taraflarında daha özgür yetiştirdiği için haklarını savunuyor, eve de katkısı oluyor. Annem çalışıyor babam da mesela evde yardım ediyor işlere.” (Atatürk-İngiliz-Mersin7).

Kadınların hak arama noktasında erkekten beklenti içinde olması eleştirilmektedir. Ayrıca eşitlik anlayışının rekabete dayalı gelişmesinin yanlış olduğu belirtilmektedir:

“Evlenince bir şeylerin değişeceği belli. Erkek bir şey yapıyor diye aynısını kadın da yapacak diye bir şey yok. Ama erkeğinde aynı şekilde hassasiyet göstermesinin gerekli olduğuna inanıyorum.” (Atatürk-Arap-Trabzon9).

Benzer şekilde kadının hak arama konusunda kadın erkek çatışması oluşturmaının yanlış olduğu belirtilmektedir:

“Erkekleri ezmeye çalışmamamız gerekiyor ilk önce. Erkekleri suçlamaktansa kadın kendini ortaya koymalı. Erkek kadını korur kollar düşüncesi var ya mesela. Belki de kadın olarak sen geride durduğun için erkek öyle bir şeye ihtiyaç duyuyor. Senin de ihtiyacın yokmuş gibi davranman gerekiyor. Sırf sevdiğiniz için bir arada durmanız gerekiyor.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Evlilik ilişkisinin kurallara dayalı yaşanması eleştirilmektedir. Katılımcı aynı zamanda yetiştirilme tarzının cinsiyet ilişkilerini belirlediğini düşünmektedir:

“Ben yardım ederim annem beklemese de. Erkek kardeşim de eder yardım. Çünkü annem bizi öyle yetiştirmiş. Bu aslında annemin kendisi maruz kaldığı için bu ayrıma bizi de ona göre yetiştirdi.” (Dicle-Arap-Bingöl5).

Kadınların bilinçli veya bilinçsiz olarak kendilerini geri planda tutmaları erkeklerin baskıcı bir tutum sergilemelerine yol açtığı düşünülmektedir.

“Bir kadın bir erkekle yücelmez. Tek başına kutsal ve yüce bir varlıktır. Bir erkeğin korumasına ihtiyacı yoktur. Bir hareket edebilmesi için erkeğin desteğine de ihtiyacı yok. Bir kadın kendi başına bir erkek etmeyebilir ama bir kadın olarak çok fazla şey ifade edebilir. Bir erkeğin iradesi olmasına gerek yok. Yani diyorlar ya kadınlar olmadan erkekler zaten olamaz diye tam olarak onu destekliyorum.” (Atatürk-Arap-Erzurum6).

Katılımcı imkân verildiği takdirde erkeklerin başarabileceği işlerde kendilerinin de yetkin olduğunu düşünmektedir. Katılımcının bu tutumu kadınların birey olarak güçlenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Kadın ve erkek için görev tanımlamasının bir çatışmaya dönüştüğü belirtilmektedir:

“Kesinlikle görev olarak tanımlaması olmaması lazım. Kısıtlamam olmamalı. Ben yorgunsam o yapar o yorgunsa ben yaparım. Benim fikrim böyle evlenince değişiyor derler ama benim düşüncem bu. Benim annem de çalışıyor. Evde babam da yemek yapar hatta annemden daha güzel yapar.” (Atatürk-Arap-Rize4).

Katılımcı kısıtlamaların olmadığı ilişkilerde karşılıklı saygı çerçevesinde işbirliği ile eşitlikçi bir aile yapısının mümkün olduğunu düşünmektedir. Katılımcının ailesinde gördüğü eşitlikçi yapıyı kendi kurguladığı evlilik anlayışını belirleme noktasında etkili olduğu görülmektedir.

“Öncelikle saygı çerçevesinde olmalı. En önemli şey sorumlulukları eşlerin birbirine saygıdır. Kadın isterse çalışır isterse çalışmaz kadının kararıdır. Ev işlerinde de kadının günümüzde müşterek diye kadın da erkekten bekliyor. Ama dışarı işinden erkek içeri işinden kadın sorumludur. Bu konuda eşler birbirine yardım etmelidir. Ama etmedi mi de bu bir sorun olmamalıdır.” (Atatürk-Arap-İstanbul3).

Karşılıklı görev paylaşımının saygı ve sevgi çerçevesinde gelişmesi rollerin cinsiyete göre kalıplaşmasını önlediği ifade edilmektedir.

“İki birey de sorumluluklarını bilmeli. En başta saygılı olmalı. Ben her konuda yardım etmesini isterim. Ama bu senin işin benim işim diye görevlendirilmemeli.” (Atatürk-Arap-İzmir1).

Katılımcı, kadının gelir getiren bir işte çalışmaması durumunda eşitliğe engel olarak bir tutumun gösterilmesini yanlış bulmaktadır.

“Eşim ne kadar söz sahibi ise bende o kadar söz sahibi olmak istiyorum. O gece kalkıp dışarı çıkabiliyorsa bende kalkıp dışarı çıkmak isterim. Ve her şeyde ikili olması gerekir fikir olarak. Sadece bir kişi baskın olmamalı. Erkek baskın olmamalı kadında. Kadın çalışmasa da bu haklarını savunmalı.” (Dicle-Arap-Ankara1).

Evlilikte yöneten yönetilen ilişkisi eleştirilmektedir.

Başka bir katılımcı kadın ve erkeğin yapısal olarak eşit olmadığı için rollerin cinsiyete göre biçimlenmesi gerektiğini düşünmektedir:

“Bence insan fitrat olarak birine yaslanmak birine güven duymak ister. Biz anne ve babamıza hala bağımlıyız. Bence Allah inancı da böyle bir şeydir. Üzüldüğümüzde sevindiğimizde Allaha yöneliyoruz ya bunla alakalı. Bir kadın da yaslanacak bir omuz ister. Bence erkek bizi yönetmeli. Kadın duygusal düşünebiliyor bazen. Biz eşitiz ama denk değil kesinlikle. Bu ayrı yani. Hak ve eşitlik anlamında aynıyız ama denk değiliz doğalarımız aykırı. Bu yaşantımızda da var. Erkeğin yaptığı işi kadın yapamıyor. Kadının yaptığı işi de erkek yapamıyor.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Katılımcı kadın ve erkek ilişkisini eşitlikten öte adil bir ilişki biçiminde görmektedir. Bu sebeple cinsiyetlerin kendine özgü şekillenmesinin gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Arap ve İngiliz Dili bölümü katılımcılarının bir kısmı kadın erkek ilişkisinde eşitlik ve hiyerarşi üzerinden bir tartışmaya yönelirken çoğunlukla kadın ve erkeğin birbirini tamamlayıcı niteliklerini öne çıkarmaktadır. Arap Dili bölümü öğrencilerinin bir kısmı gelenekçi tutum sergilemektedir. Önemli bir çoğunluğu ise gerek eğitim gerekse yaşadıkları modern kentlerin kadın erkek ilişkilerini etkilemesi ile cinsiyet rolleri bağlamında eşitlikçi düşüncüyü savunmaktadır. İngiliz Dili bölümü öğrencileri ailenin etkinliği ve kültürün eşitlik konusunda belirleyici olduğu üzerinde durmaktadır. Evlilik ilişkisinde önemli tartışmalardan birisi iş bölümüdür. Kadın ve erkek arasındaki iş bölümü neticesinde cinsiyetler ile kalıplaşan sorumluklar kadını kimi zaman erkek karşısında pasifleştirmektedir. Bu noktada dolaylı olarak evliliğin kadını özgürlüğünden mahrum ettiğine dair feminist anlayışın etkileri gözlenmektedir. Ancak evlilik ve kadın özgürlüğü ilişkisinde kadınların tepkileri daha çok alışılmış ve öğrenilmiş tepkilere benzediği görülmektedir. Bu yaklaşımın sebebi katılımcıların görüşme sürecinde diğer sorulara verdiği cevaplardan daha iyi anlaşılmaktadır. Bir kalıp yargı olarak ev işlerinin erkeğin de yapmasının eşitlik anlayışı ile özdeş tutulması katılımcılar tarafından da belirtilmektedir. Ancak devamında ev işleri ve gelir getiren işlerin kadın ve erkek arasında paylaşılmasının nihai aşamada doğal bir süreç olarak kabul edildiği dikkat çekmektedir. Bu noktada sorun teşkil eden durum, kadının gelir getirmeyen ev işleri yapmasının kadını geri plana atması için geçerli bir sebep olmadığı yönündedir. Aynı

zamanda katılımcılar tarafından kadının da erkek gibi gelir getiren bir işte çalışması ile ev işlerinin de paylaşılmasının bir eşitlik gerekliliği olarak ortaya konulmaktadır.

2.6. EVLİLİK KURUMU VE KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ

(Soru 7: Sizce evlilikten itibaren kadın ve erkeğin birbirleri üzerindeki sorumlulukları nasıl şekillenmelidir?)

(Soru 8: Sizce evlilik kurumu kadınları kısıtlar mı, neden?)

Evlilik kurumu kadın ve erkeğin birleşmesi ile oluşan ve her iki tarafa da sorumluluklar yükleyen bir kurumdur. Evlenen kişilerin yaşam biçimine göre çiftlerin her ikisi de veya biri gelir getiren bir işte çalışmak durumundadır. Aile kurumunda evin gelir getiren taraf genel olarak erkektir. Kadın ise ev içi işler ve çocukların bakımı ile uğraşmaktadır. Kadın erkek ilişkisi kültür, ekonomik durum, eğitim seviyesi ve yaşanan toplumun yapısına göre şekillenmektedir. Ancak eskiden beri kadın ev ve ev içi işler ile sorumlu tutulurken erkek gelir getiren bir işte çalışarak evin geçimini sağlamaktadır. Erkeğin ekonomiyi elinde tutması ve sosyal yaşamda yer edinmesi aile içinde erkeği güçlü kılarken kadının baskılandığı ve güçsüzleştirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda genel olarak kadını çalışma yaşamı ve üretimden geri planda tuttuğu için evlilik kurumunun kadını kısıtladığı düşünülmektedir. Bu sebeple çalışma da katılımcılar ile evliliğe bakış açısı ve iş bölümü üzerine tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Evlilik kurumunun kadını kısıtlaması veya kadın için ifade ettiği anlam sorgulanmıştır.

Evlilik ve Sorumluluk

Evlilik kurumu kadın ile birlikte erkek için de yeni sorumluluklar anlamına gelmektedir. Katılımcılar tarafından, kadının çalışmama durumu ile baskılandığı düşüncesi reddedilmektedir:

“Kısıtlamaz, kısıtlayacaksa erkeği de kısıtlar ikisinin de birbirine karşı sorumlulukları var. Bence kısıtlamaz ama erkek kadını evlilik bilincinde olmayan bir erkek kısıtlar. Evlilik kadını kısıtlamaz ama eş kısıtlayabilir. Aşırı derecede kıskanç olan, hastalık derecesinde olan, mesela kapıya çıkma, perdeyi açama, ben seni istediğin yere götürürüm. İstedğin yerden getiririm. Hiçbir şekilde karısının kendi başına bir şey yapmasını istemeyen erkekler kısıtlar. Ama bu evliliğin kadını kısıtladığını göstermez. Mesela bekârken evin geçiminden elektriğinden suyundan yemekten temizlikten sorumlu

değil insan ama elenince sorumlu olur bu sorumluluktur kısıtlama değil. Bu bir yöre veya bölgeye bağlamak doğru değil. Kişi ile alakalıdır. Yetiştği toplum aile ve çevre önemlidir.”(Atatürk-Arap-İstanbul3).

Evlilik kurumunun getirdiği sorumluluklar katılımcılar tarafında sadece kadının kısıtlanması olarak görülmemektedir.

“Kadını kısıtlıyor ve erkeği de kısıtlıyor. Çünkü evlilikte erkeğin para kazanması gerekiyor. Kadının evde oturması da çalışması da olabilir. Ama normalde kadın evde oturur. Ama erkeğin kesin çalışması gerekiyor.” (İstanbul-İngiliz-İSTANBUL5).

Yaşanan kısıtlamalar her iki tarafı da etkilemektedir.

Evlilik ile birlikte kurulan iş bölümünde sevgi ve anlaşma üzerinde bir ortaklık söz konusu olmaktadır:

“Kısıtlama olduğunu düşünmüyorum ama sorumlulukları artar. Ev sorumlulukları olur çocuk sorumlulukları olur. Ama bu özgürlüğünün kısıtlandığı anlamına gelmez.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Katılımcı evliliğin önemli bir karar olduğu ve sorumlulukların düşünülerek bu kararın alınması gerektiğini belirtmektedir:

“Kısıtlanmak değil de evlilik çiftlere sorumluluk yükler o sorumlulukları yüklenmekle görevlidirler, buda bir kısıtlama değildir.” (İstanbul-Arap-İstanbul5).

Bazı katılımcılar evliliğin kadınları özgürleştirdiğini düşünmektedirler.

Kendi aileleri ile yaşadıkları dönemde söz hakkı olmayan kadınların evlendikleri zaman kendi yaşamlarına dair karar vermeleri konusunda daha rahat olduklarını ifade etmektedirler:

“Kısıtlamaz aksine özgürleştirir evlilik. Belki ailesi normalde onu kısıtlıyordur. Ama evlendiğinde kısıtlanmaz. Müsaade etmez buna.” (Dicle-Arap-Muş7).

Evliliğin karşılıklı bir anlaşma üzerine kurulduğu düşüncesi ile özgürleştirici yapısı ortaya konulmaktadır:

“Bence evlilik kadını kısıtlamıyor. Evlilik zaten iki insanın birbirini severek sen ve ben olgusundan kurtulup biz olma olgusuna getiren kutsal bir müessesedir. Sorumluluk

artar ama kısıtlama olduğunu düşünmüyorum. Daha ziyade hayatı paylaşma yönünden daha da özgürleştirir.” (Ankara-Arap-Ankara3).

Benzer bir şekilde evli bir katılımcı evliliğin özgürleştirdiğini düşünmektedir:

“Evli bir kadın olarak kısıtlamadığını düşünüyorum. Karar alma noktasında daha özgür olduğumu düşünüyorum bu tamamen eşe bağlı bir şey.” (İstanbul-Arap-İstanbul2).

Evlilik kurumu ve baskı ilişkisinde Arap Dili bölümü öğrencileri daha çok evliliğin bireyler sorumluluk yüklediğini düşünmektedir. Ancak bu sorumluluğun sadece kadınlar tarafından üstlenilmesi ile bir baskıya dönüştüğü belirtilmektedir. Özgürlük anlayışı erkeklerin evlilik kapsamında belirlenen sorumluluklar ölçüsünde davranmadığı için kadınlar üzerinde bir baskı oluşturulduğu gözlenmektedir. Aile içi ilişkiler de kadın ve erkeğin ortak sorumluluklarının sadece kadın tarafından üstlenilmesi erkeği özgürleştirdiği gibi kadını kısıtlamaktadır. Ancak kurumsal anlamda evliliğin kısıtlamadığı düşünülmektedir. Bu noktada katılımcılar arasında özgürlük anlayışının farklı algılandığı gözlenmektedir. Katılımcıların bir kısmı evlilik ve annelik ile bir kısıtlamanın yaşanacağını düşünmektedir. Bu noktada annelikte üreme işlevinde olduğu gibi zorunlu gelişimler katılımcılar için eleştirilere muhatap olmaktadır. Bu sebeple kurumsal anlamda cevaplar feminist öğretisi temelinde gelişen politik bir karşı duruşu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Bu tutuma karşı katılımcıların diğer bir kısmı ise zorunlu sorumluluklar ile özgürlük anlayışı arasında bir ayrım olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda özgürlük anlayışının evlilikle mümkün olduğu düşüncesi de ifade edilmektedir. Bu ifadenin seneni katılımcıların yaşadığı bölgelerde gözlemlediği ve kurguladığı biçimi ile aile kurmak ve o ailenin merkezinde olmak evlilik ile gerçekleşmektedir. Kendi ailesinde bir kız çocuğu olarak var olan kadın evlenerek yeni kurulan bir ailenin ortağı olarak daha özgür ve güçlü olduğunu düşünmektedir.

Evlilik ve Ataerkil Baskı

Türkiye’de ve genel olarak geleneksel bölgelerde erkeğin ekonomik anlamda güç sahibi olduğu için evlilik üzerinden kadını kısıtladığı düşünülmektedir:

“Bence iki kişinin kendi geliştirmesi ve bilinci ile alakalı bir şey ama genel olarak Türkiye toplumunda ne yazık ki kadın hem ekonomik olarak hem sosyal hayat olarak kısıtlanabiliyor. Kadın çalışan bile olsa hep ona atfedilen görevler olduğu için onu

yerine getirmek istediği zaman mecbur kısıtlanıyor. Ama erkek o kadar kısıtlanmayabiliyor. Görevler paylaşılabilir. Sadece kadın üzerine yıkılması sorumlulukların kısıtlamalara yol açabiliyor. Aradaki sınırlar yumuşatılmalı diye düşünüyorum.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Kadının geleneksel toplumda çalışması durumunda bile kısıtlandığı ifade edilmektedir. Kadının cinsiyet rollerine göre bir yaşam sürmek zorunda kalması, kısıtlanmasına yol açmaktadır:

“Türk toplumunda maalesef erkek kadını kısıtlıyor. Kendi ailemde sadece ekonomik olarak gördüm. Erkek gücünü ekonomi ile sağlıyor. Kadın daha az kazandığı zaman erkek baskı ile onu yönlendirebiliyor.” (Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Ekonomik güç aile içinde söz hakkının veya karar alma mekanizmasının kimde olduğunu belirlemektedir. Katılımcı din ve kültür aracılığı ile sorumlulukların kadına yüklendiği için kadının kısıtlandığını düşünmektedir:

“Aslında kısıtlanmaması gerekiyor ama İslam toplumlarında ve doğu toplumlarında maalesef kısıtlıyor. Geleneksel toplumlarda kadına bakış bazı sorumlulukları yüklemekle olduğu için öyle. Mesela evlenince kadın evin yükünü yükleniyor, erkek sadece maddi kazanç olarak katkı sağlıyor ve kadını eve hapsediyor. Tüm sorumluluklar kadının üzerinde oluyor. Bu daha çok doğu toplumlarında oluyor.” (İstanbul-Arap-İstanbul1).

Kısıtlanma konusunda çoğu katılımcı sosyal yaşamda belli alanlarda sınırların çizileceğini düşünmektedir. Bu noktada özgürlük anlayışı haklar bağlamında değil sosyal yaşamın sınırları konusunda öne çıktığı görülmektedir:

“Geleneksel toplumda yaşadığımız için kısıtlanacağımı düşünüyorum açıkçası. Yani eve geliş saatleri olsun, çünkü evli kadın bu saatte gelmemesi gerekir tarzında söylemler var maalesef. Eş seçimi de önemli bu süreçte tabi ki.” (9 Eylül-Amerikan-Muğla1).

Evliliğin her iki tarafı da kısıtlayan özellikleri öne çıkmaktadır. Ancak katılımcı Türk toplumu içinde kadın üzerindeki baskının daha yaygın olduğunu ifade etmektedir:

“İnsanlar birbirine bağlanmak zorundalar. Bu sebeple iki tarafa da gelir. Yani erkek yurt dışına çıkacak olsa eşi çocuğu var gidemez aynı şekilde kadın da gidemez. Ha bizim Türk toplumunu kast ediyorsanız onda kadının üstünde geleneksel manada bir

kısıtlama var. Artık günümüzde yavaş yavaş azalıyor ama hala etkileri var.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Katılımcı kültür ve devlet kaynaklı olarak ataerkil iktidar ilişkilerinin kadını kısıtladığını düşünmektedir:

“Kendi ailemden örnek vermek gerekirse babam evde daha dominant bir karakterdir. Annemi bazı konularda kısıtladığını düşünüyorum. Şuradan belli kısıtlama: örneğin Türkiye’de erkeğin soyadı alınıyor evlenirken. Niye kadının soyadı alınmıyor da erkeğin soyadı alınıyor. Ataerkil bir toplum var baştan beri aynı olan şey. Geleneksel düzende ataerkil yapı olduğu için erkeklerin daha çok sözü geçiyor.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Soyadı üzerinden politik anlamda bir baskıdan söz edilmektedir.

Katılımcıların bir kısmı evlilik konusunda evlenilecek bireye ve o bireyin eğitim durumu ile özgürlük anlayışını bağdaştırmaktadır:

“Bu evlenilen kişinin eğitim durumu ve kişiliği ile alakalı bir şey. Erkek eğer sık bir görüşlü ise: kadın bana hizmet etmeli evde durmalı gibi düşünürse bu kadın için zor bir evlilik olur.” (Atatürk-İngiliz-İstanbul5).

Benzer şekilde kadının gelir etme etmesi ile baskılanmasını engelleyeceği düşünülmektedir:

“Karşında ki insanın uyumuna bağlı, kendi ayakları üstünde duran özgür bir kadının baskılanmadığını düşünmüyorum.” (İstanbul-Arap-İstanbul3).

Kadınların zayıflık ve kusur olarak görülecek niteliklerini ele alırken eğitimin eksikliğini vurgulamak gerekmektedir. Kadınların cahil kalması önyargılı ve başarısız olmalarına yol açmaktadır. Bunun yanında eğitimsiz kadınlar duygusallıkları ile zaafı bir konuma sürüklenmektedirler (Wollstonecraft, 2007: 269-271).

Özgürlük anlayışı aynı zamanda kadının eğitilmiş olması ve çalışma durumu ile geliştiği ifade edilmektedir:

“Ben bunun eğitimle ilgili olduğunu düşünüyorum eğitim alan bir kadın kısıtlanmaz. Bir kadın ayakları üzerinde duruyorsa, erkeğe bağımlılığı olmadığı için baskılanamaz. Zaten eğitim beraberinde ekonomidir. Bir kadının ayakları üzerinde durması da ekonomidir. Kadın farkına varır ki ben erkeksizde hayatımı devam ettirebilirim. Ve

erkekten bilir ki ben bir şey yaparsam o bana bir karşılık verir kendini ona göre ayarlar diğer türlü kadın eğitimsiz veya çalışmıyor ise erkek düşünür ki kadın bana bağımlı istediğim her şeyi yapmak zorunda.” (Atatürk-İngiliz-Trabzon2).

Çalışan kadın ekonomik anlamda gelir elde ettiği için söz sahibi olmaktadır. Ekonomik anlamda kadınların üretime girmesi özgürleşmelerini de beraberinde getirmiştir. Kadının özgürlüğü bireysel haklar açısından ilk sıralarda yer almaktadır. Özgürlük kadının hedeflerine ulaşma noktasında prangalarından arınması anlamına gelmektedir. Siyasal ve sosyal anlamda olumlayıcı vaatler ve gelecek vaat etmeyen sınırlı siyasal haklar kadınlar için yeterli görülmemektedir (Goldman, 2006: 79-80). Aynı zamanda eğitilmiş bir kadın hak ve özgürlüklerini bildiği için kısıtlanmaya imkân vermemektedir. Bir katılımcı kadınların sorumluluklarını yerine getirirken kısıtlandığını düşünmektedir.

“Bizde şöyle bir durum var. Kısıtlama ile sorumluluk iç içe geçmiştir. Sorumluluklarımızı bilelim diye kısıtlanmaya izin veriyoruz. Aslında böyle bir durum olmaması gerekir. Normalde kısıtlamaz. İki kişi birbirine karşı sorumluluklar var. Bizim ailemizde kısıtlama yaşıyor.” (9 Eylül-Amerikan-İstanbul2).

Bu durumun sebebi olarak sorumlulukların tek taraflı paylaşılması olarak gösterilmektedir.

Evliliğin gerçekleşme sürecinde atılan sağlam adımlar kadının ve erkeğin sorumluluklarının belirlenmesi ve daha adil bir anlayış gelişmesi için önemsenmektedir:

“Kendi toplumumuza bakarsak bir tarafa yüklenmiş bir şey olduğu ve eşitlik olmadığı için bir yük olarak görüyorum evliliği. Bu kararın alınmadan önce iyice düşünülmesi gerekir. Çünkü sonradan boşanmalara yol açabiliyor. Çiftler aynı düşünceye sahip olmadıkları için boşanmalar artıyor. Eşitlik olması için sorumlulukların ortak dağılımı gerekir. Yani şöyle düşünülmesi gerekiyor yani eve gelince bulaşıkları kadın yıkar yemeği kadın yapar diye bir şey yok. Ev arkadaşı gibi olmalı.” (Gazi-İngiliz-Trabzon3).

Katılımcı ev içi işlerin roller ile kalıplaşması eleştirmektedir. Özellikle her iki çiftin de çalışması durumunda ev dışında olduğu gibi ev içi rollerin de ortak olarak üstlenilmesi önemsenmektedir.

Kadın evin bakımı ve çocuklar ile ilgilendiği için bir sorumluluklar ile donatılmış bir kısıtlama yaşayacağı düşünülmektedir:

“İllaki kısıtlar çünkü artık bir sorumluluğu olmuş oluyor. Yani eşine dair çocuklarına dair. Sonuçta evi erkek geçindiriyorsa onun denetimi eline geçiyor. Erkeğin sorumluluğu var bu sefer ev içi sorumluluklar da kadına ait oluyor. Ama bu kadını boğacak köreltecek bir şey değil. Kısıtlama tabi ki oluyor. Daha yoğun sorumluluklar oluşuyor.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Sorumlulukların kısıtlamaya yol açmasının yanında bahsedilen sorumlulukların sadece kadınların üzerine yıkılması hak ve özgürlük anlamında sorunlara yol açmaktadır:

“Eşler arasında görev ayrımı diye bir şey yok. Ya da kadına has tutulan bir şeylerin olmaması gerekir. Annemin görevi sadece ev ile ilgilenmek. Babam da sadece para getirmek. Ben ailemden bunu gördüm. Dışarıya karşı aşırı gelenekçi adetlere bağlı bir topluluğuz. Ve tamamen aile apartmanında yaşıyoruz. Annemden gördüğüm şey şu: bir kadın bir yere gideceği zaman kendi kocasından önce kayın pederi ve kayınvalidesinden izin alır kendi annesine bile gidecek olsa. Tamamen bastırılmış kendi düşünceleri empoze edilmiş ve söz hakkı verilmemiş bir toplumun evladım şu anda. Bir kadın her şeyi konuşamaz. Konuşacağı zaman eşinin itibarını ve saygınlığını düşünmek zorunda. Ben bir şey dersem eşim küçük düşer. Ama bir erkek niye bir laf ederken kadını düşünmez. Ben kesinlikle bir evlilikte iki tarafın bir birini kaldıracılabildiğini isterim. Ve ortak bir kurum oluşuyorsa iki tarafta kendi ailelerden soyutlanarak gelip bambaşka bir aileye başlıyor. Evlilik olsa da bireylerin kendi aileler karışıyor. Kesinlikle doğu toplumu çok muhafazakâr yaşadığını düşünüyor ama gelenek ve kültür baskısı altında kim ne der diye yaşıyoruz. Zorunluluktan böyle oluyor. Benim babama sorarsanız kadın erkeğe itaat ederse cennete gidebilir ama kadının haklarından bahsetmiyor. Hâlbuki dinde görev ortak kılınmıştır. Ama erkekler kendi itibarı için düşünüyor. Babam eğitilmiş bir insan ama anne babasının her söylediği sözleri içinde yanlış olsa bile sorgulamıyor. Direkt annem söyledi yapmalıyım gibi. Hep böyle bir anlayış var. Mesela bizden çok onları dinler onları önde tutuyor.”(Atatürk-Arap-Erzurum6).

Özellikle geleneksel yapılarda sürdürülen ataerkil ilişkiler ailenin sorumluluğunun yanında erkeğin ailesinin sorumlulukları da kadın üzerinde bir baskı

oluşturmaktadır. Kadınların özel alanı ev içinde ve ücretsiz işler ile donatılmıştır. Erkek ise evin geçimini sağlayan ve evin geçimini sağlayan kamusal alanı temsil etmiştir. Kadın için kamusal alanın ayrımı cinsiyet rollerinin kurumsallaşması ile belirginleşmiştir. Ataerkil ilişkiler bağlamında resmi ideoloji kadını kamusal alanın dışına itmiştir (Acar-Savran, 2004: 103-104). Aile bütünlüğü ve kültür aracılığı ile olumlanan davranışlar uzun vadede kalıplaşmış kurallar halinde kadınları kısıtlayıcı niteliklere dönüşmektedir. Arap Dili bölümü öğrencileri, İngiliz Dili bölümü öğrencileri gibi aile ve evliğe dair sorumlulukların sadece kadınlar tarafından üstlenilmesi ile bir baskı ortamı oluşturduğu yönünde düşünce belirtmektedir.

2.7. KADIN, ANNE VE BİREY

(Soru 9: Sizce kadınlık mı annelik mi daha önce gelir, neden?)

Kadınlık ve annelik konusunda bireylerin toplumsal algılarının belirleyen unsurlar tartışılmaktadır. Kadınları kısıtlayan tutumlar genel olarak kadına ait niteliklerden çok kadınlığa atfedilen roller aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu sebeple katılımcıların kadınlık ve annelik üzerine değerlendirmelerine başvurulmaktadır. Annelik beraberinde ev içi sorumlulukları da barındıran kısıtlanmış bir algı oluşturmaktadır. Aynı zamanda anne, kız kardeş gibi ifadelerin erkekler aracılığı ile kadınlar üzerinde baskı kurmalarını kolaylaştıran toplumsal unvanlar olduğu tartışılmaktadır. Bu tutumlara karşı annelik vurgusu kutsallığı ve saygınlığı ile ifade edilmektedir. Aynı zamanda anneliğin kadına değer kazandırdığı ve bilinçlendirdiği üzerine fikirler belirtilmektedir. Kadınlık ve annelik ikiliğine karşı kadının birey olarak dikkate alınması da önemli bir ortaklık olarak sunulmaktadır.

Kadın ve Annelik

Annelik kadınların kendilerini kutsal hissettikleri bir konumdur. Kadınlar ile birlikte erkeklerin de anneliğe olan saygı ve bağımlılığı anneliğe bir güç katmaktadır.

“Bence annelik önce gelir. Anne olmak kadın olmaktan daha zor. Sorumluluk sahibi oluyorsun. Daha bilinçli oluyorsun. Ama kadın olunca sadece kendinden sorumlusun.” (Atatürk-İngiliz-Artvin9).

Anneliğin kadın için sorumluluk getirmesi ile bir bilinçlenme sağladığı düşünülmektedir. Kadını kadın yapan unsur olarak annelik öncelenmektedir:

“Kadınlar için annelik önemlidir bence önce annelik gelir, kadında değerlidir ama annelik duygusu kadını kadın yapandır bence.” (Dicle-Arap-İzmir2).

Anneliğin kadını değiştirerek sorumluluk sahibi yaptığı düşünülmektedir:

“Önce annelik, her zaman ön plandadır. Kadını değiştiren anneliktir. Anne olunca daha farklı bir konuma giriyor kadın. Daha değerli oluyor.” (Atatürk-Arap-İzmir1).

Anne üzerine yüklenen sorumluluğun kadını değerli kıldığı düşünülmektedir. Katılımcı anneliğin getirmiş olduğu sorumluluklar ile bir kutsallığın oluştuğunu ifade etmektedir:

“Annelik ise kutsaldır. Ve annenin birinci sorumluluğu çocuk yetiştirmektir. Çocuğu ile ilgilenmektir. Dünyanın en zor işidir çocuk yetiştirmek. Ve en sorumluluk isteyen, bilinçli olunması gereken iştir bence annelik.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Kadınlığın değerli olması düşüncesinin yanında katılımcı, annelik ile kadının yüceltiğini düşünmektedir:

“Tabi ki annelik. Anneliğin başında da kadınlık geliyor aslında ama şöyle diyim anne isen zaten o kadınlığın vecibelerini yerine getirip anne olmuşsundur zaten. Kadın olarak değerliyiz ama anneyken ben kendimi daha değerli hissedirim.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Bu tutum anneliğin toplumsal yaşamda oluşturduğu saygıdan kaynaklanmaktadır. Kadın da toplumun ve aile reisinin saygısından kaynaklı olarak anneliğe önem vermektedir.

“Kadın annedir her şeyden önce çocuk yetiştirir. Çocuk yetiştirmek bir vatan kurmaktır. Annelik bence gerek erkeklikten gerek başka bütün konumlardan daha evladır. Bir kadın değerli olması için anne olması gerekir. Anne olmadan kadın eksiktir. İnsan bildiklerini aktarınca kendisini daha iyi hissedir. Evladınız olduğunda siz onu yetiştiriyorsunuz en iyisini yapmaya çalışıyorsunuz, siz onun için bu onu yetiştireni özgüvenli kılar ve rahat hissettirir. Ben şu anda eksiğim evladım olmadığı için kendimi eksik hissediyorum.” (İstanbul-Arap-İstanbul4).

Katılımcı anne olmadan kadının eksik olduğunu düşünmektedir. Kadın kendi varlığını anneliğe borçlu görmektedir.

Kadınlık ve annelik tartışması toplumsal yapıda kadının değer görüp görmemesi konusunda iki farklı anlam içermektedir. İlki kadının annelik aracılığı ile sömürüldüğü ve toplumsal yaşamdan mahrum bırakıldığına dair feminist söylemdir. İkincisi ise bu başlık altında derlenen geleneksel yapılarda etkinliğini koruyan kadınlığın annelik üzerinden değer kazanmasıdır (Yıldırım, 2007: 50-52). Arap Dili'nde okuyan katılımcıların belli bir kısmı annelik ile değer kazanacağını düşünerek anneliği kadınlık içerisinde kutsal bir alana taşımaktadır. Bu düşünce ile katılımcılar anneliğin özgürlüğe engel olmadığı düşüncesini, annelik algısına yöneltilen eleştiriler ile öne çıkarmaktadır. Kadın annelik sorumlulukları ile aile içerisinde ve gerektiği zaman toplumsal yaşamda varlığını koruyabileceğini ifade etmektedir. Bu noktada vazgeçilmez bir gerçeklik olarak annelik ile kadının sömürülmesi arasında bir ilişki görülmediği ifade edilmektedir.

Kadın ve Birey

Annelik ve kadınlık unvanları kadının birey olarak algılanması konusunda sorun oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu anlamda kadın ve erkek olarak ayrımların kadını kısıtladığı düşünülmektedir:

“Bence kadın ve anneden önce birey olarak insan değerlendirilmelidir. Analık kavramı da garip. Ana diye niye önemli oluyor insan. Beni büyütmüş yani, ana diye niye toplumda önemli oluyor. Analık değerini çocuk annesine verir. Toplumda ben bir kadını. Aslında kadına ana diyerek kadınlık yönü geri plana atılıyor.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Anneliğin bir toplumsal vurgu olmasından şikâyet eden katılımcı, toplumda birey ve kadın kimliği ile öne çıkmanın önemine değinmektedir. Bir katılımcı eşitsizliği cinsiyet ayrımının varlığını görmektedir:

“Aslında ne kadınlık ne annelik önemli, insanlık önce gelir. Ben eşitsizliğin temelinde kadın ve erkek olarak ayrılmayı görüyorum.” (İstanbul-Arap-İstanbul1).

Kadınların anne olmama durumunda değerlerinin sorgulandığı ifade edilmektedir. Katılımcı doğu toplumlarında kadının konumu ve anneliğin kutsallığını eleştirmektedir:

“Doğuda kadına sadece anne olarak değerli olduğu görülüyor, hâlbuki şunun farkında değiller kadın bir bireydir. Bir kadın anne olamayabilir, o zaman napıcaz bu kadını çöpe mi atıcaz? Bunu değersiz göremeyiz, bu sebeple birey olarak değer görmek daha önemli.” (Atatürk-İngiliz-İstanbul5).

Anneliğin bir birey olmadan yetersiz ve eksik olacağı düşüncesi güçlenmektedir. Anneliğin sonradan kazanılan bir stat olduğu için birey kimliğinin önüne geçmesi yanlış karşılanmaktadır:

“Kadınlık annelikten önce gelir. Annelik sonradan atfedilen bir unvandır. Aslında önce birey olmanız gerekiyor sonrasında kadın ve en sonunda anne olabilirsiniz olursunuz.” (Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Anne ve kadının cinsiyet ilişkilerine göre toplum tarafından şekillendiğini ifade eden katılımcı kadınlık ve anneliği rol olarak ayrımcı bir bakış ifade ettiği için doğru kabul etmemektedir:

“Annelik bir roldür, kadınlıkta rol aslında. Biz bireyiz, bizim cinsiyetimiz biyolojik olarak ayrı. Yoksa kadın rol olarak farklı değildir. Kadın olarak doğmuyoruz aslında kadın oluyoruz toplumda. Kadınlıkta yanlış bir terim yani, öncelik birey.” (İstanbul-İngiliz-Tekirdağ3).

İngiliz Dili bölümü öğrencileri daha çok birey olma durumunu incelemektedir. Kadınlığın veya anneliğin bilinçli bir şekilde üstlenilmesi birey olarak hak ve özgürlüklerin gelişmesi ile anlam kazanmaktadır. Kadınlığın toplumsal cinsiyet rollerine göre biçimlenmesi kadınları kısıtlamaktadır. Kadınların cinsiyet rollerine göre kısıtlanmasının bir tetikçisi anneliğin toplumsal anlamıdır. Annelik aracılığı ile kadın ev içi işlere bağımlı bir kimlik ile tanımlanarak geri plana atılmaktadır. Bu bakımdan kadın hangi konumda olursa olsun birey olma durumu ile öne çıkması haklarını koruması açısından önemsenmektedir.

Kadın ve Kadınlık

Anneliğin kadına değer kattığı düşüncesi ile kadın kimliğinin ötekileştirilmesi bu başlık altında en belirgin tartışma konusunu oluşturmaktadır. Katılımcı anneliğin bir tercih olduğunun belirtirken kadın olma konusunda bir değer kazandırmadığının altını çizmektedir:

“Kadınlık gelir bence çünkü biz anne olmadan önce kadıydık. Anne olmayı ya seçer veya seçtirilirsin. Anelik kutsal değildir. Anelik babalık toplumda oluşturulmuş bir şeydir. Anne şefkatli olmalı, baba biraz daha uzak olmalı. Baba sevgisini uzaktan göstermeli.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul5).

Anneliğin cinsiyet rollerine göre şekillendiği ifade edilmektedir.

Sadece anneliğin değil eş ve kardeş gibi unvanların kadının değerli olması konusunda belirleyici olmadığı belirtilmektedir:

“Kadınlık, çünkü anneler de kadındır. Anne olmadan önce kadın vardır. Bir bireyin kadın olduğu için saygı duyulması gerektiğini düşünüyorum. Birinin annesi, karısı, kız kardeşi olmasına gerek yoktur.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul2).

Anelik kadını tamamlayan bir unsur olarak görülmemektedir. Bu tutumun dinsel açıdan bir ayrımın olmadığı yönüyle desteklendiği görülmektedir:

“Kadınlık önce, çünkü anne olmayan kadın da olur. Çocuğu olmayan bir kadının kadınlıktan bir eksiği yoktur. Dinsel açıdan bir ayrım yok. Ama kültür bunu istismar ediyor.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul1).

Kadının annelik üzerinden sınırlandırılması eril düzen aracılığı ile kültürel bir geçmişe dayandırılmaktadır. Kadının kendi çocukları ve ailesinden değer görmesi için kadın kimliği ile öne çıkması gerektiği ifade edilmektedir:

“Bir kadın kendini kadın olarak hissetmediği halde annelik görevini yerine getiremez. Çocuklarına da bunu öğretebilmesi için önce kadın olduğunu hissetmesi gerekiyor ki çocukları da kadına değer versin.” (Atatürk-İngiliz-Artvin4).

Anneliği yaşayamayan kadınlar için toplumda anneliğin kutsanması olumsuz bir tutum ortaya çıkarmaktadır:

“Kadınlık, çünkü her kadın anne olacak diye bir şey yok. Anne olmayan kadınlar da var. Ne yapalım onları toplumdan mı dışlayalım?” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Kadınlık ve annelik ayrımı rollerin bir çatışmasının ayrımını oluşturmaktadır.

Anneliğin öneminin yanında anne olmayanların dışlanmaya maruz kalmasının yanlışlığı belirtilmektedir:

“Kadınlık tabi ki annelik çünkü her kadının yaşayabileceği bir şey değil. Önemlidir annelik güzel bir duygudur ama yaşamayan bir kadın için bunda bir eksiklik kötü bir şey gibi düşünmek yanlıştır.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Katılımcı her iki rolün de tamamlayıcı özelliklerini öne çıkarmaktadır:

“Kadınlık önce gelir bence. Çünkü önce insan annelik farklı bir şeydir. Önce insan kadın olduğunu hissetmeli ki anneliği taşıyın. Bence ikisini de unutmamalı. Anne olduktan sonra kadın olduğunu unutmamalıdır.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Katılımcı anneliğin kadınlık ile tamamlandığını düşünmektedir:

“Kadınlık, çünkü anneliğin özü kadınlıktır. İlk önce bir kadın, kadın olduğunu bilmeli, haklarını özgürlüklerini bilmeli. Ondan sonra zaten anne olabiliyor.” (Ankara-Arap-Ankara4).

Benzer şekilde anneliğin kadınlık olmadan eksik kaldığı ifade edilmektedir:

“Bir kadın kendini tamamlamadan annelik yapamaz. Kadınlık değerlerini ben kazanmadan kendimi değerli hissetmiyorsam anne olunca niye değerli hissedeyim ki. Toplumun değerli görmesinden öte ben değerli görmem gerekiyor.” (Atatürk-Arap-Rize4).

Katılımcı toplumun kendine atfettiği değerden önce kadın olarak kendisini önemli kabul etmesi gerektiği düşünmektedir.

Katılımcı anneliğin sonradan kazanılan bir nitelik olduğunu belirtirken, anne olduktan sonra kadınlığın anneliğin gerisine çekildiğini düşünmektedir:

“Kadınlık önce gelir aslında. Kadın olmadan nasıl anne olursun ki? Önce kadın olması lazım. E sonuçta biz anne olarak dünyaya gelmiyoruz. Kadın olarak geliyoruz. Anne olduktan sonra anne bir adım öne geçiyor.” (Atatürk-Arap-İstanbul3).

Katılımcı kadınlık ve anneliği tamamlayıcı roller olarak yorumlamaktadır. Biyolojik olarak toplumun devamlılığını sağlamak için annelik zorunlu görülmektedir. Ancak kadının da toplumsal yaşamda varlığı gereklilik ve olması geren bir durumdur. Bu sebeple çoğu katılımcının hemfikir olduğu ifade kadınlık ve anneliğin birbiri üzerinde karşılıklı ilişkili olduğu yönündedir. Arap ve İngiliz Dili bölümü katılımcılarının ortak kanısı kadınlık ve anneliğin bilinçli bir şekilde ve birbirini engellemediği biçimiyle

sürdürülmesi yönündedir. Anne olmak kadın ve birey olmayı engellemediği gibi birey olma durumunun anneliğe engel olmadığı ifade edilmektedir. Kadının anne olması sömürülmesi veya toplumdan geri kalması anlamında belirtilmediği gibi anneliğin de kadının bireysel özgürlüğünü engellemediği düşüncesi belirtilmektedir.

2.8. KÜRTAJ

(Soru 10: Kürtaj konusunda düşünceleriniz nelerdir?)

Canlılar içerisindeki en temel ayırım dişilik ve erkekliktir. Bu ayırımın en belirleyici yönü ise doğurma özelliğidir. İnsanlar içerisinde kadının doğurma özelliği toplumsal yapıda erkekten eylem temelinde farklılaşarak geri plana itilmesine yol açtığı öne sürülmektedir. Doğum ile üremenin gerçekleşmesinde erkeğin belirleyici olduğu düşünülmektedir. Kadın ise bu süreçte taşıyıcı konumunda görülmüştür (Cibiroğlu, 1996: 80-81). Kürtaj, kadının hak ve özgürlükleri bağlamında tartışılan önemli tarihsel bir anlama sahiptir. Ortaçağdan günümüze kadar dinler ve resmi ideoloji tarafından şiddetli cezalar ile sınırlandırıldığı bilinmektedir. Kürtajın yasaklanması dünyaya gelmemiş olan çocuk veya ceninlerin yaşam hakkının korunması olarak dile getirilmektedir. Aynı zamanda gayri meşru ilişkilerin dolaylı olarak cezalandırılması hedeflenmektedir. Ancak feminist tarih, kürtajı kadınların sahip olması gereken veya kürtaj olma kararının kadınlar tarafından verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Feminist söylemin savunduğu ve amaçladığı iki temel bulunmaktadır: Bunlardan ilki kadınların cinsel özgürlük elde etmeleridir. İkincisi ve daha önemlisi cinsel özgürlüğü elde eden kadının çocuk doğurma ile eve bağımlı olmasının engellenmesidir. Kadınlar, çocuk doğurma ve çocuk yetiştirme işlevleri ile sosyal yaşamdan geri kalmaktadır. Kürtaj bir yandan kültür ve din tarafından gayri meşru ilişkileri önlemek ve doğmamış çocukların hakları üzerinden yasaklanmaktayken; diğer yandan kadınların cinsel özgürlüğü elde etmeleri ve çocuk üzerinden edindiği sorumluluklardan sıyrılarak toplumsal yaşamda daha etkin bulunmaları için hak olarak savunulmaktadır. Çalışma kapsamında kürtajın hak ve özgürlükler bağlamında değerlendirilmesi katılımcı grupları belirgin şekilde ayıran tartışmalara sahne olmaktadır.

Kürtaj ve Hak

Kürtaj tartışmalarında katılımcılar iki temel görüş üzerinde birleşmektedir. İngiliz dili bölümü öğrencilerinin hemen hepsi kürtajın kadınlar için bir hak olması gerektiğini savunmaktadır. Kürtajın hak olması konusunda fikir sunan katılımcılar, daha çok kadının karar vermesi noktasında belirleyici olması gerektiğini düşünmektedir. İstenmeyen hamilelik durumlarında doğacak çocukların toplumsal zarara ortak olacağı düşünülmektedir:

“Kesinlikle kadının hakkı. Bence erkeğin burada söz hakkı bile olmamalı. Eğer böyle bir konu varsa tamamen kadının hakkıdır. Bilimsel açıdan konusak gerekirse belli bir aşamaya kadar olması gerekiyor ki o zamana kadar orada sadece parazitten ibaret ona can olarak bakmamamız lazım o zaman bir hücre. Onun öldürülmesi doğmasından daha iyi olacaktır.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul2).

İfade edilen düşüncede kürtajın fayda veya zararından çok kimin karar verdiği üzerine bir tutum gözlenmektedir.

Bir katılımcı, doğacak çocuğun annenin sorumluluğunda büyüüp gelişeceği için yaşam hakkında annesinin karar vermesi gerektiğini belirtmektedir:

“Kesinlikle bir hak olmalıdır. Bu çok önemli bir karar ve bunun büyümesini bekleyecek kişi sizsiniz, doğuracak kişi sizsiniz. Yine toplumun atfettiği şeye göre uzun süre bakacak olan da sizsiniz. O yüzden can yakma konusunda da evet daha yeni oluşmuş bir canlının hayatını sonlandırıyor sun ama istemediğiniz bir çocuğu dünyaya getirip ona zorla bakmak onu ona zorla hissettirmek, sevgisiz büyüyen bir birey yetiştirmek bence bir tane hücreyi sonlandırmaktan daha korkunç geliyor bana.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Çocuk doğurma sürecinin yanında yetiştirme konusunda da sorunların çıkmasından endişelenen katılımcı uzun vadede oluşacak problemlerin engellenmesi için kürtajı hak olarak değerlendirmektedir.

Çocuğun yaşam hakkı ile beden üzerinde karar verme hakkı ortak görülmektedir:

“Kadınların vücutları üzerinde hakları olduğunu düşünüyorum. Kadın istiyorsa doğurur isterse doğurmaz erkeğin söz hakkı olmaz. Kürtajın zaten belli kuralları var, bir süresi var. O süreden sonra yapılması zaten yasak. Kadın o çocuğu istemiyorsa o çocuktan vazgeçme hakkına sahiptir.” (Atatürk-İngiliz-Muğla3).

Kadın bedenine ve çocuğa sahip çıkarak onun üzerine kimsenin hak ifade etmesine karşı çıkılmaktadır:

“Kürtaja bence izin verilmeli çünkü bu bizim bedenimiz, kadınların bedeni yani. Belki bu çocuğa bakmak istemiyorum yani birçok etken olabilir.” (Atatürk-İngiliz-Artvin4).

Bu tutum ile katılımcı sadece bedenine değil çocuğa da sahip çıktığını belirtmektedir. Çocuk üzerinde hak sahibi olmak aynı zamanda çocuğu sahiplenmek anlamını taşımaktadır.

Bir başka katılımcı ise kürtajı vicdani bir karar olmak üzere son kertede kadının sorumluluğuna bırakmaktadır:

“Etik olup olmaması konusunda kararsızım. Ama kesinlikle hak olduğunu düşünüyorum bu gün. Kişinin vicdanına kalmış bir şeydir. Karar mercisi kadın olması gerekiyor.” (9 Eylül-Amerikan-İstanbul2).

Katılımcı istenmeden oluşan hamilelik için hayat şartlarının değişmesinden şikâyet ederek kürtajı olumlamaktadır:

“Kadın istemiyorsa ve bir şekilde de hamile kaldıysa neden hayatının geri kalanını zorunluluk üzerine geçirsin ki? Hayatınızın geri kalanını zindan edebilirsiniz. Bu sebeple bence kısıtlanmamalı bu konuda kadın.” (9 Eylül-Amerikan-Tekirdağ4).

Aynı zamanda istenmeden doğan çocuğa bakışın kötü olacağı ve o çocuğun yaşamını etkileyeceği için kürtaj hakkının kısıtlanması sakıncalı görülmektedir:

“Bence verilmeli, tecavüz eylemlerinde zaten yapılmalı ama sağlıklı yürüyen evliliklerde istenmeyen bir çocuk alınmalı. Çünkü o büyüdüğünde ona verilen eğitim bakım ve psikoloji çok farklı oluyor.” (Atatürk-İngiliz-Trabzon2).

Kürtajın hak olması ile ilgili çocuğun geleceği ise ilgili endişeler belirleyici olmaktadır:

“Kürtaj hakkı olmalı. Kadının ekonomik imkânı olmayabilir çocuk büyütme için veya istemiyor olabilir.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Ekonomik sıkıntılar çocuk sahibi olma noktasında belirleyici olmaktadır.

Kürtaj hakkı ile ilgili belirli bir tutum ise karar verme sürecinde erkeğin oluşturduğu pozisyonudur:

“Kesinlikle yapılması gerekiyor eğer kadın istiyorsa. Kendisi doğurduğu için. Ama yine de babanın da görüşü alınarak yapılmalı ama yine son söz kadının olmalıdır.” (9 Eylül-Amerikan-Muğla1).

Katılımcı erkeğin de hakkının olmasını belirtirken son sözü kadına bırakmaktan yana tavır göstermektedir.

“Kürtaj kadının sahip olması gereken haklardan birisidir. Kimse çocuk yapmak zorunda değildir. Birlikte karar verilmelidir. Kadın isteyip de erkek istemezse de kadın dikkate alınmalı çünkü onun vücudu ile olan biyolojik bir şey.” (İstanbul-İngiliz-Tekirdağ3).

Benzer şekilde birlikte verilen kararın belirleyicisi kadın olarak görülmektedir. Katılımcı çocuk üzerinde sorumluluk sahibi olduğu için aldırma konusunda da kendisini haklı görmektedir:

“Dinsel olarak ve farklı bir açıdan bakmıyorum. Bence hakkı var. Kınayabilirler bilmiyorum ama doğuracak olan benim ve o çocuğu istemiyorum. O çocuğu nasıl verimli yetiştirebilirim. Ve o çocuk topluma ne kadar yararlı olacak. Belki anne değilim diye böyle düşünüyorum ilmiyorum ama şimdilik böyle düşünüyorum.” (Atatürk-Arap-Rize4).

Genel anlamda çocuğun doğum sonrası sorumluluğu açısından bakıldığında kadınların kürtaj konusunda taleplerinin güçlendiği görülmektedir. Kürtaj talebi kadın için hem sorumluluktan kurtulma hem de çocuğun verimsiz bir geleceğe sahip olma endişesi ile önemslenmektedir.

Kürtaj ile bir canlının yaşamına son verildiği düşüncesi öncelikli olarak kürtajın yasaklanma sebeplerinden oluşmaktadır. Bu sebeple kürtaj hakkını savunan katılımcılar bilimsel ve dini açıdan kürtajın, yapılış süreci dikkate alındığında zararı olmadığını belirtmektedirler. Kürtajın belli sürede gerçekleşmesi mümkün kılındığı için canlıya herhangi bir zarar verildiği düşünülmemektedir:

“Tabi ki haktır. Zaten belli zamandan sonra yasak olduğu için tam embriyo bebek olduktan sonra yasak zaten. Ama öncesinde sıkıntı görmüyorum.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul2).

Kürtajın belirlenmiş evrelerde gerçekleşmesinde katılımcı olumlu bakmaktadır:

“Kesinlikle kadıların kürtaj hakkı olması gerektiğini düşünüyorum. Kürtaj süresi bellidir zaten o zamana kadar yapıldığı zaman bir cana kıyılmış olmuyor. Bir bebek oluşmuyor zaten o zaman. Bir can yok o sebeple cana kıyılma olduğunu düşünmüyorum. Ama hem kadının hem de erkeğin söz hakkı olması gerektiğini düşünüyorum.” (Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Bilimsel anlamda kürtajın can kaybına yol açmadığına dair desteğin yanında bir katılımcı kurandan örnek vererek kürtajı desteklemektedir:

“Kadının kendi vücudu kendi fikri. Ama çocuk büyümeden olması gerekiyor. Kuranda da üç ay olduğunda ruhu gelir ifadesi vardır.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul5).

Kürtaj için belirli referanslar ile gelişen savunmalara ek olarak değinilmesi gereken önemli bir başlık tecavüz eylemleridir. Bu konuda zorla sahip olunan çocuğun doğurma işlemi reddedilmektedir:

“Kürtaj yasaklanmamalı bence. Çünkü o hamilelik şeyinde kadın istiyor mu istemiyor mu bilmeden o hak kaldırılamaz. Belki o kadın tecavüze uğrayarak hamile kalıyor. Veya kadın o çocuğu doğurmak istemiyor.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Tecavüzün yanında kadının çocuğu doğurmayı istememesi de bir hak olarak değerlendirilmektedir:

“Kürtaj hakkı kadınlara verilmeli bence. Tecavüze uğrayan insanlar var bu kadınlar o çocukları doğurmak zorunda değil çünkü kendi istekleri doğrultusunda olan bi ilişki değil.” (Atatürk-İngiliz-Ordu1).

Cinsel saldırıdan öte sağlık koşullarının elvermemesi ile kürtajın gerekli olduğu belirtilmektedir:

“Normal şartlarda hayır diyorum ama çok çok elzem olursa sağlık açısından sorun olursa belki ama normal şartlarda bir canlıyı yok etme tarafında da değilim. Zaten dini olarak bakmıyorum insan olarak bakıyorum.” (Ankara-Arap-Ankara3).

İngiliz Dili ve Arap Dili bölümlerinin önemli fikir ayrılıklarının olduğu konulardan biri kürtaj konusudur. İngiliz Dili bölümünde okuyan katılımcılar dini, bilimsel ve insani açılardan yaklaşımlar ile kürtajı hak olarak gerekçelendirmektedirler. Hak ve sorumluluklar bağlamında karar verici olarak kadın görülmektedir. Bu sebeple bilimsel açıdan desteklenmekte ve vicdani bir sorumluluk yüklenmemektedir. Çocuk bakımı ile

ev işleri kadını toplum hayatından geri bırakmıştır. Bu ifadeler ile birlikte kürtaj konusunda katılımcıların belirttiği önemli bir ayrıntı kürtaj kararıdır. Kürtaj yapmanın doğru ve yanlışlığından öte kadının bu süreçte karar verici konumda olması gerektiği düşüncesi belirtilmiştir.

Kürtaj ve Cinayet

Kürtaj yapılmasına karşı olan katılımcıların bir kısmı şart ne olursa olsun kürtajın yasak olmasını düşünürken diğer kesim belli durumlarda kürtajın olmasında sakınca görmemektedir.

“Kesinlikle kadının hakkı değildir. Hani tecavüz hadisesinin sonucunda pek yorum yapamam ama oda olsa bir cana kıyılıyor. Oda olsa oradaki bebeğin suçu değil. Ben kürtaja olumlu bakmıyorum. Dini açıdan veya şundan bundan değil. O bir cinayet. O insanın yaşama hakkını elinden alıyorsun. Aslında sağlıklı bir anne olmayabilir. Bir uzmanla görüşebilir. Ama öyle de olsa o da bir bebek canlı yani.” (Atatürk-Arap-İstanbul3).

Kürtaj bir cinayet olarak görülmektedir. Kadının tecavüze uğraması halinde bile çocuğun bir sorumluluğu olmadığı düşüncesi ile kürtaj reddedilmektedir. Kadının çocuğun yaşam hakkına müdahale etmesi yanlış karşılanmaktadır:

“Kürtajın olmaması gerektiğini düşünüyorum, az önce dediğim gibi kadın Allahın erkeğe emanetidir, aynı şekilde o çocuğun da kadına emanet ve yaşama hakkı olduğunu düşünüyorum. Her ne sebeple olursa olsun çocuğun bir suçu yok ve kadının buna bi müdahale hakkı yok. Nasıl ki erkeklerin bize müdahale etmesini istemiyorsak kadınında çocuğun hayatına müdahale etme hakkının olmadığını düşünüyorum.” (Dicle-Arap-Mardin4).

Katılımcı kadınların kendi yaşam haklarına saygı duyulmasını bir referans olarak gösterip doğmamış çocukların yaşam hakkını savunmaktadır.

Bir katılımcı ise kürtajın etik olmadığını ifade ederek karşı çıkmaktadır:

“Ben kesinlikle kürtaja karşıyım. Ne demek yani bir can var ve o canı almak seni hakkın değil. Nasıl bir durum olursa olsun o çocuğun doğrulması gerekir. Etik değil. O bir candır.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Bebeğin anneye ait olmadığı ve Allah’a ait olduğu için kadına kürtaj hakkı tanınmamaktadır:

“Hak olarak görmüyorum. Hangi durumda olursa olsun bebeğin burada suçu yok. Beden kadının bedeni ama bebek kadının değil o Allaha ait bir şey.” (İstanbul-Arap-İstanbul6).

Kadının hamile kalma durumu kürtaj hakkı üzerinde belirleyici olmaktadır:

“Bence hak olarak verilmemeli, bir kadın sevdiği biri ile birlikte oluyorsa gayri meşru bir şekilde, o çocuğunu doğurmakla yükümlüdür diye düşünüyorum. Hem isteyerek yaptığı bir şey hem de karnında ki de bir insan. Onunda yaşamaya bir hakkı var. Bunu yapmak yaşayan bir canlının hayatını gasp etmeye yönelik bir şey.” (Atatürk-İngiliz-İstanbul5).

Katılımcı gayri meşru yaşanan bir ilişkinin sorumluluğu veya cezasının çocuk tarafından üstlenilmesine karşı olduğu için kürtajı reddetmektedir.

Katılımcıların bazıları kürtaja dini yönden baktığı için olumsuz tavır takınmaktadır:

“Ben direk dini yönden baktığım için kesinlikle yasak olmalı. Hiçbir kabul edilir yanı yok. Tecavüz gibi şeylerin dışında yasak olmalı.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Çocuğun Allah tarafından verildiğine inanan katılımcı, o çocuğu alma hakkını da yaratıcıdan başkasında görmemektedir:

“Ben dini bakımdan düşününce yanlış buluyorum. Sonuçta Allahın yarattığı bir varlık. Ondan başkası alamaz.” (Atatürk-Arap-Bursa7).

Bir katılımcı ise kürtajı hak olarak görmesine rağmen vicdanen yanlış olduğunu düşünerek kürtajı reddetmektedir:

“Hak olduğunu da düşünüyorum ama vicdan olarak bakarsam doğru bulmuyorum bir canlının yaşama hakkını elinden almayı.” (Atatürk-Arap-Erzurum6).

Benzer şekilde bir katılımcı kendi deneyimleri ve yaşam mesleğinden örnek vererek kürtaja karşı olduğunu belirtmektedir:

“Ben anaç yapılı biriyim ve kürtaj taraftarı değilim. Aynı zamanda çocuk gelişimciyim ve çocukların olduğu bir kreşte çalıştım. Ben şahsen ne olursa olsun kıyabileceğimi sanmıyorum.” (Ankara-Arap-Ankara4).

Kürtaj gerek dini gerek vicdani olarak çocukların yaşam hakkını ellerinden almak anlamında görüldüğü için reddedilmektedir. Bu anlamda her ne sebeple olursa olsun çocuğun yaşam hakkına kimsenin müdahale etmesi doğru kabul edilmemektedir.

Katılımcı çocuk sahibi olmanın, anneliğin önemine vurgu yaparak kürtajın bir kişinin kararına bağlanmasını eleştirmektedir:

“Kesinlikle bir hak olmamalı, dünyaya bir çocuk getirmek çok farklı bir şey. Birçok insan var çocuk sahibi olmak isteyen. Bu hak bir insana verilmemeli. Çocuğun geleceği ile oynamak kolay değildir. Bu bir hak değil.” (Atatürk-Arap-Trabzon9).

Belli koşullar altında kürtajın olması kısmen uygulanabilir görülmektedir:

“Doğru bulmuyorum ama sağlık konusunda gerekliyse yapılabilir evliyse ve gerçekten kadının sağlığı söz konusuysa olabilir. Onun haricinde başka bir şekilde olmasını inanç bakımından doğru bulmuyorum.” (Dicle-Arap-Ankara1).

Bir katılımcı günah olmasına rağmen özel durumlar için hak olarak yorumlamaktadır:

“Bence kürtaj hak olmalı. Günah ama farklı durum varsa hak olmalıdır.” (Atatürk-Arap-İzmir1).

Başka bir katılımcı genel olarak kürtajın hak olmadığını savunmakla birlikte tecavüz gibi zorunlu durumlarda kürtajı hak olarak görülebileceğini belirtmektedir:

“Kesin bir şey yok ama bence olmamalı. Ama bunun tabi azı istisnaları var, tecavüz ve kötü durumlar için bişe diyemem ama genel anlamda karşıyım.” (Dicle-Arap-Muş7).

Bu kısımda kürtajın belirli oranda hak olarak kabul edildiği ama genel olarak karşı tutumların güçlü olduğu görülmektedir. Sağlık ve zorunlu anlamda kalınan hamileliklerde kürtaj hak olarak tanımlanmaktadır.

Arap Dili bölümü öğrencileri genel olarak kürtajı cinayet olarak değerlendirmektedir. Kürtajın cinayet olarak ilişkilendirilmesi konuya tamamen din odaklı bir bakış açısı ile eğilmekten kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ile

ilgili diğer başlıklarda muhafazakâr tutum sergileyen katılımcılar din ile birlikte kültürel değerlerin etkisi ile ataerkil eğilim göstermektedir. Ancak kürtaj konusunda genel olarak dini temelde düşünceler aktarılmaktadır. Kürtaj kararının her hangi bir birey tarafından verilmesinin yanlış olduğu belirtilmektedir. Kürtajın serbest olması cinayet işlemek olarak algılandığı gibi kürtajın cinsel serbestlik ve daha büyük günahların işlenmesine yol açacağı fikri katılımcıların kürtaja karşı keskin tavırlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ancak tarihsel süreçte gözleendiği gibi bireyler arasında kürtaj konusunda politik bir tutum gözlenmemektedir. Kürtaj yapılmasını onaylayan katılımcılar daha çok bu kararın kadına ait olması ve politik algılardan uzak tutulmasını önermektedir. Kürtaj yapılmasına karşı olan katılımcılar daha çok kürtajı bireylerden bağımsız din temelinde yorumlamaktadır.

2.9. ÇOCUK BAKIM MERKEZLERİ

(Soru 11: Çocuk bakım merkezlerinin olmasını ister miydiniz?)

Bakım merkezlerinin değerlendirilmesi kadınların özgürleşme talepleri ve annelik ilişkisi içerisindeki tercihleri ortaya çıkaran bir tartışma ile gerçekleşmektedir. Katılımcıların kadınlık ve annelik tartışmasında olduğu gibi çalışma yaşamı ve aile içi ilişkileri üzerine sorgulamalar yapılmaktadır. Bakım merkezlerinin üretim ilişkileri üzerindeki etkisi belirlenmektedir. Aynı zamanda kadınların çocuk doğurma işlevi ile anneliğin toplumsal önemi tartışılmaktadır. Feminist çalışmalarda gözden kaçırılan veya önemsenmeyen önemli bir konu ise annelik ile çocuk arasında sosyal bağların, bakım merkezlerinde yaşanan ilişkiler ile arasındaki ayrımdır. Bu ayrımın ilerleyen yıllarda çocuklar üzerindeki etkisi annesi çalışan katılımcılar üzerinde değerlendirilmektedir.

Çocuk Bakım Merkezleri ve Üretim

Katılımcılar eğitim ve sosyal haklarını elde etmek için bakım merkezlerinin gerekliliğini savunmaktadır. Aldıkları eğitimin karşılığını almak ve kariyerlerini gerçekleştirmek için çocuğa ve dolayısıyla eve bağımlı olmayı reddetmektedirler:

“Ben isterim bakım merkezlerini, ben kariyerimi belli bir aşamaya getirdikten sonra sadece çocuğum olduğu için, kariyerimi bırakıp da çocuk büyütecek değilim. Aslında kadının çocuk sahibi olmasını kullanarak iş yaşamandan geri plana atıyorlar, çocuğun

var çocuğuna bak diyorlar. Eğer çalışıyorsa kadın çocuk bir hata yaptığı zaman hemen çalıştığını yüzüne vuruyorlar ilgilenmedi diye.” (Atatürk-İngiliz-Trabzon2).

Katılımcı çocuğu olduğu için kariyerinden geri kalmamak için bakım merkezlerini gerekli görmektedir. Kadınların çalışması ekonomik özgürlüğü elde etmelerine olanak sağlamaktadır. Ancak çocukların bakımı kadının bireysel yaşamını kısıtlanmaktadır. Kadın iş ve çocuk arasında bir yoğunlukta sıkışmaktadır. Çalışmayan kadın ise aile içinde baskı ile karşılaşmaktadır. Kadın her anlamda çocukların bakım ve ihtiyaçları doğrultusunda yaşamları kendi kontrollerinin dışına çıkmaktadır (Coward, 1995: 101-102).

Çocuk sahibi olmanın annenin ekonomik anlamda özgürlüğünü kısıtladığı söylenebilir. Bir başka katılımcı kendisini yeterli görmediği için bakım merkezlerine sıcak bakmaktadır:

“Uygun olabilir. Hem her kadın çocuk yetiştirebilecek konumda değil. Bende kendimde o yeteneği görmüyorum. Bu işin bir uzman tarafından üstlenilmesi hem mantıklı hem de anne başka işle de uğraşır. Ben sadece bir çocuk büyütene kadar okulda bir sürü çocuk yetiştirebilirim.” (Atatürk-İngiliz-Malatya8).

Kadının çocuk doğurması ile çocuğa bakmakla yükümlü olmadığı düşüncesi ile bakım merkezlerini faydalı görmektedir:

“Anne surf anne olduğu için çocuğuna bakmakla yükümlü olmamalı. Bence çocuğun etkisine katkıları olmalı anne ve babanın ama böyle günlük bakım evlerinin yararlı olduğunu düşünüyorum kadının toplumda etkili bir şekilde var olabilmesi için gerekli buluyorum.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul2).

Kadının sosyal yaşama katılımı için bakım merkezlerinin önemsendiği görülmektedir.

“Bence çalışan anneler için çocuk bakım merkezleri çok önemli, çocuğum olsa ben yine çalışmaya devam ederim çocuğumu da gönderirim kreşlere.” (Dicle-Arap-Ankara1).

Katılımcı çalışması durumunda çocuğunu kreşlere göndermeye olumlu bakmaktadır.

Ebeveynlerin kendi sosyal yaşamları ve çalışma yaşamlarının daha sağlıklı ilerlemesi için, bakım merkezlerini bir özgürlük alanı olarak görmektedir:

“Ben hep kreşlerde büyüdüm annemde babamda çalışıyor. Aileye özgürlük verir aile çalışma dışında da kendilerine zaman ayırabilecekler bu tip kurumlar sayesinde. Aile için büyük bir avantaj ama çocuk için zor olabilir.” (Atatürk-İngiliz-Muğla3).

Katılımcı, çocuklar için dezavantajlı olsa da aile fertlerinin özgürlüğü için bakım merkezlerini önemsemektedir.

“Bence kreşlerin olmadığını varsayarsak çocuğun belli bir yaşa kadar birincil bakıma ihtiyacı oluyor ve kadın onu üstleniyor erkek de çalıştığı için. Ama kreş olursa belli bir yaştan sonra yardımcı olur ve kadın da kendi yaşamını sürdürmeye fırsatı olur kadının.” (İstanbul-İngiliz-Tekirdağ3).

Çocukların bakımından birinci derecede anne sorumlu olduğu için çocuk sahibi olmanın getirmiş olduğu kısıtlamalara annenin muhatap olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple kadının özgürlüğü için bakım merkezleri önemli görülmektedir. Çocukların sosyal ve eğitsel anlamda gelişmeleri için de bakım merkezlerinin gerekli olduğu düşünceleri belirtilmektedir. Çünkü çocuklar evde sadece anne ile muhatap oldukları için yalnızlaştığı ve özgüven sorunları olduğu düşünülmektedir.

Çocuğun sosyal anlamda kısıtlandığı düşüncesi ile gelişim amaçlı bakım merkezleri olumlanmaktadır:

“Ablamın çocuğu vardı, baktık beraber büyüttük. Hiç evden çıkmadık sürekli çocuğa baktık. O psikoloji ile kötü oldu. Sen bütün gün evde oturuyorsun yaptığın bir şey yok gibi düşünüyor ama sen sürekli onla uğraşıyorsun. İlgilenmek zorunda kalıyorsun.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul5).

Çocuk bakım sürecinde kadının gelir getiren bir işte çalışmasa da sosyal yaşamdan soyutladığı düşünülmektedir.

Kadınların kariyer planından ziyade çocukların kendi gelişimi için bu kurumlar önemsenmektedir:

“Bence bakım merkezleri çocuk için daha faydalı olabilir çünkü orda böyle bir kurum varsa profesyonel insanlar tarafından hem de eğitilir çocuk. Hem de kendi yaşatları ile birlikte olacağı için karakter gelişiminde faydalı olur. Tek bir insandan sürekli gözetlenmesi yerine.” (İstanbul-İngiliz-İstanbul4).

Çocukların belli süre kendileri tarafından büyütölmeleri şartıyla kreşlere olumlu yaklaşılmaktadır. Bu durumun çocuklar için olumlu olduğu düşünölmektedir:

“Bence yaygın olmalı hatta şirketlere baktığımızda kreş bağlantısı kurup çalışan kadın ve erkeklerin çocuklarını o kreşe bırakmaları daha kolay olur ebeveynler için. Ama kesinlikle belli bir süre çocuğa bakmak gerekiyor. Bakım merkezleri sadece çalışan ebeveynler için değil çocuğun gelişimi için de önemlidir. Benim annem çalışmıyordu ve beni büyüttü ancak 3 buçuk 4 yaşında kreşe gittim. Çünkü hep bir büyükle anneye olmaktansa başka yaşlılarla hem eğitimim için hem de kendi başıma da bir şeyler yapmam için önemli oldu. O denge iyi ayarlanmalı çocuk büyütürken.” (Gazi-İngiliz-İstanbul2).

Anne yerine çocukların yaşlıları ile iletişim kurarak büyümeleri kişisel gelişimleri için gerekli görölmektedir.

“Ben çevremden bir örnek veriyim, teyzem ve kocası çalışıyorlar çocuklarını kreşe verdiler. Zaten birkaç ay devlet izin verdiği için teyzem bakmıştı sonrasında kreşte kaldı sürekli. Bu aslında iyi bir şey çünkü çocuk evde kalsa kimse ile iletişim halinde olmayacak. Kreşler çocuğun gelişimi içinde önemli. Sürekli yaşlıları ile bir arada olduğu için. Çocuk açısından iyi bir şey.” (Atatürk-İngiliz-Artvin4).

Çalışan aileler için çocuğun evde yalnızlaştığı düşünölmektedir.

Çocuğun aile dışında bir sosyal gelişim sahibi olması için bakım merkezleri önemsenmektedir. Ancak bu durumda da ailenin ortak biçimde çocuk üzerindeki etkisi gerekli görölmektedir:

“Çocuğun sadece evde büyümemesi gerekiyor. Ama anne babanın ayrı olarak ilgilenmesi gerekir. Genelde anne baba çocuğu başından atması için kreşlere gönderiyor.” (9 Eylül-Amerikan-İstanbul2).

Bir katılımcı, annenin çalışıp çalışmaması durumuna bakılmaksızın çocuğun anneden aldığı eğitimi yetersiz gören katılımcı bakım merkezlerinin önemini ifade etmektedir:

“Çalışan kadınlar içinde çalışmayan kadınlar içinde bakım merkezleri önemli özellikle çalışmayan kadınlar için. Çünkü anne yeterince eğitilmiş olmadığı için çevremizde de

görüyoruz çocuklara pekiyi eğitim veremiyorlar, çocukları çok iyi yetiştiremiyorlar.” (Dicle-Arap-Muş3).

Bu aşamada katılımcıların anne olarak kendilerini yeterli görmedikleri ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde kadınların çalışma oranı arttığı için aile içinde bakımı yeterince önem verilmeyeceği düşüncesi ile çocukların bakım merkezlerine gönderilmesi gerektiği düşünülmektedir:

“Bence mantıklı, çünkü çalışan aileler var. Kreş ortamı daha farklı orda ister istemez eğitim alıyor. Çocuk aktiviteler öğreniyor. Ev ortamında babaanne anneanne veremez onu. Sadece çalışması durumu değil çocuğun eğitimi için de önemli bu.” (Atatürk-Arap-Rize8).

Çocukların gelişimi ve eğitimi için bakım merkezlerinin önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir.

Katılımcıların bir kısmı bakım merkezlerini önemsemekle birlikte çocuğun belli bir zamana kadar aile içi eğitimi alması taraftarı olduklarını ifade etmektedir:

“Kadın çalışıyorsa ihtiyaç doğrultusunda uygun buluyorum. Çocuğum olsa bir müddet çalışmam bana gerçekten ihtiyacı olmadığını hissettiğim zaman ancak verebilirim. Ben ona terbiye verdiğim dönemi geçtikten sonra gönderebilirim. Belli bir zamana kadar annenin muhakkak çocuğunun yanında olması gerekir. Bu bilimsel olarak kanıtlanmış bir şey. Annesinden kokusundan ya da yaptığı bir şeyden bile bişe öğreniyorsa anne ve çocuk birbirinden ayrılmaz iki parça olarak görüyoruz. İlk beş yaşı çocukların annesine en çok etkilendikleri dönem o dönem ve muhakkak annelerinin yanında olması gerekiyor.” (İstanbul-Arap-İstanbul6).

Katılımcı anneliğin yerini her hangi bir kurumun alamayacağını belirtmektedir. Katılımcı kendi düşünceleri ve değerleri ile çocuklarını büyütmek istediği için ilk aşamada anne bakımını önemsemektedir:

“Çalışan kadın için şart bence. Başka yolu yok bunun ama bence çocuğu büyütmesi gereken annedir başkası değil. Ben çalışacağım için bir yardım alacağım mutlaka ama kendim büyütmek isterim kendi düşüncelerimle kendi ideallerimle.” (İstanbul-Arap-İstanbul2).

Diğer bir katılımcı ise anneliğini yapıp belli süre sonunda bakım merkezlerine çocuğunu teslim edebileceğini ifade etmektedir:

“İlk 2, 3 sene biyolojik olarak annenin bakması gerektiği için ben bakarım, çalışıyor olsam da ama sonrasında bakım merkezlerine verip işime dönebilirim.” (İstanbul-Arap-İstanbul1).

Katılımcı çocuğun ilk eğitimi ailesinden alması gerektiğini düşünmektedir. Bu sebeple anneliğin bir sorumluluğu olarak çocuğa bakmasını gerekli görmektedir:

“Kadının çalışmasına tabi ki karşı değilim, bende çalışmayı düşünüyorum ancak çocuğum olduğu zaman belli bir yaşa kadar kesinlikle ben büyütmek isterim. Çünkü o çocuğun küçük yaşta anneden alacağı çok şey var eğer anneyseniz annelik yapmanız gerekiyor. İlk eğitimi anne veriyor. O çocuğun anne baba sevgisine ihtiyacı vardır. Baba hep çalışan bir figürdür ama anne ye ihtiyacı vardır çocuğun. Tüm ihtiyaçlarını anne gideriyor çünkü.” (Atatürk-İngiliz-Ordu1).

Ayrıca toplumsal şartların geçmişe göre daha farklı bir biçimde değiştiğini kadınlarında artık ailenin geçimi için çalışmak zorunda olduğunu belirtmektedir:

“Bence çocuk daha küçücükken verilmemeli. Mesela ben anaokuluna gitmedim. Kreşe gitmedim ama bunların bir eksikliğini yaşamadım. Dışarıda zaman geçirdim ve daha eğlenceli geçti küçüklüğüm. Şu an benim annem çalışmadığı için böyle oldu. Ama ilerde kendim için aynı şeyi düşünmüyorum. Çünkü artık toplum değişti. İnsanlar farklılaştı güven duygusu yok birbirimize. Ben ilerde de mesleğimi yapacağım için belli yaşından sonra bakım merkezlerine verebilirim. Ama önce kendim ilgilenmek istiyorum ona.” (Gazi-İngiliz-Balıkesir4).

Bu sebeple bakım merkezlerinin bir zorunluluk olarak görüldüğü söylenebilir.

Çocuğun anneye olan ihtiyacından dolayı çocuk ebeveyn ilişkisinde ilk bakım sürecinde annelik önemsendiği görülmektedir:

“Bence anne üç dört yaşına kadar kendisi bakmalı. Annesi veya kayınvalidesi değil. Ondan sonraki süreçlerde kreşler veya bakım merkezleri olabilir yani ideal olanı bu. Çünkü o bebeğin anneye ihtiyacı var. Anne çok önemlidir. Çocuğun dünyaya güven duygusu olur. Onu dünyaya getirip bırakıp gidiyorsun o şekilde doğru olmaz. Anne

ilgilenmeli ki çocuğun güven duygusu sağlam bir temele otursun.” (Ankara-Arap-İstanbul2).

Katılımcı anneliğin sorumluluklarından kaçınmanın doğru olmadığı belirtilmektedir.

Bazı katılımcılar ise bakım merkezlerinin gerekliliğini vurgularken bu kurumlardan duydukları endişeleri dile getirdikleri görülmektedir:

“Bence bakım merkezleri olmalı. Ama şu dönemde bakım merkezlerine çocuk emanet etmenin bir risk olduğunu düşünüyorum. Güvenilirse gönderilmesi iyi olur.” (Dicle-Arap-Bingöl5).

Bir başka katılımcı bakım merkezlerinin eğitim kalitesine güvenmediği için olumsuz yaklaşmaktadır:

“Bence olmalı ama denetim altında çünkü birçok istismara maruz kalabiliyor çocuklar. Olmalı çünkü çocuklara yardım eden ve geliştirip sosyalleştiren bir kurum olduğunu düşünüyorum.” (Gazi-İngiliz-Trabzon3).

Bakım merkezlerinde yaşanan olumsuzlukların giderilmesi ve gelişmiş denetim seçenekleri ile sıcak bakıldığı görülmektedir.

“Çocuğun belli bir eğitim ve terbiye yaşı var onu ailesinden başka hiç kimse alamayacağından düşünüyorum ki ben bazen çocuğumu kreşlere emanet etmeyi düşünsem de iyi bir gelişim iyi bir eğitim alacağını düşünmediğim için vermem. Ama terbiyesini verdikten sonra öyle yerler olsun isterim.” (Dicle-Arap-Mardin4).

Bir katılımcı kendi düşüncelerini çocuğuna aşlamak istediği için bakım merkezlerine göndermeden çocuğun kültürel ve inanç bakımından ilk eğitimini verdikten sonra çocuğun bakım merkezlerine gönderilmesine sıcak bakmaktadır.

İngiliz Dili bölümü öğrencileri genel olarak bakım merkezlerini kariyer odaklı düşüncelerinden kaynaklı destekledikleri görülmektedir. Kadınların bakım merkezlerine karşı ilgisi genel olarak eğitim ve çalışma konusundaki kendini koruma güdüsünden kaynaklanmaktadır. Ancak hemen her katılımcı çocuk bakım merkezlerine bakış açısı ne olursa olsun bebek ve anne ilişkisinin önemine dikkat çekerek çocuğun temel bakımının annesi tarafından verilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Kadınların aile içi ilişkiler ile birlikte toplumsal üretime dâhil olmak için bakım merkezlerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Çalışma kapsamında katılımcıların aldıkları eğitim

üzerine çalışmak ve gelir elde etme amaçları çalışma yaşamında var olmak istediklerini göstermektedir. Bu sebeple çocuk sahibi oldukları zaman üretimden geri kalmamak için bakım merkezlerinin olması gerekli görülmektedir. Ancak katılımcıları tedirgin eden durum bakım merkezlerinin olmasından ziyade bu merkezlerin toplumsal ve politik işlevleridir. Toplumsal yapıda bakım merkezleri ile ilgili gerçekleşen olumsuz vakalar ve farklı amaçlar için inşa edilmiş kurumlar katılımcıların eleştirisine maruz kalmaktadır.

Çocuk Bakım Merkezleri ve Annelik

Bakım merkezleri aracılığı ile çocukların aile bağlarından yoksun bir şekilde büyüdüğü dikkat çekmektedir. Kendi çocuklarının mutluluğu için çalışacağını ifade eden katılımcı gene o çocuklar için kariyerinden ödün verebileceğini belirtmektedir:

“Bir çocuk anne sevgi ile büyür. Ben şimdi çalışacağım ama o daha mutlu olsun diye çalışacağım. E kariyerimden bir süreliğine vazgeçebilirim.” (Atatürk-Arap-Balıkesir5).

Benzer şekilde bir katılımcı çocuğunun gelişimi için kariyer amaçlı çocuk ihmaline karşı gelmektedir:

“Doğru olduğunu düşünmüyorum. Çünkü çocuk bir bakım merkezinde büyüyünce çok farklı olacağını düşünüyorum. Kadının kariyeri için bir şeyleri feda etmesi bana çok mantıklı gelmiyor.” (Atatürk-Arap-Trabzon9).

Çocukların günün önemli bir bölümünü bakım merkezlerinde geçirdiği için ailesinden alacağı sevginin yeri açıkta kalmaktadır.

“Bence çok yaygın olması iyi değil. Eğer çocuk bütün gününü kreşte geçiriyorsa çocuk eksik kalır. Aile sevgisine de ihtiyacı var. Sadece arkadaşları ve öğretmeni ile vakit geçirmesinin uygun olduğunu düşünmüyorum açıkçası.” (9 Eylül-Amerikan-Muğla1).

Bu sebeple toplumun en temel yapı taşı olarak aile aracılığı ile çocuğun büyütülmesi önemsenmektedir:

“Bence doğru değil. Çocuk tüm gününü orada geçiriyor. Benim fikrime göre okulu bitirdikten sonra evlenip çocuk sahibi olunca çalışmayı düşünmüyorum. Çünkü çocuk anne sevgisini aile sevgisi ve aile terbiyesini kreşte bulamaz. Aile toplumun en önemli öğesidir bence. İnsan her şeyi aile ortamında öğrenir. O yaşlar çocuk için önemli yaşlar. O yüzden annenin sırf kariyer uğruna çocuğunu oraya bırakması doğru değil.”

Çünkü annenin gerekliliği eğer çocuğu dünyaya getiriyorsa çocuk onun eline verilmiş bir hamurdur, onu sen şekillendireceksin.” (Atatürk-Arap-İstanbul3).

Bir katılımcı ise çocuğun bakım merkezlerinde doğru bir şekilde yetişmesinden endişe etmektedir. Çocuğu doğurmanın bir sorumluluk olarak çocuk yetiştirmeyi gerektirdiği öne sürülmektedir:

“Kesinlikle olmamalı. Bir çocuk doğuruyorsam benim doğrularım la büyümeli. Sadece doğurmak mı yani? Bir çocuk yapıyorsan o çocuk senin doğrularını öğrenmeli ona göre yetişmeli. Orda kimin evine bıraktığını bilmiyorsun, oradan çıktığında nasıl olacağını çocuğun da bilmiyorsun. Dinini terbiyesini öğrenecek mi onu da bilemiyorsun. Ben kendim büyütmek isterim çocuğumu gerekirse çalışmam yani. Çocuğum öncelikli benim için.” (Atatürk-Arap-İstanbul2).

Katılımcı çocuğunu kendi doğruları ve inançları çerçevesinde yetiştirmek için her hangi bir kuruma bırakılmasını yanlış karşılamaktadır.

“Ben bakım merkezlerine karşıyım. Zaten devletin sana verdiği belli bir izin süreci var kullanıyorsun. Hamilelik süreci ve emzirme hakları gibi. Devamında da her yere güvenemem. Gönderdiğim yerde hangi kültürün, düşüncelerin alacağını bilemiyorsun. Toplumun düşüncelerini empoze eden yerler oluyor genelde. Ben bu yüzden aileyi önemsiyorum. Kendi ailemin bakması olabilir. Bir iki yaştan sonra düşünülebilir belki.” (9 Eylül-Amerikan-Adana3).

Başka bir katılımcı ise çocuğunu kendisi yetiştirmek ile birlikte çalışma yaşamından geri kalmak istememektedir:

“Ben aslında çocuğun annesi tarafından yetiştirilmesi taraftarıyım. İş yaşamının da ona göre dizayn edilmesi gerektiğine inananlardanım. Çocuk ilk çocukluğunu anne ile yaşamalıdır. Diğer türlü çocukta sevgi ve terbiye eksikliği olur. Bazen bir anne bir çocukla idare edemezken bir öğretmen onlarca çocukla nasıl başa çıkacak bu sebeple mutlaka eksiklikler olur.” (İstanbul-Arap-İstanbul5).

Bu sebeple çalışma yaşamının kadınların çocuk yetiştirmesine uygun bir biçimde düzenlenmesi talep edilmektedir.

Bir katılımcı mesleğini ev yaşamına uyarlayarak çocuğu için bu fedakârlıktan kaçınmayacağını belirtmektedir:

“Ben şu an okuyorum ilerde de işimi yürütmek istiyorum. Çocuk seviyim diye çocuk yapılmaz ne zaman hazır hissedersen o zaman olur. Olursa da bu kadar büyük bir sorumluluğa bırakamam. Kesinlikle annede büyümesi gerekiyor. Ya şöyle işimi evimde de devam ettirebilirim. Bölümüm buna uygun.” (Atatürk-Arap-Rize4).

Bakım merkezlerinin çocuğu aile bağlarından koparacağı düşünülmektedir:

“Bence çocuğu aileden koparır. Eğer zorunluysa da en azından çok küçükken değil. Anaokulu mantıklı olabilir belki. Yani iki üç yaşında bir yere gönderilmesi anneden babadan o ailenin içindeki düzenden ayrı bir düzene alışması saçma. Bende karşıyım ona.” (9 Eylül-Amerikan-Tekirdağ4).

Bir katılımcı annenin çalışması durumunda çocuk yetiştirme işinin karı ve kocanın ortak biçimde üstlenmeleri gerektiğini savunmaktadır:

“Ben doğru bulmuyorum bu merkezleri. Çünkü bir çocuk belli bir yaşa kadar annesine ihtiyaç duyuyor o süreçte anne çocuğun yanında olmasa bu sefer annesi ile bir bağlantısı olmuyor. Sen ona bir eğitim bir ahlak vermek istiyorsan başka birisine emanet etmek çokta doğru değil. Ama çocuk yetiştirme işi ortak olmalı eğer annede çalışıyorsa.” (Atatürk-İngiliz-İstanbul5).

Çalışma ve geçim konusunda ortak olan çiftlerin ev içi sorumluluklar konusunda da ortak olması gerekmektedir. Bu sebeple kadının çalışma yaşamına devam ettiği gibi çocuğun bakımı da aile tarafından üstlenilme imkânı doğmaktadır.

Çalışma taraftarı olan kadınlar çocuk için bir bakım merkezinin desteğinden öte aile veya akrabalarından bir yakınını tercih ettiği görülmektedir:

“Maddi durumum iyi ise çalışmama gerek yoksa çocuğu bakım merkezine bırakmam. Ama iyi değilse önce yakın çevreme bırakmaya çalışırım. Annesinden uzak yetişen bir çocuk aile terbiyesini alamaz.” (İstanbul-Arap-İstanbul4).

Bakım merkezleri üzerine katılımcılar tarafından güvenlik sorunu sıklıkla dile getirilmektedir:

“Çocuğa bakımı veren annedir. Ben bakım merkezlerini doğru bulmuyorum. Eğer çalışacaksam da ailem bakabilir. Çocuğa bakıyorsa ve o çocuk olmuşsa erkek de kadın da fedakârlık yapması gerekir. Anne olarak üstüne düşen görevi yapması gerekiyor.” (Dicle-Arap-Elazığ6).

Katılımcı, çalışmak durumunda kaldıkları zaman ancak çocukları yakın bir tanıdığa bırakmak istedikleri görülmektedir:

“Bakabilecek yakın biri varsa onun bakması daha doğru. Ama ben çocuğuma kendim bakmak isterim.” (Atatürk-Arap-İzmir1).

Çalışma ve kadının kariyer planı belirtilen tutumlara bakıldığında zoraki bir eylem olarak yorumlanabilir.

“Bence doğru değil. O sevgiyi veremezsin. Çalışıyor kadın, geliyor eve yorgun argın, çocukla da ilgilenmiyor. Bi git diyor sonra ilgilenirim. Evde olsa işle uğraşsa da o evde yani bilirsin. Annenin evde olması bir güven veriyor.” (Atatürk-Arap-Bursa7).

Benzer şekilde katılımcı annenin çocuk üzerindeki etkisini başka bir kişi veya kurumun dolduramayacağını düşündüğü için şartların gelişmesini gerekli görmektedir:

“Bir anneye verilen doğum izni beş yıl falan olmalı eğer mümkünse. Ben annenin çocuğa kendisinin bakmasının gerektiğini düşünüyorum. Ve o bakımı başkası yapamaz. Baba bile olsa. Çünkü çocuğun anne ile biyolojik olarak bir bağı var. Ve çocuk mesela belli bir bilinç seviyesine ulaşana kadar başkasını tanımıyor babasını bile.” (Gazi-İngiliz-Ankara5).

Çocuk anne ilişkisini babanın bile karşılamadığı ifade edilerek çocuğun bakımı anne haricinde kimse tarafından gerçekleşmesinin doğru olmadığı belirtilmektedir.

Arap ve İngiliz Dili bölümü öğrencilerinin bakım merkezleri konusunda ortak yönü anneliğin çocuğun gelişimi için vazgeçilmez olduğudur. Bu kapsamda bakım merkezlerinin olup olmamasına bakılmaksızın belli bir süre de olsa sadece annenin çocuğun bakımını üstlenmesinin gerekli olduğu ifade edilmektedir. Çocuk ve anne arasındaki biyolojik ve duygusal bağın hiçbir şekilde telafi edilemeyeceği doğal bir gerçektir. Bu noktada katılımcıların önemli bir kısmı anneliğin diğer bütün iş ve uğraşlardan daha önemli ve gerekli olduğunu ifade etmektedir. Çocuğu ve ailesi için çalışan kadın bu uğurda kendi çocuğunu ihmal ederek öncelikli sorumluluklarını ihmal ettiğini düşünmektedir. Katılımcılar, anne ve çocuk ilişkisini politik bir algı ile dikkate aldıkları zaman kimi zaman bu durumu kadın için bir hak ihlali olarak yorumlamaktadır. Ancak gerçek yaşamda kendisi ile özdeş tuttuğu çocuğu için kariyerini ve birikimini çocuğu için kullanmayı daha gerekli bulan katılımcılar dikkat

çekmektedir. Annelik olgusunun kutsallığı bu başlık altında yoğunlukla gözlenmektedir. Katılımcılar sağlıklı bir toplum yapısının temellerini aile yapısının güçlü temellerine dayandırmaktadır. Bu sebeple çocukların ebeveynler ve özellikle anne ile olan ilişkisi önemsenmektedir.

Çocuk Bakım Merkezleri ve Kişisel Deneyimler

Teorik olarak tartışılan fikirlere katkı sağlamak adına annesi çalışan ve bakım merkezlerinde bırakılan katılımcıların düşünceler dikkat çekici olmaktadır. Sosyal ve ekonomik anlamda daha refah yaşansa da aile kurumu ve anneliğin eksikliği hissedilmektedir:

“Ben yaygın olması taraftarı değilim. Ben çok küçüktüm annem çalışmaya başladığında. Yani kadınlara çocuk sahibi olduklarında bayağı izin verilmeli. Çocuğu kreşe vermek bana yanlış geliyor. Bende yaşadım aynı şeyleri. Daha iyi şartlarda yaşadım ekonomik olarak ama eve gelince sıcak bir yemek yoktu. Ev sorumlulukları da bana kalıyordu. Hem insan eve gittiğinde biri onu karşılasın istiyor. Babam da yok annem de. Ben yalnız büyüdüm. O yüzden bu benim psikolojimi olumsuz etkiledi.” (Atatürk-İngiliz-Mersin7).

Katılımcı aile bağlarının eksik olmasının yanında çok küçük yaşlarda ev içi sorumlulukları üstlenmek durumunda kalmıştır. Annenin çalışarak üzerinden attığı ev içi sorumlulukları çocuklar üstlenmektedir.

Katılımcı kendi ailesinde yaşadığı eksiklikleri dikkate alarak çocuklarının gelişimini kariyer planına göre düzenlemek istemektedir:

“Kendi çocuğumu kendim büyütmek istiyorum. Benim annem çalışıyordu ve anneannem büyüttü beni. Hem kendimi hem çocuğumu düşünerek hareket etmeye çalışırım.” (Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Çocuk yetiştirme sürecinin önemine değinen katılımcı, çocuk için üstlenilen sorumluluğun bir ömür boyu devam edeceğini düşünmektedir. Bu sebeple bilinçli bir şekilde karar vermesi gerektiğini düşünmektedir:

“Evleneceğin kişiyi seçebilirsin ama çocuk yapacağın kişi bambaşka olur. Çocuğu yapacağın adam bambaşka olur. Evlenebilirsin boşanabilirsin yasalarca halledebilirsin ama çocuk olunca çocuğun babasını atamıyorsun. Evlendiğin kişi sana neler katabilir

çocuğa neler katabiliyor ona bakmak lazım. Kişisel gelişimin hala devam ediyor çünkü 40 yaşında 50 yaşında bile.” (9 Eylül-Amerikan-Adana3).

Anne ve babanın çocuk üzerinde ilgi ve sevgisinin eksik olması önemli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle ilk çocukluk döneminde bakım ve gelişimi için aile içi ilişki bağlarının güçlü olması gerekli görülmektedir:

“Ailenin birbirine bağlı olmalı. Kopuk olmamalı. Çok fazla aile ve sevgi bağı olmayan ailelerde çocuklar dışarıda farklılık yerlerde arıyorlar o ilgiyi o sevgiyi. Aile bağı olup sevgiyi çocuklara gösterince çocuk hedefe yoğunlaşıyor. Bende ailemden ilgi sevgi gördüğüm için rahatım bu konuda. Aile bağı kuvvetli olmayan arkadaşlarım var. Mesela arkadaşım babasından o ilgiyi görmemiş gidiyor babası yaşında adamlardan hoşlanıyor. Benim arkadaşım, babasının onu sevmediğini düşünüyor. Ve çalıştığı yer, çorbacı gibi bir yerde çalışıyor. Yaşlı adamların girip çıktığı bir yer. Hep o tarz insanlardan ilgi görüyor ve bu onun hoşuna gidiyor.” (Atatürk-İngiliz-Artvin9).

Aile içi ilişkilerin küçük yaşlardan itibaren sağlıklı biçimde gelişmesi bireylerin ilerleyen yaşlarda önemli sorunlar ile başa çıkmak zorunda bırakmaktadır. Bu sebeple kendi ailesinde annesi çalışan katılımcıların çocuklarının büyümesi noktasında daha hassas düşündükleri gözlenmektedir.

“Kendi çocuğumu kendim büyütmek istiyorum. Benim annem çalışıyordu ve anneannem büyüttü beni. Hem kendimi hem çocuğumu düşünerek hareket etmeye çalışırım.” (Gazi-İngiliz-İstanbul1).

Annenin yerine aileden bir başkası da yetersiz görüldüğü için katılımcı kariyer planını çocuklarının yaşamına göre düzenlemenin daha doğru olduğunu düşünmektedir.

Çocuk yetiştirme sürecinde etkin olan bir katılımcı çocuk ve anne arasındaki ilişki ve kopukluğu kendi deneyimleri ile ifade etmektedir:

“Pek uygun bulmuyorum. İnsanın kendisi yetiştirmesi gerektiğine inanıyorum çocuğu ne kadar iyi baksan da olmuyor bende bakıcılık yaptım 3 yaşından 5 yaşına kadar baktım ve annesinin geliş saatini biliyordu ve emekleye emekleye gidiyordu ve ben onu içeri getiremiyordum. Bakıcıymış kreşmiş, çocuk tamamen anneye bağlı anneyi istiyor. O yüzden mecbur olmadığım sürece çok sıcak bakmıyorum.” (Ankara-Arap-Ankara3).

Çocuk anne ilişkisi sadece kaliteli eğitim veya güvenilir bir ortamın daha fazlasına denk gelmektedir. Bu sebeple anne çocuk ilişkisi özel bir noktada değerlendirilmektedir:

“Doğru değil yaygınlaşması. Çocuğun anneye en çok ihtiyaç duyduğu yaş 0-2 yaş. O süreçte kalkıp çocuğunu bir kreş veya çocuk bakım evine verilmesi yanlış. Zaten o çocuğun anneye ihtiyacı var bu yaşta. İlerleyen zamanlarda o ihtiyaçların fazlasını kreşlerde anaokullarında alabilir. Ancak o dönem için ihtiyaçlarını anneden başkası vermez. Bir çocuk gelişimci olarak söylüyorum hiçbir kreş veya bakım merkezi vermez. Çünkü o çocuğun anne sevgisine ihtiyacı var. İlk yıllarında annenin çalışmasını desteklemiyorum.” (Ankara-Arap-Ankara4).

Bir başka bakım merkezi çalışanı çocuğun anneye en çok ihtiyacı olan yaşlarda aile bağlarından kopmasını deneyimlerinden aktarmaktadır. Çocuk ve anne arasındaki sosyal ilişkini bakım merkezlerinde gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ifade etmektedir.

Her iki bölüm öğrencilerden de bakım merkezlerinde yaşayan ve o merkezlerde çalışmış olan katılımcılar yer almaktadır. Genel olarak çocuğun fiziksel ve psikolojik olarak anne ile olan iletişimini bakım merkezlerinin karşılamadığı belirtilmektedir. Kadın erkek ilişkisinde değerlendirilmesi gerek bir olgu düşünce ve gerçek yaşam ilişkisidir. Bu noktada bakım merkezlerinde belli zaman geçiren ve tesadüfen denk gelen bakım merkezlerinde çalışmış olan katılımcılar ile durum değerlendirmesi daha tutarlı sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Hangi eğitim, gelir, bölüm, aile yapısına sahip olursa olsun bakım merkezlerinde yetişen katılımcılar, çocuklarını ne pahasına olursa olsun kendisi yetiştirmeyi düşünmektedir. Çünkü aile ve annenin eksikliğini tüm yaşamı boyunca hisseden katılımcı çocuğu için aynı tehlikeyi göze alamamaktadır. Ebeveynlerin ekonomik veya sosyal anlamda güçlü olmaları, çocuklarından meşguliyetleri aracılığı ile mahrum bıraktıkları sevgi ve ilginin yerini doldurmamaktadır. Benzer şekilde bakım merkezlerinde çalışan katılımcılar çocukların özellikle o dönemlerinde bir anneye ihtiyaç duyduğuna dair vakalardan bahsetmektedir. Bakım merkezlerinde bakım ve ilgi ne ölçüde sistemli ve güvenli olsa da annenin eksikliği bireylerin yetişmesinde ve yetiştikten sonra önemli sorunlarla yüzleşeceği gerçeğini değiştirmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİCEL ARAŞTIRMA

Araştırma kapsamında altı farklı üniversitede toplamda 295 nicel görüşmeler yapılmıştır. Nicel görüşme kapsamında katılımcıların kadın erkek ilişkileri ve toplumsal cinsiyet algıları üzerine sorular sorulmuştur. Sorular ekonomik, eğitim, kültür ve cinsellik kapsamında liberal ve radikal feminist yaklaşımın temel argümanları üzerine şekillenmiştir. Çalışmanın odak noktaları, kadının toplumsal ve ekonomik konumu, özel alan ve kamusal alan, kürtaj ve cinsellik üzerine şekillenmiştir. Katılımcıların kişisel düşüncelerinin yanında aile yapıları, yaşam alanları ebeveynlerinin özellikleri de değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında 134Arap Dili ve Edebiyatı, 161 İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencisi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablolarda tüm öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısına dair tutumları genel olarak değerlendirildikten sonra bölüm, anne ve baba meslek, eğitim durumları, gelir durumları, yaşadıkları bölge ve yaşadıkları yerin yerleşim türüne göre değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Her ölçek ifadesine göre değişkenler ayrı ayrı dikkate alınmıştır.

Nicel Veri ve Analizleri

Nicel araştırma kapsamında çalışma evrenini oluşturan 6 farklı üniversitede, örnekleme Arap ve İngiliz Dili bölümlerinde okuyan son sınıf kadın öğrencilerden oluşmuştur. Bu kapsamda öncelikle katılımcılara ait genel demografik bilgileri içeren ve sonra tüm katılımcıların genel tutumlarını ifade eden tablolar paylaşılmıştır(1-47 arası Tablolar). Daha sonra Arap ve İngiliz Dili bölümü öğrencilerinin gelir durumu, yaşanılan bölge, yerleşim türü, anne ve babanın eğitim ve meslek durumlarına göre ölçek değerlendirmesi ayrı ayrı sınıflandırılmıştır (48-83 arasında Arap Dili bölümüne ait tablolar, 84-127 arasında İngiliz Dili bölümüne ait tablolar ifade edilmiştir). Son olarak karşılaştırma yapmak üzere Arap ve İngiliz Dili bölümü öğrencilerinin ifadelere katılımını genel olarak değerlendirilmesi yapılmıştır (127-148 arası tablolarda belirtilmiştir).

Demografik Bilgiler ve Tüm Katılımcıların Ortak Tutumları

Tablo 1. Üniversite ve Bölümler

Atatürk Üniversitesi	Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü
Atatürk Üniversitesi	İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
Dicle Üniversitesi	Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ankara Üniversitesi	Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü
Gazi Üniversitesi	İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul Üniversitesi	Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul Üniversitesi	İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
Dokuz Eylül Üniversitesi	Amerikan Kültür ve Edebiyatı Bölümü

Çalışma 6 farklı üniversitede Arap ve İngiliz Dili bölümlerinde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Bölge

Bölge	f (FREKANS)	% (YÜZDE)
Doğu Anadolu	29	9,8%
Karadeniz	18	6,1%
Marmara	111	37,6%
Ege	39	13,2%
İç Anadolu	61	20,7%
Güneydoğu Anadolu	23	7,8%
Akdeniz Bölgesi	14	4,7%
Toplam	295	100,0%

Katılımcıların %37,6'sı Marmara, %20,7'si İç Anadolu, %13,2'si Ege, %9,8'i Doğu Anadolu, %7,8'i, Güneydoğu Anadolu, %6,1'i Karadeniz ve %4,7'si Akdeniz Bölgesinde yaşamaktadır.

Tablo 3. Bölüm

Bölüm	f	%
Arap Dili ve Edebiyatı	134	45,4%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	161	54,6%
Toplam	295	100,0%

Katılımcıların %45,4'ü Arap Dili ve Edebiyatı, %54,6'sı İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümlerini okumaktadır.

Tablo 4. Üniversite

Üniversite	f	%
Atatürk Üniversitesi	93	31,5%
Dicle Üniversitesi	23	7,8%
Ankara Üniversitesi	21	7,1%
Gazi Üniversitesi	33	11,2%
İstanbul Üniversitesi	90	30,5%
Dokuz Eylül Üniversitesi	35	11,9%
Toplam	295	100,0%

Katılımcıların %31,5'i Atatürk Üniversitesi, %30,5'i İstanbul Üniversitesi, %11,9'u Dokuz Eylül Üniversitesi, %11,2'si Gazi Üniversitesi, %7,8'i Dicle Üniversitesi, %7,1'i Ankara Üniversitesi'nde eğitim görmektedir.

Tablo 5. Üniversite ve Bölüm

Üniversite	Bölüm				Toplam	
	Arap Dili ve Edebiyatı		İngiliz Dili ve Edebiyatı			
	f	%	f	%	f	%
Atatürk Üniversitesi	45	15,3%	48	16,3%	93	31,5%
Dicle Üniversitesi	23	7,8%	0	0%	23	7,8%
Ankara Üniversitesi	21	7,1%	0	0%	21	7,1%
Gazi Üniversitesi	0	0%	33	11,2%	33	11,2%
İstanbul Üniversitesi	45	15,3%	45	15,3%	90	30,5%
Dokuz Eylül Üniversitesi	0	0%	35	11,9%	35	11,9%
Toplam	134	45,4%	161	54,6%	295	100%

Çalışma kapsamında Atatürk Üniversitesi'nden 45 Arap Dili ve Edebiyatı, 48 İngiliz Dili ve Edebiyatı, Dicle Üniversitesi'nden 23 Arap Dili ve Edebiyatı, Ankara Üniversitesi'nden 21 Arap Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi'nden 33 İngiliz Dili ve Edebiyatı, İstanbul Üniversitesi'nden 45, Arap Dili ve Edebiyatı, 45 İngiliz Dili ve Edebiyatı, Dokuz Eylül Üniversitesi'nden 35 İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden öğrenci ile nicel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6.Yerleşim Türü

Yerleşim Türü	f	%
Köy	11	3,7%
Kasaba	5	1,7%
İlçe Merkezi	71	24,1%
İl Merkezi	208	70,5%
Total	295	100,0%

Katılımcıların yaşadıkları yerin yerleşim türüne bakıldığında %70,5'i il merkezinde, %24,1'i ilçe merkezinde, %3,7'si köyde ve %1,7'si kasabada yaşamaktadır.

Tablo 7. Yerleşim Türü* Bölüm

Yerleşim Türü	Bölüm				Toplam	
	Arap Dili ve Edebiyatı		İngiliz Dili ve Edebiyatı			
	f	%	f	%	f	%
Köy	8	2,7%	3	1%	11	3,7%
Kasaba	1	0,3%	4	1,4%	5	1,7%
İlçe Merkezi	38	12,9%	33	11,2%	71	24,1%
İl Merkezi	87	29,5%	121	41%	208	70,5%
Toplam	134	45,4%	161	54,6%	295	100,0%

Katılımcıların yaşadıkları yerin yerleşim türü ile tercih ettikleri bölümün türüne bakıldığında: Köyde yaşayanların 8'i Arap Dili ve Edebiyatı, 3'ü İngiliz Dili ve Edebiyatı, kasabada yaşayanların 1'i Arap Dili ve Edebiyatı, 4'ü İngiliz Dili ve Edebiyatı, ilçe merkezinde yaşayanların 38'i Arap Dili ve Edebiyatı, 33'ü İngiliz Dili ve Edebiyatı il merkezlerinde yaşayanların 87'si Arap Dili ve Edebiyatı 121'i İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümlerini tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 8. Anne Mesleği

Anne mesleği	f	%
Kamu	12	4,1%
Özel Sektör	24	8,1%
Kendi İşi	2	0,7%
Emekli	8	2,7%
Ev Hanımı	249	84,4%
Toplam	295	100,0%

Katılımcıların annelerinin %84'4'ü ev hanımı, %8,1'i özel sektörde çalışmakta, %4,1'i kamuda çalışmakta, %2,7'si emekli ve %0,7'si kendi işini yapmakta oldukları görülmektedir.

Tablo 9. Baba Mesleği

Baba mesleği	f	%
Kamu	53	18,0%
Özel Sektör	95	32,2%
Kendi İşi	52	17,6%
Emekli	87	29,5%
İşsiz	8	2,7%
Total	295	100,0%

Katılımcıların babalarının, %32'si özel sektörde, %29'5'i emekli, %18,0'ı kamuda 17,6'sı kendi işini yapmakta ve %2,7'si her hangi bir iş yapmamakta oldukları görülmektedir.

Tablo 10. Anne Eğitim

Anne Eğitim	f	%
Hiç Eğitimi Yok	26	8,8%
İlkokul/Ortaokul	183	62,0%
Lise	61	20,7%
Üniversite	23	7,8%
Lisansüstü	2	,7%
Total	295	100,0%

Katılımcıların annelerin eğitim durumlarına bakıldığında %62'si ilkokul/ortaokul mezunu, %20'si lise mezunu, %8,8'i eğitimsiz, %7,8'i üniversite mezunu ve %0,7'si lisansüstü mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 11. Baba Eğitim

Baba eğitim	f	%
Hiç Eğitimi Yok	5	1,7%
İlkokul/Ortaokul	110	37,3%
Lise	110	37,3%
Üniversite	62	21,0%
Lisansüstü	8	2,7%
Total	295	100,0%

Katılımcıların babalarının eğitim durumlarına bakıldığı zaman %37,3'ü ilkokul/ortaokul, %37,3'ü lise, %21'i üniversite mezunu, %2,7'si lisansüstü eğitilmiş ve %1,7'si hiç eğitim almamış olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Gelir Durumu

Gelir durumu	f	%
0-1000	5	1,7%
1001-2000	85	28,8%
2001-3000	90	30,5%
3001-4000	65	22,0%
4001-üstü	50	16,9%
Toplam	295	100,0%

Katılımcıların ailelerinin aylık ortalama geliri %30,5'i 2001-3001, %28,8'i 1001-2000, %22,0'ı 3001-4000, %16,9'u 4001 ve üzeri, %1,7'si ise 0-1000 Türk lirası arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Anne eğitimi ve Bölüm

Anne Eğitim	Bölüm				Toplam	
	Arap Dili ve Edebiyatı		İngiliz Dili ve Edebiyatı			
	f	%	f	%	f	%
Hiç Eğitimi Yok	17	5,8%	9	3,1%	26	8,8%
İlkokul/Ortaokul	95	32,2%	88	29,8%	183	62,0%
Lise	16	5,4%	45	15,3%	61	20,7%
Üniversite	5	1,7%	18	6,1%	23	7,8%
Lisansüstü	1	,3%	1	,3%	2	,7%
Toplam	134	45,4%	161	54,6%	295	100,0%

Annenin eğitim durumu ve tercih edilen bölüm dikkate alındığı zaman: Arap Dili Edebiyatı bölümünde katılımcıların annelerinin %32,2'si ilkokul ve ortaokul mezunu, %5,4'ü lise mezunu, %5,8'i eğitimsiz, %1,7'si üniversite mezunu ve %0,3'ü lisansüstü eğitim almıştır. İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde ise %29,8'i ilkokul ve ortaokul mezunu, %15,3'ü lise mezunu, %6,1'i üniversite mezunu %3,1'i hiç eğitim almamış ve %0,3'ü lisansüstü eğitimi almış olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Baba Eğitimi ve Bölüm

Baba Eğitim	Bölüm				Toplam	
	Arap Dili ve Edebiyatı		İngiliz Dili ve Edebiyatı			
	f	%	f	%	f	%
Hiç Eğitimi Yok	2	,7%	3	1,0%	5	1,7%
İlkokul/Ortaokul	53	18,0%	57	19,3%	110	37,3%
Lise	47	15,9%	63	21,4%	110	37,3%
Üniversite	28	9,5%	34	11,5%	62	21,0%
Lisansüstü	4	1,4%	4	1,4%	8	2,7%
Toplam	134	45,4%	161	54,6%	295	100,0%

Baba eğitim durumu ve tercih edilen bölüm dikkate alındığı zaman: Arap Dili Edebiyatı bölümünde katılımcıların annelerinin %18'i ilkokul ve ortaokul mezunu, %15,9'u lise mezunu, %9,5'i üniversite mezunu, %1,4'ü lisansüstü eğitilmiş ve %0,7'si eğitimsizdir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %21,4'ü lise mezunu, %19,3'ü ilkokul ve ortaokul mezunu, %11,5'i üniversite mezunu, %1,4'ü lisansüstü eğitilmiş ve %1'i hiç eğitim almamış olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Aylık Gelir ve Bölüm

Aylık gelir	Bölüm				Toplam	
	Arap Dili ve Edebiyatı		İngiliz Dili ve Edebiyatı			
	f	%	f	%	f	%
0-1000	4	1,4%	1	,3%	5	1,7%
1001-2000	46	15,6%	39	13,2%	85	28,8%
2001-3000	39	13,2%	51	17,3%	90	30,5%
3001-4000	29	9,8%	36	12,2%	65	22,0%
4001-üstü	16	5,4%	34	11,5%	50	16,9%
Toplam	134	45,4%	161	54,6%	295	100,0%

Aylık gelir ve tercih edilen bölüm ilişkisine bakıldığı zaman Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde %15,6 oranında katılımcının 1001- 2000, %13,2 katılımcının 2001- 3000, %9,8 katılımcının 3001-4000, %5,4 katılımcının 4001 ve üzeri, %1,4 katılımcının ise 0-1000 TL arasında geliri olduğu görülmektedir İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %17,3 katılımcının 2001-3000, %13,2 katılımcının 1001-2000, %12,2 katılımcının 3001-4000, %11,3 katılımcının 4001 ve üzeri ve son olarak %0,3 katılımcının 0-1000 Türk lirası aylık ortalama gelire sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 16. Yerleşim Türü ve Bölüm

Yerleşim Türü	Bölüm				Toplam	
	Arap Dili ve Edebiyatı		İngiliz Dili ve Edebiyatı			
	f	%	f	%	f	%
Köy	8	2,7%	3	1,0%	11	3,7%
Kasaba	1	,3%	4	1,4%	5	1,7%
İlçe Merkezi	38	12,9%	33	11,2%	71	24,1%
İl Merkezi	87	29,5%	121	41,0%	208	70,5%
Toplam	134	45,4%	161	54,6%	295	100,0%

Yerleşim türü ve bölüm tercihi ilişkisine bakıldığı zaman toplamda %3,7 olan köyde yaşayan katılımcılardan %2,7'si Arap Dili ve Edebiyatı %1'i İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde, toplamda %1,7 olan kasabada yaşayan katılımcılardan %0,3'ü Arap Dili ve Edebiyatı, %1,4'ü İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde, toplamda %24,1 olan ilçe merkezinde yaşayan katılımcılardan %12,9'u Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde, %11,2'si İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde toplamda %70,5 olan il merkezinde yaşayan katılımcılardan %29,5'i Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde %41'i ise İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okumaktadır.

Tablo 17. Üniversite Tercihi ve Yaşanılan Bölge

Üniversite	Bölge							
	Doğu Anadolu	Karadeniz	Marmara	Ege	İç Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	Toplam
Atatürk Ü.	28	14	18	7	14	4	8	93
Dicle Ü.	1	0	0	1	1	19	1	23
Ankara Ü.	0	0	1	0	20	0	0	21
Gazi Ü.	0	1	4	1	26	0	1	33
İstanbul Ü.	0	1	85	0	0	0	4	90
Dokuz Eylül Ü.	0	2	3	30	0	0	0	35
Toplam	29	18	111	39	61	23	14	295

Yaşanılan bölge ve üniversite tercihlerine bakıldığında zaman Atatürk Üniversitesi'ni sırasıyla en çok Doğu Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesi, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanlar tercih etmektedir. Dicle Üniversitesi'ni en çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar tercih etmektedir. Ankara Üniversitesi daha çok İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar tarafından tercih edilmektedir. Gazi Üniversitesi, İç Anadolu Bölgesi ve Marmara Bölgesi'nde yaşayan katılımcılardan tarafından tercih edilmektedir. İstanbul Üniversitesi en çok Marmara Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar tarafından tercih edilmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi ise daha çok Ege ve Marmara Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar tarafından tercih edilmektedir. Tabloda katılımcıların önemli bir çoğunluğunun kendi yaşadıkları bölgeye yakın olan üniversiteleri tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 18. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.

Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	86	29,2%
Katılmıyorum	81	27,5%
Kararsızım	62	21,0%
Katılıyorum	44	14,9%
Kesinlikle Katılıyorum	22	7,5%
Total	295	100,0%

“Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.” ifadesinin katılım oranlarına bakıldığı zaman, “Kesinlikle katılmıyorum” diyenler %29,2, “Katılmıyorum” diyenler %27,5, “Kararsızım” diyenler %21,0, “Katılıyorum” diyenler %14,9 ve “Kesinlikle katılıyorum” diyenler %7,5 oranında olduğu görülmektedir. Katılımcılar genel olarak çalışan bir kadının kocasından daha çok gelir sahip olmasının aile içinde bir huzursuzluğa sebep olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların çalışma yaşamına katılma çabaları ve ekonomik gelir elde etme imkânları yüksek olduğu için kadın ve erkek arasında gelir dağılımının iktidar ilişkileri noktasında belirleyici olmadığı düşüncesine sahiptirler.

Tablo 19. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.

Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	79	26,8%
Katılmıyorum	78	26,4%
Kararsızım	25	8,5%
Katılıyorum	65	22,0%
Kesinlikle Katılıyorum	48	16,3%
Total	295	100,0%

“Erkeğin en önemli görevi dedi geçindirmektir.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” diyenler %26,8, “Katılmıyorum” diyenler %26,4, “Kararsızım” diyenler %8,5, “Katılıyorum” diyenler %22,0, “Kesinlikle katılıyorum” diyenler %16,3 olduğu görülmektedir. İfadeye katılım oranları tüm öğrenciler için oldukça fazladır. Burada genel tutumun erkeğin cinsiyet rolleri kapsamında erkeğin evi geçindirme görevini üstlenmesine karşı bir tutum sergilenmesine yöneliktir. Aile içi sorumluluklar kadın ve erkek arasında paylaşılmaktadır. Kadın ev içi görevler üstlenirken erke ailenin geçimini sağlamaktadır.

Tablo 20. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.

Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	13	4,4%
Katılmıyorum	31	10,5%
Kararsızım	29	9,8%
Katılıyorum	79	26,8%
Kesinlikle Katılıyorum	143	48,5%
Total	295	100,0%

“Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” diyenler %4,4, “Katılmıyorum” diyenler %10,5, “Kararsızım” diyenler %9,8, “Katılıyorum” diyenler %26,8, “Kesinlikle katılıyorum” diyenler %48,5 oranında olduğu görülmektedir. İstatistikler yoğunlukla kadınların çalışarak özgürlüklerini elde edebileceği yönünde bir kanaat oluştuğunu göstermektedir. Ekonomik özgürlük kadının gerek aile içinde gerekse toplumda kişisel özgürlüğünü elde etmesi noktasında önemlidir. Nitekim kadın hareketlerinin kadın erkek eşitliği bağlamında öne sürdükleri temel taleplerden birisi kadının ekonomik bağımsızlığını elde etmesi için eşit fırsatların sunulması olmuştur.

Tablo 21. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.

Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	141	47,8%
Katılmıyorum	89	30,2%
Kararsızım	26	8,8%
Katılıyorum	28	9,5%
Kesinlikle Katılıyorum	11	3,7%
Total	295	100,0%

“Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” diyenler %47,8, “Katılmıyorum” diyenler %30,2, “Kararsızım” diyenler %8,8, “Katılıyorum” diyenler %9,5, “Kesinlikle katılıyorum” %3,7 oranında olduğu görülmektedir. Geleneksel anlamda erkeğin kadına göre daha çok gelire sahip olması ve daha üst düzeyde bir eğitim elde etmesi olağan ve gerekli görülürken mevcut toplum yapısı ve çalışmada erkeğin kadından daha üst seviyede bir eğitime sahip olması gerektiği düşüncesi yanlış karşılanmaktadır.

Tablo 22. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.

Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	136	46,1%
Katılmıyorum	100	33,9%
Kararsızım	13	4,4%
Katılıyorum	37	12,5%
Kesinlikle Katılıyorum	9	3,1%
Total	295	100,0%

“Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.” ifadesinde “Kesinlikle Katılıyorum” diyenler %46,1, “Katılmıyorum” diyenler %33,9 ve “Katılıyorum” diyenler %12,5 oranında olduğu görülmektedir. Katılımcılar yoğunlukla ekonomik gelirin erkeğin elinde toplanmasına karşı tutum sergilemektedir. Bu anlamda ekonomik güç ile iktidar sağlayan erkeğin otoritesine karşı bir tutum gözlenmektedir. Erkek için ekonomik gücün kontrolü aynı zamanda aile içi ilişkilerin yönlendiricisi olma durumudur. Ancak ifadeye katılım oranlarının az olması iktidar ilişkilerinin dönüştüğü ve erkek merkezli yapının sorgulandığını göstermektedir.

Tablo 23. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.

Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	36	12,2%
Katılmıyorum	40	13,6%
Kararsızım	45	15,3%
Katılıyorum	108	36,6%
Kesinlikle Katılıyorum	66	22,4%
Total	295	100,0%

“Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” diyenler %12,2 “Katılmıyorum” diyenler %13,6, “Kararsızım diyenler” %15,3, “Katılıyorum” diyenler %36,6 ve “Kesinlikle katılıyorum” diyenler %22,4 oranında olduğu görülmektedir. Tabloda çocuk sahibi olmanın annenin yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya ulaştığı fikri yaygın bir şekilde kabul edilmektedir. Bu ifade de kadınlık ve anneliğe ilişkin bir karşılaştırma da gözlenmektedir. Kadının anne olması ile farklı bir toplumsal statüye eriştiği düşüncesi yaygın olarak kabul edilmektedir.

Tablo 24. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.

Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	107	36,3%
Katılmıyorum	44	14,9%
Kararsızım	22	7,5%
Katılıyorum	34	11,5%
Kesinlikle Katılıyorum	88	29,8%
Toplam	295	100,0%

“Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşamamalıdır.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” diyenler %36,3, “Katılmıyorum” diyenler %14,9, “Katılıyorum” diyenler %11,5 ve “Kesinlikle katılıyorum” diyenler

%29,8 oranında olduğu görülmektedir. Bu ifade cinsellik ile toplum baskı arasındaki ilişki üzerine bir sorgulamayı içermektedir. Katılımcıların evlenmeden önce cinsel birlikteliğin yaşanmasına, karşı bir tutum sergilerken bu ifadede cinsellikten ziyade toplumsal baskıya karşı olan tepkilerden daha etkin bir şekilde gözlenmektedir.

Tablo 25. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.

Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	109	36,9%
Katılmıyorum	96	32,5%
Kararsızım	37	12,5%
Katılıyorum	40	13,6%
Kesinlikle Katılıyorum	13	4,4%
Total	295	100,0%

Evlilik kadına erkeğe bağımlı hale getirir ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %36,9, “Katılmıyorum” %32,5, “Katılıyorum” %13,6 ve “Kesinlikle katılıyorum” %4,4 oranında olduğu görülmektedir temiz tartışmalarda genellikle evlilik kurumu aracılığı ile kadının erkeğe bağımlı olduğu düşüncesi yaygın bir şekilde savunulmaktadır. Ancak katılımcıların evlilik konusunda daha olumlayıcı tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu kapsamda evliliğin kadını sınırladığı düşüncesi doğru kabul edilmemektedir. Katılımcılar daha çok evlilik üzerinden erkeğin belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 26. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.

Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	59	20,0%
Katılmıyorum	28	9,5%
Kararsızım	45	15,3%
Katılıyorum	54	18,3%
Kesinlikle Katılıyorum	109	36,9%
Total	295	100,0%

“Kadın kürtaj hakkına sahip olmalıdır.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” % 20, “Katılmıyorum” % 9,5, “Kararsızım” % 15,3, “Katılıyorum” % 18,3 ve “Kesinlikle katılıyorum” % 36,9 oranında olduğu görülmektedir. Kürtaj konusunda kadınlar genel olarak kürtaj kararının kadınlar tarafından verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak kürtajın dini ve vicdan yönü çalışma kapsamında daha çok belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu sebeple tartışmanın kadının söz hakkı elde etmesi düşüncesinden daha çok insan hakları noktasında değerlendirildiği görülmektedir.

Tablo 27. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.

Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	137	46,4%
Katılmıyorum	53	18,0%
Kararsızım	24	8,1%
Katılıyorum	66	22,4%
Kesinlikle Katılıyorum	15	5,1%
Total	295	100,0%

“Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %46,4, “Katılmıyorum” %18,0, “Katılıyorum” %22,4 ve “Kesinlikle katılıyorum” %5,1 oranında olduğu görülmektedir. Kıskançlık ve namus algısı kapsamında kadınların davranışları ve görünüşleri üzerinde erkeğin etkisi bulunmaktadır. Bu şekilde düzenlenen bir ilişki bazı katılımcılar tarafından desteklenmektedir. Ancak çoğunlukla katılımcılar kadınların yaşam biçimleri üzerinde kocalarının etkisi olmaması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 28. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.

Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	33	11,2%
Katılmıyorum	35	11,9%
Kararsızım	23	7,8%
Katılıyorum	63	21,4%
Kesinlikle Katılıyorum	141	47,8%
Total	295	100,0%

“Bir kızın evlenmeden önce flört etmesine sakınca yoktur.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %11,2, “Katılmıyorum” %11,9, “Katılıyorum” %21,4 ve “Kesinlikle katılıyorum” %47,8 oranında olduğu görülmektedir. Katılımcılar çoğunlukla evlenmeden önce flört etmeye olumlu yaklaşmaktadır. Bu ifade ile toplumsal yapının dönüşmesi ile kişiler arasındaki ilişkilerinde farklılaşması anlamında okunabilir. Evlilik ilişkisinde görücü usulünün mevcut toplum yapısında etkinliğini yitirerek daha çok flört olarak tabir edilen sadece iki kişinin kararları ile başlayan ve gelişen ilişki biçimine dönüşmektedir. Ancak görücü usulü ailelerin yönlendirmesi ile gerçekleşmektedir. Görücü usulü ve flört ilişkisi aynı zamanda geleneksel ve modern toplum yapısını temsil etmektedir.

Tablo 29. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.

Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	118	40,0%
Katılmıyorum	68	23,1%
Kararsızım	50	16,9%
Katılıyorum	41	13,9%
Kesinlikle Katılıyorum	18	6,1%
Total	295	100,0%

“Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %40, “Katılmıyorum” %23,1, “Katılıyorum” %13,9 ve “Kesinlikle katılıyorum” %6,1 oranındadır. Akıl ve rasyonel düşüncenin erkek ile özdeş tutulduğu bir toplumda kadın daha çok duygusal özellikleri ile tanımlanmaktadır. Bu kapsamda katılımcılar geleneksel anlayışın aksine kadın ve erkek arasında düşünce bağlamında bir fark olmadığını ifade etmektedirler. Bu durum kadınların da erkekler ile benzer imkânlarla sahip olmaları ile açıklanabilir. Eğitim ve iş imkânları bakımından erkeğin yaptığı her işin kadınlar tarafından da yapılması kadın ve erkek arasındaki ayrımın kültürel temelde geliştiğini göstermektedir.

Tablo 30. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.

Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	38	12,9%
Katılmıyorum	23	7,8%
Kararsızım	41	13,9%
Katılıyorum	93	31,5%
Kesinlikle Katılıyorum	100	33,9%
Total	295	100,0%

“Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %12,9, “Katılmıyorum” %7,8, “Kararsızım” %13,9, “Katılıyorum” %31,5, “Kesinlikle katılıyorum” %33,9 oranın da olduğu görülmektedir. İfadeye verilen cevaplar kadınların erkeklere göre daha duygusal olduklarını ya da kadınların böyle bir yapıya inandığını göstermektedir. Bu durumda erkeğin kadına göre daha rasyonel olduğu sonucu kadınların belirttiği yaklaşımlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kadınların rasyonel olmamaları daha çok eksiklik olarak belirtildiği için katılımcılar kabul etmemektedir. Ancak duygusal yapı kadını aynı zamanda merhametli ve anlayışlı olan özellikleri ile daha olumlu özelliklere yönelttiği için kadınlar tarafından kabul edilmektedir.

Tablo 31. Kadının temel görevi anneliktir.

Kadının temel görevi anneliktir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	124	42,0%
Katılmıyorum	64	21,7%
Kararsızım	25	8,5%
Katılıyorum	46	15,6%
Kesinlikle Katılıyorum	36	12,2%
Toplam	295	100,0%

“Kadının temel görevi anneliktir.” İfadesi için “Kesinlikle katılmıyorum” %42, “Katılmıyorum” %21,7, “Katılıyorum” %15,6, “Kesinlikle katılıyorum” %12,2, olduğu görülmektedir. Katılımcı kadınlar anneliği kadın hak ve özgürlükleri bakımından tehdit edici bir unsur olarak algılamaktadır. Radikal feminist yaklaşım toplumda kadınlık ve annelik kavramları arasında bir çatışma oluşturarak aile kurumu üzerinden kadını bireyselleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada kadın için annelik bir zorunluluk ve dayatma algısına dönüşmektedir. Annelik ile oluşan aile ilişkisinde kadının çocuk yetiştirme uğraşı ile zamanını geçirmesi kadının ekonomik ve sosyal anlamda geri planda bırakılmaktadır. Bu sebeple kadınların geri plana atılmasında anneliğin doğrudan ilişkisi feminist söylem tarafından sıklıkla eleştirilmektedir. İfadeye katılım oranları feminist tutumun katılımcılar tarafından da benimsendiğini göstermektedir.

Tablo 32. Erkek kadının koruyucusudur.

Erkek kadının koruyucusudur.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	108	36,6%
Katılmıyorum	52	17,6%
Kararsızım	27	9,2%
Katılıyorum	74	25,1%
Kesinlikle Katılıyorum	34	11,5%
Total	295	100,0%

“Erkek kadının kurucusudur.” ifadesinde “Kesinlikle katılıyorum” %36,6, “Katılmıyorum” %17,6, “Kararsızım” %9,2, “Katılıyorum” %25,1 ve “Kesinlikle Katılıyorum” %11,5 olduğu görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı erkeği koruyucu olarak görmektedir. Ancak çoğunlukla erkeğin kadını koruması üzerinden kadın üzerinde bir baskı oluşturma süreci gerçekleştiği için bu ifadeye katılmama oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Koruma kavramı kadının sahiplenilmesi, evinin geçimini sağlaması anlamında kullanıldığı gibi kadının tutum ve davranışlarının kontrol altına alma çabası olarak da yorumlanmaktadır. Bu sebeple katılımcılar erkeğin koruma adı altında ataerkil baskısına karşı geldikleri için ifadeye katılmamaktadır.

Tablo 33. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.

Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	82	27,8%
Katılmıyorum	41	13,9%
Kararsızım	29	9,8%
Katılıyorum	42	14,2%
Kesinlikle Katılıyorum	101	34,2%
Total	295	100,0%

“Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %27,8, “Katılmıyorum” %13,9, “Kararsızım” %9,8, “Katılıyorum” %14,2 ve “Kesinlikle katılıyorum” %34,2 oranında olduğu görülmektedir katılımcılar çoğunlukla evlenmeden önce cinselliği yaşamanın yanlış olmadığını ifade etmektedir. Ancak nitel görüşmeler içerisinde bu tutumun karşıtı ifadeler belirtilmektedir. Bu sebeple katılımcıların ifadeye karşı katılım oranları daha çok toplumsal baskıya karşı göstermiş oldukları tepkiden kaynaklanmaktadır.

Tablo 34. Siyaset erkeklere ait bir alandır.

Siyaset erkeklere ait bir alandır.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	209	70,8%
Katılmıyorum	59	20,0%
Kararsızım	13	4,4%
Katılıyorum	7	2,4%
Kesinlikle Katılıyorum	7	2,4%
Total	295	100,0%

“Siyaset erkeklere ait bir alandır.” ifadesinde “Kesinlikle katılıyorum” %70,8, “Katılmıyorum” %20, “Kararsızım” %4,4, “Katılıyorum” %2,4 ve “Kesinlikle katılıyorum” %2,4 oranında olduğu görülmektedir. Kadınlar siyasetin sadece erkeklere ait bir alan olmadığı konusunda tutum sergiledikleri görülmektedir. Politik alanın belirleyiciliği aslında toplumsal yaşamda ve aile içinde erkek iktidarına karşılık gelmektedir. Bu sebeple politikanın erkek ile özdeş tutulması aile içi ve sosyal alanda kadın ve aile üzerine kararların erkek tarafından alınması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda katılımcılar erkek merkezli bir yönelime karşı tutum sergilemektedir.

Tablo 35. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.

Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	17	5,8%
Katılmıyorum	18	6,1%
Kararsızım	47	15,9%
Katılıyorum	81	27,5%
Kesinlikle Katılıyorum	132	44,7%
Total	295	100,0%

“Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %5,8, “Katılmıyorum” %6,1, “Kararsızım” %15,9, “Katılıyorum” %27,5 ve “Kesinlikle katılıyorum” %44,7 oranında olduğu görülmektedir toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde şekillenen namus algısının kadının özgürlük alanını daralttığı görülmektedir. Toplumsal namus anlayışının kadın üzerinde bir baskı oluşturduğu ifade edilmektedir. Kadınlara yönelik namus algısının kadınların sosyal anlamda denetim altına alması anlamına gelmektedir. Kadınların bu noktada karşı tutumu namus algısının tek taraflı ve kadın üzerinden işleyişine yöneliktir. Namus sadece kadın için önemsenen bir olgu olarak görülmektedir. Erkek ise bu namusun sınırlarını belirleyen ve koruyan bir iktidara dönüşmektedir.

Tablo 36. Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.

Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	7	2,4%
Katılmıyorum	12	4,1%
Kararsızım	11	3,7%
Katılıyorum	54	18,3%
Kesinlikle Katılıyorum	211	71,5%
Total	295	100,0%

“Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.” ifadesine katılmama oranları %6,5, katılım oranları ise %89,8 oranında olduğu görülmektedir. Kadınların evlenme kararını kendileri verebileceklerine dair düşünce belirtilmektedir. Ancak toplumsal yapıda kadınların evlilik kararı üzerine babalarının etkili olduğu bilinmektedir. Evlenme kararı, evlenme süreci ve biçimine göre farklı anlamlar içermektedir. Hemen her evlilikte ailenin onayına sunulan bir ilişki söz konusudur. Ancak ailenin yönettiği evlilik ilişkileri ile çiftlerin evlenme kararının aile ile paylaşarak devam etmeleri farklıdır. Katılımcılar geleneksel yapılarda evlenme sürecinin tüm aşamalarında ebeveynlerinin kararının belirleyici olmasına karşı bir tutum sergilemektedir.

Tablo 37. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.

Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	121	41,0%
Katılmıyorum	37	12,5%
Kararsızım	28	9,5%
Katılıyorum	49	16,6%
Kesinlikle Katılıyorum	60	20,3%
Total	295	100,0%

“Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %41, “Katılmıyorum” %12,5, “Katılıyorum” %16,6, “Kesinlikle katılıyorum” %20,3 olduğu görülmektedir. Katılımcılar yoğunlukla bekâretin kadın için bir önceliği olmadığını ifade etmektedir. Kadınların bu tutumu aslında bekâretin önemi üzerine verilmiş tepkilerden oluşmamaktadır. Kadınların namus algısının bekâret üzerinden tanımlanması ile kadınlar üzerinde bir toplumsal baskı oluşmaktadır. Ancak bekâret olgusunun erkekler üzerinde biyolojik veya kültürel anlamda bir baskısı bulunmamaktadır. Kadınların tepkisi namus algısının erkek üzerinden şekillenmesinden kaynaklanan eşitsiz yapı üzerine gelişmektedir.

Tablo 38. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.

Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	89	30,2%
Katılmıyorum	40	13,6%
Kararsızım	28	9,5%
Katılıyorum	46	15,6%
Kesinlikle Katılıyorum	92	31,2%
Total	295	100,0%

“Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.” ifadesinde “Kesinlikle katılmıyorum” %30,2, “Katılmıyorum” %13,6, “Kararsızım” %9,5, “Katılıyorum” %15,6 ve “Kesinlikle katılıyorum” %31,2 olduğu görülmektedir. Cinsel özgürlük konusunda katılımcıların yarısı olumlu yaklaşırken katılımcıların diğer yarısı cinsel özgürlüğe karşı olumsuz tutum göstermektedir. Katılımcıların cinsel özgürlük konusundaki tutumları, cinselliğin evlilik öncesinde yaşanmasının olumlanmasından ziyade bu durumun kararını kadının vermesi gerektiği düşüncesi yaygın bir şekilde gözlenmektedir.

Tablo 39. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.

Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.	f	%
Kesinlikle Katılmıyorum	104	35,3%
Katılmıyorum	29	9,8%
Kararsızım	34	11,5%
Katılıyorum	54	18,3%
Kesinlikle Katılıyorum	74	25,1%
Total	295	100,0%

“Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.” ifadesinde “Kesinlikle katılıyorum” %35,7, “Katılmıyorum” %9,8, “Kararsızım” 11,5, “Katılıyorum” %18,3 ve “Kesinlikle katılıyorum” %25,1 oranında olduğu görülmektedir. Katılımcılar yaşam alanlarının ayrıştırılması konusunda kadınlara özel kullanım alanları açılmasına karşı bir tutum sergilemektedir. Bu tepki kadınların sosyal yaşamda bir ayrıma maruz kalmalarına yol açacağı düşüncesi ile gerçekleşmektedir. Ancak bazı katılımcılar bu ayrımın kadınlar için daha faydalı olduğu yönünde düşünce sunmaktadır. Bu tutum daha çok büyük şehirlerde okulların kişisel güvenliklerini sağlamaları açısından önemli görülmektedir. Katılımcılar özel ve kamusal alan ilişkisinde ayrıcalık ve ayrımcılık bağlamında iki farklı tutum sergilemektedir. Büyük ve kalabalık şehirlerde yaşayan katılımcılar güvenlik kaygısı ile bu ayrımı bir ayrıcalık

olarak değerlendirmektedir. Ancak bu uygulamaya politik bir bakış açısı ile yaklaşan katılımcılar, ayrımcılık ve farklılaştırma temelinde bir ötekileştirmeden söz etmektedir. Aslında sosyal yaşam alanlarında ayrışmaların tüm alanlara yayılarak eşitsiz bir yapıya dönüşeceği düşüncesi belirleyici olmaktadır.

Tablo 40. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Üniversite

Üniversite		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	11	23	28	19	12	93
	%	11,8%	24,7%	30,1%	20,4%	12,9%	100,0%
Dicle Ü	f	3	5	6	4	5	23
	%	13,0%	21,7%	26,1%	17,4%	21,7%	100,0%
Ankara Ü	f	11	4	4	2	0	21
	%	52,4%	19,0%	19,0%	9,5%	0,0%	100,0%
Gazi Ü	f	14	11	6	1	1	33
	%	42,4%	33,3%	18,2%	3,0%	3,0%	100,0%
İstanbul Ü	f	27	26	16	17	4	90
	%	30,0%	28,9%	17,8%	18,9%	4,4%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	20	12	2	1	0	35
	%	57,1%	34,3%	5,7%	2,9%	0,0%	100,0%
Toplam	f	86	81	62	44	22	295
	%	29,2%	27,5%	21,0%	14,9%	7,5%	100,0%

“Çalışan bir kadın kocasından daha çok gelir sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.” ifadesi ile tercih edilen üniversite arasındaki ilişki incelendiği zaman katılım oranları Atatürk Üniversitesi'nde %33,3, Dicle Üniversitesi'nde %39,1, Ankara Üniversitesi'nde %9,5, Gazi Üniversitesi'nde %6, İstanbul Üniversitesi'nde %23,3

Dokuz Eylül Üniversitesi'nde ise %2,9 dur. Katılmama oranları ise %71,4 ile Ankara Üniversitesi, %75,7 ile Gazi Üniversitesi, %91,4 ile Dokuz Eylül Üniversitesi ilk sıralarda yer almaktadır. Büyük şehirlerde kadınların daha çok çalışma imkânı olduğu için kadının çalışması veya erkekten daha fazla gelir sahibi olması normal karşılanmaktadır. Büyük şehirlerin olduğu üniversitelerde okuyan öğrenciler kadınların erkeklerden daha çok gelir sahibi olmasının bir çatışma yol açacağını düşünmemektedir.

Tablo 41. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Üniversite

Üniversite		Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	30	39	8	14	2	93
	%	32,3%	41,9%	8,6%	15,1%	2,2%	100,0%
Dicle Ü	f	8	8	2	2	3	23
	%	34,8%	34,8%	8,7%	8,7%	13,0%	100,0%
Ankara Ü	f	9	8	3	1	0	21
	%	42,9%	38,1%	14,3%	4,8%	0,0%	100,0%
Gazi Ü	f	25	3	1	3	1	33
	%	75,8%	9,1%	3,0%	9,1%	3,0%	100,0%
İstanbul Ü	f	45	22	10	8	5	90
	%	50,0%	24,4%	11,1%	8,9%	5,6%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	24	9	2	0	0	35
	%	68,6%	25,7%	5,7%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	f	141	89	26	28	11	295
	%	47,8%	30,2%	8,8%	9,5%	3,7%	100,0%

Tercih edilen üniversite ile ifadenin ilişkisi ele alındığı zaman Atatürk Üniversitesi'nden %17,3, Dicle Üniversitesi'nden %21,7, Ankara Üniversitesi'nde %4,8, Gazi Üniversitesi'nde %13,1 ve İstanbul Üniversitesi'nde %14,5 oranında katılımcılar

evlilikte erkeğin eğitiminin kadına göre daha üst seviyede olması gerektiğini ifade etmektedir. Doğu bölgelerindeki üniversitelerde okuyan öğrenciler, batıdaki üniversitelerde okuyan öğrencilere göre, erkeğin kadına göre daha üst seviyede eğitime sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Toplumsal hiyerarşinin aile içerisindeki görünümü kadın erkek ilişkilerinde gözlenmektedir. Bu sebeple yaşanan bölgenin kültürel iklimi ataerkil iktidar ilişkilerinin etkin olduğu bir bölge olması durumunda toplumun her alanında erkeğin sosyo-ekonomik ve eğitsel anlamda üstün olması gerekli görülmektedir.

Tablo 42. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Üniversite

Üniversite		Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	17	10	7	10	49	93
	%	18,3%	10,8%	7,5%	10,8%	52,7%	100,0%
Dicle Ü	f	2	3	1	4	13	23
	%	8,7%	13,0%	4,3%	17,4%	56,5%	100,0%
Ankara Ü	f	5	3	2	6	5	21
	%	23,8%	14,3%	9,5%	28,6%	23,8%	100,0%
Gazi Ü	f	22	6	5	0	0	33
	%	66,7%	18,2%	15,2%	0,0%	0,0%	100,0%
İstanbul Ü	f	36	14	5	14	21	90
	%	40,0%	15,6%	5,6%	15,6%	23,3%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	25	8	2	0	0	35
	%	71,4%	22,9%	5,7%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	f	107	44	22	34	88	295
	%	36,3%	14,9%	7,5%	11,5%	29,8%	100,0%

Üniversite tercihi ile ifade ilişkisinde bakıldığı zaman Atatürk Üniversitesi'nde okuyanların %63,5'i Dicle Üniversitesi'nin %73,9'u Ankara Üniversitesi'nin %52,4'ü İstanbul Üniversitesi'nin %38,9'u evlenmeden önce bir kadının cinsel birliktelik yaşamasının doğru olmadığını ifade etmektedir. Ancak Gazi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde okuyan katılımcıların hiçbiri bu ifadeye katılmamaktadır. Her iki üniversitede sadece İngiliz Dili bölümü öğrencileri çalışma kapsamında olduğu dikkate alınırsa üniversite boyutunda batı dillerinde okuyan öğrencilerin hem cinsel özgürlük hem de toplumsal baskılara karşı tutum sergileme noktasında belirleyici oldukları görülmektedir.

Tablo 43. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Üniversite

Üniversite		Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	22	11	21	21	18	93
	%	23,7%	11,8%	22,6%	22,6%	19,4%	100,0%
Dicle Ü	f	12	2	6	2	1	23
	%	52,2%	8,7%	26,1%	8,7%	4,3%	100,0%
Ankara Ü	f	3	5	3	5	5	21
	%	14,3%	23,8%	14,3%	23,8%	23,8%	100,0%
Gazi Ü	f	0	1	2	9	21	33
	%	0,0%	3,0%	6,1%	27,3%	63,6%	100,0%
İstanbul Ü	f	22	9	11	11	37	90
	%	24,4%	10,0%	12,2%	12,2%	41,1%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	0	0	2	6	27	35
	%	0,0%	0,0%	5,7%	17,1%	77,1%	100,0%
Toplam	f	59	28	45	54	109	295
	%	20,0%	9,5%	15,3%	18,3%	36,9%	100,0%

Üniversite tercihi ve kürtaj hakkı ilişkisine bakıldığı zaman, Atatürk Üniversitesi'nde %41, Dicle Üniversitesinde %13, Ankara Üniversitesi'nde %47,6, Gazi Üniversitesi'nde %91,9, İstanbul Üniversitesi'nde %53,3 ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde %94,2 oranında katılımcı kadının kürtaj hakkına sahip olması gerektiği ifade etmektedir. Kürtaj hakkına katılım oranları en çok Gazi ve Dokuz Eylül üniversiteleridir. Üniversitelere göre öğrencilerin tutumu genel olarak bölüm odaklı belirlenmektedir. İngiliz Dili öğrencilerinin yoğun olduğu üniversitelerde kürtajın daha çok hak olarak ele alındığı görülmektedir.

Tablo 44. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Üniversite

Üniversite		Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	12	15	9	26	31	93
	%	12,9%	16,1%	9,7%	28,0%	33,3%	100,0%
Dicle Ü	f	7	4	3	6	3	23
	%	30,4%	17,4%	13,0%	26,1%	13,0%	100,0%
Ankara Ü	f	2	3	3	6	7	21
	%	9,5%	14,3%	14,3%	28,6%	33,3%	100,0%
Gazi Ü	f	0	1	0	6	26	33
	%	0,0%	3,0%	0,0%	18,2%	78,8%	100,0%
İstanbul Ü	f	12	12	8	15	43	90
	%	13,3%	13,3%	8,9%	16,7%	47,8%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	0	0	0	4	31	35
	%	0,0%	0,0%	0,0%	11,4%	88,6%	100,0%
Toplam	f	33	35	23	63	141	295
	%	11,2%	11,9%	7,8%	21,4%	47,8%	100,0%

Üniversite tercihi ve ilişkisine bakıldığı zaman, Atatürk Üniversitesi'nde okuyanların %61,3'ü, Dicle Üniversitesi'nde okuyanların %39,1'i, Ankara Üniversitesi'nde okuyanların %61,9'u, Gazi Üniversitesinde okuyanların %97'si, İstanbul Üniversitesi'nde okuyanların %64,5'i ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde okuyanların tamamı bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca bulunmadığını ifade etmektedir. Üniversite tercihi ile ifade ilişkisinde üniversitelerin bulunduğu bölgelerin kültürel yapısına göre belirlenen bir ilişki oraya çıkmaktadır. Doğu ve Güney bölgelerinde ifadeye katılım oranları Batı bölgelerindeki üniversitelerde okuyan öğrencilerin tutumlarına göre daha çok olduğu gözlenmektedir.

Tablo 45. Kadının temel görevi anneliktir. * Üniversite

Üniversite		Kadının temel görevi anneliktir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	20	29	6	21	17	93
	%	21,5%	31,2%	6,5%	22,6%	18,3%	100,0%
Dicle Ü	f	4	2	3	6	8	23
	%	17,4%	8,7%	13,0%	26,1%	34,8%	100,0%
Ankara Ü	f	6	7	3	3	2	21
	%	28,6%	33,3%	14,3%	14,3%	9,5%	100,0%
Gazi Ü	f	22	8	2	0	1	33
	%	66,7%	24,2%	6,1%	0,0%	3,0%	100,0%
İstanbul Ü	f	43	14	10	15	8	90
	%	47,8%	15,6%	11,1%	16,7%	8,9%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	29	4	1	1	0	35
	%	82,9%	11,4%	2,9%	2,9%	0,0%	100,0%
Toplam	f	124	64	25	46	36	295
	%	42,0%	21,7%	8,5%	15,6%	12,2%	100,0%

Üniversite tercihi ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, Atatürk Üniversitesi'nde okuyanların %40,9'u, Dicle Üniversitesi'nde okuyanların %60,9'u, Ankara Üniversitesi'nde okuyanların 23,8'i, Gazi Üniversitesi'nde okuyanların %3'ü, İstanbul Üniversitesi'nde okuyanların %25,6'sı ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde okuyanların %2,9'u kadının temel görevinin annelik olduğunu ifade etmektedir. Gazi ve Dokuz Eylül üniversitelerinde kadınlık ve annelik arasındaki ilişki mesafesine katılım oranları oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 46. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Üniversite

Üniversite		Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	21	9	9	21	33	93
	%	22,6%	9,7%	9,7%	22,6%	35,5%	100,0%
Dicle Ü	f	3	1	1	5	13	23
	%	13,0%	4,3%	4,3%	21,7%	56,5%	100,0%
Ankara Ü	f	4	6	2	5	4	21
	%	19,0%	28,6%	9,5%	23,8%	19,0%	100,0%
Gazi Ü	f	20	4	4	2	3	33
	%	60,6%	12,1%	12,1%	6,1%	9,1%	100,0%
İstanbul Ü	f	45	10	12	16	7	90
	%	50,0%	11,1%	13,3%	17,8%	7,8%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	28	7	0	0	0	35
	%	80,0%	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	f	121	37	28	49	60	295
	%	41,0%	12,5%	9,5%	16,6%	20,3%	100,0%

Üniversite tercihi ve ifade ilişkisinde, Atatürk Üniversitesi'nde okuyanların %58,1'i, Dicle Üniversitesi'nde okuyanların %78,2'si, Ankara Üniversitesi okuyanların %42,8'i,

Gazi Üniversitesi'nde okuyanların %15,2'si, İstanbul Üniversitesi'nde okuyanların %26,6'sı bekâretin kadın için öncelikli olduğunu ifade etmektedir. Ancak Dokuz Eylül Üniversitesi'nde okuyanların hiçbiri vekâletin kadın için önemli olduğunu düşünmemektedir. Üniversite tercihi ve ifade ilişkisinde katılımcıların okudukları üniversitenin olduğu bölgede yaşadıkları düşünüldüğünde yaşanan bölgenin bekaret algısında belirleyici olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Gazi ve Dokuz Eylül Üniversitelerinde daha çok İngiliz Dili Bölümü öğrencilerinin yoğun olması bu üniversitelerde bekâret algısının önemsiz olduğu algısı güçlenmektedir.

Tablo 47. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Üniversite

Üniversite		Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Atatürk Ü	f	15	5	11	28	34	93
	%	16,1%	5,4%	11,8%	30,1%	36,6%	100,0%
Dicle Ü	f	4	0	2	4	13	23
	%	17,4%	0,0%	8,7%	17,4%	56,5%	100,0%
Ankara Ü	f	3	6	2	4	6	21
	%	14,3%	28,6%	9,5%	19,0%	28,6%	100,0%
Gazi Ü	f	16	8	5	4	0	33
	%	48,5%	24,2%	15,2%	12,1%	0,0%	100,0%
İstanbul Ü	f	38	7	12	13	20	90
	%	42,2%	7,8%	13,3%	14,4%	22,2%	100,0%
Dokuz Eylül Ü	f	28	3	2	1	1	35
	%	80,0%	8,6%	5,7%	2,9%	2,9%	100,0%
Toplam	f	104	29	34	54	74	295
	%	35,3%	9,8%	11,5%	18,3%	25,1%	100,0%

Üniversite ile ifade ilişkisinde bakıldığı zaman Atatürk Üniversitesi'nde okuyanların %66,7'si, Dicle Üniversitesi'nde okuyanların %73,9'u, Ankara Üniversitesi'nde okuyanların %47,6'sı, Gazi Üniversitesi'nde okuyanların %12,1'i, İstanbul Üniversitesi'nde okuyanların %36,6'sı ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde okuyanların %5,8'i belirli alanlarda kadınlara özel alanların açılmasını gerekli görmektedir. Atatürk ve Dicle üniversitelerinde verilen cevaplar daha çok kadınların bir ayrıcalığa sahip olması düşüncesi ile ifadeyi desteklerken İstanbul ve Ankara üniversitelerinde şehrin toplu ulaşım imkânlarının kadınları zor durumda bıraktığı için otobüs gibi belirli alanlarda kadınlar için özel alan tahsis edilmesini desteklemektedir.

Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencilerinin Tutumları

Tablo 48. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Baba Mesleği

Baba Mesleği		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	1	10	7	6	4	28
	%	3,6%	35,7%	25,0%	21,4%	14,3%	100,0%
Özel Sektör	f	8	9	12	7	2	38
	%	21,1%	23,7%	31,6%	18,4%	5,3%	100,0%
Kendi İşi	f	3	3	11	11	2	30
	%	10,0%	10,0%	36,7%	36,7%	6,7%	100,0%
Emekli	f	5	10	8	4	7	34
	%	14,7%	29,4%	23,5%	11,8%	20,6%	100,0%
İşsiz	f	1	2	0	1	0	4
	%	25,0%	50,0%	,0%	25,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	18	34	38	29	15	134
	%	13,4%	25,4%	28,4%	21,6%	11,2%	100,0%

Baba mesleği ve “Çalışan kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.” ifadesi ile anne mesleği ilişkisine bakıldığı zaman babası kamuda çalışan katılımcılar %35,7, özel sektörde çalışanların %23,7, kendi işini yapanların ise %44,4’ü bir çatışma oluşturacağını düşünmektedir. Bu ifadeye katılmama oranının yoğun olduğu katılımcıların babaları özel sektörde çalışanlardır. Ekonomik sorunların artması ile ortaya çıkan çatışma kadının çalışması ile tolere edildiği için kadının erkekten daha çok gelir elde etmesi bir sorun teşkil etmemektedir.

Tablo 49. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Bölge

Bölge		Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	2	1	2	3	5	13
	%	15,4%	7,7%	15,4%	23,1%	38,5%	100,0%
Karadeniz	f	0	1	1	4	1	7
	%	,0%	14,3%	14,3%	57,1%	14,3%	100,0%
Marmara	f	3	10	3	25	12	53
	%	5,7%	18,9%	5,7%	47,2%	22,6%	100,0%
Ege	f	0	0	0	1	3	4
	%	,0%	,0%	,0%	25,0%	75,0%	100,0%
İç Anadolu	f	6	4	2	11	7	30
	%	20,0%	13,3%	6,7%	36,7%	23,3%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	3	5	2	5	5	20
	%	15,0%	25,0%	10,0%	25,0%	25,0%	100,0%
Akdeniz	f	0	1	1	3	2	7
	%	,0%	14,3%	14,3%	42,9%	28,6%	100,0%
Toplam	f	14	22	11	52	35	134
	%	10,4%	16,4%	8,2%	38,8%	26,1%	100,0%

Yaşanılan şehir ile ifadenin ilişkisinde Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanların %61,6'sı, Karadeniz Bölgesi'nde %71,4'ü, Marmara Bölgesi'nde %67,8'i, Ege Bölgesi'nde tamamı, İç Anadolu Bölgesi'nde %60'ı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %50'si erkeğin temel görevinin evini geçindirmek olduğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda cinsiyet rollerinin daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde etkin olduğu görülmektedir. Bu bölgelerde cinsiyet rolleri ataerkil iktidar ilişkilerine göre biçimlendiği için erkeğin evin geçiminden sorumlu olması gerekli olduğu düşüncesi kabul görmektedir. Batı bölgelerinde ise kadınları için iş ve eğitim imkânlarının yaygın olması ile oluşmuş olan yapılarda kadınlar sosyal yaşamda daha etkin bir şekilde görülmektedir. Bu sebeple bu bölgelerde evi geçimi ve gelir elde etme gibi konularda sadece erkeğin ön plana çıkmasına karşı bir tutum sergilenmektedir.

Tablo 50. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	0	1	0	1	0	2
	%	,0%	50,0%	,0%	50,0%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	7	9	6	19	12	53
	%	13,2%	17,0%	11,3%	35,8%	22,6%	100,0%
Lise	f	3	10	2	21	11	47
	%	6,4%	21,3%	4,3%	44,7%	23,4%	100,0%
Üniversite	f	4	1	3	11	9	28
	%	14,3%	3,6%	10,7%	39,3%	32,1%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	3	4
	%	,0%	25,0%	,0%	,0%	75,0%	100,0%
Toplam	f	14	22	11	52	35	134
	%	10,4%	16,4%	8,2%	38,8%	26,1%	100,0%

Anne eğitim seviyesi ile ifadenin ilişkisinde, katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça cinsiyet rollerinin etkisinin azaldığı görülmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça cinsiyet ilişkileri başta olmak üzere kadın erkek ilişkilerinin tüm alanlarında tutum değişikliği gözlenmektedir. Bu ifadede de kadınların eğitim seviyesinin artması ile kadın ve erkeğin sorumlulukların kadın aleyhinde gelişmesine karşı bir duruş görülmektedir.

Tablo 51. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	2	1	1	4	0	8
	%	25,0%	12,5%	12,5%	50,0%	,0%	100,0%
Kasaba	f	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	4	4	2	16	12	38
	%	10,5%	10,5%	5,3%	42,1%	31,6%	100,0%
İl Merkezi	f	8	17	8	32	22	87
	%	9,2%	19,5%	9,2%	36,8%	25,3%	100,0%
Toplam	f	14	22	11	52	35	134
	%	10,4%	16,4%	8,2%	38,8%	26,1%	100,0%

Yerleşim yeri ile katılımcıların ifadeye katılım oranları incelendiği zaman kırdan kente doğru cinsiyet rollerinin etkinliğinin azaldığı görülmektedir. Bu kapsamda ilçe merkezinde yaşayanların %73,7'si ve il merkezinde yaşayanlar %62,1'i erkeğin temel görevinin evini geçindirmek olduğu düşüncesine katılmaktadır. Kent merkezlerinde kadınların çalışma oranlarının artması evi geçindirme konusunda erkeğin sorumlu olma düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Ancak kırsal bölgelerde kadının daha çok ev içi işler ile uğraşması ile pasifleşmesi cinsiyet rollerinin kalıplaşmasına yol açmaktadır.

Kadın kırsal bölgelerde çalışması durumunda da gelirin erkek tarafından kontrol edilmesi erkek egemenliğini güçlü kılmaktadır.

Tablo 52. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Bölge

Bölge		Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	1	1	4	3	4	13
	%	7,7%	7,7%	30,8%	23,1%	30,8%	100,0%
Karadeniz	f	0	1	0	6	0	7
	%	,0%	14,3%	,0%	85,7%	,0%	100,0%
Marmara	f	3	14	5	16	15	53
	%	5,7%	26,4%	9,4%	30,2%	28,3%	100,0%
Ege	f	1	0	0	1	2	4
	%	25,0%	,0%	,0%	25,0%	50,0%	100,0%
İç Anadolu	f	1	3	3	8	15	30
	%	3,3%	10,0%	10,0%	26,7%	50,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	0	4	1	8	7	20
	%	,0%	20,0%	5,0%	40,0%	35,0%	100,0%
Akdeniz	f	1	1	0	4	1	7
	%	14,3%	14,3%	,0%	57,1%	14,3%	100,0%
Toplam	f	7	24	13	46	44	134
	%	5,2%	17,9%	9,7%	34,3%	32,8%	100,0%

Bölgelere göre kadının özgürlük anlayışını çalışma ile olan ilişkisine bakıldığında zaman Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların % 53,9'u Karadeniz bölgesinin 85,7'si, Marmara Bölgesi'nin %58,5'i, Ege bölgesinin %75,2'i, İç Anadolu Bölgesi'nin %76,7'si, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin %75'i ve Akdeniz Bölgesi'nin %71,4'ü oranında kadının çalışması ile ekonomik özgürlük elde etmesini arasında anlamlı bir

ilişki olduğu düşünce ifade edilmektedir. Ekonomik güç hemen her katılımcı için bağımsızlık göstermektedir. Diğer değişkenlerde bölgesel anlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan katılımcıların daha gelenekçi tutum sergilemelerine rağmen özgürlük ve ekonomik bağımsızlık ilişkisinde diğer bölgelerde yaşayan katılımcılar ile ortak kanaat belirtmektedir.

Tablo 53. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Aylık Gelir

Aylık Gelir		Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
0-1000	f	1	0	0	3	0	4
	%	25,0%	,0%	,0%	75,0%	,0%	100,0%
1001-2000	f	3	9	3	16	15	46
	%	6,5%	19,6%	6,5%	34,8%	32,6%	100,0%
2001-3000	f	0	7	7	10	15	39
	%	,0%	17,9%	17,9%	25,6%	38,5%	100,0%
3001-4000	f	2	6	2	11	8	29
	%	6,9%	20,7%	6,9%	37,9%	27,6%	100,0%
4001-üstü	f	1	2	1	6	6	16
	%	6,3%	12,5%	6,3%	37,5%	37,5%	100,0%
Toplam	f	7	24	13	46	44	134
	%	5,2%	17,9%	9,7%	34,3%	32,8%	100,0%

Ailenin aylık ortalama geliri ile kadının çalışarak özgürlüğünü elde etme ilişkisinde aylık geliri 0-1000 olanların %75'i, 1001-2000 olanların %67,4'ü, 2001-3000 olanların %64,1'i, 3001-4000 olanların %65,5'i, 4001 ve üzeri gelire sahip olanların %75'i kadının çalışarak özgürlüğünü elde edebileceğini ifade etmektedir. Aylık ortalama gelir ile ifade arasındaki ilişkiye bakıldığında zaman gelirin artması ile kadının çalışarak özgürlüğünü kazanabileceği düşüncesine katılım oranı artmaktadır. Aylık gelirin artışı

ailelerde kadınların çalışma oranı da arttığı için ekonomik bağımsızlık ve kadının özgürlüğü arasında anlamlı bir ilişki gözlenmektedir.

Tablo 54. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.*Baba Mesleği

Baba Mesleği		Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	3	12	4	4	5	28
	%	10,7%	42,9%	14,3%	14,3%	17,9%	100,0%
Özel Sektör	f	11	16	3	7	1	38
	%	28,9%	42,1%	7,9%	18,4%	2,6%	100,0%
Kendi İşi	f	9	8	7	5	1	30
	%	30,0%	26,7%	23,3%	16,7%	3,3%	100,0%
Emekli	f	12	13	2	5	2	34
	%	35,3%	38,2%	5,9%	14,7%	5,9%	100,0%
İşsiz	f	0	4	0	0	0	4
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	35	53	16	21	9	134
	%	26,1%	39,6%	11,9%	15,7%	6,7%	100,0%

Baba mesleği ile ifadeye katılım oranlarına bakıldığında babası kamuda çalışanların yüzde %32,2'si, özel sektörde çalışanların %21'i ve kendi işini yapanların %20'si erkeğin kadından daha yüksek eğitim seviyesine sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Erkeğin kadın üzerindeki iktidar araçlarından biri olarak eğitim, erkeğe sosyal statü kazandırmaktadır. Bu sebeple katılımcıların babalarının mesleklerinin farklı olması kadın ve erkek arasındaki eşit eğitim fırsatı anlayışı üzerinde bir etki oluşturmamaktadır. Ancak annesi çalışan katılımcıların kadın erkek eşitliği üzerine tutumları daha belirgin ve olumlayıcı birlikte olduğu görülmektedir.

Tablo 55. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	2	1	1	4	0	8
	%	25,0%	12,5%	12,5%	50,0%	,0%	100,0%
Kasaba	f	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	4	4	2	16	12	38
	%	10,5%	10,5%	5,3%	42,1%	31,6%	100,0%
İl Merkezi	f	8	17	8	32	22	87
	%	9,2%	19,5%	9,2%	36,8%	25,3%	100,0%
Toplam	f	14	22	11	52	35	134
	%	10,4%	16,4%	8,2%	38,8%	26,1%	100,0%

Yerleşim yeri ile ifade arasındaki ilişki incelendiği zaman kırdan kente doğru gelindiğinde erkeğin kadına göre daha üst seviyede eğitime ve sahip olması düşüncesine katılım oranı azalmaktadır. Bu kapsamda ilçe merkezinde yaşayanların %73,7'si ve il merkezinde yaşayanların %62,1'i evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olması gerektiği düşüncesine sahiptir. Yaşanılan yerin yerleşim türünün kırdan kente doğru gelmesi, gelir durumu ve eğitim seviyelerinin artması ifadeye katılım oranını azaltmaktadır.

Tablo 56. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Bölge

Bölge		Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	2	5	2	4	0	13
	%	15,4%	38,5%	15,4%	30,8%	,0%	100,0%
Karadeniz	f	0	4	0	3	0	7
	%	,0%	57,1%	,0%	42,9%	,0%	100,0%
Marmara	f	8	21	4	16	4	53
	%	15,1%	39,6%	7,5%	30,2%	7,5%	100,0%
Ege	f	0	2	0	1	1	4
	%	,0%	50,0%	,0%	25,0%	25,0%	100,0%
İç Anadolu	f	15	9	1	5	0	30
	%	50,0%	30,0%	3,3%	16,7%	,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	3	8	2	5	2	20
	%	15,0%	40,0%	10,0%	25,0%	10,0%	100,0%
Akdeniz	f	4	3	0	0	0	7
	%	57,1%	42,9%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	32	52	9	34	7	134
	%	23,9%	38,8%	6,7%	25,4%	5,2%	100,0%

Yaşanılan bölge ile ifade ilişkisinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanlardan 30,8, Karadeniz bölgesinde %42,9, Marmara Bölgesi'nde %37,9, Ege Bölgesi'nde %50, İç Anadolu Bölgesi'nde %16,7 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %35 oranında katılımcı ekonominin erkeğin kontrolünde olması gerektiğini düşünmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde ise hiçbir katılımcı ifadeye katılım göstermemektedir. Kültürel değerler kapsamında Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde erkek egemenliği daha aygın olduğu için evin ekonomik olarak yönetiminin erkekte olması gerektiği kabul edilmektedir. Katılımcılar kendi ailelerinde gördüğü, gözlemlediği ve deneyimlediği pratiklerden

kaynaklanarak doğru olduğunu düşündüğü aile içi ilişkileri aktarmaktadır. Bu noktada yaşanan bölgeler ve bu bölgelerin kültürel yapısı eğitim seviyesi ve biçimine bakılmaksızın bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını belirleme noktasında önemli olduğu gözlenmektedir.

Tablo 57. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Baba Eğitim

Baba Eğitim		Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	0	1	0	1	0	2
	%	,0%	50,0%	,0%	50,0%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	15	20	2	13	3	53
	%	28,3%	37,7%	3,8%	24,5%	5,7%	100,0%
Lise	f	11	15	5	14	2	47
	%	23,4%	31,9%	10,6%	29,8%	4,3%	100,0%
Üniversite	f	6	14	2	5	1	28
	%	21,4%	50,0%	7,1%	17,9%	3,6%	100,0%
Lisansüstü	f	0	2	0	1	1	4
	%	,0%	50,0%	,0%	25,0%	25,0%	100,0%
Toplam	f	32	52	9	34	7	134
	%	23,9%	38,8%	6,7%	25,4%	5,2%	100,0%

Baba eğitim durumu ve ifade ilişkisinde katılımcıların babalarının hiç eğitim olmayanların %50'si, ilkokul ve ortaokul mezun olanların %30,2'si lise mezun olanların %34,1'i, üniversite mezunu olanlara %21,5'i ailenin ekonomik gelir ve giderlerinin erkeğin kontrolünde olması gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcıların babalarının eğitim seviyeleri arttıkça ifadeye katılım oranlarının azaldığı görülmektedir. Erkeğin eğitilmiş olması, katılımcının kadın erkek ilişkilerine bakış açısını eşitlikçi bir biçimde etkilediği gözlenmektedir.

Tablo 58. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.
* Anne Eğitim

Anne Eğitim		Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	3	2	1	7	4	17
	%	17,6%	11,8%	5,9%	41,2%	23,5%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	3	11	8	39	34	95
	%	3,2%	11,6%	8,4%	41,1%	35,8%	100,0%
Lise	f	1	1	2	10	2	16
	%	6,3%	6,3%	12,5%	62,5%	12,5%	100,0%
Üniversite	f	0	0	0	2	3	5
	%	,0%	,0%	,0%	40,0%	60,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	7	15	11	58	43	134
	%	5,2%	11,2%	8,2%	43,3%	32,1%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ilişkisinde annelerinden hiç eğitimi olmayanların %63,7'si ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %76,9'u, lise mezunu olanların %75'i üniversite mezunu olanların %100'ü çocuk sahibi olmanın yetişkinliğe yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların annelerine eğitim durumu arttıkça ifadeye katılım oranları artmaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan kadınların gerek aile içinde gerekse toplumsal yaşamda daha çok kocaları aracılığı ile kendilerini göstermektedir. Aynı zamanda kocalarının, ataerkil düzenin doğruları üzerine tutum sergilemektedir. Eril düzen içerisinde bir kadın için değerli olduğu yegâne alan anneliktir. Bu sebeple geleneksel kadın modelinin annelik algısı kadınlığın gerçekleşme evresi olarak görülmektedir. Soyun devamı, olgunlaşma ve çocukluktan yetişkinliğe evrimle süreçleri annelik ve çocuk sahibi olma ile gerçekleşmektedir. Ancak eğitim sahibi olunması anneliğin

bilinçli bir şekilde üstlenilmesi ile anlaşılır görülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar için iki farklı bakış açısı geliştirilebilmektedir. Bunlardan ilki eğitilmiş bir kadın değerini ve gücünü başka bir kimseye bağımlı olmadan ya da daha az bağımlılıkla, kendi kazanımları ile elde ettiği için çocuk sahibi olmanın toplumsal değer ve sorumluluk bağlamında bir farkını hissetmemektedir. İkinci bakış ise eğitim sahibi kadınlar, eğitim aracılığı ile meslek edinimi ve gelir etme noktasında girişimlerde bulunmak için evliliği ve özellikle çocuk sahibi olmayı ertelemektedir. Bu noktada eğitilmiş kadınlar, çocuk sahibi olma durumu ile sorumluluk sahibi olma arasında bir bütünlük kuramamaktadır.

Tablo 59. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.
* Baba Eğitim

Baba Eğitim		Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	0	1	0	1	0	2
	%	,0%	50,0%	,0%	50,0%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	6	7	6	16	18	53
	%	11,3%	13,2%	11,3%	30,2%	34,0%	100,0%
Lise	f	1	4	2	25	15	47
	%	2,1%	8,5%	4,3%	53,2%	31,9%	100,0%
Üniversite	f	0	3	2	14	9	28
	%	,0%	10,7%	7,1%	50,0%	32,1%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	1	2	1	4
	%	,0%	,0%	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Toplam	f	7	15	11	58	43	134
	%	5,2%	11,2%	8,2%	43,3%	32,1%	100,0%

Baba eğitim durumu ve ifade ilişkisinde, babaları ilkokul ve ortaokul mezunlarının %64,2'si, lise mezun olanların %84,1'i ve üniversite mezun olanların %82,1'i çocuk sahibi olmanın yetişkinliğe yardımcı olacağını düşünmektedir. Katılımcıların baba

eğitim seviyelerine göre ifade değerlendirmesine bakıldığı zaman annelik ve çocuk sahibi olma tutumu ile ilgili anlamlı bir ilişki gözlenmemektedir. Bu durumda babanın hemen her seviyede sahip olduğu eğitimin kızlarının annelik ve çocuk sahibi olmalarına yönelik algıları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadıkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 60. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.*
Aylık Gelir

Aylık Gelir		Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
0-1000	f	1	1	0	2	0	4
	%	25,0%	25,0%	,0%	50,0%	,0%	100,0%
1001-2000	f	3	5	5	16	17	46
	%	6,5%	10,9%	10,9%	34,8%	37,0%	100,0%
2001-3000	f	3	4	2	19	11	39
	%	7,7%	10,3%	5,1%	48,7%	28,2%	100,0%
3001-4000	f	0	4	4	12	9	29
	%	,0%	13,8%	13,8%	41,4%	31,0%	100,0%
4001-üstü	f	0	1	0	9	6	16
	%	,0%	6,3%	,0%	56,3%	37,5%	100,0%
Toplam	f	7	15	11	58	43	134
	%	5,2%	11,2%	8,2%	43,3%	32,1%	100,0%

Aylık ortalama gelir ile ifade ilişkisine bakıldığı zaman, 1001-2000 arası gelire sahip olanların %71,8'i, 2001-3000 arası gelire sahip olanların %76,9'u, 3001- 4000 arası gene sahip olanların %72,4'ü ve 4001 ve üzeri gelire sahip olanların %93,8'i çocuk sahibi olmanın yetişkinliğe yardımcı olacağını ifade etmektedir. Ailenin aylık ortalama geliri, kadının çocuk sahibi olması ile sorumluluk kazanmasını belirlemediği

görülmektedir. Tıpkı katılımcıların baba mesleği ve ifade ilişkisinde olduğu gibi değişkenler arasında anlamsız bir ilişki belirmektedir.

Tablo 61. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Bölge

Bölge		Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	1	0	0	1	11	13
	%	7,7%	,0%	,0%	7,7%	84,6%	100,0%
Karadeniz	f	1	0	0	1	5	7
	%	14,3%	,0%	,0%	14,3%	71,4%	100,0%
Marmara	f	6	8	2	10	27	53
	%	11,3%	15,1%	3,8%	18,9%	50,9%	100,0%
Ege	f	1	0	0	0	3	4
	%	25,0%	,0%	,0%	,0%	75,0%	100,0%
İç Anadolu	f	5	2	4	7	12	30
	%	16,7%	6,7%	13,3%	23,3%	40,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	1	3	1	4	11	20
	%	5,0%	15,0%	5,0%	20,0%	55,0%	100,0%
Akdeniz	f	2	0	1	1	3	7
	%	28,6%	,0%	14,3%	14,3%	42,9%	100,0%
Toplam	f	17	13	8	24	72	134
	%	12,7%	9,7%	6,0%	17,9%	53,7%	100,0%

Yaşanılan bölge ile ifade ilişkisine bakıldığı zaman Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %92,8'i, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %85,7'si, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %69,8'i, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %73,3'ü,

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %75'ii, Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %57,2'si kadınların evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamasını toplumsal namus algısı bağlamında yanlış karşılamaktadır. Tabloda görüldüğü üzere Türkiye'nin doğu bölgelerinde yaşayan katılımcıların toplumsal namus algısı, Türkiye'nin Batı bölgelerinde yaşayan katılımcıların toplumsal namus algısından cinsellik bağlamında daha etkin olduğu görülmektedir. Geleneksel kuralların etkin olduğu bölgelerde toplumsal baskı ve namus algısına verilen önem artmaktadır. Bu sebeple bireyci ve toplumcu yaşam ikiliği modern olan ile geleneksel olan arasındaki ayrımı güçlendirerek toplumsal baskının etkinliğini görünür kılmaktadır. Tabloda belirtilen ifadede cinsellik üzerinden bir toplumsal baskı dikkatleri çekmektedir.

Tablo 62. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Aylık Gelir

Aylık Gelir		Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
0-1000	f	1	1	0	0	2	4
	%	25,0%	25,0%	,0%	,0%	50,0%	100,0%
1001-2000	f	2	4	4	7	29	46
	%	4,3%	8,7%	8,7%	15,2%	63,0%	100,0%
2001-3000	f	5	5	2	6	21	39
	%	12,8%	12,8%	5,1%	15,4%	53,8%	100,0%
3001-4000	f	4	2	0	10	13	29
	%	13,8%	6,9%	,0%	34,5%	44,8%	100,0%
4001-üstü	f	5	1	2	1	7	16
	%	31,3%	6,3%	12,5%	6,3%	43,8%	100,0%
Toplam	f	17	13	8	24	72	134
	%	12,7%	9,7%	6,0%	17,9%	53,7%	100,0%

Aylık gelir ile ifade ilişkisine bakıldığı zaman, ailenin aylık ortalama geliri arttıkça toplumsal namus algısının etkinliğinin azaldığı görülmektedir. Katılımcıların aylık ortalama gelirinin 0-1000 arası olanların %50'si, 1001-2000 arasında olanların %78,2'si, 2001-3000 arası olanların %69,2'si, 3000-4000 arası olanların %79,3'ü ve 4001 üstü olanların % 50,1'i toplumsal namusunu korumak için kadının evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamasının yanlış olduğunu ifade etmektedir. Ailenin aylık gelirinin artması katılımcının tutum değişimi noktasında tek başına bir belirleyici değildir. Gelirin fazla olması daha modern bir sosyal çevre, çoğunlukla eğitilmiş ebeveynler ve kültürel değerlerden daha bağımsız bir aile yapının varlığını da mümkün kılmaktadır. Bu sebeple belirtilen diğer değişkenlerin de etkisi ile ailenin gelir artışı ile toplumsal baskı ve cinsellik algısı arasında bir ilişki doğmaktadır.

Tablo 63. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	3	8	1	4	1	17
	%	17,6%	47,1%	5,9%	23,5%	5,9%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	23	37	12	14	9	95
	%	24,2%	38,9%	12,6%	14,7%	9,5%	100,0%
Lise	f	5	5	2	3	1	16
	%	31,3%	31,3%	12,5%	18,8%	6,3%	100,0%
Üniversite	f	1	3	0	1	0	5
	%	20,0%	60,0%	,0%	20,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	32	54	15	22	11	134
	%	23,9%	40,3%	11,2%	16,4%	8,2%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcıların annelerinden, hiç eğitim olmayanların %29,4'ü, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %24,2'si, lise mezunu olanların %25,1'i ve üniversite mezunlarının %20'si evliliğin kadını erkeğe bağımlı hale getirdiğini ifade etmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça ifade katılım oranları azalmaktadır. Kadınların eğitilmiş olması, evlilikte kadın erkek eşitliğine dair tutum ve davranışların güçlenmesine yol açmaktadır. Bu sebeple feminist söylemin evlilik ve bağımlılık ilişkisine dair söylemleri bu tabloya göre doğrulanmamaktadır. Çünkü feminizm temelde kadının evlilik aracılığı ile sömürüldüğünü ifade etmektedir. Ancak çalışma kapsamında kadının geri plana atılması kurumlardan ziyade kadının sosyo-ekonomik ve eğitsel anlamda yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 64. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	6	2	6	1	2	17
	%	35,3%	11,8%	35,3%	5,9%	11,8%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	40	17	17	14	7	95
	%	42,1%	17,9%	17,9%	14,7%	7,4%	100,0%
Lise	f	3	4	1	5	3	16
	%	18,8%	25,0%	6,3%	31,3%	18,8%	100,0%
Üniversite	f	4	0	1	0	0	5
	%	80,0%	,0%	20,0%	,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	54	23	25	20	12	134
	%	40,3%	17,2%	18,7%	14,9%	9,0%	100,0%

Anne eğitim durumu ve kürtaj hakkı ilişkisine bakıldığı zaman, annelerinin hiç eğitimi olmayanların %17,7'si, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %22,1'i, lise mezunu olanlara %50,1'i kadınların kürtaj hakkına sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim durumları arttıkça kadınların kürtaj hakkına sahip olması gerektiğine dair tutumları güçlenmektedir. Tarihsel süreçte kadının kürtaj hakkı kadınların sosyal ve ekonomik yaşamdan annelik aracılığı ile uzaklaşmasını engelleme amaçlı savunulmuştur. Bu sebeple kürtaj hakkı bir bilinçlenme ve özgürleşme mücadelesine dönüşmüştür.

Tablo 65. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	2	4	1	1	0	8
	%	25,0%	50,0%	12,5%	12,5%	,0%	100,0%
Kasaba	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	15	7	8	5	3	38
	%	39,5%	18,4%	21,1%	13,2%	7,9%	100,0%
İl Merkezi	f	37	11	16	14	9	87
	%	42,5%	12,6%	18,4%	16,1%	10,3%	100,0%
Toplam	f	54	23	25	20	12	134
	%	40,3%	17,2%	18,7%	14,9%	9,0%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve kürtaj hakkı ilişkisine bakıldığı zaman, köyde yaşayanların %12,5'i, ilçe merkezinde yaşayanların %21,1'i ve il merkezinde yaşayanların %26,4'ü kürtaj hakkını savunmaktadır. Kırdan kente doğru geldikçe kadınların kürtaj hakkına sahip olması gerektiğine dair katılım oranları artmaktadır. Geleneksel aile yapılarında kürtajın dini ve ahlaki yönü ile birlikte toplumsal baskı ve ataerkil iktidar ilişkileri kürtajın hak olarak ele alınmasını engellemektedir.

Tablo 66. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Bölge

Bölge		Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	2	3	2	4	2	13
	%	15,4%	23,1%	15,4%	30,8%	15,4%	100,0%
Karadeniz	f	0	1	2	4	0	7
	%	,0%	14,3%	28,6%	57,1%	,0%	100,0%
Marmara	f	12	13	5	17	6	53
	%	22,6%	24,5%	9,4%	32,1%	11,3%	100,0%
Ege	f	1	0	0	2	1	4
	%	25,0%	,0%	,0%	50,0%	25,0%	100,0%
İç Anadolu	f	9	7	3	11	0	30
	%	30,0%	23,3%	10,0%	36,7%	,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	4	5	3	5	3	20
	%	20,0%	25,0%	15,0%	25,0%	15,0%	100,0%
Akdeniz	f	2	1	2	2	0	7
	%	28,6%	14,3%	28,6%	28,6%	,0%	100,0%
Toplam	f	30	30	17	45	12	134
	%	22,4%	22,4%	12,7%	33,6%	9,0%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %46,2'si, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %57,1'i, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %43,4'ü, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %75'i, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %36,7'si, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %40,0'ı ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %28,6'sı evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının söz hakkı olması gerektiğini ifade etmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar yoğunlukla evlendikten sonra kadının

tercihleri üzerinde kocalarının belirleyici etkisinin bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Aile yapısı ve kültürel değerler evlilik ile kadını kocasının sorumluluk alanına dâhil etmektedir. Aynı zamanda kadının toplumsal anlamda her hangi bir kusuru erkek üzerinden yorumlanacağı için aile içerisinde iktidar erkeğin kontrolünde bulunmaktadır.

Tablo 67. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	5	3	2	4	3	17
	%	29,4%	17,6%	11,8%	23,5%	17,6%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	19	21	14	33	8	95
	%	20,0%	22,1%	14,7%	34,7%	8,4%	100,0%
Lise	f	6	4	1	4	1	16
	%	37,5%	25,0%	6,3%	25,0%	6,3%	100,0%
Üniversite	f	0	2	0	3	0	5
	%	,0%	40,0%	,0%	60,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	30	30	17	45	12	134
	%	22,4%	22,4%	12,7%	33,6%	9,0%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisinde bakıldığı zaman katılımcıların annelerinin hiç eğitim olmayanların %41,1'i, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %43,1'i, lise mezunu olanların %31,3'ü evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının etkili olması gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim durumu arttıkça giyim tercihleri üzerinde kocalarının müdahalesinin etkisinin azalması

gerektiğine dair düşünceye sahip oldukları görülmektedir. Katılımcılar evlendikten sonra giyim tercihleri üzerinden sosyal ve kültürel anlamda bir baskıya dönüşeceğini düşündükleri bu ifadeye katılımı reddetmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde kadın üzerinde namus ve ahlak kapsamında kadın denetim altına alınmaktadır. Ancak bu durum namus ve ahlakın oluşturduğu toplum yapısının eleştirilmesinden kaynaklanmamaktadır. Namus ve ahlaki öğretilerin sadece kadınların kişisel ve sosyal yaşamını kısıtlamasından dolayı katılımcılar erkeklerin kadınlar üzerindeki müdahalelerine karşı tavır sergilemektedir.

Tablo 68. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Baba Eğitim

Baba Eğitim		Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	0	2	0	0	0	2
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	17	6	9	14	7	53
	%	32,1%	11,3%	17,0%	26,4%	13,2%	100,0%
Lise	f	9	13	2	20	3	47
	%	19,1%	27,7%	4,3%	42,6%	6,4%	100,0%
Üniversite	f	4	7	5	10	2	28
	%	14,3%	25,0%	17,9%	35,7%	7,1%	100,0%
Lisansüstü	f	0	2	1	1	0	4
	%	,0%	50,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	30	30	17	45	12	134
	%	22,4%	22,4%	12,7%	33,6%	9,0%	100,0%

Baba eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, ilkökul ve ortaokul mezunu olanların %39,6'sı, lise mezunu olanların %49'u ve üniversite mezunu olanların

%42,8'i evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının söz hakkı bulunması gerektiği ifade etmektedir. Katılımcıların babaların eğitim durumu arttıkça evlendikten sonra kadın üzerindeki kocanın müdahalesinin etkisinin olmasına dair karşıt tutumlar güçlenmektedir. Erkeğin eğitim seviyesinin artması ile ikili ilişkide iletişim biçimi baskılardan uzaklaşmaktadır. Erkek, iktidar ilişkisini kadının sosyal yaşamını veya kişisel görünümü üzerinde yoğunlaştırmamaktadır.

Tablo 69. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. *Bölge

Bölge		Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	1	5	3	3	1	13
	%	7,7%	38,5%	23,1%	23,1%	7,7%	100,0%
Karadeniz	f	1	0	2	3	1	7
	%	14,3%	,0%	28,6%	42,9%	14,3%	100,0%
Marmara	f	15	15	5	11	7	53
	%	28,3%	28,3%	9,4%	20,8%	13,2%	100,0%
Ege	f	1	0	1	1	1	4
	%	25,0%	,0%	25,0%	25,0%	25,0%	100,0%
İç Anadolu	f	2	7	5	10	6	30
	%	6,7%	23,3%	16,7%	33,3%	20,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	6	5	2	5	2	20
	%	30,0%	25,0%	10,0%	25,0%	10,0%	100,0%
Akdeniz	f	2	0	1	3	1	7
	%	28,6%	,0%	14,3%	42,9%	14,3%	100,0%
Toplam	f	28	32	19	36	19	134
	%	20,9%	23,9%	14,2%	26,9%	14,2%	100,0%

Yaşanılan bölge ile ifade ilişkisine bakıldığı zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %30,8'i, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %57,2'i, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %34'ü, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %50'si, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %53,3'ü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %35'i ile Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %57,2'si bir kızın evlenmeden önce flört etmesinin bir sakıncası olmadığını ifade etmektedir. Kadınların evlenmeden önce flört etme özgürlüğüne, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde diğer bölgelere göre daha az bir katılım oranı gözlenmektedir. Muhafazakâr bölgelerde flört ilişkisi dini ve ahlaki anlamda yanlış karşılandığı için katılımcılar evlilik ilişkisi ve tercihinde daha çok kültürel değerlere önem vermektedir.

Tablo 70. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	3	6	3	3	2	17
	%	17,6%	35,3%	17,6%	17,6%	11,8%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	21	24	25	18	7	95
	%	22,1%	25,3%	26,3%	18,9%	7,4%	100,0%
Lise	f	2	5	2	5	2	16
	%	12,5%	31,3%	12,5%	31,3%	12,5%	100,0%
Üniversite	f	0	1	3	1	0	5
	%	,0%	20,0%	60,0%	20,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	26	37	33	27	11	134
	%	19,4%	27,6%	24,6%	20,1%	8,2%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcıların annelerinin hiç eğitimi olmayanların %29,4'ü, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %26,3'ü, lise mezunu olanların %43,8'i ve üniversite mezun olanların %20'si erkeğin kadına göre daha rasyonel düşündüğünü ifade etmektedir. Katılımcıların annelerin eğitim seviyesi arttıkça rasyonel düşüncenin erkeklik ile tanımlanmasının doğru olmadığı düşüncesi yaygınlaşmaktadır. Kadınların sürekli duygusallık ile anılması sosyo-ekonomik ve eğitsel imkânlar açısından yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça rasyonel düşünce ile erkekliğin özdeş tutulmasına ilişkin tutumlar ortadan kalkmaktadır.

Tablo 71. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	0	4	3	1	0	8
	%	,0%	50,0%	37,5%	12,5%	,0%	100,0%
Kasaba	f	0	0	1	0	0	1
	%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	7	11	8	8	4	38
	%	18,4%	28,9%	21,1%	21,1%	10,5%	100,0%
İl Merkezi	f	19	22	21	18	7	87
	%	21,8%	25,3%	24,1%	20,7%	8,0%	100,0%
Toplam	f	26	37	33	27	11	134
	%	19,4%	27,6%	24,6%	20,1%	8,2%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, köyde yaşayanların %12,5'i, ilçe merkezinde yaşayanların %31,6'sı ve il merkezinde yaşayanların %28,7'si erkeğin kadına göre daha rasyonel düşündüğünü ifade etmektedir. Yerleşim yeri kırdan kente doğru geldikçe erkeğin kadına göre daha çok rasyonel düşündüğü ifadesine katılım oranı azalmaktadır. Anne ve babanın eğitim seviyesinde olduğu gibi

kadınların hak ve özgürlükler bağlamında kendilerini gerçekleştirebileceği alanlarda rasyonel düşüncenin erkeklığe ait olduğu algı yıkılmaktadır.

Tablo 72. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Bölge

Bölge		Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	1	0	0	3	9	13
	%	7,7%	,0%	,0%	23,1%	69,2%	100,0%
Karadeniz	f	0	0	0	3	4	7
	%	,0%	,0%	,0%	42,9%	57,1%	100,0%
Marmara	f	0	1	5	22	25	53
	%	,0%	1,9%	9,4%	41,5%	47,2%	100,0%
Ege	f	0	0	0	0	4	4
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
İç Anadolu	f	1	4	2	9	14	30
	%	3,3%	13,3%	6,7%	30,0%	46,7%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	1	0	1	4	14	20
	%	5,0%	,0%	5,0%	20,0%	70,0%	100,0%
Akdeniz	f	0	0	1	3	3	7
	%	,0%	,0%	14,3%	42,9%	42,9%	100,0%
Toplam	f	3	5	9	44	73	134
	%	2,2%	3,7%	6,7%	32,8%	54,5%	100,0%

Yaşanılan bölge ile ifade ilişkisinde bakıldığı zaman Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %92,3'ü, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %100'ü, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %88,7'si, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %100'ü, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %76,7'si, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %90'ı, Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %85,8'i kadının erkeğe göre daha duygusal

olduğunu ifade etmektedir. Bölgesel olarak çoğu katılımcının duygusallık ve kadınlık ilişkisinde olumlu tavırları öne çıkmaktadır.

Tablo 73. Kadının temel görevi anneliktir.*Baba Eğitim

Baba Eğitim		Kadının temel görevi anneliktir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	1	1	0	0	0	2
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	9	13	7	12	12	53
	%	17,0%	24,5%	13,2%	22,6%	22,6%	100,0%
Lise	f	4	12	4	16	11	47
	%	8,5%	25,5%	8,5%	34,0%	23,4%	100,0%
Üniversite	f	4	8	2	7	7	28
	%	14,3%	28,6%	7,1%	25,0%	25,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	2	0	1	4
	%	,0%	25,0%	50,0%	,0%	25,0%	100,0%
Toplam	f	18	35	15	35	31	134
	%	13,4%	26,1%	11,2%	26,1%	23,1%	100,0%

Baba eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcıların babalarından ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %45,2'si, lise mezunu olanların %27,4'ü, üniversite mezunu olanların %50'si ve lisansüstü eğitime sahip olanların %25'i kadının temel görevinin annelik olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların babalarının eğitim seviyesi arttıkça genel anlamda ifadeye katılım oranları azalmaktadır. Ancak genel anlamda anne eğitim durumu katılımcılar için daha belirleyici niteliktedir. Tablolarda görüldüğü üzere katılımcıların anne ve babalarının eğitim seviyelerinin artması kadının sadece anne olarak dikkate alınmasını ortadan kaldırmaktadır.

Tablo 74. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	8	2	2	2	3	17
	%	47,1%	11,8%	11,8%	11,8%	17,6%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	55	17	9	7	7	95
	%	57,9%	17,9%	9,5%	7,4%	7,4%	100,0%
Lise	f	6	5	4	0	1	16
	%	37,5%	31,3%	25,0%	,0%	6,3%	100,0%
Üniversite	f	4	0	1	0	0	5
	%	80,0%	,0%	20,0%	,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	73	25	16	9	11	134
	%	54,5%	18,7%	11,9%	6,7%	8,2%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, katılımcılardan annelerin hiç eğitimi olmayanların %29,4'ü, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %15,8'i, lise mezunu olanların %6,3'ü bir kadının evlenmeden önce cinsel birlikteliği yaşamasını normal karşılamaktadır. Katılımcıların cinsellik ile ilgili tutumlarında anne eğitim durumunun belirleyici bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 75. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	3	3	2	0	0	8
	%	37,5%	37,5%	25,0%	,0%	,0%	100,0%
Kasaba	f	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	24	7	4	0	3	38
	%	63,2%	18,4%	10,5%	,0%	7,9%	100,0%
İl Merkezi	f	45	15	10	9	8	87
	%	51,7%	17,2%	11,5%	10,3%	9,2%	100,0%
Toplam	f	73	25	16	9	11	134
	%	54,5%	18,7%	11,9%	6,7%	8,2%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, ilçe merkezinde yaşayanların %7,9'u ve il merkezinde yaşayanların %19,5' i bir kadının evlenmeden önce sevdiği biriyle cinsel birlikteliğini normal karşılamaktadır. Kırdan kente doğru geldikçe cinsel özgürlük anlayışına katılım oranlarının arttığı görülmektedir. Bu tutum göstergesi cinsel özgürlük anlayışının kırsal kesimde toplumsal bir mesele olması ile de ilgilidir. Yerleşim biçimi kentlere doğru namus algısı ve cinsel özgürlük anlayışı daha çok bireysel olarak dikkate alınmaktadır.

Tablo 76. Siyaset erkeklere ait bir alandır. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Siyaset erkeklere ait bir alandır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	4	3	0	0	1	8
	%	50,0%	37,5%	,0%	,0%	12,5%	100,0%
Kasaba	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	19	15	1	1	2	38
	%	50,0%	39,5%	2,6%	2,6%	5,3%	100,0%
İl Merkezi	f	56	19	6	4	2	87
	%	64,4%	21,8%	6,9%	4,6%	2,3%	100,0%
Toplam	f	79	37	7	6	5	134
	%	59,0%	27,6%	5,2%	4,5%	3,7%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, köyde yaşayanların %12,5'i, ilçe merkezinde yaşayanların %7,9'u ve il merkezinde yaşayanların %6,9'u siyasetin erkeklere ait bir alan olduğunu dile getirmektedir. Kırdan kente doğru geldikçe siyasetin erkeklik ile anılmasına dair katılım oranları azalmaktadır. Politik algı kırsal alanda kadının temsil gücünün zayıf olmasından erkek uğraşı olarak algılanmaktadır. Bu sebeple kırsal bölgelerde yaşayan katılımcıların politikanın erkeğe ait bir alan olduğunu düşünmektedir. Ancak kentsel yaşamda kadın erkeğin bireysel temelde temsili politik alanın paylaşılmasına yol açmaktadır. Bu durum siyaset kadın ve erkek için ortak bir uğraş alanına dönüşmektedir.

Tablo 77. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	2	1	4	3	7	17
	%	11,8%	5,9%	23,5%	17,6%	41,2%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	10	8	25	24	28	95
	%	10,5%	8,4%	26,3%	25,3%	29,5%	100,0%
Lise	f	1	1	2	7	5	16
	%	6,3%	6,3%	12,5%	43,8%	31,3%	100,0%
Üniversite	f	1	1	1	2	0	5
	%	20,0%	20,0%	20,0%	40,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	14	11	32	37	40	134
	%	10,4%	8,2%	23,9%	27,6%	29,9%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, katılımcıların annelerinden hiç eğitimi olmayanların %58,8'i, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %54,8'i, lise mezunu olanların %75,1'i ve üniversite mezunu olanların %40'ı kadına ilişkin geleneksel namus anlayışının kadını olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça ifadeye katılım oranlarının düzensiz bir değişkenlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 78. Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir. * Bölge

Bölge		Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	0	2	2	5	4	13
	%	,0%	15,4%	15,4%	38,5%	30,8%	100,0%
Karadeniz	f	0	1	1	3	2	7
	%	,0%	14,3%	14,3%	42,9%	28,6%	100,0%
Marmara	f	2	3	3	10	35	53
	%	3,8%	5,7%	5,7%	18,9%	66,0%	100,0%
Ege	f	0	0	0	3	1	4
	%	,0%	,0%	,0%	75,0%	25,0%	100,0%
İç Anadolu	f	2	0	2	7	19	30
	%	6,7%	,0%	6,7%	23,3%	63,3%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	0	2	1	8	9	20
	%	,0%	10,0%	5,0%	40,0%	45,0%	100,0%
Akdeniz	f	0	1	0	2	4	7
	%	,0%	14,3%	,0%	28,6%	57,1%	100,0%
Toplam	f	4	9	9	38	74	134
	%	3,0%	6,7%	6,7%	28,4%	55,2%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %69,8'i, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %71,5'i, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %84,9'u, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %86,6'sı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %85'i, Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %85,7'si ve Ege Bölgesi'nde yaşayanların tamamı kadının kendisinin evlenme kararını verebileceğini dile getirmektedir. Hemen her bölgeden katılımcılar evlilik kararını kendilerinin verebilecekleri konusunda ortak bir tutum sergilemektedir. Bu noktada

ilerleyen süreçlerde gerçekleşecek evliliklerin daha çok çiftlerin kararları doğrultusunda gerçekleşeceği ve ailenin toplumsal etkisinin zayıflayacağı düşünülmektedir.

Tablo 79. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Bölge

Bölge		Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	1	0	5	2	5	13
	%	7,7%	,0%	38,5%	15,4%	38,5%	100,0%
Karadeniz	f	1	0	0	1	5	7
	%	14,3%	,0%	,0%	14,3%	71,4%	100,0%
Marmara	f	10	6	6	19	12	53
	%	18,9%	11,3%	11,3%	35,8%	22,6%	100,0%
Ege	f	0	0	0	0	4	4
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
İç Anadolu	f	4	6	3	6	11	30
	%	13,3%	20,0%	10,0%	20,0%	36,7%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	2	1	1	5	11	20
	%	10,0%	5,0%	5,0%	25,0%	55,0%	100,0%
Akdeniz	f	2	1	1	2	1	7
	%	28,6%	14,3%	14,3%	28,6%	14,3%	100,0%
Toplam	f	20	14	16	35	49	134
	%	14,9%	10,4%	11,9%	26,1%	36,6%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %53,9'u, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %85,7'si, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %58,4'ü, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %100'ü, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %56,7'si, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %80'i ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %42,9'u bekâretin kadın için öncelik dolduğunu ifade etmektedir.

Bölgelere göre bakıldığı zaman tüm bölgelerde yaşayan katılımcılar için bekâret önemsenmektedir. Kültürel olarak ataerkil eğilimlerin etkin olduğu bölgelerde bekâret olgusu daha çok dikkat çekmektedir. Bu bölgelerde cinsellik algısı ve denetimi daha çok toplumsal anlamda önemsenmektedir. Gelenekçi topluluklarda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kadınlar üzerinde etkili olması kadınların bekâret olgusunu önemsemesine yol açmaktadır.

Tablo 80. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	0	1	0	1	6	8
	%	,0%	12,5%	,0%	12,5%	75,0%	100,0%
Kasaba	f	0	0	1	0	0	1
	%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	4	2	5	10	17	38
	%	10,5%	5,3%	13,2%	26,3%	44,7%	100,0%
İl Merkezi	f	16	11	10	24	26	87
	%	18,4%	12,6%	11,5%	27,6%	29,9%	100,0%
Toplam	f	20	14	16	35	49	134
	%	14,9%	10,4%	11,9%	26,1%	36,6%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, köyde yaşayanların %87,5'i, ilçe merkezinde yaşayanların %71'i, il merkezinde yaşayanların %57,5'i bekâretin kadın için öncelikli bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Kırdan kente doğru geldikçe bekâretin kadın için önem seviyesinin azaldığı görülmektedir. Aynı zamanda katılımcıların aylık ortalama geliri arttıkça bekârete verilen öneminin azaldığı görülmektedir. Genel olarak yaşam alanlarını modernleşmesi ve sosyal refahın artması katılımcıların bekâret olgusuna bakış açılarını dönüştürmektedir.

Tablo 81. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	6	1	1	0	0	8
	%	75,0%	12,5%	12,5%	,0%	,0%	100,0%
Kasaba	f	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	23	5	7	1	2	38
	%	60,5%	13,2%	18,4%	2,6%	5,3%	100,0%
İl Merkezi	f	45	21	9	7	5	87
	%	51,7%	24,1%	10,3%	8,0%	5,7%	100,0%
Toplam	f	75	27	17	8	7	134
	%	56,0%	20,1%	12,7%	6,0%	5,2%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, ilçe merkezinde yaşayanların %7,9'u ve il merkezinde yaşayanların %13,7'si kadının evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşamasını bir hak olarak değerlendirmektedir. Kırdan kente doğru geldikçe katılımcıların evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşama durumuna katılım artmaktadır. Namus algısının toplumsal görünümü kırsal bölgelerde daha baskındır. Bu sebeple katılımcılar evlilik öncesi cinsel ilişkinin bireysel tercihlerin ötesinde olduğunu düşünmektedir.

Tablo 82. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Bölge

Bölge		Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	0	0	2	4	7	13
	%	,0%	,0%	15,4%	30,8%	53,8%	100,0%
Karadeniz	f	0	0	0	5	2	7
	%	,0%	,0%	,0%	71,4%	28,6%	100,0%
Marmara	f	7	5	4	13	24	53
	%	13,2%	9,4%	7,5%	24,5%	45,3%	100,0%
Ege	f	0	0	0	1	3	4
	%	,0%	,0%	,0%	25,0%	75,0%	100,0%
İç Anadolu	f	3	5	3	9	10	30
	%	10,0%	16,7%	10,0%	30,0%	33,3%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	3	0	1	4	12	20
	%	15,0%	,0%	5,0%	20,0%	60,0%	100,0%
Akdeniz	f	1	1	1	3	1	7
	%	14,3%	14,3%	14,3%	42,9%	14,3%	100,0%
Toplam	f	14	11	11	39	59	134
	%	10,4%	8,2%	8,2%	29,1%	44,0%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %84,6'sı, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %100'ü, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %59,8'i, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %100'ü, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %63,3'ü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %80'i ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %57,2'si kadınlar için özel alanlar oluşturmasını desteklemektedir. İfadeye katılım oranı büyük şehirlerde oldukça fazladır. Bu durumun sebebi katılımcıların güvenlik kaygısından kaynaklı olduğu ifade

edilmektedir. İfade ve yaşanan bölge ilişkisinde, kültürel değerlerden daha çok büyük şehirlerde katılımcıların günlük yaşamı kolaylaştırılması adına kadınlara özel alan açılmasına olumlu yaklaşmaktadır.

Tablo 83. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	4	0	1	4	8	17
	%	23,5%	,0%	5,9%	23,5%	47,1%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	8	9	8	28	42	95
	%	8,4%	9,5%	8,4%	29,5%	44,2%	100,0%
Lise	f	1	2	2	6	5	16
	%	6,3%	12,5%	12,5%	37,5%	31,3%	100,0%
Üniversite	f	1	0	0	1	3	5
	%	20,0%	,0%	,0%	20,0%	60,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
Toplam	f	14	11	11	39	59	134
	%	10,4%	8,2%	8,2%	29,1%	44,0%	100,0%

Anne için durumunu ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcıların annelerinden hiç eğitimi olmayanların %70,6'sı, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %73,7'si, lise mezunu olanların %68,8'i ve üniversite mezunu olanların %80'i kadınlar için otobüs, lokanta gibi belli alanlarda özel alan ayrılmasını gerekli görmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça ifadeye katılım oranları azalmaktadır. Bu tutumun sebebi özel alan ayrıştırılmasının kadının sosyal yaşamda dışlanmasına yol açacak bir takım girişimler olduğu düşüncesiyle açıklanmaktadır. Anne eğitim seviyesi arttıkça

katılımcıların ifadeye verdiği cevapların daha çok politik temelde olduğu gözlenmektedir.

İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencilerinin Tutumları

Tablo 84. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	7	4	1	0	0	12
	%	58,3%	33,3%	8,3%	,0%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	9	3	5	1	0	18
	%	50,0%	16,7%	27,8%	5,6%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	1	1	0	0	0	2
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	3	4	1	0	0	8
	%	37,5%	50,0%	12,5%	,0%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	48	35	17	14	7	121
	%	39,7%	28,9%	14,0%	11,6%	5,8%	100,0%
Toplam	f	68	47	24	15	7	161
	%	42,2%	29,2%	14,9%	9,3%	4,3%	100,0%

“Çalışan kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.” ifadesi ile anne mesleği ilişkisine bakıldığı zaman katılım oranları özel sektörde %5,6 ve ev hanımlarında %17,4 olduğu görülmektedir. Kamuda çalışan ve kendi işini yapan kadınların çocukları ise kadının kocasından daha çok gelire sahip olmasının bir sorun oluşturmayacağını düşünmektedir. Annesi ev hanımı olan katılımcılar, annesi herhangi bir işte çalışan diğer katılımcılara göre ifadeye katılım oranları daha çoktur. Annesi çalışan katılımcıların deneyimleri üzerinden gidilecek olursa kadının ekonomik

anlamda gelir elde etmesi, erkekten daha çok kazanmasının aile içinde bir anlaşmazlık doğurmayacağı düşüncesi yaygın bir şekilde kabul edilmektedir.

Tablo 85. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Bölge

Bölge		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	3	1	1	7	4	16
	%	18,8%	6,3%	6,3%	43,8%	25,0%	100,0%
Karadeniz	f	3	6	2	0	0	11
	%	27,3%	54,5%	18,2%	,0%	,0%	100,0%
Marmara	f	26	17	8	6	1	58
	%	44,8%	29,3%	13,8%	10,3%	1,7%	100,0%
Ege	f	20	10	4	1	0	35
	%	57,1%	28,6%	11,4%	2,9%	,0%	100,0%
İç Anadolu	f	14	9	6	1	1	31
	%	45,2%	29,0%	19,4%	3,2%	3,2%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	0	1	1	0	1	3
	%	,0%	33,3%	33,3%	,0%	33,3%	100,0%
Akdeniz	f	2	3	2	0	0	7
	%	28,6%	42,9%	28,6%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	68	47	24	15	7	161
	%	42,2%	29,2%	14,9%	9,3%	4,3%	100,0%

“Çalışan kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.” ile yaşanan bölge ilişkisine bakıldığında zaman ile katılım oranları Doğu Anadolu Bölgesi'nde %68,8'i, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %33,3 olduğu görülmektedir. Kadının çalışma hakkı ve aile içerisindeki sosyal konumu dikkate aldığı

zaman ataerkil kültürün etkin olduğu bölgelerde kadının erkekten daha çok gelir sahip olmasının çatışmaya yol açmadığı düşüncesi yaygınlık göstermektedir. İfadeye katılmama oranı ise en çok %85,7 ile Ege Bölgesi'nde ve %71,5 ile Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanlar olduğu görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde cinsiyet rollerinin etkinliğinin zayıf olduğu ve kadın haklarının modern anlamda dikkate alınmaktadır.

Tablo 86. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	2	4	2	1	0	9
	%	22,2%	44,4%	22,2%	11,1%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	32	27	14	10	5	88
	%	36,4%	30,7%	15,9%	11,4%	5,7%	100,0%
Lise	f	24	10	7	3	1	45
	%	53,3%	22,2%	15,6%	6,7%	2,2%	100,0%
Üniversite	f	10	6	1	0	1	18
	%	55,6%	33,3%	5,6%	,0%	5,6%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	68	47	24	15	7	161
	%	42,2%	29,2%	14,9%	9,3%	4,3%	100,0%

Anne eğitim durumu ile “Çalışan bir kadının kocasından çok gelire sahip olması aile içinde huzursuzluk neden olur.” ifadesi arasındaki ilişki dikkate alındığı zaman katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça ifadeye katılım oranları azalmaktadır. Hiç eğitimi olmayan annelerin yüzde %11,1'i, ilkokul ve ortaokul

mezun olanların %17,1'i, lise mezunu olanların %8,9'u, Üniversite mezunu olanların %5,6'sı kadının daha çok gelir sahip olmasının çatışma yol açacağını düşünmektedir. Kadın erkek ilişkilerinde cinslerin eğitim seviyesi arttıkça hiyerarşik ilişkiyi belirleyen unsur ekonomik gelir olmaktan uzaklaşmaktadır. Eşitlikçi bir aile yapısı eğitilmiş olan ebeveynler tarafından inşa edileceğini gösteren bu tabloda katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça kadının kocasından daha çok gelire sahip olmasının aile içinde çatışmalara yol açacağı düşüncesine katılım oranı azalmaktadır.

Tablo 87. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Baba Eğitim

Baba Eğitim		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	1	1	0	1	0	3
	%	33,3%	33,3%	,0%	33,3%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	15	20	11	8	3	57
	%	26,3%	35,1%	19,3%	14,0%	5,3%	100,0%
Lise	f	36	12	10	3	2	63
	%	57,1%	19,0%	15,9%	4,8%	3,2%	100,0%
Üniversite	f	16	12	2	2	2	34
	%	47,1%	35,3%	5,9%	5,9%	5,9%	100,0%
Lisansüstü	f	0	2	1	1	0	4
	%	,0%	50,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	68	47	24	15	7	161
	%	42,2%	29,2%	14,9%	9,3%	4,3%	100,0%

Baba eğitim durumu ile “Çalışan bir kadının kocasından çok gelire sahip olması aile içinde huzursuzluk neden olur.” ifadesi arasındaki ilişki incelendiği zaman katılım oranları eğitim durumu arttıkça yükseldiği görülmektedir. Bu kapsamda babalarından

hiç eğitimi olmayanların %33,3'ü, ilkokul ve ortaokul mezunu olanlar %19,3'ü, lise mezunu olanlar %8'i üniversite mezunu olanlar %11,8'i oranında katılımcı ifadeye katılım göstermektedir. Katılımcıların babalarının eğitim seviyesi arttıkça ifadeye katılım oranları azalmaktadır. Bu dönüşümün sebebi eğitim ile birlikte geleneksel örüntülerde kadınların sosyal alanda geri plana atılmasına sebep olan algıların ortadan kalkması ile açıklanabilir. Modern aile yapılarında kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisinin ekonomik kazanım ile ilgili bir tarafı olmadığı görülmektedir.

Tablo 88. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	0	2	0	0	1	3
	%	,0%	66,7%	,0%	,0%	33,3%	100,0%
Kasaba	f	2	2	0	0	0	4
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	15	7	10	1	0	33
	%	45,5%	21,2%	30,3%	3,0%	,0%	100,0%
İl Merkezi	f	51	36	14	14	6	121
	%	42,1%	29,8%	11,6%	11,6%	5,0%	100,0%
Toplam	f	68	47	24	15	7	161
	%	42,2%	29,2%	14,9%	9,3%	4,3%	100,0%

Yerleşim yeri ile “Çalışan bir kadının kocasından çok gelire sahip olması aile içinde huzursuzluk neden olur.” ifadesi arasındaki ilişkide kırdan kente doğru gelindiği zaman katılım oranları azalmaktadır. Yerleşim yeri köy olanlar %33,3 ve il merkezlerinde %16,6 oranında ifadeye katılım göstermektedir. Kırsal bölgelerde ataerkil ilişkiler daha etkin bir şekilde aile içi ilişkileri belirlediği için kırsal bölgelerde yaşayan katılımcılar

kadının erkekten daha çok gelir elde etmesinin aile içinde olumsuzluklara yol açacağını belirtmektedir. Bu duruma karşı yerleşim bölgesi il merkezine doğru geldikçe kadınların sosyal yaşamda daha çok bulunması ve geleneksel tutumların etkilerinin ortadan kalkması ile katılımcılar kadının çalışmasının, erkekten daha çok gelire sahip olmasının aile içinde bir sorun oluşturmayacağını ifade etmektedir.

Tablo 89. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Baba Eğitim

Baba Eğitim		Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	1	1	0	0	1	3
	%	33,3%	33,3%	,0%	,0%	33,3%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	16	21	4	10	6	57
	%	28,1%	36,8%	7,0%	17,5%	10,5%	100,0%
Lise	f	35	18	7	0	3	63
	%	55,6%	28,6%	11,1%	,0%	4,8%	100,0%
Üniversite	f	12	15	2	2	3	34
	%	35,3%	44,1%	5,9%	5,9%	8,8%	100,0%
Lisansüstü	f	1	1	1	1	0	4
	%	25,0%	25,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	65	56	14	13	13	161
	%	40,4%	34,8%	8,7%	8,1%	8,1%	100,0%

Baba eğitim seviyesi ile katılımcıların ifadeye katılım oranları arasında belirleyici bir ilişki görülmemektedir. Baba eğitim durumunda hiç eğitimi olmayanların %33,3'ü, ilkokul ve ortaokul mezunlarına %18'i, lise mezun olanların %4,8'i ve üniversite mezun olanların %14,7'sinin ifadeye katılım gösterdikleri görülmektedir. Katılımcıların babalarının eğitim seviyesinin artması ile cinsiyet rollerinin kadınları ötekileştirmesine ilişkin tutumlara karşı tepkilerinin arttığı gözlenmektedir.

Tablo 90. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	0	0	0	4	8	12
	%	,0%	,0%	,0%	33,3%	66,7%	100,0%
Özel Sektör	f	1	1	0	3	13	18
	%	5,6%	5,6%	,0%	16,7%	72,2%	100,0%
Kendi İşi	f	0	0	0	0	2	2
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
Emekli	f	1	0	2	1	4	8
	%	12,5%	,0%	25,0%	12,5%	50,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	4	6	14	25	72	121
	%	3,3%	5,0%	11,6%	20,7%	59,5%	100,0%
Toplam	f	6	7	16	33	99	161
	%	3,7%	4,3%	9,9%	20,5%	61,5%	100,0%

Katılımcıların anne mesleklerine göre, kamuda çalışanların %100'ü, özel sektörde çalışanların %88,9'u, kendi işini yapanların %100'ü emekli olanlara müjde %62,5'i, ev hanımı olanların %80,2'si kadınların çalışarak özgürlüklerini elde edebileceğini düşünmektedir. Bu kapsamda, çalışan kadınlar özgürlük noktasında ekonomik bağımsızlığın belirleyici olduğunu düşünmektedir. Katılımcılardan annesi çalışanların ekonomik güç ile aile içindeki konumlarının farklılaşması kadın erkek ilişkilerine bakış açılarını etkilemektedir. Çoğu katılımcı bu noktada ekonomik bağımsızlığın kadın için özgürleşme aracı olduğu düşüncesini kabul etmektedir.

Tablo 91. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	1	1	1	3	3	9
	%	11,1%	11,1%	11,1%	33,3%	33,3%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	4	3	9	18	54	88
	%	4,5%	3,4%	10,2%	20,5%	61,4%	100,0%
Lise	f	0	1	5	8	31	45
	%	,0%	2,2%	11,1%	17,8%	68,9%	100,0%
Üniversite	f	1	1	1	4	11	18
	%	5,6%	5,6%	5,6%	22,2%	61,1%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	6	7	16	33	99	161
	%	3,7%	4,3%	9,9%	20,5%	61,5%	100,0%

Katılımcıların anne eğitim durumu ile kadının özgürlük anlayışı ilişkisinde hiç eğitimi olmayanlarda %66,6, ilkokul ve ortaokul mezunlarında %81,9, lise mezunlarında %86,7 ve üniversite mezunlarında %83,3 oranında kadının çalışması ile özgürlük elde edeceği düşüncesine katılım oranı olduğu görülmektedir. Eğitim ve ekonomik bağımsızlık paralel bir biçimde kadının özgürlüğü için olumlayıcı niteliklerdendir. Bu sebeple katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça ekonomik bağımsızlık ve kadın özgürlüğü arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmektedir.

Tablo 92. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	4	4	0	1	0	9
	%	44,4%	44,4%	,0%	11,1%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	53	24	6	4	1	88
	%	60,2%	27,3%	6,8%	4,5%	1,1%	100,0%
Lise	f	36	5	2	2	0	45
	%	80,0%	11,1%	4,4%	4,4%	,0%	100,0%
Üniversite	f	13	3	2	0	0	18
	%	72,2%	16,7%	11,1%	,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
Toplam	f	106	36	10	7	2	161
	%	65,8%	22,4%	6,2%	4,3%	1,2%	100,0%

Anne Eğitimi ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcılara annelerinden hiç eğitimi olmayanlarda %11,1, ilkokul ve ortaokul mezun olanlarda %5,6, lise mezun olanlarda %4,4 oranında katılım gösterdikleri görülmektedir. Bu kapsamda katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça evlilikte erkeğin eğitimi göre daha üst düzeyde olmalıdır ifadesini katılım oranı azalma olduğu tespit edilmektedir. Eğitimli olmak bilinçlenmeyi de beraberinde getirdiği için kadınlar ifadeye katılım göstermemektedir. Annelerinin eğitim seviyesi arttıkça katılımcıların da bilinçlenme seviyeleri artmaktadır.

Tablo 93. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	10	2	0	0	0	12
	%	83,3%	16,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	14	3	0	0	1	18
	%	77,8%	16,7%	,0%	,0%	5,6%	100,0%
Kendi İşi	f	1	1	0	0	0	2
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	4	4	0	0	0	8
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	75	38	4	3	1	121
	%	62,0%	31,4%	3,3%	2,5%	,8%	100,0%
Toplam	f	104	48	4	3	2	161
	%	64,6%	29,8%	2,5%	1,9%	1,2%	100,0%

Anne mesleği ile ifade ilişkisinde, annesi kamuda çalışanların, kendi işini yapanların ve emekli olanların hiç birisi ifadeye katılım göstermemektedir. Ancak annesi ev hanımı olanların %3,3'ü ve özel sektörde çalışanların %5,6'sı ekonomik kontrolün erkek elinde toplanmasını onaylamaktadır. Ekonomik gelir giderlerin erkek elinde toplanması aynı zamanda sadece erkek yönetiminde olan bir aile yapısına karşılık gelmektedir. Bu sebeple çalışan kadınların çocukları bu ifadeye katılım göstermemektedir. Ancak annesi ev hanımı olan katılımcılar için, kadının çalışmaması ile ekonomik anlamda bağımlılığı kadını erkeğe bağımlı kılmakta ve sosyal yaşamdan mahrum bırakmaktadır. Bu şekilde pasifleşen kadın bağımsızlaşmasını mümkün kılan her hangi bir girişimde bulunmamakla birlikte erkeğin kontrolünde yaşamayı tercih etmektedir.

Tablo 94. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	4	5	0	0	0	9
	%	44,4%	55,6%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	55	26	3	2	2	88
	%	62,5%	29,5%	3,4%	2,3%	2,3%	100,0%
Lise	f	32	12	0	1	0	45
	%	71,1%	26,7%	,0%	2,2%	,0%	100,0%
Üniversite	f	13	4	1	0	0	18
	%	72,2%	22,2%	5,6%	,0%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	104	48	4	3	2	161
	%	64,6%	29,8%	2,5%	1,9%	1,2%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisinde katılımcıların annelerinin eğitim seviyeleri arttıkça ekonomik gelir ve giderlerin erkeğin kontrolünde olması gerektiği düşüncesine katılım oranları azalmaktadır. Katılımcılardan anneleri ilkokul ve ortaokul mezunlarının %4,6'sı, lise mezunlarının %2,2'si ailenin ekonomik yapısının erkeğin kontrolünde olmasını gerekli görmektedir. Eğitim seviyesinin artması kadınlar için ekonomik bir gücün varlığına da işaret etmektedir. Erkeğin rızası olup olmaksızın kadınların eğitilmiş olması ve çalışması durumunda evin ekonomik gelir ve giderlerine ortak olduğu için ev aile içinde kadının da otorite sahibi olması kaçınılmaz görünmektedir. Bu tabloda ayrıca katılımcıların, ekonomik gelir ve giderlerin kontrol altına alınmasının kadın için bir baskı oluşturacağı düşüncesine de sahip oldukları için ifadeye katılım göstermemektedir. Ekonomik anlamda iktidar sahibi olmak, diğer ilişkilerde de kadın

ve aile yönetimi konusunda erkeğin hâkimiyetine imkân tanıyacağı için kadınların da ekonomik anlamda güce sahip olması önem kazanmaktadır.

Tablo 95. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	2	1	0	0	0	3
	%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Kasaba	f	2	2	0	0	0	4
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	17	13	2	1	0	33
	%	51,5%	39,4%	6,1%	3,0%	,0%	100,0%
İl Merkezi	f	83	32	2	2	2	121
	%	68,6%	26,4%	1,7%	1,7%	1,7%	100,0%
Toplam	f	104	48	4	3	2	161
	%	64,6%	29,8%	2,5%	1,9%	1,2%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ile ifade ilişkisinde ilçe merkezinde yaşayanların %3'ü il merkezinde yaşayanların %3,5'i ailenin ekonomik gelir ve giderlerinin erkeğinin elinde toplanması gerektiğini düşünmektedir. Bu kapsamda genel olarak kırdan kente doğru gelindikçe ekonomik anlamda sorumluluğun erkek ile özdeşleşmiş yapısının güçsüzleştiği görülmektedir. Kırsal bölgelerde kadınlarda eğitim ve çalışma oranı kentlere göre daha az olduğu için kadınların aile içi ve sosyal yaşamda ekonomik anlamda söz sahibi olma konusunda yetersiz olduğu gözlenmektedir. Ancak genel olarak İngiliz Dili bölümü öğrencileri, yaşadıkları yerin yerleşim türüne bakılmaksızın ekonomik sorumluluğun erkeğin kontrolünde olmasına karşı çıkmaktadır.

Tablo 96. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.
* Anne Mesleği

Anne Mesleği		Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	3	2	3	3	1	12
	%	25,0%	16,7%	25,0%	25,0%	8,3%	100,0%
Özel Sektör	f	5	3	4	4	2	18
	%	27,8%	16,7%	22,2%	22,2%	11,1%	100,0%
Kendi İşi	f	0	0	0	2	0	2
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	2	1	3	2	0	8
	%	25,0%	12,5%	37,5%	25,0%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	19	19	24	39	20	121
	%	15,7%	15,7%	19,8%	32,2%	16,5%	100,0%
Toplam	f	29	25	34	50	23	161
	%	18,0%	15,5%	21,1%	31,1%	14,3%	100,0%

Anne mesleği ile ifade ilişkisinde, annesi kamuda çalışanların %33,3'ü özel sektörde çalışanların %33,3'ü ev hanımı olanların %48,7'si çocuk sahibi olmanın kadının sorumluluk sahibi olmasına yardımcı olduğunu düşünmektedir. Ancak annesi çalışan katılımcıların, annelerinin ekonomik kazanımlarından ötürü üstlendiği sorumluluklar üzerinden sadece çocuk sahibi olmanın yetişkinliği sağlamadığı düşüncesini yaygınlaştırmaktadır. Ev hanımı olan kadınlar aile içi ve sosyal çevrede anne olduktan sonra veya evlilik itibari ile farklı bir statüde karşılandıkları için ifadeye katılım gösterme oranları oldukça yüksektir.

Tablo 97. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	7	3	1	1	0	12
	%	58,3%	25,0%	8,3%	8,3%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	11	6	0	1	0	18
	%	61,1%	33,3%	,0%	5,6%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	5	3	0	0	0	8
	%	62,5%	37,5%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	65	19	13	8	16	121
	%	53,7%	15,7%	10,7%	6,6%	13,2%	100,0%
Toplam	f	90	31	14	10	16	161
	%	55,9%	19,3%	8,7%	6,2%	9,9%	100,0%

Anne mesleği ile ifade ilişkisinde annesinin kamuda çalışanların %8,3'ü, özel sektörde çalışanların %5,6'sı, ev hanımı olanların %19,8'i toplumsal namusunu korumak için kadının evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamasının doğru olmadığını ifade etmektedir. Annesi ev hanımı olan katılımcılar cinselliğin evlilik ile birlikte yaşanmasını doğru görmektedir. Bu noktada kendi dini ve ahlaki tutumları ölçüsünde karar verdikleri gözlenmektedir. Bu sebeple katılımcılar daha çok annelerinin toplumsal namus algısı konusundaki tutumlarını yansıtmaktadır.

Tablo 98. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	3	1	1	0	4	9
	%	33,3%	11,1%	11,1%	,0%	44,4%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	47	16	8	8	9	88
	%	53,4%	18,2%	9,1%	9,1%	10,2%	100,0%
Lise	f	29	9	4	1	2	45
	%	64,4%	20,0%	8,9%	2,2%	4,4%	100,0%
Üniversite	f	11	4	1	1	1	18
	%	61,1%	22,2%	5,6%	5,6%	5,6%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	90	31	14	10	16	161
	%	55,9%	19,3%	8,7%	6,2%	9,9%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, annelerden hiç eğitimi olmayanların %44,4'ü, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %19,3'ü, lise mezunu olanların %6,6'sı, üniversite mezunu olanların %11,2'si toplumsal namus algısını korumak için kadının evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamasını yanlış karşılamaktadır. Katılımcıların annelerin eğitim seviyesi arttıkça toplumsal namus algısının katılımcılar üzerindeki etkisinin azaldığı görülmektedir. Kadınların eğitim seviyesinin artması cinsel özgürlüğe dair düşüncelerini belirginleştirmektedir. Aynı zamanda namus algısının bireysel ve toplumsal baskı anlamında iki farklı biçimde ele alındığı dikkat çekmektedir. Katılımcılar namus algısının bireyin kişisel tasarrufu dâhilinde sınırlarının belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak toplumsal baskıların cinsel denetimi toplumda tek taraflı baskıları yaygınlaştırarak cinsler arasında bir hiyerarşi ve çatışmanın güçlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Tablo 99. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	7	2	2	1	0	12
	%	58,3%	16,7%	16,7%	8,3%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	13	4	1	0	0	18
	%	72,2%	22,2%	5,6%	,0%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	3	2	0	3	0	8
	%	37,5%	25,0%	,0%	37,5%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	52	34	19	14	2	121
	%	43,0%	28,1%	15,7%	11,6%	1,7%	100,0%
Toplam	f	77	42	22	18	2	161
	%	47,8%	26,1%	13,7%	11,2%	1,2%	100,0%

Anne mesleği ile ifade ilişkisinde, annesi kamuda çalışanların %8,3'ü, emekli olanların %37,5'i, ev hanımı olanların %12,3'ü evlilik kurumunun kadını erkeğe bağımlı hale getirdiğini düşünmektedir. Çalışan kadınlar, ekonomik özgürlüklerini elde ettikleri için erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarı zayıflamaktadır. Annesi çalışan katılımcılar bu kapsamda evliliği bir bağımlılık olarak görmemektedir. Ancak annesi ev hanımı olan katılımcıların büyük bir çoğunluğu kadının evlilik aracılığıyla erkeğe bağımlı hale geldiğini ifade etmektedir. Çalışan bir kadın ekonomik anlamda bir güce sahip olduğu için hayatı ile ilgili kararlar alma noktasında daha özgür davranabilmektedir. Kadın üzerinde aile yapısı ve çevresel faktörlerin etkisi azdır. Katılımcılar evlilik ve bağımlılık ilişkisinde, evlenecekleri kişiyi kendileri tercih edecekleri için kendilerine baskı ve bağımlılık oluşturacak bir evlilik yaşamayacaklarını ifade etmektedirler. Ancak kadının sosyo-ekonomik ve eğitsel anlamda güçsüz olması ile evlilik gibi önemli kararlar alması

noktasında aile ve diğer faktörlerin etkisini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada evlilik en azından ekonomik anlamda kadının erkeğe bağımlılığına dönüşmektedir.

Tablo 100. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Aylık Gelir

Aylık Gelir		Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
0-1000	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
1001-2000	f	17	12	3	6	1	39
	%	43,6%	30,8%	7,7%	15,4%	2,6%	100,0%
2001-3000	f	26	12	11	2	0	51
	%	51,0%	23,5%	21,6%	3,9%	,0%	100,0%
3001-4000	f	15	13	3	4	1	36
	%	41,7%	36,1%	8,3%	11,1%	2,8%	100,0%
4001-üstü	f	19	5	5	5	0	34
	%	55,9%	14,7%	14,7%	14,7%	,0%	100,0%
Toplam	f	77	42	22	18	2	161
	%	47,8%	26,1%	13,7%	11,2%	1,2%	100,0%

Aylık gelir ve ifade ilişkisinde, 1001-2000 arası aylık ortalama gelire sahip olanların %18'i, 2001-3000 arası gelire sahip olanların %3,9'u, 3001-4000 arası gelire sahip olanların %13,9'u ve 4001 üstü gelire sahip olanların %14,7'si evliliğin kadını erkeğe bağımlı hale getirdiğini ifade etmektedir. Aylık ortalama gelirin artması daha önceki ifadelerde olduğu gibi kadının çalışma ve eğitim anlamında üst seviyede olması anlamına gelmektedir. Bu sebeple evlilik aracılığı ile bir kısıtlama ve bağımlılığın aylık gelirin artması ile azaldığına dair tutumlar doğrulanmaktadır.

Tablo 101. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	0	1	1	4	6	12
	%	,0%	8,3%	8,3%	33,3%	50,0%	100,0%
Özel Sektör	f	0	0	2	2	14	18
	%	,0%	,0%	11,1%	11,1%	77,8%	100,0%
Kendi İşi	f	0	0	0	0	2	2
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
Emekli	f	0	0	0	1	7	8
	%	,0%	,0%	,0%	12,5%	87,5%	100,0%
Ev Hanımı	f	5	4	17	27	68	121
	%	4,1%	3,3%	14,0%	22,3%	56,2%	100,0%
Toplam	f	5	5	20	34	97	161
	%	3,1%	3,1%	12,4%	21,1%	60,2%	100,0%

Anne mesleği ile kürtaj hakkı ilişkisi dikkate alındığı zaman, annesi kamuda çalışanların %83,3'ü, özel sektörde çalışanların %88,9'u ve ev hanımı olanların %88,5'i kadınların kürtaj hakkına sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Genel olarak tüm meslek gruplarının desteklediği bir hak olarak ifade etmesine rağmen annesi çalışan katılımcılar, annesi ev hanımı olan katılımcılara göre kürtaj hakkını destekleme oranı daha yüksektir. İngiliz Dili öğrencilerinin genel olarak kürtajı bir hak olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Kürtajın hak olarak dikkate alınması en az oranla annesi ev hanımı olan katılımcılarda görülmektedir. Ev hanımı olan kadınların kendilerini daha çok annelik ile var ettiği düşüncesine göre düşünüldüğünde tutumların anlamlı olduğu gözlenmektedir. Ancak çalışan kadınlar hem çalışma yaşamında olmak hem de bireysel özgürlüklerini muhafaza etmek anlamında kürtajı hak olarak görmektedir.

Tablo 102. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Bölge

Bölge		Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	0	1	5	1	9	16
	%	,0%	6,3%	31,3%	6,3%	56,3%	100,0%
Karadeniz	f	1	0	1	3	6	11
	%	9,1%	,0%	9,1%	27,3%	54,5%	100,0%
Marmara	f	4	1	8	7	38	58
	%	6,9%	1,7%	13,8%	12,1%	65,5%	100,0%
Ege	f	0	0	3	7	25	35
	%	,0%	,0%	8,6%	20,0%	71,4%	100,0%
İç Anadolu	f	0	1	2	11	17	31
	%	,0%	3,2%	6,5%	35,5%	54,8%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	0	1	1	1	0	3
	%	,0%	33,3%	33,3%	33,3%	,0%	100,0%
Akdeniz	f	0	1	0	4	2	7
	%	,0%	14,3%	,0%	57,1%	28,6%	100,0%
Toplam	f	5	5	20	34	97	161
	%	3,1%	3,1%	12,4%	21,1%	60,2%	100,0%

Yaşanılan şehir ve kürtaj hakkı ilişkisine bakıldığı zaman Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %63,6'sı, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %81,8'i, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %77,7'si, Ege Bölgesi'nde yaşayanların % 91,4'ü, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %90,3'ü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %33,3'ü ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %85,7'si kadınların kürtaj hakkına sahip olması gerektiği ifade etmektedir. Kürtaj hakkına katılım oranının en az olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Bölgenin kültürel yapısı, katılımcıların kadın erkek ilişkileri ve kürtaj hakkı üzerine tutumlarını etkilediği görülmektedir. Kürtaj yapılması

dini boyutta cana kıyma olarak değerlendirildiği gibi bir direniş ve toplumsal düzene karşı bir isyan olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple muhafazakâr, gelenekçi topluluklarda kadının özgürlüğünden bağımsız bir şekilde kürtaja karşı çıkmaktadır.

Tablo 103. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	8	3	0	0	1	12
	%	66,7%	25,0%	,0%	,0%	8,3%	100,0%
Özel Sektör	f	14	3	0	1	0	18
	%	77,8%	16,7%	,0%	5,6%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	8	0	0	0	0	8
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	75	17	7	20	2	121
	%	62,0%	14,0%	5,8%	16,5%	1,7%	100,0%
Toplam	f	107	23	7	21	3	161
	%	66,5%	14,3%	4,3%	13,0%	1,9%	100,0%

Anne mesleği ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcıların annelerinden kamuda çalışanların %8,3'ü, özel sektörde çalışanların %5,6'sı ve ev hanımı olanların %18,2'si kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının hakkı bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcıların annelerinin sosyo-ekonomik seviyesi yükseldikçe kişisel tercihlerine karşı müdahalelere olan tepkilerinin arttığı gözlenmektedir. Çalışan kadınlar ekonomik özgürlüklerini elde ettiği için kendi yaşamı ile ilgili sınırlamaları reddetmektedir. Bu kapsamda annesi çalışan katılımcılar anne ve babaları arasındaki

ikili ilişkiden hareketle evlilik sürecinde kadın erkek ilişkilerine dair tutumlarını belirlemektedir.

Tablo 104. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.*Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	2	0	0	1	0	3
	%	66,7%	,0%	,0%	33,3%	,0%	100,0%
Kasaba	f	2	0	1	1	0	4
	%	50,0%	,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	17	9	2	5	0	33
	%	51,5%	27,3%	6,1%	15,2%	,0%	100,0%
İl Merkezi	f	86	14	4	14	3	121
	%	71,1%	11,6%	3,3%	11,6%	2,5%	100,0%
Toplam	f	107	23	7	21	3	161
	%	66,5%	14,3%	4,3%	13,0%	1,9%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, köyde yaşayanların %33,3'ü, kasabada yaşayanların %25'i, ilçe merkezinde yaşayanların %15,2'si ve il merkezinde yaşayanların %14,1'i evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının söz hakkı bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcıların yerleşim yeri kırdan kente, gelenekselden moderne doğru ilerledikçe kadın erkek ilişkileri ve tercihler noktasında bireysel tutumların güçlendiği gözlenmektedir. Kente doğru geldikçe davranış kalıpları toplumcu ve gelenekçi anlayıştan bireysel tutumlara evrilmektedir.

Tablo 105. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	0	0	0	3	6	9
	%	,0%	,0%	,0%	33,3%	66,7%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	4	2	2	16	64	88
	%	4,5%	2,3%	2,3%	18,2%	72,7%	100,0%
Lise	f	1	1	1	6	36	45
	%	2,2%	2,2%	2,2%	13,3%	80,0%	100,0%
Üniversite	f	0	0	1	1	16	18
	%	,0%	,0%	5,6%	5,6%	88,9%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	5	3	4	27	122	161
	%	3,1%	1,9%	2,5%	16,8%	75,8%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcılardan annelerinin hiç eğitimi olmayanların %100'ü, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %90,9'u lise mezunu olanların %93,3'ü ve üniversite mezunu olanların %94,5'i bir kadının evlenmeden önce flört etmesinin bir sakıncası olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların annelerin eğitim seviyesi fark etmeksizin bir kadının evlenmeden önce flört etmesine bakış açısının normalleştiği görülmektedir. Aynı zamanda katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça kültürel değerlerin katılımcılar üzerindeki etkisinin azaldığı gözlenmektedir.

Tablo 106. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Baba Eğitim

Baba Eğitim		Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	0	0	0	1	2	3
	%	,0%	,0%	,0%	33,3%	66,7%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	3	1	2	14	37	57
	%	5,3%	1,8%	3,5%	24,6%	64,9%	100,0%
Lise	f	1	1	0	6	55	63
	%	1,6%	1,6%	,0%	9,5%	87,3%	100,0%
Üniversite	f	1	1	0	5	27	34
	%	2,9%	2,9%	,0%	14,7%	79,4%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	2	1	1	4
	%	,0%	,0%	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
Toplam	f	5	3	4	27	122	161
	%	3,1%	1,9%	2,5%	16,8%	75,8%	100,0%

Baba eğitim durumu ve ifade ilişkisinde katılımcıların babalarının hiç eğitimi olmayanların %100'ü, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların yüzde %89,5'i, lise mezunu olanların %96,8'i, üniversite mezunu olanların %94,1'i ve lisansüstü eğitime sahip olanların %50'si evlenmeden önce flört etmenin sakıncası olmadığını ifade etmektedir. Katılımcıların babaların eğitim seviyesi arttıkça ifadeye katılım oranlarının azaldığı görülmektedir. Flört ve eğitim ilişkisi kültürel değerler ile birlikte ebeveynlerin bireylerin kişisel düşüncelerine olan saygısı üzerinden gündeme gelmektedir.

Tablo 107. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	9	1	2	0	0	12
	%	75,0%	8,3%	16,7%	,0%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	12	4	1	1	0	18
	%	66,7%	22,2%	5,6%	5,6%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	6	0	1	1	0	8
	%	75,0%	,0%	12,5%	12,5%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	63	26	13	12	7	121
	%	52,1%	21,5%	10,7%	9,9%	5,8%	100,0%
Toplam	f	92	31	17	14	7	161
	%	57,1%	19,3%	10,6%	8,7%	4,3%	100,0%

Anne mesleği ve rasyonel düşünce ilişkisine bakıldığı zaman, annesi özel sektörde çalışanların %5,6'sı ve ev hanımı olanların %15,7'si erkeğin kadına göre daha rasyonel düşündüğünü ifade etmektedir. Ayrıca annesi kamuda çalışan ve kendi işini yapan katılımcıların hiçbirisi bu ifadeye katılmamaktadır. Annesi çalışan katılımcıların rasyonel düşüncüyü erkek ile özdeşleştirmenin doğru olmadığını ifade etmektedir. Çalışan kadınlar bireysel olarak daha çok rasyonel ilişkiler ile muhatap olduğu için kendi yapısal olarak duygusal kimliğini yitirmektedir. Annesi çalışan katılımcılar rasyonel tutum ve davranışları kendi annelerinden deneyimledikleri için bu konudaki kalıp cinsiyet normlarının etkinliğinden etkilenmemektedir.

Tablo 108. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Bölge

Bölge		Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	6	4	0	5	1	16
	%	37,5%	25,0%	,0%	31,3%	6,3%	100,0%
Karadeniz	f	5	2	0	4	0	11
	%	45,5%	18,2%	,0%	36,4%	,0%	100,0%
Marmara	f	40	5	7	5	1	58
	%	69,0%	8,6%	12,1%	8,6%	1,7%	100,0%
Ege	f	22	6	5	0	2	35
	%	62,9%	17,1%	14,3%	,0%	5,7%	100,0%
İç Anadolu	f	17	9	4	0	1	31
	%	54,8%	29,0%	12,9%	,0%	3,2%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	0	2	0	0	1	3
	%	,0%	66,7%	,0%	,0%	33,3%	100,0%
Akdeniz	f	2	3	1	0	1	7
	%	28,6%	42,9%	14,3%	,0%	14,3%	100,0%
Toplam	f	92	31	17	14	7	161
	%	57,1%	19,3%	10,6%	8,7%	4,3%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %37,6'sı, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %36,4'ü, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %10,3'ü, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %5,7'si, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %3,2'si, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde iş ilanları %33,3'ü ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %14,3'ü erkeğin kadına göre daha rasyonel düşündüğünü ifade etmektedir. Doğu, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar, diğer bölgelerde yaşayan katılımcılara göre erkeğin kadına göre daha rasyonel düşündüğü ifadesine katılım oranı daha fazladır. Eril düzenin mevcut olduğu bölgelerde

yaşayan katılımcılar kadın ve erkek arasındaki ayrımın olduğuna daha çok eğilimli oldukları gözlenmektedir.

Tablo 109. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	3	1	4	3	1	12
	%	25,0%	8,3%	33,3%	25,0%	8,3%	100,0%
Özel Sektör	f	5	4	0	9	0	18
	%	27,8%	22,2%	,0%	50,0%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	0	0	0	2	0	2
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	2	0	2	3	1	8
	%	25,0%	,0%	25,0%	37,5%	12,5%	100,0%
Ev Hanımı	f	25	13	26	32	25	121
	%	20,7%	10,7%	21,5%	26,4%	20,7%	100,0%
Toplam	f	35	18	32	49	27	161
	%	21,7%	11,2%	19,9%	30,4%	16,8%	100,0%

Anne mesleği ile ifade ilişkisine bakıldığı zaman, katılımcılardan annelerinin kamuda çalışanların %33,3'ü özel sektörde çalışanların %62,5'i, emekli olanların %50'si ve ev hanımı olanları %47,1'i kadının erkeğe göre daha duygusal olduğunu ifade etmektedir. Duygusallık ve kadınlık ilişkisinde kadının erkeğe göre daha hassas ve merhametli olduğuna dair tutumlar, duygusallığın kadınlığa ait özellikler olarak anılmasına yol açmaktadır. Bu durum kadının duygusal olması ile güçsüzlüğü arasındaki bir ilişkiyi de güçlendirmektedir. Aslında feminist söylem aracılığı ile kadının duygusal olması kadının sosyal yaşam ve üretimden uzaklaştırılması için uydurulmuş bir nitelik olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 110. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	0	0	0	2	1	3
	%	,0%	,0%	,0%	66,7%	33,3%	100,0%
Kasaba	f	0	1	0	1	2	4
	%	,0%	25,0%	,0%	25,0%	50,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	6	3	9	11	4	33
	%	18,2%	9,1%	27,3%	33,3%	12,1%	100,0%
İl Merkezi	f	29	14	23	35	20	121
	%	24,0%	11,6%	19,0%	28,9%	16,5%	100,0%
Toplam	f	35	18	32	49	27	161
	%	21,7%	11,2%	19,9%	30,4%	16,8%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman köyde yaşayanların %100'ü, kasabada yaşayanların %75'i, ilçe merkezinde yaşayanların %45,3'ü ve il merkezinde yaşayanların %45,4'ü kadının erkeğe göre daha duygusal olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların yerleşim türü kırdan kente doğru geldikçe kadının erkeğe göre daha duygusal olduğu düşüncesi zayıflamaktadır. Kentlere doğru geldikçe kadınların erkekler ile aynı şart ve imkânlarla sahip olması kadınların duygusal olmalarını engellemektedir. Duygusal olma ya da bu duruma olan eğilim, geçmişten beri sadece evi içinde varlığını sürdüren kadın için bir doğal bir duruma dönüşmektedir. Kadınların eylem ve imkânlarının kısıtlanması onların duygusal bir kimliğe sahip olmalarına yol açmaktadır. Ancak modernleşme eğilimleri arttıkça kadınların sosyal yaşamda bulunma imkânları gelişmektedir. Bu süreçte duygusallıktan öte rasyonel eğilimli olma durumu her iki cins için de bir zorunluluk gerektirmektedir.

Tablo 111. Kadının temel görevi anneliktir. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Kadının temel görevi anneliktir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	8	2	0	2	0	12
	%	66,7%	16,7%	,0%	16,7%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	12	4	1	1	0	18
	%	66,7%	22,2%	5,6%	5,6%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	7	1	0	0	0	8
	%	87,5%	12,5%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	77	22	9	8	5	121
	%	63,6%	18,2%	7,4%	6,6%	4,1%	100,0%
Toplam	f	106	29	10	11	5	161
	%	65,8%	18,0%	6,2%	6,8%	3,1%	100,0%

Anne mesleği ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, annesi kamuda çalışanların %16,7'si, özel sektörde çalışanların %5,6'sı ve ev hanımı olanların %10,7'si kadının temel görevinin annelik olduğunu ifade etmektedir. Anneleri kendi işini yapan ve emekli olan katılımcılardan hiçbirisi bu ifadeye katılmamaktadır. Annesi çalışan katılımcılar, kadının kurumsal olarak annelik ile beraber çalışma yaşamında da etkinliğini gördükleri için kadının temel görevinin annelik olduğu ifadesinde katılım oranları düşüktür. Çalışan kadınlar annelikten önce birey ve kadın olma eğilimi göstermektedir. bu tutum ekonomik bağımsızlığı kazanma ile doğrudan ilgilidir.

Tablo 112. Kadının temel görevi anneliktir. * Bölge

Bölge		Kadının temel görevi anneliktir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	6	3	2	4	1	16
	%	37,5%	18,8%	12,5%	25,0%	6,3%	100,0%
Karadeniz	f	6	3	1	1	0	11
	%	54,5%	27,3%	9,1%	9,1%	,0%	100,0%
Marmara	f	48	5	3	2	0	58
	%	82,8%	8,6%	5,2%	3,4%	,0%	100,0%
Ege	f	26	6	2	1	0	35
	%	74,3%	17,1%	5,7%	2,9%	,0%	100,0%
İç Anadolu	f	16	10	1	3	1	31
	%	51,6%	32,3%	3,2%	9,7%	3,2%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	1	0	1	0	1	3
	%	33,3%	,0%	33,3%	,0%	33,3%	100,0%
Akdeniz	f	3	2	0	0	2	7
	%	42,9%	28,6%	,0%	,0%	28,6%	100,0%
Toplam	f	106	29	10	11	5	161
	%	65,8%	18,0%	6,2%	6,8%	3,1%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %31,3'ü, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %9,1'i, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %3,4'ü, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %2,9'si, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %12,9'u, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %33,3'ü ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %28,6'sı kadının temel görevinin annelik olduğunu düşünmektedir. Doğu bölgelerinde yaşayanlar çoğunlukla kadının görevini annelik olarak ifade etmektedir. Bu yaklaşım temel olarak Doğu bölgelerinde yaşayan kadınların çalışma ve sosyal yaşamdan uzak olması, katılımcıların zihninde kadınlık ve

annelik eşdeğer görülmektedir. Aynı zamanda kendi aile ve çevresinde gördüğü kadın kimlikleri katılımcının tutumunu belirlediği görülmektedir.

Tablo 113. Kadının temel görevi anneliktir. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Kadının temel görevi anneliktir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	4	3	0	1	1	9
	%	44,4%	33,3%	,0%	11,1%	11,1%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	55	16	6	8	3	88
	%	62,5%	18,2%	6,8%	9,1%	3,4%	100,0%
Lise	f	35	5	3	1	1	45
	%	77,8%	11,1%	6,7%	2,2%	2,2%	100,0%
Üniversite	f	12	4	1	1	0	18
	%	66,7%	22,2%	5,6%	5,6%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	106	29	10	11	5	161
	%	65,8%	18,0%	6,2%	6,8%	3,1%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, katılımcılardan annelerinin hiç eğitimi olmayanların %22,2'si, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %12,5'i, lise mezun olanların %4,4'ü ve üniversite mezunu olanların %5,6'sı kadının temel görevinin annelik olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça kadının temel görevinin annelik olduğuna dair katılım oranları azalmaktadır. Kadın kendisini var ettiği sürece annelikten beklentileri azalarak birey olma güdüsü öne çıkmaktadır. Annelik kimi zaman kadının kendini atfedilen bir statü ile var etmesi durumuna dönüşmektedir.

Tablo 114. Erkek kadının koruyucusudur. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Erkek kadının koruyucusudur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	8	2	1	1	0	12
	%	66,7%	16,7%	8,3%	8,3%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	13	2	2	1	0	18
	%	72,2%	11,1%	11,1%	5,6%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	4	2	1	1	0	8
	%	50,0%	25,0%	12,5%	12,5%	,0%	100,0%
Ev Hanımı	f	63	29	8	16	5	121
	%	52,1%	24,0%	6,6%	13,2%	4,1%	100,0%
Toplam	f	90	35	12	19	5	161
	%	55,9%	21,7%	7,5%	11,8%	3,1%	100,0%

Kadın ekonomik bağımsızlığı elde etmesi ile erkeğe bağımlılığı azalmaktadır. Kadın için eşitlik ve özgürlük anlayışı kadının çalışması ve ekonomik gelirin artmasına paralel olarak gelişmektedir. Ekonomik bağımsızlık kadının erkeğe bağımlılığını da ortadan kaldırmaktadır (Beasley, 2005: 30-32). Bu kapsamda anne mesleği ve ifade ilişkisinde, annesi kamuda çalışanların %8,3'ü, özel sektörde çalışanların %5,6'sı ve ev hanımı olanların %17,3'ü erkeğin kadının koruyucusu olduğunu ifade etmektedir. Meslek gruplarına göre en çok annesi ev hanımı olan katılımcılar erkeği koruyucu olarak görmektedir. Ev hanımı olan kadınlar ekonomik, eğitim ve sosyal anlamda çalışan kadınlara göre geri planda olduğu için erkeğin koruyucu gücüne ihtiyaç duymaktadır.

Tablo 115. Erkek kadının koruyucusudur. * Bölge

Bölge		Erkek kadının koruyucusudur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	4	1	2	7	2	16
	%	25,0%	6,3%	12,5%	43,8%	12,5%	100,0%
Karadeniz	f	4	3	1	3	0	11
	%	36,4%	27,3%	9,1%	27,3%	,0%	100,0%
Marmara	f	43	7	3	2	3	58
	%	74,1%	12,1%	5,2%	3,4%	5,2%	100,0%
Ege	f	24	8	1	2	0	35
	%	68,6%	22,9%	2,9%	5,7%	,0%	100,0%
İç Anadolu	f	14	10	4	3	0	31
	%	45,2%	32,3%	12,9%	9,7%	,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	0	3	0	0	0	3
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Akdeniz	f	1	3	1	2	0	7
	%	14,3%	42,9%	14,3%	28,6%	,0%	100,0%
Toplam	f	90	35	12	19	5	161
	%	55,9%	21,7%	7,5%	11,8%	3,1%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %56,3'ü, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %27,3'ü, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %8,6'sı, Ege Bölgesi'nde yaşayanların 5,7'si, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %9,7'si ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %28,6'sı erkeğin kadının koruyucusu olduğunu belirtmektedir. Doğu Anadolu bölgelerinde ataerkil iktidar ilişkilerinin etkinliği sebebiyle erkeğin kadının koruyucusu olduğu ifadesi desteklenmektedir. Batı bölgelerde yaşayan katılımcılar ise erkeğin koruyucu

tavrını hegemonik bir yaklaşım olarak değerlendirdiği için politik bir karşı duruş sergilemektedir.

Tablo 116. Erkek kadının koruyucusudur. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Erkek kadının koruyucusudur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	3	1	0	3	2	9
	%	33,3%	11,1%	,0%	33,3%	22,2%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	44	24	7	10	3	88
	%	50,0%	27,3%	8,0%	11,4%	3,4%	100,0%
Lise	f	30	8	4	3	0	45
	%	66,7%	17,8%	8,9%	6,7%	,0%	100,0%
Üniversite	f	13	2	1	2	0	18
	%	72,2%	11,1%	5,6%	11,1%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	3	1	0	3	2	9
	%	33,3%	11,1%	,0%	33,3%	22,2%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, katılımcılardan annelerinin hiç eğitimi olmayanların %55,5'i, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %14,8'i, lise mezunu olanların %6,7'si, üniversite mezunu olanların %11,1'i erkeğin kadının koruyucusu olduğunu ifade etmektedir. Annenin eğitim seviyesi arttıkça ifadeye katılım oranı azalmaktadır. Eğitim seviyesi ile kadın kendi yaşamını kolaylaştırıcı birçok konuda farkındalığa sahip olmaktadır. Bu noktada korunmaya duyduğu ihtiyaç ortadan kalkmaktadır.

Tablo 117. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Bölge

Bölge		Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	5	3	3	2	3	16
	%	31,3%	18,8%	18,8%	12,5%	18,8%	100,0%
Karadeniz	f	1	1	0	4	5	11
	%	9,1%	9,1%	,0%	36,4%	45,5%	100,0%
Marmara	f	1	4	2	12	39	58
	%	1,7%	6,9%	3,4%	20,7%	67,2%	100,0%
Ege	f	0	1	3	7	24	35
	%	,0%	2,9%	8,6%	20,0%	68,6%	100,0%
İç Anadolu	f	0	5	4	5	17	31
	%	,0%	16,1%	12,9%	16,1%	54,8%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	1	2	0	0	0	3
	%	33,3%	66,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Akdeniz	f	1	0	1	3	2	7
	%	14,3%	,0%	14,3%	42,9%	28,6%	100,0%
Toplam	f	9	16	13	33	90	161
	%	5,6%	9,9%	8,1%	20,5%	55,9%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %31,3'ü, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %81,9'u, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %87,9'u, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %88,6'sı, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %70,9'u bir kadının evlenmeden önce sevdiği biriyle cinselliği yaşamasının normal karşılamaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayanların hiçbiri ifadeye katılmamaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde oldukça düşüktür. Bu bölgelerde yaşayan insanlar, kültürel olarak muhafazakâr bir yapıya sahip

olması ve cinselliğin kültür aracılığıyla kontrol altında tutulması sebebiyle cinsel özgürlüğe karşı mesafeli bir tutuma sahiptir.

Tablo 118. Siyaset erkeklere ait bir alandır. * Bölge

Bölge		Siyaset erkeklere ait bir alandır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	8	7	0	0	1	16
	%	50,0%	43,8%	,0%	,0%	6,3%	100,0%
Karadeniz	f	10	0	0	0	1	11
	%	90,9%	,0%	,0%	,0%	9,1%	100,0%
Marmara	f	51	4	3	0	0	58
	%	87,9%	6,9%	5,2%	,0%	,0%	100,0%
Ege	f	30	3	1	1	0	35
	%	85,7%	8,6%	2,9%	2,9%	,0%	100,0%
İç Anadolu	f	25	5	1	0	0	31
	%	80,6%	16,1%	3,2%	,0%	,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	2	1	0	0	0	3
	%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Akdeniz	f	4	2	1	0	0	7
	%	57,1%	28,6%	14,3%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	130	22	6	1	2	161
	%	80,7%	13,7%	3,7%	,6%	1,2%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisinde bakıldığı zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %6,3'ü, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %9,1'i, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %2,9'u siyasetin erkektir ait bir alan olduğunu düşünmektedir. Marmara, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanlara hiçbir ifadeye katılmamaktadır. Bölgesel anlamda politik alanın tüm katılımcılar tarafından erkek

egemenliği konusunda itirazları olduğu gözlenmektedir. Ancak geleneksel yapılarda aile içinde evin temsilinin erkek üzerinden sağlandığı gibi toplumda da eril bir yönetim anlayışı hâkimdir. Bu sebeple kurumsal anlamda siyasal ve diğer yöneticilikler erkekler tarafından üstlenilmektedir.

Tablo 119. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Bölge

Bölge		Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	0	2	3	4	7	16
	%	,0%	12,5%	18,8%	25,0%	43,8%	100,0%
Karadeniz	f	0	1	1	1	8	11
	%	,0%	9,1%	9,1%	9,1%	72,7%	100,0%
Marmara	f	1	2	3	17	35	58
	%	1,7%	3,4%	5,2%	29,3%	60,3%	100,0%
Ege	f	1	1	5	6	22	35
	%	2,9%	2,9%	14,3%	17,1%	62,9%	100,0%
İç Anadolu	f	0	1	1	12	17	31
	%	,0%	3,2%	3,2%	38,7%	54,8%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	0	0	1	2	0	3
	%	,0%	,0%	33,3%	66,7%	,0%	100,0%
Akdeniz	f	1	0	1	2	3	7
	%	14,3%	,0%	14,3%	28,6%	42,9%	100,0%
Toplam	f	3	7	15	44	92	161
	%	1,9%	4,3%	9,3%	27,3%	57,1%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %68,8'i, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %81,8'i, Marmara

Bölgesi'nde yaşayanların %89,6'sı, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %80'i, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %94,6'sı, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayanların %66,7'si ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %71,5'i kadına ilişkin geleneksel namus anlayışının kadın üzerinde bir baskı oluşturduğunu ifade etmektedir. Hemen tüm bölgelerde toplumsal namus algısının kadınları olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

Tablo 120. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Baba Eğitim

Baba Eğitim		Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	0	0	0	1	2	3
	%	,0%	,0%	,0%	33,3%	66,7%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	1	3	7	19	27	57
	%	1,8%	5,3%	12,3%	33,3%	47,4%	100,0%
Lise	f	1	2	5	14	41	63
	%	1,6%	3,2%	7,9%	22,2%	65,1%	100,0%
Üniversite	f	1	2	3	7	21	34
	%	2,9%	5,9%	8,8%	20,6%	61,8%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	3	1	4
	%	,0%	,0%	,0%	75,0%	25,0%	100,0%
Toplam	f	3	7	15	44	92	161
	%	1,9%	4,3%	9,3%	27,3%	57,1%	100,0%

Baba eğitim durumu ve ifade ilişkisinde bakıldığı zaman katılımcının babalarından hiç eğitimi olmayanların tamamı, ilkokul ve ortaokul mezun olanların %80,7'si, lise mezunu olanların %87,3'ü, üniversite mezunu olanların %82,4'ü ve lisansüstü eğitime sahip olanların %100'ü kadına ilişkin geleneksel namus anlayışının kadın üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların babaların eğitim

seviyesinin ifade üzerindeki tutumlar üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bu ifade üzerinden genel olarak tüm katılımcıların toplumsal namus algısının baskı oluşturduğu ve sadece kadın üzerinde biçimlendiği konusunda eleştiriler yöneltmektedir.

Tablo 121. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Anne Mesleği

Anne Mesleği		Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kamu	f	9	3	0	0	0	12
	%	75,0%	25,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Özel Sektör	f	13	2	1	2	0	18
	%	72,2%	11,1%	5,6%	11,1%	,0%	100,0%
Kendi İşi	f	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Emekli	f	5	1	0	1	1	8
	%	62,5%	12,5%	,0%	12,5%	12,5%	100,0%
Ev Hanımı	f	72	17	11	11	10	121
	%	59,5%	14,0%	9,1%	9,1%	8,3%	100,0%
Toplam	f	101	23	12	14	11	161
	%	62,7%	14,3%	7,5%	8,7%	6,8%	100,0%

Anne mesleği ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman katılımcıların annelerinden özel sektörde çalışanların %11,1'i, emekli olanların %25'i ve ev hanımı olanların %17,4'ü bekâretin kadın için önemli olduğunu ifade etmektedir. Annesi kamuda çalışan ve kendi işini yapan katılımcıların hiçbirisi bekâretin öncelikli olmadığını belirtmektedir. Bekâret daha çok annesi ev hanımı olan katılımcılar tarafından öncelikli olarak dikkate alınmaktadır. Kadınların eğitim ve iş imkânları bakımından üst seviyelerde olması

toplumsal cinsiyet rollerine dair algı ve tutumlarını dönüştürmektedir. Bu sebeple çalışan kadınların olduğu ailelerde katılımcı için bekâret kavramı önemsizleşmektedir.

Tablo 122. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	6	2	0	1	0	9
	%	66,7%	22,2%	,0%	11,1%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	52	12	4	12	8	88
	%	59,1%	13,6%	4,5%	13,6%	9,1%	100,0%
Lise	f	30	5	8	0	2	45
	%	66,7%	11,1%	17,8%	,0%	4,4%	100,0%
Üniversite	f	13	4	0	0	1	18
	%	72,2%	22,2%	,0%	,0%	5,6%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	101	23	12	14	11	161
	%	62,7%	14,3%	7,5%	8,7%	6,8%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, annesinin hiç eğitimi olmayanların %11,1'i, ilkokul ve ortaokul mezunlarının %22,7'si, lise mezunu olanların %4,4'ü, üniversite mezunlarının %5,6'sı bekâretin kadın için önemli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim seviyesi arttıkça bekâretin öncelikli olma durumuna katılım oranları genel anlamda azalmaktadır. Ancak katılımcılar yoğun olarak bekâretin öncelikli olduğunu düşünmektedir. Bekârete karşı tepkiler kadın cinsine özgü bir denetleme aygıtına dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Katılımcılar cinsiyet rolleri ile birlikte cinsel özgürlük noktasında müdahalelere de karşı tutum sergilemektedir. Aynı zamanda mevcut toplum yapısında kültürün ve dinin etkinliğini

yitirmesi ile birlikte cinsel özgürlüğün yaygınlaşması, bekâretin öneminin ortadan kalktığı gözlenmektedir.

Tablo 123. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Baba Eğitim

Baba Eğitim		Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	3	0	0	0	0	3
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	27	12	2	10	6	57
	%	47,4%	21,1%	3,5%	17,5%	10,5%	100,0%
Lise	f	47	4	6	2	4	63
	%	74,6%	6,3%	9,5%	3,2%	6,3%	100,0%
Üniversite	f	23	6	4	1	0	34
	%	67,6%	17,6%	11,8%	2,9%	,0%	100,0%
Lisansüstü	f	1	1	0	1	1	4
	%	25,0%	25,0%	,0%	25,0%	25,0%	100,0%
Toplam	f	101	23	12	14	11	161
	%	62,7%	14,3%	7,5%	8,7%	6,8%	100,0%

Baba eğitim durumu ifade ilişkisine bakıldığı zaman, katılımcıların ilkokul ve ortaokul mezun olanların %28'i, lise mezunu olanların %9,5'i, üniversite mezunu olanların %2,9'u ve lisansüstü eğitime sahip olanları %50'si bekâretin önemli olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların baba eğitim seviyesi diğer ifadelerde daha az belirleyici olmasına rağmen bekâret olgusu kapsamında önem kazandığı görülmektedir. Bekâret, namus algısı kapsamında dikkate alındığı için eğitim seviyesi yükseldikçe katılımcılar üzerinde bekâret ile düzenlenen namus algısının azaldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 124. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Bölge

Bölge		Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Doğu Anadolu	f	5	4	2	2	3	16
	%	31,3%	25,0%	12,5%	12,5%	18,8%	100,0%
Karadeniz	f	2	0	1	3	5	11
	%	18,2%	,0%	9,1%	27,3%	45,5%	100,0%
Marmara	f	4	3	4	10	37	58
	%	6,9%	5,2%	6,9%	17,2%	63,8%	100,0%
Ege	f	1	1	1	8	24	35
	%	2,9%	2,9%	2,9%	22,9%	68,6%	100,0%
İç Anadolu	f	0	3	2	11	15	31
	%	,0%	9,7%	6,5%	35,5%	48,4%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	f	1	2	0	0	0	3
	%	33,3%	66,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Akdeniz	f	1	0	1	4	1	7
	%	14,3%	,0%	14,3%	57,1%	14,3%	100,0%
Toplam	f	14	13	11	38	85	161
	%	8,7%	8,1%	6,8%	23,6%	52,8%	100,0%

Yaşanılan bölge ve ifade ilişkisine bakıldığında zaman, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %30,3'ü, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %72,8'i, Marmara Bölgesi'nde yaşayanların %81'i, Ege Bölgesi'nde yaşayanların %91,5'i, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların %83,9'u ve Akdeniz Bölgesi'nde yaşayanların %71,4'ü bir kadının evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşama hakkını savunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların hiçbiri ifadeye katılmamaktadır. Cinsel özgürlük hakkı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kişisel bir tercih olarak algılanmamaktadır. Kültür ile birlikte bu bölgelerin din ve dinsel buyruklara olan

tutumundan kaynaklanarak evlilik öncesi cinselliğe karşı tutum sergiledikleri gözlenmektedir.

Tablo 125. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Anne Eğitim

Anne Eğitim		Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Hiç Eğitimi Yok	f	3	0	1	3	2	9
	%	33,3%	,0%	11,1%	33,3%	22,2%	100,0%
İlkokul/Ortaokul	f	8	10	7	21	42	88
	%	9,1%	11,4%	8,0%	23,9%	47,7%	100,0%
Lise	f	2	1	3	9	30	45
	%	4,4%	2,2%	6,7%	20,0%	66,7%	100,0%
Üniversite	f	1	2	0	4	11	18
	%	5,6%	11,1%	,0%	22,2%	61,1%	100,0%
Lisansüstü	f	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	f	14	13	11	38	85	161
	%	8,7%	8,1%	6,8%	23,6%	52,8%	100,0%

Anne eğitim durumu ve ifade ilişkisine bakıldığı zaman, hiç eğitimi olmayanların %55,5'i, ilkokul ve ortaokul mezunu olanların %71,6'sı, lise mezunu olanların %86,7'si ve üniversite mezunu olanların %83,3'ü kadının evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşama hakkını desteklemektedir. Katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça cinsel özgürlüğe dair katılım oranlarının arttığı gözlenmektedir. Aynı zamanda cinsellik ile ilgili konularda katılımcıların annelerinin eğitim seviyesinin artması ile toplumsal normların önem seviyesinin azaldığı görülmektedir. Ailenin aylık gelirinin artması da bu noktada kadının evlilik öncesi cinsel ilişki yaşamasına katılım oranını arttırdığı görülmektedir.

Tablo 126. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri		Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Köy	f	0	1	0	1	1	3
	%	,0%	33,3%	,0%	33,3%	33,3%	100,0%
Kasaba	f	0	1	1	1	1	4
	%	,0%	25,0%	25,0%	25,0%	25,0%	100,0%
İlçe Merkezi	f	17	3	6	5	2	33
	%	51,5%	9,1%	18,2%	15,2%	6,1%	100,0%
İl Merkezi	f	73	13	16	8	11	121
	%	60,3%	10,7%	13,2%	6,6%	9,1%	100,0%
Toplam	f	90	18	23	15	15	161
	%	55,9%	11,2%	14,3%	9,3%	9,3%	100,0%

Yaşanılan yerin yerleşim türü ve ifade ilişkisinde köyde yaşayanların %66,6'sı, ilçe merkezinde yaşayanların %21,3'ü ve il merkezinde yaşayanların %15,7'si kadınlar için belli alanlarda özel yer temin edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Kırdan kente doğru geldikçe katılımcıların ifadeye katılım oranları azalmaktadır. Kent merkezlerinde yaşayan katılımcılar uygulamayı yaşam alanlarının ayrıştırılması temelinde kadın ve erkek arasında bir eşitsizlik olarak değerlendirmektedir. Kırsal bölgelerde ise ayrıca dinsel boyutta kadın ve erkeğin yaşam alanlarının ayrıştırılması gerekli görülmektedir.

Arap ve İngiliz Dili Bölümü Öğrencilerinin Karşılaştırılması

Tablo 127. Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur. * Bölüm

Bölüm		Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	18	34	38	29	15	134
	%	13,4%	25,4%	28,4%	21,6%	11,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	68	47	24	15	7	161
	%	42,2%	29,2%	14,9%	9,3%	4,3%	100,0%
Toplam	f	86	81	62	44	22	295
	%	29,2%	27,5%	21,0%	14,9%	7,5%	100,0%

“Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.” ile “Bölüm” arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde olan 134 katılımcıdan katılmama oranı %38,8 katılım oranı ise %32,8’dir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise katılmama oranı %71,4 oranındayken katılım oranı %13,6’dır. Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler, kadının kocasından daha çok gelire sahip olmasının geçimsizliğe sebep olacağı düşüncesine katılım oranları yüksek görülmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise yoğunlukla kadının daha çok gelir elde etmesinin bir sorun oluşturmayacağı yönünde bir katılım görülmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri kadın erkek ilişkilerinde erkeğin ön planda olması gerektiğine yönelik bir tutum sergilemektedir. Bu noktada erkeğin ekonomik olarak kadına göre daha güçlü olması gerektiği belirtilmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri ise ekonomik bağımsızlığı incelemek için kadının ekonomik olarak erkekten daha güçlü olmasının aile içinde bir sorun oluşturmayacağını düşünmektedir.

Tablo 128. Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir. * Bölüm

Bölüm		Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	14	22	11	52	35	134
	%	10,4%	16,4%	8,2%	38,8%	26,1%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	65	56	14	13	13	161
	%	40,4%	34,8%	8,7%	8,1%	8,1%	100,0%
Toplam	f	79	78	25	65	48	295
	%	26,8%	26,4%	8,5%	22,0%	16,3%	100,0%

“Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.” ile bölüm ilişkisinde Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde ifadeye katılım oranı %64,9 olduğu görülmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatında ise %16,2 katılım oranı öne çıkmaktadır. Evi geçindirmek konusunda Arap Dili ve Edebiyatı öğrencileri daha çok erkeği sorumlu görürken İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri ise evin geçimini sağlamanın cinsiyet ile ilişkilendirilmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Bu kapsamda kadın ve erkeğin cinsiyet rollerine göre şekillenen iş bölümü ilişkisinin bölümlere göre değişiklik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Arap Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri kadın erkek ilişkilerinde daha çok ataerkil iktidar ilişkilerini belirleyici olarak dikkate almaktadır. Buna karşın İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinin yaklaşımı erkeğin aile içi rolünden ziyade bu rol üzerinden kadının kısıtlanmasına karşı bir tutumun göstergesidir. Erkeğin evini geçindirmesi ile kadının ev içi sorumluluklar ile sınırlandırılması kadını geri plana atmaktadır. Bu sebeple İngiliz Dili öğrencilerinin bu ifadeye katılım oranlarının düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 129. Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir. * Bölüm

Bölüm		Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	7	24	13	46	44	134
	%	5,2%	17,9%	9,7%	34,3%	32,8%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	6	7	16	33	99	161
	%	3,7%	4,3%	9,9%	20,5%	61,5%	100,0%
Toplam	f	13	31	29	79	143	295
	%	4,4%	10,5%	9,8%	26,8%	48,5%	100,0%

“Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.” ile “Bölüm” ilişkisinde Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %67,1 ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %82 okuyan öğrenciler kadının özgürlüğünü elde etmesi için ekonomik gelir kazanacak bir iş yapması gerektiğini savunmaktadır. Arap Dili ve Edebiyatı bölümü okuyan öğrenciler ise kadın özgürlüğü konusunda ekonomik bağımsızlığın etkisini belirtmekle birlikte özgürlük için tek bir gerekçe olmasının yanlış olduğunu ifade etmektedir. Liberal feminist yaklaşımın temel argümanları eğitim ve ekonomik anlamda kadının fırsat eşitliğinin kadının özgürlüğünü elde etme noktasında önemli olduğu üzerine şekillenmektedir.

Tablo 130. Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır. * Bölüm

Bölüm		Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	35	53	16	21	9	134
	%	26,1%	39,6%	11,9%	15,7%	6,7%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	106	36	10	7	2	161
	%	65,8%	22,4%	6,2%	4,3%	1,2%	100,0%
Toplam	f	141	89	26	28	11	295
	%	47,8%	30,2%	8,8%	9,5%	3,7%	100,0%

“Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.” ile “Bölüm” arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman Arap dili ve edebiyatı bölümünde katılım %22,4 oranındadır. İngiliz Dili ve edebiyatında ise “katılım %5,5 oranındadır. Kadının geleneksel toplumlarda temsil gücü zayıf olduğu için kendilerini eşleri veya babaları üzerinde tanımlamaktadır. Geleneksel yapılarda kadınlar, genellikle erkeğin koruyucu kollayıcı bir yapıda olması gerektiğini düşündükleri için eğitim ve diğer alanlarda bir erkek üstünlüğü olması gerektiğini düşünmektedir. Bu durumun yanında modern toplumlarda eğitim hakkı kadın özgürlüğü için vazgeçilmez bir önkoşulu temsil etmektedir. Bu sebeple katılımcıların önemli bir çoğunluğu kadın erkek ilişkisi bakımından erkeğin eğitiminin kadından daha üst seviyede olmasına karşı çıkmaktadır.

Tablo 131. Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır. * Bölüm

Bölüm		Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	32	52	9	34	7	134
	%	23,9%	38,8%	6,7%	25,4%	5,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	104	48	4	3	2	161
	%	64,6%	29,8%	2,5%	1,9%	1,2%	100,0%
Toplam	f	136	100	13	37	9	295
	%	46,1%	33,9%	4,4%	12,5%	3,1%	100,0%

“Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.” ile “Bölüm” ilişkisinde, Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde katılım %30, oranındadır. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %3,1’dir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler genellikle aile içinde iş bölümü çerçevesinde ekonomik gelir ve giderlerin erkek kontrolünde olması gerektiği yönünde ifadelerde bulunmaktadır. Ancak önemli bir çoğunluğun bu yaklaşıma karşı olduğu görülmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise katılımcılar aile içinde erkek egemenliği ve otoritesine karşı çıkmaktadır.

Ekonomik gücün erkek elinde toplanması iktidarın eril bir işleyiş ile sürdürülmesi anlamında dikkat çekmektedir.

Tablo 132. Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.
* Bölüm

Bölüm		Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	7	15	11	58	43	134
	%	5,2%	11,2%	8,2%	43,3%	32,1%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	29	25	34	50	23	161
	%	18,0%	15,5%	21,1%	31,1%	14,3%	100,0%
Toplam	f	36	40	45	108	66	295
	%	12,2%	13,6%	15,3%	36,6%	22,4%	100,0%

“Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi bulmaya yardımcı olur.” ile “Bölüm” ilişkisinde Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde %75,5 ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde %45,4 oranında katılım olduğu görülmektedir. Anneliğin kadını sorumlu bir birey yaptığı düşüncesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler tarafından desteklenmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler ise bu konudaki kararsızlıklarının daha yaygın olduğu görülmektedir. Geleneksel yapılarda kadının annelik ile kutsal bir kimlik elde ettiği bilinmektedir. Ancak feminist söylem kadının annelik aracılığı ile baskılandığını öne sürmektedir. Bu sebeple annelik kavramı kadınlık üzerinden bir sömürü aracı olarak algılanmaktadır. Bu kapsamda Arap Dili bölümü öğrencilerinin geleneksel tutumları destekledikleri görülmektedir.

Tablo 133. Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.*Bölüm

Bölüm		Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	17	13	8	24	72	134
	%	12,7%	9,7%	6,0%	17,9%	53,7%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	90	31	14	10	16	161
	%	55,9%	19,3%	8,7%	6,2%	9,9%	100,0%
Toplam	f	107	44	22	34	88	295
	%	36,3%	14,9%	7,5%	11,5%	29,8%	100,0%

“Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.” ile “Bölüm” arasındaki ilişki incelendiği zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde %71,6 ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %16,1 oranında katılımcı evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamanın toplumsal namus algısını korumak için önemli olduğunu düşünmektedir. Tabloda görüldüğü üzere evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşanmasını Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri yanlış karşılamaktadır. Namus algısı ve toplumsal ahlak öğretileri bireylerin cinsel yaşamları üzerinde etkin olduğu görülmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri ise cinsel özgürlük kapsamında bir kadının evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşama hakkının engellenmesini yanlış bulmaktadır. Toplumsal baskının en belirgin ayrımı okuna bölüm değişkeni üzerinden iadeye katılım oranlarında gözlenmektedir. Arap Dili öğrencileri toplumsal baskıları daha çok ahlaki temelde dikkate aldıklarını ifade etmektedir. Bu sebeple toplumsal veya kültürel bir uyarıcıya ihtiyaç duymadan da cinselliğin evlilik öncesinde yaşamasına karşı bir tutum sergilemektedir. İngiliz Dili bölümü öğrencileri ise daha çok cinselliğin toplumsal baskı yönü üzerinde odaklanarak ifadeye katılım göstermemektedir.

Tablo 134. Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir. * Bölüm

Bölüm		Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	32	54	15	22	11	134
	%	23,9%	40,3%	11,2%	16,4%	8,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	77	42	22	18	2	161
	%	47,8%	26,1%	13,7%	11,2%	1,2%	100,0%
Toplam	f	32	54	15	22	11	134
	%	36,9%	32,5%	12,5%	13,6%	4,4%	100,0%

“Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.” ile “Bölüm” ilişkisinde Arap dili ve edebiyatı bölümünde katılım %24,6 oranındadır. İngiliz dili ve edebiyatı bölümünde ise %12,4 oranında katılım olduğu görülmektedir. Bu kapsamda her 2 bölüm öğrencileri de evliliğin kadını erkeğe bağımlı kıldığı düşüncesine karşı durmaktadır. Bu yaklaşımın sebebi kadınların kurumsal olarak evliliğin kadın üzerinde bir baskı oluşturmadığını ancak erkeğin evlilik aracılığıyla bir iktidar ortamı oluşturduğu düşüncesinin yaygın olduğu görülmektedir. Bu ifadeler ile birlikte evliliğin geçmişe göre biçim ve işlev değiştirdiği ortadadır. Eğitim seviyesi yüksek insanların evlilikten daha rasyonel ve eşitlikçi bir yapı beklemektedir. Ancak daha çok geleneksel toplumlarda eğitim ve sosyo-ekonomik anlamda geri kalmış bireyler için evlilik bir bağımlılığa dönüşmektedir.

Tablo 135. Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır. * Bölüm

Bölüm		Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	54	23	25	20	12	134
	%	40,3%	17,2%	18,7%	14,9%	9,0%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	5	5	20	34	97	161
	%	3,1%	3,1%	12,4%	21,1%	60,2%	100,0%
Toplam	f	59	28	45	54	109	295
	%	20,0%	9,5%	15,3%	18,3%	36,9%	100,0%

“Kadın kürtaj hakkına sahip olmalıdır.” ile “Bölüm” ilişkisine bakıldığı zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde kürtaj hakkını savunanlar %23,9 oranındadır. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise bu oran “%.81,3’e kadar ulaşmaktadır. Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde kürtaj konusunda genellikle dini ve vicdani tutumlar belirleyici olmaktadır. Ancak İngiliz Dili ve edebiyatı bölümünde kürtajın bir hak olarak kadının cinsel özgürlüğü için gerekli olduğu düşüncesi yaygındır. Özgürlük ve dini, ahlaki sorumluluk bağlamında kürtaj sorunu önemli bir ayrıma yol açmaktadır. Kürtaj konusu geçmişten günümüze politik ve dini tutumlar üzerinden tartışılmaktadır. Bir yanda kadının bedeni ve özgürlük alanı olarak kürtajın bir hak olarak değerlendirilmesi kadın hakları bakımından öne çıkarılmıştır. Ancak diğer taraftan kürtaj doğmamış bir çocuğun yaşam hakkının elinden alınması ile bir suça dönüşen eylemin dini ve ahlaki boyutu üzerinden önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Kürtaj konusunda bu iki ayrım Arap ve İngiliz Dili bölümü öğrencileri arasında din, insan hakları ve kadının bedeninin özgürlüğü konusunda bir karşıtlığa dönüşmektedir.

Tablo 136. Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır. * Bölüm

Bölüm		Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	30	30	17	45	12	134
	%	22,4%	22,4%	12,7%	33,6%	9,0%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	107	23	7	21	3	161
	%	66,5%	14,3%	4,3%	13,0%	1,9%	100,0%
Toplam	f	137	53	24	66	15	295
	%	46,4%	18,0%	8,1%	22,4%	5,1%	100,0%

“Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.” ile “Bölüm” ilişkisi incelendiği zaman Arap Dili ve Edebiyatı

bölümünde %42,6 ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %14,9 oranında katılım olduğu görülmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler evlilik sonrasında eşlerinin kendilerinin giyim alışkanlıkları üzerinde söz hakkı bulunmasını normal karşılarlarken İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri bu yaklaşımı reddetmektedir. Ataerkil iktidar ilişkilerinde kadın evlendikten sonra kocanın kontrolü ve korumasında yaşayan bir evlilik yaşamaktadır. Bu kapsamda geleneksel tutum sergileyen katılımcılar, erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyetini hak ve gereklilik olarak dile getirmektedir.

Tablo 137. Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur. * Bölüm

Bölüm		Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	28	32	19	36	19	134
	%	20,9%	23,9%	14,2%	26,9%	14,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	5	3	4	27	122	161
	%	3,1%	1,9%	2,5%	16,8%	75,8%	100,0%
Toplam	f	33	35	23	63	141	295
	%	11,2%	11,9%	7,8%	21,4%	47,8%	100,0%

“Bir kızın evlenmeden önce flört etmesi de bir sakınca yoktur.” ile “Bölüm” arasındaki ilişki dikkate alındığı zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde katılım, %41,1 ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %92,6 oranında olduğu görülmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrencilerin bir kısmı evlenmeden önce flört etmeyi normal karşılarlarken bir kısmı reddetmektedir. Ancak İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu evlenmeden önce flört etmenin normal olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal dönüşümler ile birlikte evlilik biçimlerinin farklılaşması da kaçınılmaz olmaktadır. Arap Dili bölümü öğrencilerinin gelenekçi tutumu üzerinden evlenme biçiminde flört ve benzeri ilişkiler dini ve ahlaki açıdan yanlış karşılanmaktadır. Ancak İngiliz Dili bölümü öğrencileri değişen toplumsal şartlarda evlenme olup olmaksızın flört ilişkisini bir toplumsal gerçeklik olarak algıladıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda flört ilişkisi ahlaki temelde yanlış karşılanmamaktadır.

Tablo 138. Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir. * Bölüm

Bölüm		Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	26	37	33	27	11	134
	%	19,4%	27,6%	24,6%	20,1%	8,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	92	31	17	14	7	161
	%	57,1%	19,3%	10,6%	8,7%	4,3%	100,0%
Toplam	f	118	68	50	41	18	295
	%	40,0%	23,1%	16,9%	13,9%	6,1%	100,0%

“Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.” ile “Bölüm” arasındaki ilişki dikkate alındığı zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %28,9’u ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %13’ü erkeğin kadına göre daha rasyonel düşündüğünü ifade etmektedir. Rasyonel düşünme biçimi kadın ve erkek arasında bir ayrıştırma aracı olarak kullanıldığı için İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri rasyonaliteyi erkek ile özdeş tutmanın yanlış olduğunu belirtmektedir. Rasyonel düşünce erkek için aklı, gücü ve otoriteyi temsil etmektedir. Bu niteliklere karşılık daha sonraki tablolarda da görüleceği üzere duygusallık ve kadınlık eşleştirilmektedir.

Tablo 139. Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir. * Bölüm

Bölüm		Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	3	5	9	44	73	134
	%	2,2%	3,7%	6,7%	32,8%	54,5%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	35	18	32	49	27	161
	%	21,7%	11,2%	19,9%	30,4%	16,8%	100,0%
Toplam	f	38	23	41	93	100	295
	%	12,9%	7,8%	13,9%	31,5%	33,9%	100,0%

“Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.” ile “Bölüm” arasındaki ilişkiyi incelendiği zaman, Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde %87,3, İngiliz Dili ve Edebiyatı

bölümünde ise %47,2 oranında katılım olduğu görülmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler genel olarak kadının erkeğe göre daha duygusal bir yapıda olduğunu düşünmektedir. Bu tutum diğer ifadelerden de anlaşıldığı üzere kadının annelik duygusu ve merhamet kavramı üzerinden yaratılış olarak daha duygusal bir yapıda olduğuna dair bir inançtan kaynaklanmaktadır. Ancak İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri kadının duygusal bir yapıda olmasını eşitlik ilkelerine aykırı bir nitelikte değerlendirmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinin yaklaşımı ise kadının duygusal olma ile zayıflık ilişkisine karşı bir tepki olarak katılım oranları oldukça düşük görülmektedir.

Tablo 140. Kadının temel görevi anneliktir. * Bölüm

Bölüm		Kadının temel görevi anneliktir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	18	35	15	35	31	134
	%	13,4%	26,1%	11,2%	26,1%	23,1%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	106	29	10	11	5	161
	%	65,8%	18,0%	6,2%	6,8%	3,1%	100,0%
Toplam	f	124	64	25	46	36	295
	%	42,0%	21,7%	8,5%	15,6%	12,2%	100,0%

“Kadının temel gerek anneliktir.” ile “Bölüm” ilişkisine bakıldığı zaman Arap dili ve edebiyatı bölümünde okuyanların %49,2’si, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %9,9’u kadının temel görevinin annelik olduğunu ifade etmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri kadını daha çok annelik göreviyle tanımlamaktadır. Ancak İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri yoğunlukla kadının temel görevinin annelik olduğu ifadesine karşı bir tutum sergilemektedir. Bu yaklaşım biçimi kadının annelik aracılığı ile ev içi işleri yönlendirilerek sosyal ve ekonomik yaşamda geri kaldığı düşüncesi ile örtüşmektedir.

Tablo 141. Erkek kadının koruyucusudur. * Bölüm

Bölüm		Erkek kadının koruyucusudur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	18	17	15	55	29	134
	%	13,4%	12,7%	11,2%	41,0%	21,6%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	90	35	12	19	5	161
	%	55,9%	21,7%	7,5%	11,8%	3,1%	100,0%
Toplam	f	108	52	27	74	34	295
	%	36,6%	17,6%	9,2%	25,1%	11,5%	100,0%

“Erkek kadının koruyucusudur.” ile “Bölüm” ilişkisinde Arap dili ve edebiyatı bölümünde %62,6 ve İngiliz dili ve edebiyatı bölümünde %14,9 oranında katılımcı erkeğin kadının koruyucusu olduğunu ifade etmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri yoğunlukla erkeği kadının koruyucusu olarak görürken İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencileri erkeğin koruyuculuğu ifadesini reddetmektedir. Erkeğin koruyucu nitelik ile anılması geleneksel anlamda kadınlar tarafından olumlu bir anlam içermektedir. Erkeğin ailesine sahip çıkması, koruması ve hayatlarını kolaylaştırması ile özdeş tutulmaktadır. Ancak modern anlayış biçiminde erkeğin koruması kadının korunması gereken bir varlık olarak görülmesi ile eleştirilmektedir. Kadının güçsüzleşmesi aynı zamanda yönlendirilmesi gerektiği fikrini güçlendirmektedir.

Tablo 142. Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir. * Bölüm

Bölüm		Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	73	25	16	9	11	134
	%	54,5%	18,7%	11,9%	6,7%	8,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	9	16	13	33	90	161
	%	5,6%	9,9%	8,1%	20,5%	55,9%	100,0%
Toplam	f	82	41	29	42	101	295
	%	27,8%	13,9%	9,8%	14,2%	34,2%	100,0%

“Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşaması namussuzluk değildir.” ile “Bölüm” ilişkisi incelendiğinde ifadeye katılım Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde %14,9, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde ise %76,4 oranındadır. Arap Dili öğrencileri bir kadının evlenmeden önce cinsellik yaşamasını yanlış karşılarlarken İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri bu birlikteliği cinsel özgürlük kapsamında değerlendirmektedir. Cinsel özgürlük anlayışı İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri için bir hak olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 143. Siyaset erkeklere ait bir alandır. * Bölüm

Bölüm		Siyaset erkeklere ait bir alandır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	79	37	7	6	5	134
	%	59,0%	27,6%	5,2%	4,5%	3,7%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	130	22	6	1	2	161
	%	80,7%	13,7%	3,7%	,6%	1,2%	100,0%
Toplam	f	209	59	13	7	7	295
	%	70,8%	20,0%	4,4%	2,4%	2,4%	100,0%

“Siyaset erkekler ait bir alandır.” “Bölüm” ilişkisi ele alındığında Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %8,2’si, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %1,8’i siyasetin erkeklere ait bir alan olduğunu belirtmektedir. Her iki bölümünün öğrencileri de siyasetin erkeklere ait bir alan olmadığını düşünmektedir. Katılımcılar politik alanın ortak savunumu yapmaktadır. Bu konuda son yıllarda toplumun politize oluşu ile bireylerin siyaset bilincinin farklılaşması belirleyici olmaktadır. Katılımcılar yönetim ilişkilerinde ataerkil eğilimlere karşı tutum sergilemektedir.

Tablo 144. Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler. * Bölüm

Bölüm		Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	14	11	32	37	40	134
	%	10,4%	8,2%	23,9%	27,6%	29,9%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	3	7	15	44	92	161
	%	1,9%	4,3%	9,3%	27,3%	57,1%	100,0%
Toplam	f	17	18	47	81	132	295
	%	5,8%	6,1%	15,9%	27,5%	44,7%	100,0%

“Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.” ile “Bölüm” ilişkisi incelendiği zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %57,5’i, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %84,4’ü kadına ilişkin geleneksel namus anlayışının kadının ruh sağlığını olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri yoğunlukla geleneksel namus anlayışının kadın üzerinde bir baskı oluşturduğunu düşünmektedir. Namus algısı ahlak üzerinden kadını kısıtladığı için katılımcılar tarafından eleştirilmektedir.

Tablo 145. Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir. * Bölüm

Bölüm		Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	4	9	9	38	74	134
	%	3,0%	6,7%	6,7%	28,4%	55,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	3	3	2	16	137	161
	%	1,9%	1,9%	1,2%	9,9%	85,1%	100,0%
Toplam	f	7	12	11	54	211	295
	%	2,4%	4,1%	3,7%	18,3%	71,5%	100,0%

“Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.” ile “Bölüm” ilişkisi incelendiği zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %83,6’sı ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %95’i kadının evlenme kararını kendisinin verebileceğini ifade etmektedir. Her iki bölüm öğrencileri de bir kadının evlenme kararını kendi kendine verebileceği üzerine fikir beyan etmektedir. Belirtilen ifadeler katılımcıların karar alma konusundaki taleplerinden oluşmaktadır. Çoğunlukla geleneksel aile yapılarında evlilik kurumu aile reislerinin kararlarlı doğrultusunda gerçekleşmektedir. Evliliklerde ailenin belirleyici olması bir yanlışlığı ifade etmemektedir. Ancak kadınların evlilik konusunda söz hakkına sahip olması ve ortak bir karar üzerine inşa edilmesi de daha sağlıklı aile yapılarının oluşmasına aracılık etmektedir.

Tablo 146. Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur. * Bölüm

Bölüm		Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	20	14	16	35	49	134
	%	14,9%	10,4%	11,9%	26,1%	36,6%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	101	23	12	14	11	161
	%	62,7%	14,3%	7,5%	8,7%	6,8%	100,0%
Toplam	f	121	37	28	49	60	295
	%	41,0%	12,5%	9,5%	16,6%	20,3%	100,0%

“Bekâret kadın için önemli bir unsurdur.” ile “Bölüm” ilişkisi ele alındığı zaman, Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %62,7’si ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %15,5’i bekâretin kadın için öncelikli olduğunu ifade etmektedir. Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri bekâretin kadın için öncelikli unsur olduğunu ifade ederken İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri bu anlayışı reddetmektedir. Bekâret, kadın cinselliğini denetleme konusunda en etkili biyolojik ve kültürel temelleri olan bir olgudur. Bekâretin toplumsal cinsiyet tartışmaları arasında yer almasının önemli bir sebebi cinselliğin sadece kadın üzerinden denetlenebilir

olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada erkek cinselliğini kontrol edebilecek biyolojik veya kültürel her hangi bir olgu bulunmamaktadır. Bu ifadeye yönelik tepkiler kültür, din ve cinsellik kapsamında her iki bölümün önemli ayrımlara düşmesine yol açmaktadır.

Tablo 147. Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir. * Bölüm

Bölüm		Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	75	27	17	8	7	134
	%	56,0%	20,1%	12,7%	6,0%	5,2%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	14	13	11	38	85	161
	%	8,7%	8,1%	6,8%	23,6%	52,8%	100,0%
Toplam	f	89	40	28	46	92	295
	%	30,2%	13,6%	9,5%	15,6%	31,2%	100,0%

“Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.” ile “Bölüm” ilişkisi incelendiği zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %11,2’si, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %76,4’ü ifadeye katılmaktadır. Tabloya göre Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri kadının evlilik haricinde cinsel birliktelik yaşamasına olumsuz yaklaşırken İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri yoğunlukla kadının cinsel birliktelik yaşayabilmesi hakkını savunmaktadır. Cinsel özgürlük olgusu Arap Dili bölümü öğrencileri tarafından daha çok din ve kültür temelinde evlilik ile özdeşleştirilmektedir. Bu noktada dinin belirleyiciliği öne çıkmaktadır. Ancak İngiliz Dili bölümü öğrencileri cinsellik ile ilgili konularda kararın daha çok kadın tarafından alınması yönünde fikir belirtmektedir. Bu noktada İngiliz Dili bölümündeki katılımcıların cinsel özgürlükten ziyade kadın hak ve özgürlükleri noktasında düşüncelerinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

Tablo 148. Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır. * Bölüm

Bölüm		Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Arap Dili ve Edebiyatı	f	14	11	11	39	59	134
	%	10,4%	8,2%	8,2%	29,1%	44,0%	100,0%
İngiliz Dili ve Edebiyatı	f	90	18	23	15	15	161
	%	55,9%	11,2%	14,3%	9,3%	9,3%	100,0%
Toplam	f	104	29	34	54	74	295
	%	35,3%	9,8%	11,5%	18,3%	25,1%	100,0%

“Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.” ile “Bölüm” ilişkisi incelendiği zaman Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyanların %73,1’i ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde ise %18,6’sı kadınlar için belirli özel alanların açılmasını gerekli görmektedir. İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri yaşam alanlarını ayrıştırılmasının bir eşitsizliğe yol açacağı düşüncesine sahiptir. Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri ise yaşam alanlarının ayrılmasının bir ayrıştırmadan öte kadınların kişisel güvenliği için bir gereklilik olarak sunmaktadır. Özel alan uygulaması en belirgin biçimde bölüm tercihiinde önemli bir ayrıma yol açmaktadır. Katılımcıların tutumları daha çok politik temelde ve kadın hakları bağlamında dikkate aldıkları gözlenmektedir. İngiliz Dili bölümü öğrencileri ulaşım araçlarında başlayacak bölünmenin diğer yaşam alanlarında da ortaya çıkacak ayrıştırmalara yol açacağını düşünmektedir.

TARTIŞMA VESONUÇ

Kadın ve toplumsal cinsiyet ile ilgili çalışmalarda genellikle geleneksel ve modern yaklaşım biçimleri üzerine şekillenen bir karşılaştırma gözlenmektedir. Geleneksel toplumlarda kültür, din ve alışkanlıkların etkisiyle cinsiyet ilişkilerinin daha etkin olduğu bir yapı gözlenmektedir. Modern toplumlarda ise kültür ve değerlerin etkisinin kaybolduğu ve bu sebeple toplumsal cinsiyet ilişkilerinin etkinliğini yitirdiği bir toplumsal yapı tahlil edilmektedir. Bu çalışmada katılımcılar aracılığıyla geleneksel ve modern toplumlarda cinsiyet ilişkilerini oluşturan ve güçlendiren niteliklere değinilmektedir. Bu süreçte katılımcıların tutum ve davranışlarını belirleyen toplumsal ve kurumsal etkenler dikkate alınmaktadır. Tarihsel ve teorik çalışmanın ışığında elde edilen verilerin çözümlenmesi bir takım tartışmaları da zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda liberal ve radikal feminist yaklaşım temelinde ekonomik, cinsel ve kültürel odakta birleşen birçok özgün tartışma konusu ortaya çıkmaktadır.

Ekonomi

Kadın erkek ilişkilerinde cinsiyet rolleri ile toplumsal sorumlulukların kalıplaşması kadını sınırlandırmaktadır. Kadın ve erkeğin yasal olarak eşit olması cinsiyet rollerin hiyerarşisini önleyememektedir. Aile içinde ekonomik gelir ve giderin erkeğin kontrolünde olması, önemli kararlar noktasında erkeği öne çıkarmaktadır. Kadının ekonomik gücü olmadığı için erkeğe bağımlı kalmaktadır. Kadının bağımlılığının önemli bir aracı evliliklerdir. Bu kapsamda geçmişten günümüze feminist yaklaşım aracılığı ile aile ve evlilik kurumu önemli eleştirilere maruz bırakılmıştır (Smith, 2011: 56-58). Aile kurumun bireyler üzerinde baskı uygulaması ebeveynlerin eğitim ve mesleki durumları ile birlikte yaşam biçimleri ile ilgilidir. Çalışma kapsamında kırsal bölgelerde yaşayan katılımcılar cinsiyet rollerine dayalı iş bölümünü daha çok desteklemektedir. Bu yaklaşımın dönüşümü katılımcıların annelerinin eğitim seviyesinin yükselmesi veya çalışma durumu ile gerçekleşmektedir. Katılımcıların babaların eğitim seviyesi kendi tutumları üzerinde belirleyici etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin etkinliği, annenin sosyal ve ekonomik seviyesi üzerinde biçimlenmektedir. Kadının özgürleşmesi, çoğunlukla ekonomik bağımsızlığa sahip olmaları ile açıklanmaktadır. İki bölümden katılımcıların ortak tutum sergiledikleri ekonomik bağımsızlık ve özgürlük anlayışı liberal feminist söylemin

temel varsayımlarını oluşturmaktadır. Ekonomik bağımsızlık ile birlikte kadınlar için eğitim seviyesinin artması, kadın hak ve özgürlükleri için önemsenmektedir. Kadın ve erkeğin eğitim durumun üzerine yapılan tartışmalarda, geleneksel toplumlarda erkeğin kadından daha üst seviyede bir eğitime sahip olması gerektiği bazı katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Toplumsal yapıda ailenin temsilcisi olarak erkeğin nitelikleri belirleyici olmaktadır. Kadın sosyal yaşamda gücünü kocasından almaktadır. Bu sebeple kadınlar, kendi kazanımlarından daha çok, erkeğin sosyal statüsü üzerinden kendisini tanımlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinde erkeğin gücünü belirleyen diğer bir unsur ise ailede ekonomik gücün kontrolüdür. Ailenin ekonomik gelir ve giderlerinin erkek tarafından kontrol edilmesi erkeğin gücünü pekiştirmektedir. Modern toplumlarda ise sosyal ve ekonomik haklar, kadınlar için öncelik taşımaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'nin batı bölgelerinde yaşayan katılımcıların gerek aile içinde gerek sosyal yaşamda kadınlar kendi nitelikleri üzerinden bir temsil gücü oluşturmaktadır. Bireyselleşmenin etkin olduğu, erkeğin kadını temsil etme gücünü kaybettiği gözlenmektedir. Bu kapsamda ekonomik ve eğitsel anlamda kadının erkekten geri planda olmasının kadını erkeğe bağımlı hale getirdiği gözlenmektedir. Ancak kadının çalışması ve belli bir eğitime sahip olması kadının güçlü olmasına ve geleneksel baskılardan kurtarmasına destek olmaktadır.

Evliliğin kurumsal olarak kadının hak ve özgürlüklerini kısıtlaması tartışmalarında sorumluluklar ve cinsiyet rolleri belirleyici olmaktadır. Toplumsal ve ekonomik koşulların doğurduğu iş bölümü ilişkisinde kadın ev içi işleri gerçekleştirme konusunda sorumlu tutulmuştur. Ev içi alan ile sosyal yaşam arasında keskinleşen ayrımında aile, yuva ve evlilik kavramları kutsallaşmıştır. Kadın bu kutsallıklar içerisinde zaman içerisinde pasifleştirilmiştir. Bu durum kadınları savunmasız bir pozisyona sokmakla birlikte erkeğe bağımlı hale getirmiştir (Bora, 2010: 59-63). Kadının edilgen konumu kimi zaman kadınlar için tercih edilen ve doğal bir olgu olarak kabul edilirken kimi zaman eşitsizliğin temeli olarak dikkate alınmaktadır. Arap Dili öğrencileri evliliğin kadını kısıtlamadığını ancak sorumluluk sahibi yaptığını belirtmektedir. Bu durumun yaşamın doğasında olduğu gerekçesi ile sorumlulukların da evliliklerde hem kadını hem de erkeği kapsadığı ifade edilmektedir. Bu noktada İngiliz Dili

öğrencilerinin büyük bir kısmı paylaşılan sorumlulukların kültür aracılığı ile sadece kadın üzerine yüklendiği için bir kısıtlanmanın ortaya çıktığı belirtilmektedir. Kadın ve erkeğin eşitliği kadının çalışması ve eğitimi olması ile doğru orantılı olduğu gözlenmektedir.

Kadın ve erkek arasındaki ayrımın kültürel temelde gelişmesinin yanında aile kurumunun da belirleyici olduğu görülmektedir. Kuramsal olarak bakıldığı zaman kadın örgütlerinin özgürleşme modelinde, anneliğin hedef alınmasının bir sebebi toplumsal cinsiyet ilişkilerinin annelik üzerinden kurgulanışdır. Kız çocuklar daha küçük yaşlarda anneliğe özendirilerek kendilerini bu anlamda geliştirmeleri beklenmektedir. Kadının annelik rolü ile sınırlandırılması özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Ancak bu kısıtlama sürecinde etkin olan annelik kurumu değil ataerkil sistemin işleyiş biçimidir. Çünkü devrim sürecinde kadının çalışma hakkı olmasına rağmen ataerkil sistem etkin olduğu için kadının özgürleşme noktasında belirgin bir gelişme sağlanamamıştır. Kadınlar emekleri üzerinden düşük ücretle çalıştırılmıştır. Aynı zamanda ev işlerini de yapmak zorunda olan kadın, kocasına bağımlılığını sürdürmek durumunda kalmıştır. Bu sebeple ataerkil sistem kadını annelik üzerinden kutsadığı gibi annelik üzerinden de baskılamaktadır. Bir kadın, annelik ve çocuk doğurma ile değer kazandığı bir sistemde feminist söylemin anneliği hedef alması haklı bir gerekçe olarak gözlenmektedir (Hooks, 2012: 102-104). Kadınların anne olmalarının getirdiği birtakım sorumlulukların olduğu açıktır. Bu sorumlulukların kadını sosyal yaşamdan ve çalışma yaşamından belli bir süre uzak tutmaktadır. Ancak bunların hiç birisi kadın ve erkeğin eşitliği için bir engel oluşturmamaktadır. *“Kesin olan, erkekle kadının farklı cinsten iki insan oldukları, her birinin cinsel amacına uygun özel organlara sahip olduğu ve her cinsin doğa amacına ulaşmak için gerçekleştirmek zorunda olduğu görevler temelinde, fizyolojik ve psikolojik durumlarında bir dizi farklılıkların bulunduğuudur. Bunlar kimsenin reddedemeyeceği ve reddetmeyeceği olgulardır, ama bunlar erkekle kadının sosyal ya da siyasal olarak eşitliğinde farklılığı gerekçelendirmez. İnsanlık, toplum, iki cinsten oluşur, bunların gelişiminin sürmesi için ikisi de vazgeçilmezdir. En dahi erkek bile, sahip olduğu en iyiyi ona borçlu olduğu bir anne tarafından doğurulmuştur. Öyleyse hangi hakla kadının, erkekle eşitliği inkâr edilmek isteniyor?”* (Bebel, 1996: 269). Bebelin sorusu ve sorunu, kadın ve erkeğin eşit olmasını engelleyen geçersiz gerekçeler üzerinedir. İnsanın doğal özelliklerinin sosyal ve yasal anlamda bir eşitsizlik

doğurmadığı belirtilmektedir. Kadın doğurma özelliği ile anneliğe yatkın bir yapıya sahiptir. Ancak kadının bu yapısı hak ve özgürlükler bağlamında bir ayrım oluşmasını gerekli kılmamaktadır. Ancak kadın ve erkeğin fiziksel ve biyolojik özellikler bakımından farklı olması cinsiyet ayrımı için referans alınmaktadır. Ataerkil iktidar ilişkilerine yöneltilen eleştiriler de farklılıklardan kaynaklı gelişen eşitsizlikler üzerine yoğunlaşmaktadır.

Annelik ile birlikte kadın ve erkek arasındaki ayrımın güçlendiği feminist tartışmalarda vurgulanmaktadır. Özgürlük anlayışı ekonomik, sosyal ve cinsel odaklı bir çerçeve ile değerlendirildiği zaman evliliğin doğası kadın ve erkeğin her ikisini de sınırlandırmaktadır. Ancak kültür ve değerler ışığında baskı ve sınırlamalar kadın üzerinde daha çok belirleyici olmaktadır (Badinter, 2011: 24-25). Kadın ve annelik ilişkisi kimi zaman tamamlayıcı roller olarak tanımlansa da teorik olarak önemli tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Kadının annelik rolleri ile erkeğe itaat etmesi ve ev içinde konumlandırıldığı düşünülmektedir. Bu sebeple anneliğin cinsiyet rollerine göre kurgulandığı ileri sürülmektedir. Çalışmada katılımcıların önemli bir çoğunluğu annelik ve kadınlık karşılaştırmasında kadınlığıöncelemektedir. Ancak öncelenen kadınlığın annelik ile tamamlandığı dile getirilmektedir. Belli bir kesim ise kadının annelik ile yüceltiğini düşünmektedir. Bu tutum anneliğe hem kültürel hem de din tarafından atfedilen kutsallık ile güçlenmektedir. Ancak daha farklı bir biçimde kadınlık ve anneliğin dışında birey kimliğinin daha genellenebilir olduğu öne çıkmaktadır. Katılımcılar, cinsiyet ayrımından öte birey kimliğinin ön plana çıktığı toplumlarda kadınların daha özgür olduklarını düşünmektedir. Bölüm ilişkisi içerisinde bakıldığı zaman Arap Dili öğrencileri anneliği din ve kültür merkezinde kutsal bir anlayış ile değerlendirdiği gözlenmektedir. Anneliğin din tarafından yüceltilmesi ve aile içinde saygın bir konumda değerlendirilmesi, katılımcıların kadını annelik olgusu ile tanımlamasında belirleyici olmaktadır. Din, değerler ve kültürel yapılar, kadını annelik olgusu ile belli kavramsal ve mekânsal alanlara kısıtlamaktadır.

Kadınların hak ve özgürlükler bakımından güçlenmesinde özel ve kamusal alan ayrımının ortadan kalkmasının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Geçmişte kadınların sosyal ve ekonomik anlamda imkânlarının kısıtlı olması kamusal alan ile mesafelerini artırmıştır. Ancak kadın lehine toplumsal dönüşümlerin yaşanması bu noktada belirleyici olmuştur. Kadın ve erkeğin yaşam alanları tarihsel süreçte iş bölümü

çerçevesinde ayrılmıştır (Habermas, 2003: 132). Bu ayrım kadının ücretsiz ev içi emeği ile toplumsal etkinliğini zayıflatmaktadır. Kadın ev içinde ve gelir getirmeyen işlerde emek harcamaktadır. Kırsal bölgelerde tarla ve bahçe gibi alanlarda çalışan kadınlar için de elde ettikleri gelirler erkek elinde toplandığı için kadına ekonomik bir güç sağlamamaktadır. Bu sebeple özel alan ve kamusal alan ayrımının geçmişten günümüze ekonomik ve sosyal anlamda kadın için ayrıştırıcı bir niteliği ortaya çıkmaktadır (Piponnier, 2005: 305-307). Bu eşitsiz toplumsal görünüm sosyal çevrede kadın ve erkeğin yaşam alanlarının ayrıştırılması üzerinden tartışılmıştır. Çalışmada özel ve kamusal alan ayrımı pembe otobüs uygulaması üzerinden tartışılmaktadır. Kadınların toplu ulaşım kullanımında güvenlik veya ayrıştırma amaçlı kısmen uygulanan pembe otobüs, kadınları sosyal yaşam alanlarından kısıtladığı düşüncesi ile eleştirilmektedir. Öncelikle renkler üzerinden kadınların cinsiyet rollerinin toplu taşıma araçlarında vurgulandığı görülmektedir. Taciz ve tecavüz eylemlerinin bahane edilerek bu uygulama ile yaşam alanlarının ayrıştırılmasının meşru bir düzeye çekildiği düşünülmektedir. Ayrıca erkek ve kadının ayrıştırılması psikolojik olarak bir kutuplaşma aracılığı ile cinslerin çatışması noktasında daha cazip kılıcı unsurlar olarak dile getirilmektedir. Bastırılmış duygulardan meydana gelen taciz eylemlerinin ayrıştırma aracılığı ile toplumda daha çok görüleceği belirtilmektedir. Toplumsal bölünmenin yaşanması daha sonraki dönemlerde diğer ortak yaşam alanlarında da ayrımlar yaşanacağı belirtilmektedir. Bu durum kadınların eğitim, kariyer ve meslek planlaması ve diğer hakları elde etmesi noktasında engel oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu nokta da belirleyici bir sonuç ise ayrımların sadece otobüs ile kalmayıp sosyal yaşamın diğer alanlarına taşma düşüncesi olmaktadır. Özel alan ve kamusal alan ayrışmasında tepkiler genel olarak politik ve güvenlik kapsamında dile getirilmektedir.

Pembe otobüs uygulamasının ayrıştırma niteliğine karşılık bir kısım katılımcı bu ayrımın kadınları daha rahat ve güvende hissettirdiği düşüncesini dile getirmektedir. Bu tutum için kadınların hemcinslerinin olduğu bir ortamda daha rahat olabileceklerini ifade etmektedir. Benzer şekilde kadınların ayrılması ile taciz ve tecavüz eylemlerinin meşrulaşacağı düşüncesi ile eril baskının meşruiyeti güçleneceği belirtilmektedir. Böyle bir kısıtlamanın gerçekleşmesi yerine sorumlu olan erkeklerin dışlanması önerilmektedir. Ancak bu öneriye karşı suçlu bireylerin önceden kim oldukları belirlenemediğinden kadınların güvenliği için ayrıcalıklı olmaları gerekli görülmektedir.

Bu uygulama aracılığı ile özgürlük tartışmaları da bir kutuplaşmaya yol açmaktadır. Katılımcıların bir kısmı kadının ayrıştırılması ile toplumsal hayatta özgürlük alanının kısıtlanacağı düşünmektedir. Bu tutuma karşı pembe otobüs ile güven ortamı oluşacağından kadınlar için özgürleştirici bir ayrıcalık olarak değerlendirilmektedir. Pembe otobüs uygulaması iki grup için belirgin bir düşünce ayrımını ortaya koymaktadır. İngiliz Dili bölümü öğrencileri genel olarak bu uygulama ile kadınların kısıtlandığı ve yalnızlaştırıldıklarını düşünmektedir. Arap Dili öğrencileri ise bu uygulamanın kadınlar için bir ayrıcalık kazandırdığını ifade etmektedir. Bazı alanlarda kadınlar kendileri için güvenlik kaygısı güderek özel alanlarda bulunmayı tercih etmektedir. Bu yaklaşım mevcut durumda yaşanan bölgenin demografik yapısı ve diğer özellikleri ile anlamlı bir ilişkiye dönüşmektedir. Pembe otobüs üzerinden değerlendirmek gerektiğinde büyük şehirlerde güvenlik gerekçe gösterilerek çoğu katılımcının desteklediği görülmektedir. Ancak bazı katılımcılar bu uygulamanın politik olduğunu belirterek kendileri de politik bir tavır üzerinden ayrıştırıcı bir uygulama olarak yorumlamaktadır.

Cinsellik

Cinsellik, kadın erkek ilişkileri ve geleneksel kültür yapılarında bir tabu olarak varlığını korumaktadır. Cinsellik, namus ve ahlak çerçevesinde kadınlar üzerinde uygulanan önemli bir baskı aracına dönüşmektedir. Ancak ortaya çıkan toplumsal baskı, namus ve ahlak temelli değildir. Cinsiyet rolleri ve namus algısı sadece kadın üzerinde bir baskı oluşturduğu için namus ve ahlak kavramları baskı ile anılmaktadır. Çalışma kapsamında katılımcılar, ahlaki ilkelerin sadece kadınlar üzerinde etkin olmasının önemli bir tutarsızlık olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı zamanda katılımcıların, tek taraflı uygulanan ahlak ve namus öğretilerinden dolayı, bekâret, namus algısı ve toplumsal değerlere karşı yaklaşımları oldukça mesafeli olmaktadır. Çalışmada katılımcıların cinsellik ile ilgili tutumlarının evlilik öncesi cinsel yaşam, toplumda kadının cinsel özgürlük konusundaki konumu ve bu durumun katılımcılar tarafından algılanışı dikkate alınmıştır. Bu süreçte önemli iki kavram belirleyici olmaktadır: bekâret ve kürtaj. Bekâret ilk toplumlardan beri kadının cinsel denetimini sağladığı varsayılan bir semboldür. Bekâret anlayışı sadece kadın üzerinde belirleyici etkiye sahip olmaktadır. Bekâret ile birlikte daha politik ve tarihsel bir anlama sahip olgu kürtaj

hakkıdır. Cinsellik konusunda çalışmada en belirgin ayrımı kürtaj hakkı tartışması olmuştur. Katılımcılar kürtaj konusunda hak ve cinayet üzerinde odaklanmıştır. Hak olarak yaklaşım, kadınların kürtaja karar verme hakkının kendilerinde olması üzerine olmuştur. Kürtajın cinayet olduğuna dair düşüncede ise daha çok dinsel boyutta çocuğun kaderi üzerinde kimsenin söz hakkı olamayacağına yönelik bir yaklaşım güçlenmektedir.

Kürtaj hakkı ya da sorunu kadın hak ve özgürlükleri noktasında önemli bir tarihe sahiptir. Kürtaj meselesi ortaçağdan başlayıp Fransız Devrimi ile güçlü bir kadın sorununa dönüşmüştür. Kürtaj hakkına din ve devlet kurumları tarafından geçmişten günümüze önemli ölçüde karşı çıkılmıştır. Ancak 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ülkelerinde kadınlar için yasal güvence sağlanmaya başlamıştır. Kürtaj, kadının cinsel özgürlüğünün önemli bir belirtisi olarak dile getirilmiştir. Ayrıca kadınların çocuk sahibi olarak hak ve özgürlüklerden mahrum olmasına yol açan bir süreç olarak anneliğe karşı bir tepki geliştirilerek kürtaj hakkı savunulmuştur (Beauvoir, 1993b: 30-32). Bu sebeple kadın üzerinden ailenin varlığı ve yapısı tartışmaya konu olmuştur. Kadın özgürlüğü noktasında aile kurumunun bir baskı oluşturduğu ifade edilmektedir. Kadının üremesi, varlığının tek sebebi olarak görülmektedir. Ancak kadının cinsel haz hakkı görmezden gelinmiştir. Bundan daha önemlisi kadının kürtaj hakkı doğa yasasına aykırı bir eylem olarak kabul edildiği için tarihsel bir çatışmaya yol açmaktadır. Kadın cinselliği kültürel anlamda bir tehdit olarak algılanmıştır (Yalom, 2002: 297-300). Kadınların cinsel özgürlüğü ve doğurganlık kararı üzerine kadın örgütleri, Fransız Devrimi ile birlikte kadının kendi karar alma hakkını savunmuşlardır. Tüm bu talepler kadının hem cinsel özgürlük hem de tecavüz ve zorla çocuk sahibi olmasını önlemek için önem kazanmıştır. Feminizmin radikal söylemi ise kadının çocuk sahibi olması ile eve bağımlı olmasına yol açtığı için kürtajı savunmuştur (Phillips, 1995: 211-214). Ancak kürtaj, temelde cinsel özgürlük ve aile bağımlılığından sıyrılarak bireysel bağımsızlık elde etmek için girişilmiş bir mücadele alanı olarak karşılık bulmaktadır. Çünkü kürtaj hakkı ile ilgili taleplerin iletilmesi yoğunlukla aile kurumunun sorgulanmasına yönelmektedir. Kadın erkek ilişkisi bağlamında oluşacak her birliğin kadını sınırlandıracağı düşünülmektedir. Bu sebeple kadın adına sosyal, ekonomik ve cinsel yaşamda bir özgürlük anlayışının gelişimi için aile gibi kurumsal güçlerin kadın üzerinde etkisini ortadan kaldırmak gerektiği düşünülmüştür. Kürtaj bu noktada

belirleyici bir etkiye sahiptir. Kürtaj hakkı, kadına evlilik olmasına rağmen kadının annelik ile sınırlanmasının engellenebileceği bir imkân tanımaktadır.

Kürtaj hakkı kadınların sahip oldukları beden üzerinde hak sahibi olmaları ile özdeşleştiği görülmektedir. Kürtaj konusunda İngiliz Dili bölümü öğrencilerinin hemen hepsi kürtajın kadınlar için bir hak olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımın sebebi kürtaj yasağının kadınlar üzerine uygulanan bir baskı olarak değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Yoğunlukla kadınların kürtaj konusunda karar verme hakkına sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü çocuğun doğduktan sonraki bakımı anne üzerinde olduğu için kadının sorumluluklardan kaçınmak istediği görülmektedir. Aksi halde istemeyerek, ilgisiz ve sevgisiz büyütülen çocuğun topluma zararının dokunacağı düşünülmektedir. Tecavüz eylemleri ile zorla sahip olunan çocukların toplum için de faydalı olmayacağı kanaati ifade edilmektedir. Aynı zamanda belli bir döneme kadar çocuğun ruh ve beden sahibi olmadığı için bir can kaybı oluşmadığı belirtilmektedir. Katılımcıların can kaybı ile ilgili tutumu dini ve bilimsel gerekçeler ile ifade ettikleri görülmektedir. Aynı zamanda sağlık sorunları sebebi ile gerekli olan durumlar için kürtaj hak olarak talep edilmektedir. Kürtajı hak olarak gören katılımcılar kadar haksızlık ve cinayet olarak yorumlayan katılımcılar da dikkat çekmektedir. Arap Dili Bölümü öğrencileri için kürtaj, bir hak olmaktan öte cinayet olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların bir kısmı daha radikal bir tutum ile şart ne olursa olsun kürtajın uygulanmasına karşı tutum göstermektedir. Bu tutumlarını dini referanslar ve çocukların canına kast etmekten kaçındıkları için öne sürmektedirler. Kürtaja karşı olan katılımcıların diğer kısmı ise zorunlu durumlarda kürtaj olmanın gerekliliğini dile getirmektedir. Kürtaja karşı tutumların genel olarak Arap Dili öğrencilerinden geldiği görülmektedir. Kürtaj, kadının sosyal yaşam ile ilişkisi bağlamında bir tutum gözlenmemektedir. Bunun yerine daha çok kürtajın bir cinayet olarak değerlendirildiği; dini ve vicdani yönü öne çıktığı görülmektedir.

Kürtaj yasağı ve diğer cinsel baskılar cinsiyet ilişkileri aracılığı ile kadınların cinsel anlamda denetimine yol açmaktadır. Kadınların cinsel özgürlük algıları eğitim ve sosyal imkânlar çerçevesinde gelişmektedir. Liberal feminist söylemin kadınların hak ve özgürlükler konusunda en temel önerisi eğitim ve ekonomide fırsat eşitliğinden oluşmaktadır (Bhasin, 2003: 46-48). Bu kapsamda çalışmada, katılımcıların cinsel özgürlük konusundaki tutumlarında annelerinin eğitim seviyelerinin belirleyici etkisi

olduğu gözlenmektedir. Ekonomik ve eğitsel anlamda fırsat eşitliği kadınların bireysel haklar noktasında etkin olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Kadınlar üzerinde kürtaj ve cinsel özgürlük konusunda katılımcıların tutumları üzerinde belirleyici etkiye sahip olgu, katılımcıların annelerinin eğitim seviyesidir. Eğitim seviyesi arttıkça katılımcıların cinsel özgürlük taleplerinin güçlendiği gözlenmektedir.

Cinsel özgürlük konusunda katılımcılar evlilik öncesi cinsel yaşamın niteliği konusunda önemli bir kutuplaşma oluşturmaktadır. Toplumsal namus algısı kapsamında İngiliz Dili bölümü öğrencileri, topumdaki cinsel tabuları önemsiz görmektedirler. Bu kapsamda cinsel hayatın evlilik ile olan meşruiyeti reddedilmektedir. Evlenmeden önce cinsel birlikteliğin normalleşmesine dair güçlü bir tutum sergilenmektedir. Ancak Arap Dili bölümü cinselliğin evlilik ile özgürleştiğini öne sürmektedir. Bekâret olgusu bu kapsamda belirleyici olmaktadır. Arap Dili bölümü öğrencileri bekâreti kadın için öncelikli bir unsur olarak değerlendirirken İngiliz Dili bölümü öğrencileri cinselliğin sadece kadın üzerinde denetlenebilir olmasından dolayı bekâret anlayışına eleştirel yaklaşmaktadır. Bekâret anlayışına farklı yaklaşım Doğu ve Batı bölgelerinde yaşayan katılımcılar için de aynı şekilde gözlenmektedir. Doğu bölgelerinde önem kazanan bekâret, batıda belirleyici özelliğini kaybetmektedir. Namus algısının tek taraflı bir denetime tabi tutulması her iki bölüm katılımcıları için ortak bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Ahlak ve geleneksel değerlerin sadece kadın üzerinde kurumsallaşan ataerkil baskısı cinsiyetçi niteliği ile eril iktidarı güçlendirmektedir. Bu sebeple kadınlar, namus ile toplumsal namus algısı arasında bir ayrıma gitmektedir.

Ataerkil Kültür

Kadın erkek ilişkilerinde eşitlik ve ayrımın en belirleyici olduğu alan kültürdür. Geleneksel ve modern yapılar, ataerkil ve anaerkil ilişkiler kadının sosyal konumunda farklı etkilere sahiptir. Bu süreçte önemli bir tartışma odağı farklı kültür yapılarında kadınların konumunu değiştiren etkenlerden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcılar ile geleneksel ve modern toplumlarda kadının durumu hak ve özgürlüklerinin gelişim seviyesi tartışılmıştır. Aynı zamanda toplumsal yapıda dinin kadın sosyal ve ekonomik yaşamı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Kadının özgürleşme sürecinde katılımcıların yaklaşımları sorgulanmıştır. Bu anlamda özgürleşme modelinin sınırları belirlenerek farklı dil bölümlerinde okuyan katılımcıların özgürlük anlayışının

karşılaştırması yapılmıştır. Katılımcıların deneyimleri bu süreçte önemli ipuçları oluşturmıştır.

Katılımcılar genel olarak ataerkil iktidar ilişkilerinin kadını geri planda tuttuğunu ve cinsiyet rollerinin kalıplaşarak aktarıldığını düşünmektedir. Arap Dili öğrencileri kültürün din aracılığı ile bir baskı mekanizmasına dönüştüğünü ileri sürmektedir. Kırsal bölgelerde, doğu toplumlarında yaşayan insanların daha muhafazakâr bir yaşam biçimi sürdürdükleri ifade edilen düşüncelerinden anlaşılmaktadır. Yaşam biçiminin belirlenmesi toplumda kültür ve dinin etkisi ile şekillenmektedir. Bu etki kadını belli alanlarda sınırlandırmaktadır. Katılımcılar tarafından din ve kültürel değerlerin birleşik bir etki ile kadını kısıtladığı belirtilmektedir. Dinin kültür aracılığı ile ataerkil iktidar ilişkilerini güçlendirmek için kullanıldığı üzerine yoğunlaşmaktadır. İngiliz Dili öğrencileri kadının kısıtlanmasını ataerkil ilişkiler ile açıklamanın yanında geleneksel toplumlarda kadının pasif tutumunu eleştirmektedir. Katılımcılar, kadınların çocuk yetiştirme sürecindeki etkinliğinden yola çıkarak cinsiyet ilişkilerinin oluşmasında kadını sorumlu tutmaktadır. Kadın aynı zamanda annelikten sonra kayıncı, anneanne veya babaanne olarak cinsiyet rollerini korumaya devam etmektedir. Kadın bu kapsamda ataerkil iktidar ilişkilerin kuşaklar arası aktarımını sağlayan bir pozisyonda olduğu gözlenmektedir.

Kadın ve erkeğin hak ve özgürlükler anlamında hiyerarşik olarak yapılandığı bir toplumda kadınlar için bireysel gelişim mümkün görülmemektedir. Bu sebeple kadın ve erkek arasında fırsat eşitliği ilkesi benimsenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda toplumsal ilişkileri modern anlamda düzenlemek için eşitliğe ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Modern toplumlarda hak ve özgürlüklerin gelişmesi kadın ve erkeğin bireysel haklar noktasında eşitliği ile sağlanmaktadır (Mill, 2006: 4-7). Kadınların sosyal ve kamusal alanda güç kazanmaları ile çağdaş devletler gelişmişlik kriterlerini toplumda her bireyin eşit bir şekilde hak ve özgürlüklerden faydalanmasıyla belirlemişlerdir. Çalışmada kadın ve erkek eşitliği üzerine tutumlar değişiklik göstermektedir. İngiliz Dili öğrencileri için bireyselleşme kadının özgürlüğü için önemsenmektedir. Modernleşme ile kadın ve erkeğin cinsiyet rolleri bağlamında ayrımcılığın önlendiği ifade edilmektedir. Kadın ve erkek arasındaki ayrımın kültür ve dinin baskısı neticesinde geliştiği ifade edilmektedir. Eşitlik anlayışı modern toplumlarda her iki cins içinde anlam kazandığı belirtilmektedir. Buna karşın Arap Dili

öğrencileri kadının modern toplumlarda daha çok hak elde ettiğini belirtmelerinin yanında kadının yalnızlaştığını vurgulamaktadırlar. Modern toplumlarda kadının özgürleşmeden öte bir cinsel serbestlik elde ettiği belirtilmektedir. Bu durumun aileyi kurumsal anlamda etkisiz kıldığı savunulmaktadır.

Kadınlar için özgürlük anlayışını belirleyen önemli bir etkeni din kurumu oluşturmaktadır. Dinin kadın erkek ilişkilerine yaklaşım biçimleri, insanın doğası gereği yaşam sürdüğü, erkek veya kadının üstün tutulduğu ve dinin toplumsal yapıda istismar edildiğine dair tartışmalar üzerine şekillenmektedir. Kadın ve erkeğin ontolojik olarak farklı özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Kadın ve erkekler, hemcinsleri ile iletişim kurmada fiziksel ve psikolojik olarak farklı davranışlar sergilemektedir. Kadının duygusal anlamda daha hassas olduğunu düşünenler için bu durum destekleyici niteliktedir. Tannen'ın bulgularına göre iki erkek konuşup veya tartışırken sözlü ve fiziksel olarak mesafeli bir biçimde iletişim kurmaktadır. Buna karşı kadınlar birbirlerine dokunarak ve daha yakın mesafede bir ilişki biçimine sahiptirler (Tannen, 1996: 98-100). Bu sebeple eşitlik ve üstünlük tartışmalarında yaratılış özelliklerine vurgu yapılmaktadır. Kadınların fizyolojik olarak erkeğe göre daha güçsüz olması; her iki cinse eşit sorumluluklar yüklenmesi ile adil olmayan bir ilişkiye dönüşeceği fikrini doğurmaktadır. Aynı zamanda kadınların duygusal ve merhametli olma özellikleri ile anneliğe yatkın olma düşüncesi hâkim olmaktadır. Bu sebeple Arap Dili öğrencileri daha çok kadının fiziksel ve biyolojik özelliklerinin farklılıklarının duygusal ve incinebilir olduğunu düşünmektedir. Buna karşı İngiliz Dili öğrencileri ise bu farklılığı kadını, erkek için yaratılmış olduğu düşüncesine yöneltmektedir. Kadın üzerine dinde ifade edilen korumacı yaklaşımların aslında kadını baskı altına aldığı da belirtilmiştir. Aynı zamanda farklılıkların hem erkek hem de toplum tarafından istismar edildiği ifade edilmektedir.

Kadın erkek ilişkilerinde feminist söylem, İslami söylem ile çatışmaktadır. Kadın hak ve özgürlükleri noktasında her iki bakış açısı da birtakım kazanımlar ortaya koymuş olsa da İslam dini kültürel değerler aracılığı ile ataerkil nitelikler barındırmaktadır. Bu durum İslamın ortaya çıktığı toplumların katı kültürel kuralları ile yönetilmesine bağlanabilir (Arat, 1993: 103-105). Hak ve özgürlüklerin veya kısıtlamaların tekyönlü uygulanışı ile eşitsizliklerin güçlendiği vurgulanmaktadır. Evliliklerde aile içi sorumluluklar kadınların kontrolündedir. Erkek evlenmeden önce

yaşadığı gibi yaşamaya devam etmektedir. Ancak kadın evlilik ile evine karşı sorumlulukları başlamaktadır. Bunun yanında kocası, onun kişisel bakım (kıyafetlerinin temizlenmesi, yemeğinin hazırlanması vb.) ve ihtiyaçlarının gidermesi beklenmektedir. Çocuk sahibi olunca çocuğun her türlü bakımı anneye yüklenmektedir. Kadın ailenin sorumluluğunu taşıırken erkek, evliliğin kazanımlarından faydalanmaktadır (Syfers, 1971: 13-14). Bu kapsamda sık sık Kur’andan ve Peygamberin yaşamından örnekler vererek hak ve özgürlüklerin karşılıklı tanımlanması yönünde her iki bölüm öğrencileri ortak fikir beyan etmektedir. Bunun yanında dinin kültür ve toplum tarafından istismar edilmesi her iki bölüm öğrencileri tarafından eleştirilmektedir.

Cinsiyet rolleri din, aile ve kültür aracılığı ile kurumsallaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin aile içinde şekillenmesi, bireylerin gelecekte kadın erkek ilişkisi ve eşitliğine bakış açısını etkilediği görülmektedir. Kız çocuğuna, ataerkil ilişkileri ve sosyal rolleri çoğunlukla yine bir kadın olarak annesi tarafından öğretilmektedir. Ev içinde mutfak işleri kız için hem iş hem oyun olarak bir uğraşı temsil etmektedir. Kız çocuğu anne ve babası arasındaki ilişki ile cinsiyet rollerini benimsemektedir. Eğer erkek kardeşi varsa ailesinin yönlendirmesi ile aralarındaki ilişkiye müdahaleler kız çocuğunu yaşamının daha ilk yıllarında kısıtlamaya başlamaktadır (Halimi, 1990: 28-29). Ataerkil iktidar yapılarının olduğu ailelerde kız ve erkek çocuğun yetiştirilmesinde ayırım belirgin olarak gözlenmektedir. Katılımcılar genel olarak kadın erkek ilişkilerinde iş bölümü çerçevesinde gelişen rollerin kadını kısıtlamasından şikâyet etmektedir. Kadınların eğitim alması ve çalışma yaşamında olması özgürlük taleplerini güçlendirmesi ile birlikte kadınların aile içi sorumlulukların paylaşılmasının gerekliliği düşünceleri yoğunluk kazanmaktadır. Ancak kadının çalışmama durumunda eşitlik taleplerinden vazgeçmeyeceği de görülmektedir. Ailede sorumlulukların ortak bir biçimde paylaşılması durumunda katılımcılar ücretsiz ev emeği olarak tanımlanan işleri yapmaktan kaçınmayacaklarını ifade etmektedir. Bunun yanında toplumsal şartlar gereği kadınların da erkekler gibi gelir getiren işlerde çalışmaları cinsiyet rollerinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Çalışan kadın ekonomik anlamda kazanım elde ettiği için ev içi işlerde de ortaklık talep etmektedir.

Liberal feminist yaklaşımda kadınların ev içi sorumluluklar ile donatılmasını şiddetle eleştirilmektedir. Tüm gününü evde geçiren kadın özgürlüğünden mahrum olmaktadır. Aynı zamanda kadınlar evdeki bireylerin hizmetçisi gibi muamele

görmektedir. Bu şartlarda kadının özgür ve eşitliğin yanında zihinsel kapasitesi körelmektedir (Sevim, 2005: 59). Çocuk sahibi olan kadınların eve bağımlı yaşadığı düşüncesi ile sosyal yaşamdan geri kaldığı temellendirmesi oldukça güçlü bir geçmişe dayanmaktadır. Kürtajın yaygınlaşması ve feminist söylem tarafından önemsenmesi, kadınların çocuk sahibi olmalarını engelleyerek bağımlılıklarından kurtarma düşüncesi ile dikkat çekmektedir. Kürtaja alternatif olarak çocuk sahibi olan kadınları çocukları bakım merkezleri ve kreşlere bırakarak çalışma ve sosyal yaşamdan kopması engellenmek istenmektedir. Kadınların üretime katkısını artırmak için bakım merkezlerinin yaygınlaşması özellikle 20. Yüzyılın başlarında bazı ülkelere devlet politikası olarak uygulanmıştır. Aile planlaması kapsamında çocukların küçük yaşta aileden alınarak kadın ve erkeğin üretime aktif olarak katılımı planlanmıştır. Ancak bu şekilde uygulamaların toplum sağlığını olumsuz etkilediği çok geçmeden anlaşılarak aile kurumunun varlığının önemi anlaşılmıştır. Günümüzde ise iş ve kariyer planlaması kapsamında kreş ve bakım merkezleri oldukça yaygın bir şekilde artış göstermektedir. Çalışma kapsamında katılımcıların bakım merkezlerinin yaygınlaşması konusunda düşünceleri değerlendirilmektedir. Katılımcıların kendi evlilikleri sürecinde çocuklarını bakım merkezlerine bırakıp bırakmayacakları sorgulanmaktadır. Katılımcıların kendi yaşam deneyimleri ve gelecek planlamaları dikkate alınarak bakım merkezleri üzerine bir tartışma ortaya konulmaktadır. Katılımcıların çoğunlukla annelik ve aile kavramları çerçevesinde bakım merkezlerine sıcak bakmadıkları görülmektedir. Aynı zamanda belli bir yaşa kadar çocuklarına baktıktan sonra bakım merkezlerine bırakmalarının mümkün olduğunu ifade edilmektedir. Bu sebeple hem çocuğun aile ve anne sevgisinden mahrum bırakılmadan hem de kadının kariyerini gerçekleştirmesine yol açacağı düşünülmektedir. Az sayıda katılımcı ise iş ve kariyer planı için bakım merkezlerini gerekli görmektedir. Bazı katılımcılar ise kendileri bakım merkezlerinde büyüdüğü için yaşamış oldukları olumsuzluklardan ötürü çocuklarını kendileri büyütmek istediklerini belirtmektedirler. Ayrıca çocukların eğitimli bir şekilde gelişimleri için bakım merkezlerinin gerekliliği de vurgulanmaktadır. Bakım merkezlerinin yaygınlığı ile kadınlık ve annelik arasında önemli bir çatışma gözlenmektedir.

Bakım merkezlerine yönelik eleştiriler anneliğin çocuk üzerindeki etki ve ilgisinin kurumlar aracılığı ile sağlanamaması ve bu sebeple bireylerin gelişimlerinin

sağlıksız olmasına yönelik odaklanmaktadır. Çocuk ve anne arasında sadece rasyonel bir ilişki kurulmasının tasarlanması toplumsal sorunların oluşmasına yol açmıştır. Aynı zamanda kadınlığa ilişkin tanımlanan sorumlulukların el değiştirdiği görülmektedir. Annenin yaptıklarını artık sütanneler ve dadılar üstlenmektedir. Anne ise çalışarak bu sorumlulukların ücretini ödemeye ve üretime katkı sağlamaya çalışmaktadır. Annelik ile kadınların ev içi işler ve çocuk yetiştirme ile gelişmesinin engellendiğine dair güçlü bir feminist tartışma süregelmiştir. Bu kapsamda aile ve evliliğin reddedilmesi gerekli görülmüştür. Ancak toplumsal düzenin işleyişi bakımından üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin gerekliliği savunulmuştur. Bu sebeple çocukların sorumluluklarının anneden alınarak bakım merkezlerine aktarılması önerilmiştir. Bu şekilde kadınların çocuk sahibi olmakla birlikte üretim faaliyetlerine katılımı mümkün görülmüştür. Sadece üretim ilişkileri esas alınan bu konuda anneliğin önemi dikkate alınmadığı görülmektedir. Rasyonel ilişkilerin yanında çocuk ve anne arasındaki duygusal ve manevi ilişki çalışma çerçevesinde daha çok belirleyici olmaktadır. Bakım merkezlerinin kadınların üretime katılıp sosyal yaşamda bir özgürlük alanı oluşturması bakımından bir kısım katılımcı tarafından önemsendiği görülmektedir. Çocuk sahibi olan ailelerde ev içi sorumluluklar kadın tarafından üstlenildiği için kısıtlamalar görülmektedir. Bu sebeple bakım merkezleri kadın için ayrıcalıklı bir anlam taşımaktadır. Bazı katılımcılar çocuk bakımı için kariyer planlarından vazgeçmeyi doğru bulmamaktadır. Bakım merkezleri sadece kadınlar için değil çocukların da daha geniş bir sosyal çevre içinde gelişmesine imkân tanımaktadır. Ancak ne ölçüde kapsamlı olursa olsun çocukların ilk eğitimi ve belli bir yaşa kadar bakımının aile, anne tarafından gerçekleştirilmesi ortak bir kanı oluşturmaktadır. Bakım merkezlerinin yaygın olması veya katılımcıların ileride çocuklarını bakım merkezlerine bırakma konusunda çok az sayıda olumlayıcı görüş bildirilmektedir. Çoğunlukla katılımcılar anneliğe önem vermekte ve anneliği öncelemektedir. Çünkü çocuk ve anne arasındaki bağın başka bir kişi veya kurum tarafından sağlanması mümkün görülmemektedir. Bu anlamda toplumun temel gücünü oluşturan aile kurumunun sağlıklı olması ve devamlılığı güçlü aile bağlarının varlığına dayandırılmaktadır. Bu kapsamda bir takım deneyimleri paylaşan katılımcılar çocuk anne ilişkisinin önemine vurgu yapmaktadır. Annesi çalışan veya bakım merkezlerinde çalışan katılımcılar çocuklarını ne şart olursa olsun kendilerinin büyütmek istediğini dile getirmektedir. Kendileri küçüklüklerinde

annesinden uzak olmalarının vermiş olduğu eksikliklerin hayat boyu sorunlara yol açtığını belirtmektedirler. Benzer şekilde bakım merkezlerinde çalışan birkaç katılımcı, çocuklukların annelerinden almaları gereken bakım ve ilginin bakım merkezlerince karşılanmasının imkânsız olduğunu vurgulamaktadır. Teoride üretim odaklı perspektifler sosyal yaşamda deneyimler ışığında verimsiz sonuçlar doğurduğu gözlenmektedir. Ekonomik ve sosyal bağımsızlığın kadın hak ve özgürlükleri için belirleyici olmasının yanında sağlıklı bir toplum yapısının devamı için güçlü aile bağlarının gerekliliği gözlenmektedir. Ayrıca bu gereklilik kırsal ve kent bölgelerinde yaşayan, Arap ve İngiliz Dili bölümlerinin her ikisinde de okuyan öğrencilerin ortak kanaatlerini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak toplumsal cinsiyet algısına yönelik tutumların farklı dil eğitimi alan bölümlerdeki öğrencilerin öğrenilen dilin kültürel formatla olan ilişkisi dikkate alındığında öğrenciler üzerinde farklılık yarattığı savının Doğu ve Batı Dilleri bölümünde okuyan kadın öğrenciler üzerinden incelenmesini içeren bu çalışmada, kültür ile birlikte aile, sosyal çevre, yaşam biçimi ve sosyal refah gibi olguların toplumsal cinsiyet algısını etkilediği görülmektedir. Kadın öğrencilerin öğrendikleri yabancı dilin, toplumsal cinsiyet algıları bağlamında düşüncelerini belirlediği ve iki yabancı dilin kültürüne bağlı olarak gelişen toplumsal cinsiyet formlarının varlığı kadın öğrencilerde saptanmaktadır. Çalışmada teorik olarak ele alınan toplumsal cinsiyet ve feminizme dair teorik tartışmaların, nitel ve nicel görüşmeler aracılığı ile katılımcıların tutumları üzerinden görünümüleri ele alınmaktadır. Katılımcıların tutumlarının daha çok politize bir nitelikte aktarıldığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili belli sorulara duygusal ve edilgen eğilimli yanıtlar verilirken kadının duygusal olması durumu sorgulandığı zaman katılımcılar tarafından şiddetle kadınlık ve duygusallık ilişkisi reddedilmektedir. Toplumsal yapıda tarihsel süreçten günümüze kadar kadınların duygusallık kavramı üzerinden güçsüzleştirilmesi, kadınların doğrudan duygusallık kavramına tepkili olmasına yol açmaktadır. Bu noktada katılımcıların kadınlık algısına ait bekâret, cinsellik, kürtaj, duygusallık gibi kavramsallaştırmalara karşı, ideolojik, tarihsel ve politik tutumlara sıklıkla rastlanmaktadır. Katılımcıların politik tutumları bu kavramların, toplumsal cinsiyet ilişkileri aracılığı ile kadını baskı altına alma çabaları üzerinden gelişmektedir. Örneğin nitel görüşmelerde cinsellik ve bekâret gibi konularda

geleneksel ve muhafazakâr eğilimler gösterilmesine rağmen ölçek üzerinde daha çok cinsel özgürlük temelinde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik politik ve tepki içerikli cevaplar ile karşılaşmaktadır. Katılımcıların namus algısı ve cinsel özgürlük konusunda muhafazakâr eğilimleri benimsemekle birlikte kadınlık algısının savunuculuğuna yöneldikleri gözlenmektedir. Bu noktada İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinin daha çok feminist öğretilere eğilimli oldukları söylenebilir. Arap Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri ise modernleşme eğilimlere karşı olmamakla birlikte tutumlarını dini öğretiler temelinde belirledikleri dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlar konusunda Doğu ve Batı dilleri okuyan kadın öğrencilerin, öğrendikleri yabancı dilin ve kültürün toplumsal cinsiyet algıları noktasında belirleyici olduğu gözlenmektedir. Her iki bölümde ortak olarak din ve kültür ilişkisi kapsamında toplumda dinin istismar edildiği, kültürleştiği ve kadını denetleme aracı olarak bir toplumsal görünüme kavuştuğu belirtilmektedir. Katılımcıların tutumlarını belirleme noktasında aile faktörü de öne çıkmaktadır. Ailenin yapısı ne olursa olsun katılımcıların tutumlarını annelerinin eğitim ve mesleki durumunun daha çok etkilediği ortaya çıkmaktadır. Annesi çalışan katılımcılar daha çok feminist eğilimlere sahip olmasına rağmen bu katılımcılar kendi çocuklarını yetiştirme süreçlerinde annelik olgusunun önemine dikkat çekerek kariyerlerinden önce çocuklarının yetişmesini önceleyeceklerini ifade etmektedir. Bu ayrıntı, annesi çalışan katılımcıların, annelik algısı üzerindeki deneyimlerinden derlenerek ortaya konulmaktadır. Ebeveyn ve çocuk ilişkisi kapsamında ailede ebeveynlerin eğitim ve gelir seviyesi arttıkça çocuklar üzerindeki etki ve baskılarının azaldığı görülmektedir. Aynı zamanda yaşanan bölge ve yerleşim biçimleri katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının farklılaşmasında öne çıkan dikkat çekici unsurlardır.

KAYNAKÇA

- Abu-Odeh, L. (2014). Arap Toplumlarda Namus Cinayetleri ve Toplumsal Cinsiyetin İnşası. Pınar İlkaracan (Ed.), *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*. (ss. 243-264). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Acar-Savran, G. (2004). *Beden, Emek Tarihi Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Afary J., Anderson, K. B. (2014). “Foucault, Toplumsal Cinsiyet ve Akdeniz ve Müslüman Toplumlarda Erkek Eşcinselliği”. *Cogito*. (65-66). 228-262.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. (Çev.: İsmail Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi. (1998).
- Ahmed, L. (2014). Arap Kültürü ve Kadınların Bedenlerinin Yazılışı. Pınar İlkaracan (Ed.), *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*. (ss. 55-74). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akal, E. (2003). *Kızıl Feministler – Bir Sözlü Tarih Çalışması*. Ankara: Tüstav.
- Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupa’sında Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara, Dost Yayınevi.
- Akın, H. (2005). *Ortaçağdan Bilge Bir Kadın Bingenli Azize Hildegard*. İstanbul: Drahma Yayınları.
- Ali, A. H. (2004). *İtham Ediyorum - Müslüman Kadınlara Baskı Bitsin!*. (Çev.: A. Kadir, Aliye Remzi). Amsterdam: Piper Yayınları.
- Arat, N. (1993). “Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri”. (Ed.). *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. (ss. 101-114). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arnaud-Duc, N. (2005). “Hukukun Çelişkileri”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi IV – Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*, (ss. 80-110). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arslan Karaküçük, S. (2010). ““Korkunun Kadınları”: Cadılık ve Cadıcılık”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 41-64.

- Asena, D. (1987). *Kadının Adı Yok*. Ankara: Doğan Kitap Yayıncılık.
- Asena, D. (1993). *Kahramanlar Hep Erkek*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Atkinson, T. G. (1970). “Radical Feminism”. [Radikal Feminizm]. *Notes From Second Year: Women’s Liberation*, 16, 32-36.
- Augustinos, O. (2009). “Doğulu Cariyeler Batılı Metresler”. Amila Buturovic, İrvin Cemil Schick (Ed.). (Çev.: Güliz Erginsoy). *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları – Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*. (ss. 11-46). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. (2007).
- Aydinoğlu, N. (2015). “Kadın ve Dil”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 217-230.
- Badia, G. (2002). *Sınırsız Feminist Clara Zetkin*. (Çev.: Nadiye R. Çobanoğlu). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Badinter, E. (1992). *Biri Ötekidir – Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim*. (Çev.: Şirin Tekeli). İstanbul: Afa Yayınları. (1986).
- Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı Annelik mi*. (Çev.: Ayşen Emekçi). İstanbul: İletişim Yayınları. (2010).
- Badran, M. (1995). *Feminist, Islam and Nation – Gender and the Making of Modern Egypt*. New Jersey: Princeton University Press.
- Bakır, K. (2015). Emma Goldman’ın Anarşizminde “Kadının Özgürleşme Trajedisi””. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 49-78.
- Bard, C. (2011). *Pantolonun Politik Tarihi*. (Çev.: İsmail Yerguz). İstanbul: Sel Yayıncılık. (2010).
- Bayram, M. (2008). *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*. İstanbul: Nüve Kültür Merkez Yayınları.
- Beasley, C. (2005). *Gender & Sexuality*. London: Sage Publication.
- Bebel, A. (1996). *Kadın ve Sosyalizm*. (Çev.: S.N. Kaya). Ankara: İnter Yayınları.
- Bendason, N. (1949). *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*. (Çev.: Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Berghan, S. (2013). “Patronsuz ve Pezevenksiz Bir Dünya! Feminist Yaklaşımlar Açısından Seks İşçiliği”. Berfu Şeker (Ed.), *Başkaldıran Bedenler – Türkiye’de Transgender, Aktivizm ve Altkültürel Pratikler*, (ss. 90-102). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berkday, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berkday, F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın – Hristiyanlıkta ve İslamiyet’te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bhasin, K.(2003). *Toplumsal Cinsiyet*. (Çev.: Kader Ay). İstanbul: Yeni Delhi.
- Bigwood, C. (1991). “Renaturalizing the Body (With the Help of Merleau-Ponty)”. *Feminism and the Body*. 6 (3), 54-73.
- Birkalan-Gedik, H. (2009). “Türkiye’de Feminizmi ve Antropolojiyi Yeniden Düşünmek: Feminist Antropoloji Üzerine Eleştirel Bir Deneme”. *Cogito*, 58, 285-338.
- Blank, H. (2004). *Bekaretin “El Değmemiş” Tarihi*. (Çev: Emek Ergün). İstanbul: İletişim Yayınları. (2007).
- Bock, G. (2005). “Nazi Toplumsal Cinsiyet Politikaları ve Kadınların Tarihi”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi V – Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru*, (ss. 144-167). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bora, A. (2010). “Hatırlananlar ve Unutulanlar: İslam Coğrafyasında Modernleşme ve Kadın Hareketleri”. *Bilig*, (53), 51-66.
- Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı- Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (Çev.: Bediz Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayınları. (1998).
- Bryson, V. (2003). *Feminist Political Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bulut, F. (2008). *Küresel Çağda İslam 2 Kadın ve Tesettür*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

- Butler, J. (1999). "Subject of Sex/Gender/Desire". Simon During (Ed.), *The Cultural Studies Reader*. (ss. 340-353). London and New York: Routledge.
- Butler, J. (2014). *Bela Bedenler*. (Çev.: Cüneyt Çakırlar, Zeynep Talay). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası – Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (Çev.: Başak Ertur). İstanbul: Metis Yayınları. (1999).
- Butler, J. (2014). "Maddeleşen/Sorunlaşan Bedenler (Bela Bedenler)". *Cogito*. (65-66). 52-86.
- Cameron, D. (1997). Theoretical Debates in Feminist Linguistic: Questions of Sex and Gender. Ruth Wodak (Ed.), *Gender and Discourse* (ss. 21-36). London: Sage Publications.
- Cangöz, İ., Ergul, H., Gökalp, E. (2014). "“Eril Gerçeklik, Kurgusal Kadınlık!”: Yoksulun Hanesinde Medya ve Toplumsal Cinsiyet İnşası". Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan, Duygu Alptekin (Ed.), *Yoksulluk ve Kadın*. (ss. 315-336). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cantek, F. Ş., Akşit, E. A. (2011). "Kadınların Kuşaklar ve Sınıflar Arası Bigi Aktarımı". Serpil Sancar (Ed.), *21.Birkaç Arpa Boyu I... Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*. (ss. 535-570). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Caporal, B. (2000a). *Kemalizm Döneminde Türk Kadını I*. (Çev.: Ercan Eyüboğlu). Ankara: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayın.
- Caporal, B. (2000b). *Kemalizm Döneminde Türk Kadını II*. (Çev.: Ercan Eyüboğlu). Ankara: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayın.
- Caporal, B. (2000c). *Kemalizm Döneminde Türk Kadını III*. (Çev.: Ercan Eyüboğlu). Ankara: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayın.
- Casaganrande, C. (2005). "Korunan Kadın". George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi II – Ortaçağın Sessizliği*, (ss. 75-105). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Case, S. E. (2011). *Feminizm ve Tiyatro*. (Çev.: Ayşan Dönmez). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. (1988).
- Cibiroğlu, Y. (1996). *Kadının Yazısız Tarihi “M” ve “N” Sesi*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Chodorow, N. (1979). “Mothering, Male Dominance and Capitalism”. (Zillah R. Eisenstein (Ed.). *Capitalist Patriarchy and the Case For Socialist Feminism*, (ss. 83-106). London: Monthly Review Press.
- Chodorow, N. J. (2005). *Duyguların Gücü – Psikanalizde, Cinsiyette, ve Kültürde Kişisel Anlam*. (Çev.: Jale Özata DirlikYapan). İstanbul: Metis Yayınları. (1999).
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Cliff, T. (1981). *Kadınların Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi*. (Çev.: Şamil Beştoy). İstanbul: Atol Yayıncılık. (1981).
- Colebrook, C. (2014). “Queer Kuramın Olasılığı Üzerine”. *Cogito*. (65-66). 213-227.
- Collin, F. (2004). “Difference/Indifference Between the Sexes”. Kelly Oliver, Lisa Walsh (Ed.). *Contemporary French Feminism*. (ss. 13-30). New York Oxford University Press.
- Collins, P. H. (2000). *Black Feminist Thought – Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*. New York and London: Routledge.
- Connel, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar – Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. (Çev.: Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1987).
- Coşar, S., Gökçen, S. A., Başdaş, B. (2012). “Feminizme Farklı Yaklaşımlar ve Üçüncü Dalga”. *AmargiFeminizm Tartışmaları*. 333-366. İstanbul: Amargi Yayınları.
- Cott, N. F. (1987). *The Grounding of Modern Feminism*. New York: Yale University Press.
- Coward, R. (1995). *Şu Hain Kalplerimiz – Kadınlar Erkeklerle Neden Teslim Olurlar?*. (Aksu Bora, Asuman Emre). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1992).
- Crow, W. B. (2002). *Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*. (Çev.: Fulya Yavuz). İstanbul: Drahma Yayınları.

- Culler, J. (1995). *Feminist Olarak Okumak*. (Çev.: Suğra Öncü). İstanbul: Afa Yayıncılık. (1987).
- Çakır, S. (2011). “Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası”. Serpil Sancar (Ed.), *21.Birkaç Arpa Boyu... Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*. (ss. 505-534). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çetin, O, B. (2005). “Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik”. *Sosyo Ekonomi*, 1, 61-76.
- Duaphin, Farge, A., et al. (1997). “Women’s Culture and Women’s Power: Issues in French Women’s History”. Joan Wallach Scott (Ed.). *Feminism & History*, (ss. 568- 596). London: Oxford University Press.
- Davis, A. (1994). *Kadınlar, Irk ve Sınıf*. (Çev.: İnci Çeliker). İstanbul: Sosyalist Yayınları. (1982).
- Davis, F. (2005). *Osmanlı Hanımı – 1718’den 1918’e Bir Toplumsal Tarih*. (Çev.: Bahar Tırnakçı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Davis, A. (2008). *Eğer Şafakta Gelirlerse*. (Çev.: Hamit Bozok). İstanbul: Agora Kitaplığı. (1971).
- De Beauvoir, S. (1986). *Ben Bir Feministim Alice Schwatzler’le Konuşmalar*. (Çev.: Ayşe, Minu, Sedef). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları. (1972).
- De Beauvoir, S. (1993a). *Kadın “İkinci Cins I” Genç Kızlık Çağı*. (Çev.: Bertan Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.
- De Beauvoir, S. (1993b). *Kadın “İkinci Cins III” Bağımsızlığa Doğru*. (Çev.: Bertan Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.
- De Beauvoir, S. (2010). *Kadın “İkinci Cins II” Evlilik Çağı*. (Çev.: Bertan Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.
- De Grazia, V. (2005). “Mussolini İtalyan Kadınları Nasıl Yönetti”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi V – Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru*, (ss. 119-143). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- De Groot, J. (2007). Gender, Discourse and İdeology in i-İranian Studies: Towards a New Scholarship. Deniz Kandiyoti (Ed.). Gendering the Middle East, (ss. 29-50). Oxford: Replika Press.
- Direk, Z. (2014). "Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi". *Cogito*. (156). 67-84.
- Direk, Z. (2014). "Butler ve Hegel: Arzu, Tanıma ve Akrabalık". *Cogito*. (65-66). 37-51.
- Donovan, J. (2014). *FeministTeori – Entelektüel Gelenekler*. (Çev.: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları. (1985).
- Douglas, C. A. (1995). *Sevgi ve Politika – Radikal Feminist ve Lezbiyen Teoriler*. (Çev.: Nilgün Aydoğan). İstanbul: Kavram Yayınları.
- Dowling, C. (1994). *Sindrella Kompleksi – Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu*. (Çev.: Selçuk Budak). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet – Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Driscoll, C. (2002). *Girls – Feminine Adolescence in Populer Culture & Cultural Theory*. New York: Columbia University Press.
- Dunbar, R. (1970). "Female Liberation as the Basis for Social Revolition". [Toplumsal Devrimin Temeli Olarak Kadın Özgürlüğü]. *Notes From Second Year: Women's Liberation*, 16, 42-46.
- Durudoğan, H. (2011). "Namusun İlmiği". Serpil Sancar (Ed.), *21.Birkaç Arpa Boyu II... Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar*. (ss. 871-882). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Edgar, A., Sedgwick, P. (Ed.) (2005). *Cultural Theory The Key Concepts*. London and New York: Routledge.
- Eisler, R. (2015). *Kadeh ve Kılıç – Geçmişimiz, Geleceğimiz*. (Çev.: Orhun Burak Sözen). İstanbul: Maya Kitap.
- Eisenstein, Z. R. (1988). *The Female Body and the Law*. London: University of California Press.

- Enns, C. Z., Griffin, J. L. (2002). "Feminist Theories". *Encyclopedia of Women and Gender – Sex Similarities and Differences and the Impact of Society on Gender*. Judith Worell (Ed.), (ss. 469-480). London: Academic Press.
- Engels, F. (1987). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (Çev.: Kenan Somer). Ankara: Sol Yayınları. (1954).
- Ehrenreich, B. (1992). *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler*. (Çev.: Ergun Uğur). İstanbul: Kavram Yayınları.
- Faderman, L. (1997). *Erkek Aşkının Ötesinde – Rönesanstan Günümüze Kadınlar Arasında Romantik Dostluk ve Aşk*. (Çev.: Zülal Kılıç). İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Fallaci, O. (1989). *Doğmamış Çocuğa Mektup*. (Çev.: Pınar Kür). Ankara: Kuzey Yayınları.
- Federici, S. (2012). *Caliban ve Cadı – Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*. (Çev.: Öznur Karakaş). İstanbul: Otonom Yayınları. (2004).
- Fine, C. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*. (Çev.: Kıvanç Tanrıyar). İstanbul: Sel Yayınları. (2010).
- Frestone, S. (1968). "The Women's Rights Movement in the U.S. I New View".[Amerika'da Kadın Hakları Hareketleri: Yeni Bir Bakış]. *Notes From the First Year*, 15, 1-7.
- Frestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. (Çev.: Yurdanur Salman). İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (1989). *Cinsel Yasaklar ve Normdışı Davranışlar*. (Çev.: Muhammed Sencer). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Frost, L. (2001). *Young Women and the Body – A Feminist Sociology*. New York: Palgrave.
- Fuller, S. M. (1850). *Women in the Nineteenth Century*. London: George Slater.
- German, L. (2006). *Cinsiyet, Sınıf ve Sosyalizm*. (Çev.: Yıldız Önen). İstanbul: Babil Yayınları. (1994).

- Gilligan, C., Richards, D.A.J. (2009). *The Deepening Darkness – Patriarchy, Resistance & Democracy's Future*. New York: Cambiridge University Press.
- Gittins, D. (2012). *Aile Sorgulanıyor*. (Çev.: Tuna Erdem). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Godineau, D. (2005). “Özgürlüğün Kızları ve Devrimci Vatandaşlar”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi IV – Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*, (ss. 23-38). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Goldberg, H. (1992). *Erkek Olmanın Tehlikeleri*. (Çev.: Selçuk Budak). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Goldman, E. (2006). *Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir*. (Çev.: Necmi Bayram). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Goody, J. (2004). *Avrupa'da Aile, Bir Tarihsel- Antropolojik Deneme*. (Çev.: Serpil Arısoy). İstanbul: Literatür Yayınları. (2000).
- Gordon, T. (2012). *Devrimci Kadınlar – Queen of the Neighborhood Kolektifi*. (Çev.: Zeynep Bursa). İstanbul: Versus Yayınları. (2010).
- Grimke, S. M. (1838). *Letters on the Equality of the Sexes Condition of Woman*. Boston: Isaac Knaap.
- Gudmundsdottir, G. (2003). *Borderlines – Autobiography and Fiction in Postmodern Life Writing*. New York: Rodopi.
- Güngör, E. (1995). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güzel, M. Ş. (1996). *Kadın Aşk ve İktidar*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Habermas, J. (2003). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. (Tanıl Bora – Mithat Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Halimi, G. (1990). *Hapsedilmiş Kadın*. (Çev.: Feyza Tulga). İstanbul: Biroy Yayınları.
- Hanisch, C. (2013). *Kişisel Olan Politikdir*. (Çev.: Hanife Aliefendioğlu, A. Nazar Erişkin). İstanbul: Kült Yayınları. (1969).

- Harding, S. (1996). “Feminist Söylem Diye Bir Şey Var mı”. Serpil Çakır, Necla Akgökçe (Ed.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. (ss. 34-47). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hartsock, N. (1979). “Feminist Theory and the Development of Revolutionary Strategy”. (Zillah R. Eisenstein (Ed.). *Capitalist Patriarchy and the Case For Socialist Feminism*, (ss. 56-82). London: Monthly Review Press.
- Hartmann, H. (1992). “Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği”. Gülnur Acar-Savan, Nesrin Tura Demiryontan, (Ed.), *Kadının Görünmeyen Emeği – Maddeci Bir Feminizm Üzerine*. 157-208. İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Hatalmış, A. (2012). *İslam Toplumlarında Kölelik ve Cariyelik*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Hegland, M. E. (2003). “İranians”. Carol R. Ember, Melvin Ember (Ed.), *Encyclopedia of Sex and Gender*, (ss. 518- 529). New York: Plenum Publishers.
- Helvacıoğlu, F. (1996). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Heritier, F., Perrot, M., Agacinski, S., Bacharan, N. (2014). Kadınların En Güzel Tarihi. (Çev.: Yonca Aşçı Dalar.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (2011).
- Hooek, M. C., Demarle. (2005). “Almanya’da Okuma ve Yazma”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi IV – Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*, (ss. 138-156). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hooks, Bell. (2012). *Feminizm Herkes İçindir – Tutuklu Politika*. (Çev.: Ali K. Saysel, Esra Aşan). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Hunter, D. (1983). “Hysteria, Psychoanalysis and Feminism: The Case of Anna O.”. [Tarih, Psikanaliz ve Feminizm]. *Feminist Studies*, 9 (3), 464-488.
- İhsanoğlu, E. (Ed.). (1998). *Osmanlı .devleti ve Medeniyet Tarihi Cilt II*. İstanbul: İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).
- Irigaray, L. (2006). *Ben Sen Biz – Farklılık Kültürüne Doğru*. (Çev.: Sabri Büyükdüvenci, Nilgün Tural). Ankara: İmge Kitabevi. (1990.)).

- Irigaray, L. (1985). *This Sex Which is Not One*. New York: Cornell University Press.
- Irigaray, L. (2014). *Başlangıçta Kadın Vardı*. (Çev.: İlknur Özallı, Melike Odabaş). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- İlkkaracan, P., Seral, G. (2000). *Cinselliğimiz Var*. İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği.
- İlkkaracan, P. (2014). Giriş: Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik. Pınar İlkkaracan (Ed.), *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*. (ss. 11-32). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İlkkaracan, P., Seral, G. (2014). Kadının İnsan Hakkı Olarak Cinsel Haz: Türkiye’deki Bir Taban Eğitimi Programından Deneyimler. Pınar İlkkaracan (Ed.), *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*. (ss. 195-206). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İlyasoğlu, A. (2013). *Örtülü Kimlik – İslamcı Kadın Kimliğinin Oluşum Ögeleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2015). *Feminen - Dişillığın Farklı Yüzleri*. (Çev.: Tuğrul Veli Soylu). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kanat, F. (2007). *İranSinemasında Kadın – Kadın Temsili ve Kadın Yönetmenler*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1988). “Bargaining with Patriarchy”. *Gender and Society*, 2 (3), 274-290.
- Kandiyoti, D. (1996). “Çağdaş Feminist Sorunlar ve Ortadoğu Araştırmaları”. Serpil Çakır, Necla Akgökçe (Ed.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. (ss. 123-140). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kandiyoti, D. (2007). “Contemporary Feminist Scholarship and Middle East Studies”. Deniz Kandiyoti(Ed.), *Gendering the Middle East* (ss. 1-29). London: I.B. Tauris.
- Kandiyoti, D. (2011). “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları: Gelecek İçin Geçmişe Bakış”. Serpil Sancar (Ed.), *21.Birkaç Arpa Boyu... Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*. (ss. 41-60). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaca, N. (2002). “Türk Aile Hayatı Üzerine Genel Bir Bakış”. *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (28-29), 313-325.
- Karatekin, E. (2000). *Biz Devrimci Kadınlar*. İstanbul: Varyos Yayınları.
- Kerestecioğlu, F. (2006). “Feminist Bir Adalet Anlayışı Olabilir mi?”. *Amargi*, (2), 80-81.
- Kernberg, O. F. (2011). *Aşkİlişkileri – Normallik ve Patoloji*. (Çev.: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1995).
- Kılınç, B. (2014). “Aklın Cinsiyeti Var mı?”. *Cogito*. (156). 35-50.
- Kollontai, A. (1986). *Komünizm ve Aile*. (Çev.: Alev Yılmaz). İstanbul: Yeni Gün Yayınları.
- Kollontai, A. (1992). *Marksizm ve Cinsel Devrim*. (Çev.: Kemal Yalım). İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2011). “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar”. Serpil Sancar (Ed.), *21.Birkaç Arpa Boyu I... Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*. (ss. 474-504). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Lazreg, M. (1996). “Feminizm ve Farklılık: Kadın Olarak Cezayir’deki Kadınlar Üzerine Yazmanın Hassas Sorunları”. Serpil Çakır, Necla Akgökçe (Ed.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. (ss. 141-164). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lenin, (1996). *Kadın Sorunu Üzerine*. (Çev.: İsmail Yarkın). İstanbul: İnter Yayınları.
- Lloyd, G. (1996). *Erkek Akıl. Batı Felsefesinde ‘Erkek’ ve ‘Kadın’*. (Çev.: Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1993).
- Lorde, A. (2009). “The First Black Feminist Retreat: July 6, 1977”. Rudolph P. Byrd, Johnnetta Betsch Cole, Beverly Guy-Sheftall (Ed.), *I am Your Sister*, (ss. 205-207). New York: Oxford University Press.

- Mackinnon, C.A. (1991). *Toward a Feminist Theory of the State*. London: Harward University Press.
- Madsen, D. L. (2000). *Feminist Theory and Literary Practice*. London: Pluto Press.
- Malinowski, B. (1998). *İlkel Toplum*. (Çev: Hüseyin Portakal). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Malti-Douglas, F. (Ed.). (2003). *Encyclopedia of Sex and Gender Volume 4*. London: Thomson Gale.
- Marks, K., Engels, F., Lenin. (2000). *Marksizm, Kadın ve Aile*. (Çev.: Öner Ünalın). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları. (1976).
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (1994).
- Merad, İ. (1993). *Çağdaş İslam*. (Çev.: Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (1986). *Kültürden İrfana*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Mernissi, F. (1995). *Peçenin Ötesi – (İslam Toplumlarda Kadın Erkek Dinamikleri)*. (Çev.: Mine Küpçü). İstanbul: Yayınevi Yayıncılık.
- Meulenbelt, A. (1987). *Feminizm ve Sosyalizm*. (Çev.: Erman Demirci). İstanbul: Yazın Yayıncılık. (1975).
- Mies, M. (1996). “Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru”. Serpil Çakır, Necla Akgökçe (Ed.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. (ss. 48-66). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mies, M., Bennholdt-Thomsen., Werlhof, C. V. (2008). *Son Sömürge: Kadınlar*. (Çev.: Yıldız Temelkuran). İstanbul: İletişim Yayınları. (1988).
- Mill, J. S. (1911). *The Subjection of Women*. New York: Frederick A. Stokes Company.
- Mill, J. S. (2006). *The Subjection of Women*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University.
- Miller, P. (2004). “Gender and Education Before and After ass Schooling”. Teresa A. Meade and Merrry E. Wiesner-Hanks (Ed.). *A Companion Gender History*, (ss. 129-145). Oxford: Blackwell Publishing.

- Mills, S. (2003). "Language". Mary Eagleton (Ed.), *A Concise Companion to Feminist Theory*, (ss. 133-152). Usa: Blackwell Publishing.
- Mills, S. (2008). *Language and Sexism*. New York: Cambridge University Press.
- Millner, A. (2003). *Contemporary Cultural Theory*. London: UCL Press.
- Mitchell, J., Oakley, A. (1988). *Kadın ve Eşitlik*. (Çev.: Fatmagül Berktaş). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Mitchell, J. (2006). *Kadınlar: En Uzun Devrim*. (Çev.: Gülseli İnal, Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Feraye Tınç, Şule Torun, Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Agora Kitaplığı. (1966).
- Morali – Daninos, A. (1974). *Cinsel İlişkiler Tarihi*. (Çev.: Samih Tiryakioğlu). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Murat, L. (2012). *Cinsiyet Yasası – Üçüncü Cinsin Kültür Tarihi*. (Çev.: İsmet Birkan). Ankara: Dost Kitabevi. (2006).
- Naiman, J. (1988). Marksizm ve Feminizm İki Ayrı Kuram. (Çev.: Saadet Özkal). İstanbul: Amaç Yayınları.
- Nash, J. (2006). Cinsiyetlendirilmiş İlahlar ve Kültürün Hayatta Kalması. Silvia Marcos (Ed.), (Çev.: Sibel Özbudun, İlker Çayla). *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyetler*. (ss. 296-314). Ankara: Ütopya Yayınevi. (2000).
- Nashat, G. (2004). "Women in the Middle East, 8000 BCE to CE". Teresa A. Meade and Merry E. Wiesner-Hanks (Ed.). *A Companion Gender History*, (ss. 229-248). Oxford: Blackwell Publishing.
- Navailh, F. (2005). "Sovyet Modeli". George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi V – Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru*, (ss. 210-234). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nicholson, L. (1996). "Feminism and Marks – Integrating Kingship with the Economic". Seyla Benhabib and Drucilla Cornell (Ed.). *Feminism as Critique on the Politics of Gender*. (ss. 16-30). Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Nicholson, L. (1999). "Interpreting". (ss. 39-67). Linda Nicholson (Ed.), *Social Postmodernism Beyond Identity Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'brien, J. (Ed.). (2009). *Encyclopedia of Gender and Society*. London: Sage.
- O'hara, C. (2013). *Punk Felsefesi – Gürültünün Ötesinde*. (Çev.: Amy Spangler). İstanbul: Çitlembik Yayınları. (1999).
- Okan, Z. A. (1998). "Dil ve Cinsiyet: Reklam Dili Çözümlemesi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (5), 187-198.
- Ortaylı, İ. (1991). "Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri". *Türk Aile Ansiklopedisi*. (ss. 74-82). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Öner, A. (2015). *Beyaz Yakalı Eşcinseller – İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı ve Mücadele Stratejileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbudun, S. (1984). *Niçin Feminizm Değil?*. İstanbul: Süreç Yayınları.
- Özbudun, S. (1995). *8 Mart'tan 8 Mart'a mı?*. İstanbul: Diyalektik Yayınları.
- Özbudun, S. (2007). *Küreselleşme, Kadın ve 'Yeni' Ataerki*. İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Öztürk, M. (2012). *Cariyeden İslamiyet'e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Özyeğin, G. (2001). *Untidy Gender – Domestic Service in Turkey*. Philadelphia: Temple University Press.
- Paglia, C. (2004). *Cinsel Kimlikler – Nefertiti'den Emily Dickinson'a Sanat ve Çöküş*. (Çev.: Anahid Hazaryan ve Fikriye Demirci). Ankara: Epos Yayınları. (2001).
- Palabıyık, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet'e Sosyolojik Bir Yaklaşım: Ortadoğu'nun Halleri. *Doğu Batı Dergisi*. (63), 225-260.
- Parla, J. (2011). "Kadın Eleştirisi Neyi Değiştirdi?". Sibel Irzık, Jale Parla (Ed.), *Kadınlar Dile Düşünce – Edebiyat ve Toplumsal Düşünce*. (ss. 15-34). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paşazade, A. (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç (Yayına Haz). İstanbul: K Kitaplık.

- Platon. (2004). Devlet. İstanbul: Akvaryum Yayınları.
- Pyne, M., Barbera, J. R. (2010). *A Dictionary of Cultural and Critical Theory*. MLA: Wiley-Blackwell Publishing.
- Perlman, F. (2006). Er - Tarih'e Karşı, Leviathan'a Karşı. (Çev.: İnan Mayıs Aru). İstanbul: Kaos Yayınları. (1983).
- Petrova, N. (1999). Sosyalizm Diyarında Kadın. (Çev.: Murat Güneşdoğdu, İsmail Yarkın). İstanbul: İnter Yayınları.
- Philips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. (Çev.: Alev Türker). İstanbul: Metis Yayınları. (1991).
- Pilcher, J., Whelehan, I. (2004). *Fifty Key Concepts in Gender Studies*. London: Sage Publications
- Plumwood, V. (1993). *Feminism and the Mastery of Nature*. London: Routledge.
- Poroy, A. (2010). *Antik Çağdan Günümüze Avrupa'da Cinsellik Tarihi*. İstanbul: Drahma Yayınları.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*. (Çev.: Akile Gürsoy Tezcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1980).
- Ramazanoğlu, C. Holland, J. (2002). *Feminist Methodology – Challenges and Choices*. London: Sage Publications.
- Reed, E. (1985). Kadın Özgürlüğünün Sorunları. (Çev.: Zeynep Saraçoğlu). İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Reed, E. (1987). Bilimde Cins Ayrımı. (Çev.: Şemsa Yeğin). İstanbul: Payel Yayınları. (1978).
- Regnier-Bohler, D. (2005). “Edebi ve Mistik Sesler”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi II – Ortaçağın Sessizliği*, (ss. 407-458). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ridley, M. (2009). *Kızıl Kraliçe - Cinsellik ve İnsan Doğasının Evrimi*. (Çev.: Erhun Yücesoy). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (1994).

- Romero, C. Z. (1990). *Simone de Beauvoir*. (Çev.:Canan Şöhret Dövenler). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Ruff, J. R. (2008). *Erken Modern Avrupa’da Şiddet (1500-1800)*. (Çev.: Didem Türkoğlu). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (2001).
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar – Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti – Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saadavi, N. E. (1991). *Havva’nın Örtülü Yüzü*. (Çev.: Sibel Özbudun). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi. (1980).
- Saadavi, N. E. (2003). *Kadının Cennette Yeri Yok*. (Çev.: Begüm Kovulmaz, Esin Eşkinat). İstanbul: Everest Yayınları. (1987).
- Saadavi, N. E. (2013). *Sıfır Noktasındaki Kadın*. (Çev.: Selma Demiröz). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi. (1984).
- Sabbah, F. A. (1995). *İslam’ın Bilinçaltında Kadın*. (Çev.: Ayşegül Sönmezay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1986).
- Sakaranaho, T. (2006). Tartışılan Tesettür –Türkiye’de İdeolojik Bir Tartışma Konusu Olarak İslami Başörtüsü. Silvia Marcos (Ed.), (Çev.: Sibel Özbudun, İlker Çayla). *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyetler*. (ss. 329-343). Ankara: Ütopya Yayınevi. (2000).
- Salih, S. (2002). *Judith Butler*. London and New York: Routledge.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sanders, V. (2001). “First Wave Feminism”. Sarah Gamble (Ed.). *Feminism and Postfeminism*, (ss. 15-24). London and New York: Routledge.
- Saraçgil, A. (2005). *Bukalemun Erkek*. İstanbul: iletişim Yayınları.
- Savran, G. (2011). “Feminist Teori ve Erkek Şiddeti”. *Defter*. 45-53.
- Savran, G. (2011). “Sosyalist Feminizm”. *Amargi Feminizm Tartışmaları*. 215-232. İstanbul: Amargi Yayınevi.

- Schaus, M. (Ed.). (2006). *Women and Gender in Medieval Europa*. New York: Routledge.
- Schimmel, A. (2004). *Ruhum Bir Kadındır – İslam’da Müennes*. (Çev.: Ömer Enis Akbulut). İstanbul: İz Yayıncılık. (1995).
- Schopenhauer, A. (2003). *Aşkın Metafiziği*. (Çev.: Veysel Atayman). İstanbul: Trend Yayınları.
- Scully, D. (2013). *Cinsel Şiddeti Anlamak – Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme*. (Çev.: Şirin Tekeli ve Laleper Aytek). İstanbul: Metis Yayınları. (1994).
- Segal, L. (1992). *Ağır Çekim – Değişen Erkeklikler Değişen Erkek*. (Çev.: Volkan Ersoy). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1990).
- Seidenberg, R., Crow, K. D. (1988). *EviyleEvli Kadınlar*. (Çev.: Nur Nirven). İstanbul: Afa Yayıncılık. (1983).
- Serdaroğlu, U. (2010). *Feminist İktisat’ın Bakışı (Postmodernist m?)*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Shalhoub- Kevorkian, N. (2014). *Tecavüzün Kültürel Bir Tanımına Doğru: Filistin Toplumunda Tecavüz Mağdurlarıyla Çalışırken Karşılaşılan İkilemler*. Pınar İlkaracan (Ed.), *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*. (ss. 207-242). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shildrick, M. (2004). “Introduction: Sex and Gender”. Stacy Gilis, Gillian Howie, Rebecca Munford (Ed.). *Third Wave Feminism A Critical Exploration*. (ss. 67-71). New York: Palgrave Macmillan.
- Showalter, E. (1971). “Women Writers and Female Experience”. [Kadın Yazarlar ve Kadın Deneyimleri], *Notes From the Third Year: Women’s Liberation*. 17, 134-141.
- Simonnet, D., vd. (2012). *Aşkın En Güzel Tarihi*. (Çev.: Saadet Özen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (2003).

- Simonton, D. (2006). "İntroduction: Writing Women in(to) Modern Europa". Deborah Simonton (Ed.), *The Routledge History of Women in Europe Since 1700*. (ss. 1-14). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Smith, S. (2011). *Kadınlar ve Sosyalizm*. (Etkin Bilen Eratalay). İstanbul: Yordam Yayıncılık. (2005).
- Solanas, V. (2002). *Erkek Doğrama Cemiyeti Manifestosu*. (Çev.: Ayşe Düzkan). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Stalin, (1996). *Kadın Sorunu Üzerine*. (Çev.: İsmail Yarkın). İstanbul: İnter Yayınları.
- Stanley, L., Wise, L. (1996). "Feminist Araştırma Sürecinde Metot, Metodoloji ve Epistemoloji". Serpil Çakır, Necla Akgökçe (Ed.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. (ss. 67-98). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Stanton, E. C. (1898). *The Woman's Bible Part II – Judges, Kings, Prophets and Apostles*. Europan Publishing Company.
- Syffers, J. (1971). "What I Want a Wife". [Bir Eş Olmak İstemenin Sebebi], *Notes From the Third Year: Women's Liberation*. 17, 13-14.
- Sykes, B. (2007). *Havva'nın Yedi Kızı*. (Çev.: Güniz Büyüktür). İstanbul: Çitlembik Yayınları. (2001).
- Şahin, M. (1991). "Çağdaş Oluşumlar ve Türk Ailesinin Değişimi". *Türk Aile Ansiklopedisi*. (ss. 83-87). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Şimşek, L. (2006). "Televizyona Yansıyan Kadınlık İdeali: Ataerkil Bir Tahakküm Aracı Olarak Namus". *Amargi*, (1), 51-53.
- Tannahil, R. (2003). *Tarihte Cinsellik*. (Çev.: Sinem Gül). Ankara: Dost Kitabevi. (1980).
- Tannen, D. (1996). *Gender and Discourse*. New York: Oxford University Press.
- Tekeli, Ş. (1993). "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar". Şirin Tekeli (Ed.). *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. (ss. 15-50). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Tekin, A. (2013). *Kur'an'da Kadın ve Hz. Muhammed'in Hanımları*. İstanbul: Berfin Yayınları.
- The Congress to Unite Women, (1970). "What Women Want For Starters. [Kadınlar Başlangıç Olarak Ne İster]. *Notes From Second Year: Women's Liberation*, 16, 96-97.
- Thebaud, F. (2005). "Büyük Savaş ve Cinsel Bölünmenin Zaferi". George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi V – Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru*, (ss. 138-156). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Thomasset, C. (2005). "Kadın Doğası". George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi II – Ortaçağın Sessizliği*, (ss. 51-74). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tidd, U. (2004). *Simone de Beauvoir*. London and New York: Routledge.
- Tidd, U. (2004). *Simone de Beauvoir – Gender and Testimony..* Cambridge: Cambridge University Press..
- Timuçin, A. (2010). *Aşkın Diyalektiği*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Touraine, A. (2007). *Kadınların Dünyası*. (Çev.: Mehmet Moralı). İstanbul: Kırmızı Yayınları. (2006).
- Tuksal, H. Ş. (2012). *KadınKarşıtı Söylemin İslam Gelenegindeki İzdüşümleri*. Ankara: Otto Yayınları.
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunda Toplumun Cinsiyet Kültürü*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Üçok, B. (1965). *İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Üçok, B. (1981). *İslam Devletlerinde Kadın Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Üşür, S. (1991). *Din, Siyaset ve Kadın: İran Devrimi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

- Vecchio, S. (2005). “İyi Karı”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi II – Ortaçağın Sessizliği*, (ss. 106-133). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Vilar, E. (1988). *Kadınlar Melek Değildir Ancak Öyle Görünürler*. – Evcilleştirilmiş Erkek. (Çev.: Hüseyin Zamantılı). İstanbul: Lanse Kitap.
- Vilar, E. (1995). *Kölenin Mutluluğu – Kadının Dünyası Erkeğin Rüyası*. (Çev.: Selçuk Budak). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Vogel, L. (1990). *Marksist Teoride Kadın*. (Çev: Mine Öngören). İstanbul: Pencere Yayınları. (1983).
- Walby, S. (1991). *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell.
- Walby, S. (2013). “Kadın ve Ulus”. Ayşegül Altınay (Ed.) *Vatan, Millet, Kadınlar*. (ss. 35-64). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Walkowitz, J. R. (2005). “Tehlikeli Cinsellikler”. George Duby, Michelle Perrot (Ed.). (Çev.: Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi IV – Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*, (ss. 347-373). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wells, J. (1997). *Kadın Gözüyle Avrupa’da Fahişeliğin Tarihi*. (Çev.: Nesrin Arman). İstanbul: Pencere Yayınları. (1982).
- Whitford, M. (1991). *Luce Irigaray Philosophy, In the Feminine. London and New York*: Routledge.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2011). *Gender in History. Global Perspectives*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Wollstonecraft, M. (2007). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. (Çev.: Deniz Hakyemez). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Woolf, V. (2005). *Orlando*. (Çev.: İlknur Özdemir). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Yalom, M. (2002). *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*. (Çev.: Zeynep Yelçe ve Neşenur Domaniç). İstanbul: Çitlenbik Yayınevi. (2001).

- Yazan, Ü. M. (1991). “ İslam’da Aile ve Çağdaş İslam Ülkelerinde Aile Yapısı”. *Türk Aile Ansiklopedisi*. (ss. 62-73). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Yazıcı, G. (2012). “Anarko- Feminizm’in Politik Potansiyelleri”. *AmargiFeminizm Tartışmaları*. 121-148. İstanbul: Amargi Yayınları.
- Yeğenoğlu, M. (2013). *Sömürgeci Fantaziler – Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yıldırım, N. (2007). “Toplumsal Cinsiyet ve Aile-Din-Toplum”. *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. 49-56 İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği.
- Yuval-Davis, N. (2010). *Cinsiyet ve Millet*. (Çev.: Ayşin Bektaş). İstanbul: İletişim Yayınları. (1997).
- Yürür, K., Sayan, M.S. (2012). “Ekoloji ve Feminizm”. *AmargiFeminizm Tartışmaları*. 189-224. İstanbul: Amargi Yayınları.
- Zetkin, K. (1978). *Lenin’in Bütün Dünya Kadınlarına Vasiyetleri*. (Çev.: Atilla Temiz). İstanbul: Sorun Yayınları.
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap – Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.

EKLER

EK 1. Nicel Soru Formu

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ TUTUM ÖLÇEĞİ

saityildirim.erz@gmail.com

Yaş:

Bölüm:

Üniversite:

Yaşadığı şehir: Yaşadığı yerin yerleşim türü: a) Köy b) Kasaba c) İlçe Merkezi d) İl Merkezi

Annenin:

a) Mesleği

b) Eğitim Durumu

Babanın:

a) Mesleği

b) Eğitim Durumu

Hane reisinin aylık ortalama geliri: a) 0-1000 TL b) 1001-2000 TL c) 2001-3000 TL d) 3001-4000 TL e) 4001- + TL

İfade No	Aşağıda yer alan ifadelerden hiçbirinin kesin doğru bir cevabı yoktur. Bu ölçek ile sizlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarınızı öğrenmeyi amaçlanmaktadır. Belirtilen ifadeleri okuduktan sonra sizin düşünce ve duygularınıza ne derecede uygun olduğunuza karar veriniz ve o seçeneği işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Çalışan bir kadının kocasından daha çok gelire sahip olması aile içinde geçimsizliğe sebep olur.	5	4	3	2	1
2	Erkeğin en önemli görevi evini geçindirmektir.					
3	Kadın çalışarak özgürlüğünü kazanabilir.					
4	Evlilikte erkeğin eğitimi kadına göre daha üst düzeyde olmalıdır.					
5	Ailenin ekonomik gelir ve giderleri erkeğin kontrolünde olmalıdır.					
6	Çocuk sahibi olmak yetişkinliğe ve sorumluluk sahibi olmaya yardımcı olur.					
7	Toplumsal namus algısını korumak için bir kadın evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamamalıdır.					
8	Evlilik kadını erkeğe bağımlı hale getirir.					
9	Kadın, kürtaj hakkına sahip olmalıdır.					

10	Evlendikten sonra kadının giyim alışkanlıkları üzerinde kocasının da söz hakkı bulunmalıdır.					
11	Bir kızın evlenmeden önce flört etmesinde bir sakınca yoktur.					
12	Erkek kadına göre daha rasyonel düşünebilir.					
13	Kadın erkeğe göre daha duygusal bir yapıya sahiptir.					
14	Kadının temel görevi anneliktir.					
15	Erkek kadının koruyucusudur.					
16	Bir kadının sevdiği biriyle evlenmeden cinselliği yaşama namussuzluk değildir.					
17	Siyaset erkeklere ait bir alandır.					
18	Kadına ilişkin geleneksel namus anlayışı kadının ruh sağlığını olumsuz etkiler.					
19	Kadın evlenme kararını kendi kendine verebilir.					
20	Bekâret kadın için öncelikli bir unsurdur.					
21	Kadın istiyorsa evlenmeden önce cinsel beraberlik yaşayabilmelidir.					
22	Otobüs, lokanta vb ortak sosyal alanlarda kadınlara özel kullanım alanları açılmalıdır.					

EK 2. Nitel Soru Formu**TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ NİTEL GÖRÜŞME SORU FORMU**

1. Sizce evlilik kurumu kadınları kısıtlar mı, neden?
2. Geleneksel değerlerin kadın erkek ilişkilerine bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Kürtaj konusunda düşünceleriniz nelerdir?
4. Sizce evlilikten itibaren kadın ve erkeğin birbirleri üzerindeki sorumlulukları nasıl şekillenmelidir?
5. Sizce kadınlık mı annelik mi daha önce gelir, neden?
6. Sizce dinsel inanç kadın erkek ilişkilerini belirlemede ne ölçüde etkilidir?
7. Modern değerlerin kadın erkek ilişkilerine bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?
8. Ev işlerinde annenize yardımcı olur musunuz; anne sizden bunu bekler mi?
9. Aileniz(anne ve babanız) anneniz çalışmanıza nasıl yaklaşır?
10. Çocuk bakım merkezlerinin olmasını ister miydiniz?
11. Otobüs lokanta ve benzeri sosyal alanlarda kadınlara özel alan açılmasını nasıl karşılırsınız?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Sait YILDIRIM
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum- 06.05.1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	a. Uluslar arası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler 1.Yıldırım, S. (2017). “Davaro” Filminin Sosyolojik Analizi”. <i>Tarih ve Gelecek Dergisi</i>, 3 (2), 119-138. 2.Yıldırım, S. (2018). “Kadının Bedeni ve Duyguları Üzerinden Sömürülmesi: Evlendirme Programları Örneği.” <i>Asead</i>, 5 (1), 1-11. 3.Yıldırım, S. (2018). “Cumhuriyet Döneminde Bir Çatı Kavram Olarak Ulus İdeolojisi ve Bileşenleri”.<i>Kent Akademisi</i>. 11 (2), 317-331. 4.Yıldırım, S. (2018). “ Hak, Cinayet ve Politika Üçgeninde Kürtaj”. <i>Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Sobiad)</i>, 19 (42), 55-76. 5.Yıldırım, S. (2018). “Ütopya ve Distopyadan Sosyal Gerçekliğe: Cinsiyetin Tüketimi” <i>PESA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi/International Journal of Social Studies</i>. 4 (4). 364-373. 6.Yıldırım, S. (2018). “Türkiye’de Son On Yılda İşlenen Kadın Cinayetleri Üzerine: Sebep Sonuç ve Öneriler.” <i>Mecmua Dergisi</i>. 3 (6), 1-21. 7.Yıldırım, S. (2018). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Örneği” İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi/İnönü University <i>International Journal of Social Sciences (INIJOSS)</i>. 7 (2). 148-164. 8.Yıldırım, S. (2019). “Feminist Çalışmalarda Kadın Deneyimlerinin Önemi: Simone de Beauvoir Örneği”. <i>Anemon Muş Alp Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i>. 7 (1). 145-150. 9.Yıldırım, S. (2019). “Göç Olgusunun Weberyan Analizi: I. Dünya Savaşı Doğu Vilayetleri Örneği.” <i>International Anatolia Academic Online Journal / Sosyal Bilimler Dergisi</i>. 5 (1). 47-59.

	b.Uluslar arası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında (Proceeding) basılan bildiriler. 1. Yıldırım, S.(2018). “Ütopya ve Ditopyalarda Kadın Kimliğinin Karşılaştırmalı Bir Analizi”, ASEAD III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Sunum dili: Türkçe, 5-7 Mayıs 2018. 2.Yıldırım, S.(2018). Türkiye’de Kentleşme ve Yabancılaşma Üzerine Bir İnceleme: “Züğürt Ağa” Örneği. <i>Akşemseddin Uluslararası İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu</i>. Sunum dili: Türkçe. 12-16 Eylül 2018. 3.Yıldırım, S.(2018). Osmanlı Devletinde Cadılığın Kadın Kimliğinin Görünümüne Etkisi. <i>Akşemseddin Uluslararası İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu</i>. Sunum dili: Türkçe. 12-16 Eylül 2018. c. Ulusal hakemli dergilerde yayınlanan makaleler 1. Yıldırım, S.(2017). Yoksulluk Kültürü “Kapsamında “Silah ve Namus” Filminin Sosyolojik Analizi”,<i>Anasay Dergisi</i>, 1, 117-136. d. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan bildiri kitabında basılan bildiriler 1.Yıldırım, S.(2017). “Kadına Yönelik Şiddet ve Ataerkillik” 6. <i>Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi</i>. Sunum Dili: Türkçe. 10-13 Mayıs 2017. 2. Yıldırım, S.(2018). “Feminist Çalışmalarda Kadın Deneyimlerinin Önemi: Simone de Beauvoir Örneği.”II Ulusal Kadın Sempozyumu 8-9 Mart 2018. Sunum Dili: Türkçe. e. Kitap Tanıtımı 1. Yıldırım, S. (2018). "Sindrella Kompleksi: Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu" <i>Anasay Dergisi</i>. 2 (6). 111-116.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E- Posta Adresi	saityildirim.erz@gmail.com
Tarih	2019